

Honvédségi Szemle

142. ÉVFOLYAM
2014/5. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

Kiadja a Honvéd Vezérkar

A kiadásért felel: Dr. Orosz Zoltán altábornagy

Szerkesztőbizottság

Elnök (főszerkesztő):

Dr. Orosz Zoltán altábornagy (PhD)

Tagok:

Dr. Besenyő János alezredes (PhD)

Dr. Földesi Ferenc ny. ezredes (PhD)

Dr. Harai Dénes ny. ezredes (PhD)

Dr. Koller József ezredes (PhD)

Dr. Lippai Péter ezredes (PhD)

Dr. Nagy László ny. ezredes (DSc)

Dr. Ruszin Romulusz ezredes (PhD)

Síposné Dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSC)

Dr. Szakály Sándor (DSc)

Tanácsadó testület:

Bozó Tibor dandártábornok

Dr. Böröndi Gábor dandártábornok

Frigyer László mk. vezérőrnagy

Horváth Gábor dandártábornok

Korom Ferenc dandártábornok

Lamos Imre dandártábornok

Síposs Ernő Péter dandártábornok

Szpisják József mk. dandártábornok

Szűcs András Péter dandártábornok

Dr. Tamási Béla ezredes (PhD)

Vass Sándor mk. dandártábornok

A folyóirat kiadásában és terjesztésében közreműködik a HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft.

Felelős vezető: Dr. Bozsonyi Károly ügyvezető (PhD)

Ágazati igazgató: Zsalakó István

Mb. szerkesztőségvezető:

Dr. Isaszegi János ny. vezérőrnagy (PhD)

Szerkesztőség

Felelős szerkesztő: Kiss Zoltán

Nyelvi lektor: Eszes Boldizsár

Borítóterv: Dani Márton

Tervezőszerkesztő: Dancs Katalin

Korrektor: Forró Zsófia

Szerkesztőségi titkár: Solti Gabriella

Telefon: 272-02; 459-5355

e-mail: hsz@hm.gov.hu

A szerkesztőség címe: 1087 Budapest, Kerepesi út 29/B

A nyomtatás a kft. saját nyomdájában készült.

Felelős vezető: Németh László ágazati igazgató

Ár nélküli, belső terjesztésű kiadvány.

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható a parbeszed.

hm.gov.hu és a honvedelem.hu portálon.

HU ISSN 2060-1506

A Honvédségi Szemlét az MTA Hadtudományi Bizottság

B kategóriás mértékadó folyóiratként ismeri el. A folyóiratban közölt tanulmányok lektoráltak.

A Honvédségi Szemle lapelődei: Ludovica Academia

Közlönye, Magyar Katonai Közlöny, Magyar Mars,

Magyar Katonai Szemle, Honvéd, Katonai Szemle,

Honvédelem, Új Honvédségi Szemle

A Honvédségi Szemle tagja az Európai Katonai

Sajtószövetségnek (EMPA)

E SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Böröndi Gábor dandártábornok (doctor juris),
az MH ÖHP szárazföldi haderőnem főnöke

Schuh Dávid honvéd tisztjelölt (NKE HHK)

Dr. B. Stenge Csaba hadtörténész (PhD),
levéltár-igazgató (Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltára)

Dr. Szilvágyi Tibor ny. alezredes (PhD)

Dr. Klemensits Péter történész (PhD)

Szűcs Gáborné, az NKE doktorandusza

Dr. Gligor János ny. alezredes (PhD)

Dr. Sári Gábor alezredes (PhD),
az MH ÖHP Logisztikai Műveleti Főnökség kiemelt
szakkiképzési főtisztje

Sztanó Zsuzsanna ny. őrnagy

Vidovenyecz Pál százados, honvédtiszt
(MH 35. II. Rákóczi Ferenc Műszaki Ezred, Logisztikai
Főnökség)

Széli Ferenc ny. ezredes

Dr. Farkas Gyöngyi főlevéltáros (PhD)
(Hadtörténelmi Levéltár)

Bazala Csaba hadtörténeti kutató

Síposné dr. Kecskeméthy Klára (CSC),
egyetemi tanár (NKE)

Sőregi Zoltán hadtörténeti kutató

Dr. M. Szabó Miklós ny. altábornagy,
az MTA rendes tagja

Gál Csaba ny. mk. ezredes

Dr. Gömbös Ervin (CSC),
a Magyar ENSZ Társaság főtájkára

Dr. Harai Dénes ezredes (PhD),
egyetemi tanár (NKE)

Honvédségi Szemle

142. ÉVFOLYAM
2014/5. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

Tartalom

FÓKUSZBAN

Böröndi Gábor dandártábornok:
„A terep nem hazudik!” Tavaszi Áttörés 2014 hadgyakorlat 3

HADERŐSZERVEZÉS, -ALKALMAZÁS

Schuh Dávid:
Az Iraki Szabadság Hadművelet és a mali Szervál hadművelet hasonlóságai és
különbségei 10

B. Stenge Csaba:
Külföldi radikális iszlamista harcosok a szíriai polgárháborúban 26

Szilvági Tibor ny. alezredes:
Szerbia védelmi stratégiája és haderejének helyzete 45

NEMZETKÖZI TEVÉKENYSÉG

Klemensits Péter:
A SEATO – egy védelmi szövetség születése és elmúlása 59

Szűcs Gáborné:
Az Antarktisz-jelenség: együttműködés és vetélkedés a Föld déli pólusán 65

VEZETÉS-FELKÉSZÍTÉS

Gligor János ny. alezredes:
Közszolgálat és etika. A katonai hivatás-etika új aspektusai a közszolgálat tükrében . 72

Sári Gábor alezredes:
A katonai logisztikai rendszer átalakításának hatásai a logisztikai szakkiképzésre . . 83

Sztanó Zsuzsanna ny. őrnagy:
A katonai nyugellátás múltja és jelene 89

LOGISZTIKA

Vidovenyecz Pál százados:

A katonai objektumok üzemeltetési feladatai optimalizálásának vizsgálata 100

Széli Ferenc ny. ezredes:

A mozgókonyhák története a magyar haderőben 108

HADTÖRTÉNELEM

Farkas Gyöngyi:

„Becsülettel élünk és halunk.” Magyar katonai igazságszolgáltatás a dualizmus és az első világháború idején 117

Bazala Csaba – Siposné Kecskeméthy Klára:

Vásárhelyi János élete és munkássága 127

Sőregi Zoltán:

Egy „rongyos” hagyatékából – Szalay Márton katonai életútja 137

FÓRUM

A „legendás” L–41 szakasz (*M. Szabó Miklós ny. altábornagy*) 143

SZEMLE

Nemzetközi katonai és haditechnikai szemle (*Gál Csaba ny. mk. ezredes*) 146

Magyar katonák és rendőrök békemissziókban.

Gondolatok Besenyő János: Magyar békefenntarók

Afrikában című kötete kapcsán (*Gömbös Ervin*) 152

Egy alapmű a háborúról. Carl von Clausewitz: A háborúról című könyvéről

(*Harai Dénes ny. ezredes*) 156

Szerzőinkhez 161

ABSTRACT 162

Böröndi Gábor dandártábornok:

„A TEREP NEM HAZUDIK!”

Tavaszi Áttörés 2014 hadgyakorlat

A Tavaszi Áttörés 2014 hadgyakorlat az elmúlt évben kialakult, komplex összefegyvernemi jellegű gyakorlatok tapasztalatainak felhasználásával lett előkészítve, megszervezve és végrehajtva. A Honvéd Vezérkar főnökének egyértelmű iránymutatása alapján a haderő-nemek, fegyvernemek között erősíteni kell az együttműködés képességét, hiszen a kialakított modulrendszerű, lövészászlóalj-alapú harccsoportok csak akkor lehetnek képesek országvédelmi és műveleti feladatok ellátására, ha ismerik egymás képességeit, személyi állományát és technikai eszközeinek alkalmazási lehetőségeit. Ezen feladatszabás tükrében rendelte el az MH Összhaderőnemi Parancsnokság (továbbiakban: MH ÖHP) parancsnoka a Tavaszi Áttörés 2014 gyakorlatsorozatát.

A gyakorlatsorozat azonban – természetesen jellegénél és céljainál fogva – már *egy vizsga*, ahol a parancsnokok és törzsek, valamint az alegységek számot adnak az elmúlt időszakban elméletben és a gyakorlótéren elsajátított ismereteikről. A felkészülés 2013-ban kezdődött el; a két lövészdandárnál különböző alegységszintű tanfolyamokat vezettek le; a parancsnoki állomány „e-learning” vizsga keretében számot adott az újonnan kiadott raj-szakasz harcszabályzat témaköreiből. A lövész- és harcokocsizászlóalj-parancsnokok kéthetes vezetői tanfolyamon vettek részt az MH ÖHP szervezésében, fő célként a 2014. évi kiképzési feladatok tervezésére és a légierővel történő együttműködésre helyezve a hangsúlyt. A tanfolyam keretében történt meg a *célkezelési doktrína* (Targeting) feldolgozása.

A gyakorlat érdekében az MH ÖHP kiadta a parancsnok előzetes harcintézkedését, elég időt biztosítva ezzel az alárendeltek számára saját harcparancsaik és intézkedéseik elkészítésére. Az intézkedés alapján a fő cél az MH 25. Klapka György Lovász dandár (továbbiakban: MH 25. KGYLDD) zászlóaljharccsoport (ZHCS) CREVAL-típusú ellenőrzése volt, annak érdekében, hogy az alaprendeltetés és NATO V. cikkely szerinti feladatok, valamint a közös európai uniós harccsoport (V4 EU BG) részére felajánlott magyar elemek felkészültségét, kiképzettségi szintjét és logisztikai ellátottságát felmérjék. A ZHCS feladata a hadtest fedezőbiztosító övben *támadó harc* végrehajtása volt az ellenség halogató tevékenységet folytató alegységei ellen. A Tavaszi Áttörés 2014 keretében magas intenzitású támadó harc gyakorlására került sor a (hazánkba forgatókönyv alapján) betört ellenség felszámolása és az állam területi szuverenitásának helyreállítása érdekében.

A rendelkezésre álló erőforrások hatékony felhasználása és az egységes logisztikai ellátás érdekében a gyakorlat valós biztosításáért az MH 25. KGYLDD volt a felelős.

A gyakorlat négy fő fázisra osztható:

1. A gyakorlat elgondolásának kialakítása, előzetes intézkedések kiadása.
2. A gyakorlat okmányainak elkészítése, valós logisztikai biztosítás megszervezése.
3. A gyakorlatra történő kombinált átcsoportosítás és a gyakorlat végrehajtása.
4. Az alegységek, technikai eszközök helyőrségekbe történő visszacsoportosítása, a gyakorlat megfigyeléseinek összegyűjtése, tapasztalatfeldolgozó rendszeren keresztül történő feldolgozása.

A parancsnoki munka gyakorlása érdekében, az MH Törzsszolgálati Szakutasításnak megfelelően dandárparancsnoki, ZHCS-parancsnoki jelentés keretében került sor a megfelelő harcparancsok kiadására, amelyeket az MH ÖHP parancsnoka a főnöki állomány jelenlétében fogadott el. Az MH ÖHP törzse is felkészült a gyakorlatra, ennek megfelelően tervezte, szervezte elfoglaltságát, békeműködését. A Tavasz Áttörés 2014 gyakorlaton a Honvéd Vezérkar főnökének helyettese megtekintette a célkezelési gyakorlatot, illetve a tábor létesítményeit, valós képet kapva arról, hogy a kiképzés területén hol tartanak a gyakorlatra kirendelt alakulatok.

A gyakorlaton részt vevők létszáma – feladattól függően – folyamatosan 1200–1500 fő között mozgott. Ez az állomány és a gyakorlatba bevont 379 technikai eszköz 15 katonai szervezettől érkezett. A rendezvény térben kihasználta a rendelkezésre álló gyakorlótereket, így a bakonykúti „0” pontot, az újmajori és az újdörögdi bázist, valamint a rátóti és újdörögdi lötereket. A létszám, a nagyarányú váltások, a csapatmozgások és a komplex kiképzési feladatok koordinálása miatt az MH ÖHP parancsnoka intézkedett egy az MH ÖHP állományából kijelölt *gyakorlatirányító csoport* telepítésére Újmajor táborba. A vezetési rendszer részét alkották: az MH 25 KGYLDD vezetési pontja, a ZHCS fő és tartalék harcálláspontjai, valamint a légi és légvédelmi tevékenység összehangolása érdekében az MH Légi Vezetési és Irányítási Központ (LVIK) vezetési elemei.

Részleteiben vizsgálva a gyakorlat végrehajtását, a fő hangsúlyt a 25/1. ZHCS nemzeti CREVAL kapta. Az éleslövészettel egybekötött komplex századszintű harcászati gyakorlatok keretében felmérték a századharcsoportok parancsnoki állományát. A tanfolyamok, képzések előnyei és hátrányai egyértelműen érezhetővé váltak; a vezetői, menedzser típusú képzésnek megfelelően a jelentések határozottak és célratorók voltak. Az MH 25/88. Könyvű Vegyes Zászlóalj állományából felállított századharcsoport tevékenységén látszott, hogy a gyakorlatot megelőző három hónapban kezdték meg, hosszú évek „kihagyása” után a BTR–80 és BTR–80/A harcjárművek használatát. A harc-alaki foglalkozások és levezetett lökiképzés-foglalkozások eredményeként a század képessé vált megfelelő szintű „századéles” végrehajtására.

A gyakorlat ezen fázisában a modulelemek összekovácsolási gyakorlatai folytak annak érdekében, hogy kölcsönösen megértsék a lövészalegység feladatrendszerét, valamint saját helyüket és feladataikat a harcrendben. Nagyon fontos, hogy a légvédelmi rakétaszakasz, felderítőszakasz, vegyvédelmi alegység, CIMIC/PSYOPS-csoport, tüzér- és harcokocsielemekek pontosan lássák, hogy hogyan képesek támogatni a lövészalegységek támadó harctevékenységét.

A nemzeti CREVAL-megmértetés egy olyan objektív mérősor, amely feloleli az adott alegység kiképzési, hadműveleti, logisztikai, híradó-informatikai és adminisztrációs-személyügyi helyzetét, reális képet festve, objektív tükröt tartva a katonák elé. A kétfázisú ellenőrzés első ütemében a személyi állomány feltöltöttségét, a technikai eszközök meglétét, az okmányok kidolgozottságát és a nemzeti korlátozások rendszerét vizsgálta a bizottság. Az ellenőrzésen kiderült, hogy a ZHCS kész a második ütemre, azaz végrehajthatja a gyakorlati mozzanatokat.

A második ütemben a teljes alegységre kiterjedően alkalmazták a MILES szimulációs rendszert, melynek során a rendszer valamennyi felhasználási lehetősége – többek között a stacioner elemző-értékelő központ is – segítette a munkát. A gyakorlat folyamán folyamatosan bevonták – ugyancsak MILES-rendszerrel felszerelve – az ellenerőszázadot, hozzájárulva ezzel az objektív és valós értékeléshez.

A gyakorlati végrehajtás során a dandártörzs gyakorlatvezetőként és gyakorló törzsként is működött; több mint 100 incidens bejátszását, koordinálását hajtotta végre. A gyakorlat

végrehajtásának sikeréhez nagymértékben hozzájárult a dandárparancsnok személyes vezetése és jelenléte, a törzs nagyfokú rugalmassága, reagálóképessége.

A ZHCS manőverei során a körletfoglalás rendben megtörtént, a közelbiztosítást megszervezték, a modulelemek elhelyezése a harcrendnek megfelelően megtörtént, azonban a körlethatárok mentén nem elégséges erejű és számú ellenőrző-áteresztő pontot állítottak fel. A támadás végrehajtása dinamikusan kezdődött; azonban szemben az éleslövészettel, itt nem jelentettek „segítséget” a szigorú biztonsági rendszabályok, így a parancsnok szabadon manőverezhetett. Az ellenerőszázad az ellenség halogató harcát imitálta, MILES-rendszerrel felszerelve, valós döntési helyzet elé állítva a parancsnoki állományt. A modulelemek alkalmazása, vezetése a támadás megkezdéséig gördülékenyen ment, a fő erő kifejtés időszakában azonban irányításuk nehézkessé vált.

A nemzeti CREVAL-lal egy időben, a ZHCS részeként mérték fel NATO CREVAL keretében az MH Tűzszerészszakaszt. A megmérettetés során a szakasz együttműködése az összefegyvernemi és szakalegységekkel folyamatos volt, annak ellenére, hogy először mérték fel és gyakoroltatták ilyen műveleti környezetben. A parancsnoki munka folyamán a szakaszparancsnok aktívan részt vett a ZHCS-törzs döntéshozatali eljárásában, sikerült szakmai álláspontját érvényre juttatni.

Összességében a ZHCS kiképzettségi szintje megfelelt az előzetes elvárásoknak. Megmutatta, hogy erős oldala a feladatok önálló tervezése, megszervezése, fejlesztendő terület pedig a modulalegységek vezetése.

A logisztikai okmányrendszert magas fokon, a szakmai követelményeknek megfelelően dolgozták ki, kellő részletességgel tartalmazta a logisztikai területeket érintő eljárásrendeket. Azonban a modulelemek vonatkozásában nem mondható el ugyanez: a küldő egységek nem fordítottak kellő figyelmet a logisztikai okmányrendszer kidolgozására, így a hiányosságokat menet közben a dandár logisztikai főnökségének kellett pótolnia.

A híradó-informatikai szakterület vonatkozásában ki kell emelni, hogy erős oldalát képezte a ZHCS híradó, informatikai és rejtjelező szakállományának felkészültsége, tevékenysége a híradás szervezése és fenntartása, valamint a szakmai incidensek megoldása folyamán.

A nemzeti CREVAL folyamán még egy előre nem látott „incidenssel” is meg kellett küzdeni, az Ivett nevű ciklonnal, amely a tábor infrastruktúráját és a katonák tűrőképességét alaposan próbára tette, azonban a személyi állomány a parancsnokokkal együtt kiválóra vizsgázott. Ugyanakkor felhívta a figyelmet az MH elhelyezési feltételeinek hiányosságaira, sátorkészleteinek állapotára.

A nemzeti CREVAL-ellenőrzés rámutatott arra, hogy jól képzett személyi állománnyal, felelős parancsnokokkal, elkötelezett, motivált katonákkal, hadra fogható haditechnikai eszközökkel rendelkezik a ZHCS. Az elért eredmény a parancsnoki és személyi állomány kiemelkedő munkájának köszönhető. Pontosan felmértük és megállapítottuk azokat a kihívásokat, kérdéseket, amelyekre a jövőben válaszokat kell megfogalmaznunk. Azonban látható, hogy végre rendelkezünk egy újabb olyan alegységgel, amely képes országvédelmi feladatok ellátására. „A terep nem hazudik”, ami a katonák feladata volt, azt kisebb-nagyobb hiányosságokkal megoldották, a többi már logisztikai tervezés és erőforrás kérdése.

Az MH Tűzszerészszakasz NATO CREVAL-ellenőrzése során a végeredmény korlátozás nélküli „Harcész” (Combat Ready) lett, amely mutatja a tűzszerész katonák magas szakmaiságát, elkötelezettségét.

A gyakorlat nagyon fontos mozzanata volt az Active Guardian-13 során szerzett tapasztalatokra épülő *célkezelési gyakorlás* végrehajtása. Az AG-13 rámutatott arra, hogy a célok felderítése, fontosság szerinti besorolása, a pusztításhoz szükséges döntéshozatali

eljárás kiforratlansága, a megfelelő pusztítóeszköz kiválasztása, a feladat elrendelése nem kellő mélységben feldolgozott és szabályozott az MH ÖHP szintjén. A fenti hiányosságok kiküszöbölése érdekében az MH ÖHP-parancsnok elrendelte a célkezelési doktrína és rendszergyakorlás végrehajtását, amely erősíti a szárazföldi erők és a légierő, valamint az MH ÖHP főnökségei közötti együttműködést. A gyakorlást azonban megelőzte a doktrína kidolgozása, hiszen elméleti alapok nélkül a gyakorlások végrehajtása nem hozza meg a kívánt eredményt. A doktrína kidolgozását a személyi állomány felkészítése követte, majd a gyakorlás folyamán az élesfeladat végrehajtása, légi és tüzérségi tűzcsapásokkal kiváltva a kívánt hatást. Megállapítást nyert, hogy a szárazföld és légierő közös kapcsolódási pontját sikerült visszaazonosítani. Az összhaderőnemiség markánsan megjelenik a célkezelés során, amely komplex tevékenység, hiszen az adatok kinyerése a pusztításhoz az MH *egyeses felderítőrendszeréből* történik, a jogi aspektusok vizsgálatát követően a hatástervező csoport javasol, prioritizál, a törzs, a parancsnok dönt, és a döntéstől függően a csapást légi vagy szárazföldi eszközzel váltják ki, amelynek a hatását újból a célkezelési munkacsoport értékeli, elemzi. A gyakorlás lényege a doktrína működőképességének vizsgálata volt, illetve beépítése a parancsnokok és törzsek felkészítésének rendszerébe.

Fontos mozzanatként lett levezetve a *páncélelhárító tartalék/mozgó záróosztág* (továbbiakban: PET/MZO) gyakorlata. Lehet azon vitatkozni, hogy szükséges vagy sem, korszerű vagy idejétmúlt, azonban véleményem szerint hiba nem gyakoroltatni azokat az összefegyvernemi és műszaki alegységeket, amelyek képesek erre a feladatra. A lényeg, hogy a parancsnoki állomány és a törzsek ismerjék a PET/MZO alkalmazási alapelveit, feladatrendszerét, lehetőségeit. Ha nem gyakoroljuk, elveszik ez a képesség. A gyakorlás tanulságos volt a parancsnokok számára, hiszen a valóságban tapasztalták, hogy működik, képes reagálni időben, ha korlátokkal is, de alkalmazható.

A gyakorlat felölelte az *aknavető módszertani foglalkozást*, amelynek célja az aknavető-alegységek számára bemutatni a biztonságos, ugyanakkor a szakmai követelményeknek megfelelő feladatvégrehajtást. A módszertani foglalkozás elérte a célját. Rámutatott, hogy a tüzérszakma számára is a megújulást a szakmai szabályzók átdolgozása, a tanfolyamrendszerű képzés bevezetése hozhatja el.

A megszervezett *gyalogostanfolyam* résztvevőinek nagy része megfelelt a kemény követelményeknek. Ugyanakkor a kurzus nagyon fontos a különleges művelti katonák számára, mivel egyik alapfeladatuk a baráti erők felkészítése. Másrészt az afganisztáni tapasztalatokat így adták át az MH személyi állománya számára.

A Tavaszai Áttörés 2014 gyakorlat az MH kiemelt kiképzési rendezvénye volt az MH ÖHP alárendelt alakulatainak számára. Természetesen nem az egyetlen, de fontos mérföldkő a kiképzés területén. Elsődlegesen a gyakorlat témája, az országvédelmi feladatok ellátása került előtérbe; aktualitását Magyarország biztonságpolitikai környezetének megváltozása adta (ukrajnai események, a bosznia-hercegovinai éhséglázadások, a környező országok védelmi költségvetésének növelése). Másrészt nem voltak hangzatos jelszavak, VIP-napok, nem került sor „új” képességek bemutatására, hanem a HVK-főnöki iránymutatásnak megfelelően a meglévő erőkkel és eszközökkel történő gyakoroltatás, a meglévő képességek rendszerbe foglalása (célkezelés, PET/MZO), a ZHCS-alapú felkészítés modulemekkel együtt képezte a gyakorlat tematikáját. Megváltozott a környezet, változik a honvédség is, képesnek kell lennünk nemcsak missziós, protokolláris és társadalmi feladatok ellátására, hanem az alaprendeltetésből adódó országvédelemre is.

A gyakorlat egyértelműen megmutatta azokat az erősségeket, amellyekkel az MH rendelkezik. Ezek a parancsnoki állomány felkészültsége, elkötelezettsége, a személyi állomány kiképzettsége, gyakorlóterein adottsága, a MILES szimulációs rendszerben rejelő széles

lehetőségek, a légerő és szárazföld együttműködésének megvalósulása, az összhaderőnemi jelleg erősítése. A felmért alegységekről bátran kijelenthetjük, hogy készek a V4 EU BG harccsoportban történő szolgálatteljesítésre.

A gyakorlat a kiképzés erősítésének egy fontos állomása. A felkészítés-kiképzés egy olyan permanens folyamat, amelynek soha nincs vége. Az alapok rendelkezésre állnak, a fejlődés csak tőlünk, katonáktól függ. E sorok megjelenésekor már zajlik az őszi gyakorlat, ahol a különleges műveleti katonáinkat mérjük fel NATO SOFEVAL keretében, aminek aktualitását az orosz különleges erők alkalmazása adja Ukrajnában. Nekünk, katonai vezetőknek is meg kell tanulnunk ezen erők alkalmazási lehetőségeit annak érdekében, hogy integráns részeivé váljanak a Magyar Honvédségnek.

Írásomat a kiképzés sokatmondó mottójával zárom: „A terep nem hazudik!”

Tudományos konferencia az aszimmetrikus hadviselésről

A Magyar Hadtudományi Társaság, az MTA Hadtudományi Bizottsága és a Nemzeti Közszolgálati Egyetem
– a Napjaink hadtudomány konferencia-sorozat keretében –
Az aszimmetrikus hadviselés címmel szakmai tanácskozást rendez
2014. november 12-én a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen
(Hungária körúti kampusz, Díszterem).

A konferencia védnöke dr. Benkő Tibor vezérezredes, a Honvéd Vezérkar főnöke.

PROGRAM

09.00–09.15	<i>Megnyitó:</i> Dr. Nagy László ny. ezredes, a Magyar Hadtudományi Társaság elnöke
09.15–13.10	<i>Plenáris ülés</i>
Levezető elnök	Dr. Boldizsár Gábor ezredes, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, dékán
Bevezető előadás	Dr. Patyi András rektor, Nemzeti Közszolgálati Egyetem: Demokratikus legitimitáció, választási felhatalmazás és alkotmány a haderő mögött Dr. Isaszegi János ny. vezérőrnagy: Az aszimmetrikus hadviselés kialakulásának története Dr. Kiss Álmos Péter tudományos kutató (MH Kiképzési és Doktrinális Központ): Az aszimmetrikus hadviselés – mit takar a kifejezés?
Vita	Hozzászólások, korreferátumok, kérdések
11.00–11.25	S z ü n e t Dr. Padányi József mk. dandártábornok, rektorhelyettes: Az aszimmetrikus hadviselés során alkalmazható, illetve alkalmazandó eljárások, eszközök és módszerek Dr. Somkuti Bálint, a Magyar Tartalékosok Szövetségének elnöke: A jövő aszimmetrikus hadviselése
Vita	Hozzászólások, korreferátumok, kérdések
13.10–14.00	Ebédszünet
14.00–16.00	<i>Szekcióülések</i> A katonai szekció levezető elnöke dr. Resperger István ezredes (NKE HHK) A közigazgatási szekció levezető elnöke dr. Bordás Mária egyetemi docens (NKE KIK) A rendészeti szekció levezető elnöke dr. Kovács Gábor r. dandártábornok (NKE rektorhelyettes)
16.00–16.30	<i>Plenáris ülés</i>
Levezető elnök	Dr. Szenes Zoltán ny. vezérezredes, az MTA Hadtudományi Bizottságának elnöke A szekcióülések levezető elnökeinek beszámoló, összegzés, zárzó

Minden panelben az előadásokat követően lehetőséget biztosítanak kérdésekre, hozzászólásokra.

További információk: mhtt@uni-nke.hu • <http://www.mhtt.eu>

A Zrínyi Kiadó 2014. őszi könyvújdonságai

A NAGY HÁBORÚ

Kézzelfogható hadtörténelem

Az első világháborút kitörésének 100. évfordulóján számos könyv és dokumentumfilm idézi fel. A HM Zrínyi Nonprofit Kft. és a Hadtörténeti Intézet és Múzeum rendhagyó újdonsággal jelentkezik a centenáriumi tiszteletére.

A nagyméretű, több mint 300 fényképpel, felszerelési tárggyal és kitüntetéssel illusztrált kiadványt közel 60 korabeli dokumentum reprint nyomata teszi igazán különlegessé, ami által az olvasó egy kis múzeumi gyűjtemény tulajdonosává válhat.

A rendhagyó kötet „zsebeiben” katonai behívók, fegyverismertető, a frontról írt levelek, élelmiszerjegyek, korabeli igazolványok és hadifogolytáborok pénzei, valamint térképek találhatók.

A Magyarországon először megjelenő ilyen típusú gyűjteményt a könyvben elhelyezett dokumentumokon kívül az egykor oktatási célokra szolgáló tüzerkendő replikája és az első világháborúban használt személyi azonossági jegy, közismertebb nevén „dögcédula” másolata teszi igazán teljessé.

A háború eseményeire emlékeznek a DVD-mellékletben szereplő interjúk, úti filmek és korabeli katonadalok is.

Torma Béla–Wagner Péter HOMOKVIHAR BAGDADBAN

A történettudományok és a szépirodalom határán egyensúlyozó műben eltérő nézőpontokból, de mégis szerves egységben mutatják be szerzők az 1991 és 2011 közötti magyar részvételt az iraki válságkezelésben.

Torma Béla az ENSZ katonai megfigyelőjeként szerzett mélyreható személyes ismereteket a térségben; az iraki kultúrán és az ott élő emberek életén keresztül kapott valós képet a Szaddám-rendszer mindennapjairól, a válság kezelése érdekében az ENSZ és az USA által kifejtett erőfeszítésekről. Wagner Péter a hivatalos dokumentációk, kutatások és statisztikai elemzések tanulmányozása révén vált a terület ismert hazai szakértőjévé.

A könyv az irak – iráni háború végétől az amerikai fegyveres erők kivonulásáig mutatja be a térség politikai, hatalmi és gazdasági konfliktusait, melyek igazi áldozata az iraki nép volt. Az összetett folyamatok rengetegében a kötet iránymutatást nyújthat, hogy – miként a szerzők írják – „a fehér és fekete között felfedezzük a szürkét, netán a feketét se lássuk olyan sötétnek, vagy a hivatalos fehéret sem patyolattisztának”.

Udovecz György

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ MAGYAR KATONÁINAK ÖLTÖZETE, FELSZERELÉSE ÉS FEGYVERZETE

Segédanyag hagyományőrök részére

A kötet azzal a szándékkal készült, hogy magyarországi (illetve magyar katonákat megjeleníteni kívánó külföldi) hagyományőrök számára vezérfonalként szolgáljon egyenruházat, személyi felszerelés és egyéni fegyverzeti anyag területén. Megjelenésének aktualitását az első világháború kitörésének centenáriuma adja. A Nagy Háború olyan újításokat hozott egyenruházati és felszerelési téren, amelyek alapvetően megváltoztatták a katona kinézetét és eszközeit az elkövetkezendő évtizedek során. Jóllehet a rejtőszínű egyenruhák eredete a századfordulóig vezethető vissza (az angol–búr háború idejéig), tömeges elterjedésük mégis a világháborúhoz köthető. Az olyan haditechnikai újítások, mint a rohamsisak és a gázárlarc, azóta is a katonák személyi felszerelésének szerves részét képezik.

A szerző főbb témakörökre fűzi fel az anyag vizsgálatát: azon fegyver- és csapatnemek egyenruhájának, felszerelésének és fegyverzetének legfontosabb darabjait írja le, amelyek hagyományőrök szempontból elsősorban szóba jöhetnek. A cél igen világos és egyszerű: „kezdő” és „haladó” hagyományőrök a könyv megfelelő részeinek használatával meg tudhatják, hogy milyen egyenruházati, felszerelési és fegyverzeti cikkekre van szükségük ahhoz, hogy színvonalasan képviselhessék a magyar katonai hagyományokat, illetve, hogy hobbijukra áldozott pénzüket ne feleslegesen költsek el csak azért, mert nem juthatnak megfelelő információhoz.

Az egyes részekben belül az öltözeti alaptípusok jellegzetes darabjainak leírását találjuk, korabeli szabályzati rajzokkal, méretábrázolásokkal, valamint művészi ábrázolásokkal és eredeti tárgyról, illetve minőségi másolatokról készült részletes fényképfelvételekkel kiegészítve. Az olvasó szeme előtt az egyes darabok viseleti renddé állnak össze; meg tudhatja és megértheti, hogy mit, miért és milyen formában hordtak eleink. A részletezés azért fontos, mert a magyar nyelvű szakirodalom ezen a területen hiányos, illetve nem részletekbe menő. A lelkes hagyományőröknek viszont alapos tárgyi tudásra van szükségük a megfelelő, korhű ruházati vagy felszerelési cikkek vásárlásához és készíttetéséhez. A másolatkészítő mesterembereknek ugyancsak nélkülözhetetlen a kötet az ismeretanyaguk kibővítéséhez. Ezen felül még érdeklődő olvasók lehetnek azok is, akik esetleg kedvet kapnak egy kicsit részletesebben elmerülni egy-egy kor hadseregének viseleti kultúrájában.

Schuh Dávid:

AZ IRAKI SZABADSÁG HADMŰVELET ÉS A MALI SZERVÁL HADMŰVELET HASONLÓSÁGAI ÉS KÜLÖNBÖZŐSÉGEI

BEVEZETŐ

A hidegháború megszűnésével a 20. század utolsó és a 21. század első éveiben politikai és katonai területen olyan újfajta kihívások és fenyegetések jelentek meg, amelyekre még a legfejlettebb államok sem voltak felkészülve. 2001. szeptember 11-én valami új, rendkívül veszélyes és arctalan ellenség megjelenésére döbrent rá a nyugati világ. Ezt a fenyegető és nehezen definiálható ellenséget a terminológia terrorizmusnak nevezi, és olyan kihívásokkal szembesítette többek között az Amerikai Egyesült Államok vezetőit, amilyenekre eddig nem volt példa a történelemben.

Az Amerikai Egyesült Államokat ért támadás után világossá vált, hogy a világ egyetlen nemzete sincs biztonságban a terrortámadást elkövető iszlám szélsőséges *szalafisták* térnyerése következtében. A *szalafizmus* az az iszlám doktrína, amely magába gyűjti az összes olyan muszlimot, aki tagadja az állam létjogosultságát és kizárólag a hívők uralta világ eszméjét fogadja el. A szalafisták nem ismerik el az emberek jogát törvények alkotására és a politikai folyamatok irányítására, és csak azt fogadják el követendő törvényként, ami a szent könyvben, a Koránban le van írva.¹

A szeptember 11-ei terrortámadást követően világossá vált, hogy a biztonságpolitikai törekvéseket eddig alakító körülmények megváltoztak. A hagyományos értelemben vett „katonai elrettentés” politikája nem hozott eredményt az újfajta fenyegetéssel, a terrorizmussal szemben.

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK ÚJ VÉDELMI KONCEPCIÓJA ÉS A TERRORIZMUS ELLENI HARC, VALAMINT AZ IRAKI HÁBORÚ ELŐZMÉNYEI ÉS A HADSZÍNTÉR JELLEMZÉSE

Az országot ért támadás ténye ráébresztette a kormányzatot arra, hogy az újfajta nemzetbiztonsági kihívásokra új stratégiával kell válaszolni, és ki kell dolgozni egy olyan koncepciót, amely megfelelő választ tud adni a terrortámadásokra, valamint képes garantálni a honi területek biztonságát. Szeptember 30-án meg is született egy dokumentum, amely előrevetíti azokat az elsődleges tennivalókat és cselekvési mechanizmusokat, amelyek segítségével az Amerikai Egyesült Államok képes elhárítani az újfajta nemzetbiztonsági fenyegetéseket. A dokumentumot Donald Rumsfeld védelmi miniszter és Henry Hugh Shelton vezérezredes, a Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottságának akkori elnöke írta alá.

A 2002-ben megszületett új nemzetbiztonsági stratégia nagymértékben épít a jelentésre, valamint a kormányzat elveinek és gondolkodásának megfelelően kilátásba helyezi a beavatkozást és a katonai erő alkalmazását olyan államokkal szemben, amelyek együttműködnek

¹ John Keegan: Az iraki háború. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2004, 150.

a szélsőséges terrorista szervezetekkel és akár tömegpusztító fegyverek előállításával és beszerzésével is fenyegetik a nemzetközi közösség biztonságát. A dokumentum az amerikai kormányzatnak azt a világosan látható álláspontját helyezi a középpontba, amely szerint fel kell lépni a nemzetközi biztonságot és a stabilitást veszélyeztető fenyegetésekkel szemben, és ezt még a veszélyek teljes mértékben történő kialakulása előtt meg kell tenni. Az új stratégiai koncepció kijelenti, hogy a fenyegetés súlyát figyelembe véve a nemzetközi közösség még akkor sem tétlenkedhet a válaszadással, ha az ellenség várható támadásának idejét és helyszínét bizonytalanságok övezik.²

A Shelton tábornok által felvázolt jelentés elveit figyelembe véve már a következő hónap folyamán jelentős lépések történtek a megváltozott biztonsági környezetre való válaszadás jegyében. Bush elnök 2001. október 7-én bejelentette az Afganisztánban működő al-Kaida kiképzőtáborok és a tálib rezsim elleni támadás tényét.

Az afganisztáni offenzíva

Az ENSZ BT 2001. szeptember 12-ei 1368-as számú határozatában a nemzetközi biztonságot fenyegető cselekménynek minősítette a terrortámadást és felhatalmazta az Amerikai Egyesült Államokat a válaszcsoport megállítására. A határozat megszületését követően az is nyilvánvalóvá vált, hogy a világ vezető nagyhatalma egy olyan újfajta és totális háborúba kezd bele, amely különbözik az eddig megvívott konfliktusoktól. A háborút nem olyan értelemben tekintjük mindent átfogónak, hogy a területi kiterjedése nehezen körülhatárolható. Azért illik a háborúra a totális jelző, mert módszereit tekintve mutat komplex jelleget. Ez az újfajta ellenség megkövetelte az Amerikai Egyesült Államok részéről a katonai erő alkalmazásának felülvizsgálatát, így a hagyományos értelemben vett hadviseléssel szakítva a kormányzat egyszerre vetett be rendészeti-adminisztratív, titkosszolgálati, társadalompolitikai, gazdasági és kommunikációs eszközöket. A háború „új” jellege azonban nem abban rejlik, hogy adaptálja az előbb leírt területeket, hanem talán a katonai területnél is fontosabb részként kezeli azokat a nem katonai dimenziókat, amelyek a korábbi fegyveres konfliktusokban nem játszottak ilyen döntő szerepet. Ilyen tekintetben megállapítható, hogy a terrorizmus elleni háború egy „új típusú háború”, és nem illeszkedik az eddigi háborúk sorába, hiszen „kilép a hagyományos konfliktusok logikájából”.³

Az afganisztáni hadműveletek bizonyították azoknak a nagy fontosságot kapott hadviselési dimenzióknak a jelentőségét, amelyeknek a szerepére számos nemzetbiztonsági szakértő felhívta a figyelmet. Az ellenség nem volt meghatározható, valamint a civil lakossággal való együttműködés megkövetelte a katonai, a rendőri és a civil szervezetek szoros együttműködését. A hagyományos katonai műveletek mellett nagy hangsúlyt kaptak a lakosságot támogató és segítő humanitárius jellegű műveletek is. Ezen a téren az ISAF-erők nagy eredményeket értek el, amelyeknek köszönhetően az afgán emberek élete is könnyebbé vált. A több mint egy évtizede tartó katonai jelenlét pozitív hatásai szemmel láthatóak.

Látható tehát, hogy a nem katonai területeknek a felértékelődésével és a civil lakosság kultúrájának a tiszteletben tartásával, valamint a mindennapi élet megkönnyítésével jelentős eredményeket lehet elérni a katonai jellegű műveletek terén is. A katonai felső vezetés rádöbent arra, hogy ezekben az újfajta konfliktusokban nagyon fontos a helyi lakosság tisztelete és megnyerése, szemben egy inváziós jellegű katonai jelenléttel. Ennek a szemléletnek a

² The National Security Strategy of the United States of America, 2002 September

³ Válaszok a terrorizmusra, avagy van-e út az afganisztáni vadászattól a fenntartható globalizációig? SVKH-Chartapress, Budapest, 2002, 59.

jeles képviselője David H. Petraeus vezérezredes, aki előbb az iraki, majd az afganisztáni hadszíntéren is betöltötte a főparancsnoki beosztást. A nevéhez fűződő szemlélet hozta meg a részleges sikert Irakban is, amely elindította az Amerikai Egyesült Államokat azon az úton, amely végül az amerikai csapatok 2011-es kivonását is lehetővé tette.

Az iraki megszálláshoz vezető út

Világos, hogy az 1991-es katonai győzelmet nem kísérte politikai győzelem az ázsiai ország felett. Amerika Irakkal szembeni gyanakvását az a feltételezés táplálta, hogy Szaddám együttműködik szélsőséges terrorista szervezetekkel. Ennek érdekében Bush elnök utasította a titkosszolgálatokat, hogy kezdjék meg a vizsgálatot annak ügyében, hogy Iraknak szerepe volt-e a terrortámadásokban. A részletes vizsgálódások ellenére azonban arra semmilyen jel nem utalt, hogy Szaddám Huszein és kormánya bármilyen kapcsolatban is állna a terrorista szervezettel, vagy köze lenne a támadásokhoz. Ennek ellenére Rumsfeld miniszter azt tanácsolta a nemzetbiztonsági tanácsnak, hogy döntsön Irak megtámadása mellett. A kérdés megosztotta az elnök tanácsadói körét. Az offenzívát túl korainak tartotta Colin Powell külügyminiszter, aki úgy vélte, hogy a tálibokkal való leszámolás az elsődleges és az iraki offenzíva még várhat. Powell miniszteren kívül a katonai felső vezetés két meghatározó tagja, Shelton vezérezredes, az Egyesített Vezérkari Főnökök Bizottságának elnöke és Eric Shinseki vezérezredes, a szárazföldi erők első számú vezetője is a háború megindítása ellen érvelt. Shelton tábornok szerint a támadás Amerika-ellenes légkört válthat ki a térségben, ami megingathatja azoknak a törékeny kapcsolatoknak az alapjait, amelyek elengedhetetlenek ahhoz, hogy az Amerikai Egyesült Államok sikeresen megvívhassa az afganisztáni háborút.⁴ Shinseki tábornok a kezdetektől ellenezte az iraki támadást, mivel azt az álláspontot képviselte, hogy az Amerikai Egyesült Államoknak több százezer fős haderőre lesz szüksége ahhoz, hogy stabilizálni tudja a helyzetet az országban a kormány megdöntése után. Az idő a tábornokot igazolta.

Az Irak ellen irányuló offenzíva kérdésében az elnök ekkor még hallgatott a mérsékeltbb és megfontoltabb szakértők véleményére. Az azonban egyértelművé vált, hogy a támadás időpontja egyre közelebb van. Bush elnök neokonzervatív tanácsadói köre ugyanis azt a tézist vázolta fel az elnöknek, hogy a terrorizmus elleni háború nem nyerhető meg Szaddám Huszein eltávolítása nélkül.⁵

A felvonuló erők, a hadműveleti célok és a hadműveletek lefolyása

A hadművelet tervei

Az Irak ellen indítandó offenzíva tervezésének kezdeti időpontja 2001 decemberére tehető. Ekkor kérte meg Bush elnök Franks tábornokot arra, hogy vázolja fel Irak megtámadásának lehetséges terveit. A tábornok ekkor a CENTCOM már meglévő tervének a módosítását javasolta. A tervet ugyanis 500 000 fős haderővel számolt, ami Franks tábornok szerint túl nagy erő. Véleménye szerint ekkora létszámú expedíciós haderő bevetése akadályozná a meglepetés erejére építő hadműveleti terveket, továbbá nagyon kevés teret hagyna a váratlan eseményekre történő reakciónak.

⁴ Bob Woodward: A támadás terve. Geopen Kiadó, Budapest, 2004, 70.

⁵ William Kristol and Others: Toward a Comprehensive Strategy. A letter to the President.

A felvonuló erők és a szemben álló iraki haderő

A hadműveletek megindulásakor végül a következő erőket vonták össze és vonultatták fel Irak határainál.

Amerikai:

- V. hadtest: a 3. gyaloghadosztály, a 101. légi szállítású hadosztály, a 82. légideszant-hadosztály egy dandárja, a 173. légideszant-dandár, a 4. hadosztály kikülönített egységei;
- 1. tengerészgyalogos expedíciós haderő: az 1. tengerészgyalogos-hadosztály, a Tarawa különítmény (egy tengerészgyalogos-dandár), a 3. tengerészgyalogos-repülőkötelék.

Brit:

- 1. páncélos-hadosztály: a 7. páncélosdandár, a 16. légi szállítású rohamdandár, a 3. kommandódandár.

A felvonuló expedíciós haderővel szemben álló iraki haderő állománya három részből állt össze. A haderő első és legnagyobb erőt képviselő része a Köztársasági Gárda volt. A felszerelésük és a haditechnikai eszközeik azonban – hasonlóan a többi iraki alakulathoz – nem voltak kellő módon karbantartva és fejlesztve. A Köztársasági Gárdát még az 1960-as évek elején alapította Árif elnök, és a tagjait a Baasz párthoz hű emberekből toborozták.⁶

A haderő második részét alkotó reguláris csapatokat három katonai körzetbe vonták össze. Az északi, a központi és a déli katonai körzetek egységeit hét hadtestbe szervezték. A hadtestek alárendeltségében összesen 25 hadosztály volt. Utánpótlásként tartalékosokból további 19 hadosztály megszervezését tervezték.

A szárazföldi erők harmadik részét az irreguláris erők alkották. A háború tapasztalatai alapján kijelenthető, hogy a haderő legelszántabb harcosainak ezen erők tagjai bizonyultak. A *fedájin* gyűjtőnévvel illetett harcosok soraiban megtalálhatók voltak a Baasz párt hívei, valamint több iszlám országból érkezett Nyugat-ellenes szélsőségesek.⁷

A hadműveleti tervek és a főbb hadműveleti irányok

A hadműveleti tervek elemzésekor szembeötlő, hogy a koalíció főparancsnoka, Franks tábornok külön feladatot szánt az amerikai és a brit csapatoknak. Kiindulva abból a tényből, hogy az amerikai gépesített hadosztályok a nagymértékű mozgékonyaságukkal és azzal a páratlan képességgel, hogy menet közben is képesek utánpótlást felvételezni, alkalmasak nagy távolságok megtételére. Ezzel szemben felismerte, hogy a brit erők erőssége nem a mozgékonyaságukban rejlik. A tábornok a brit erők számára Irak második legnagyobb és hadműveleti szempontból kiemelt fontosságú városának, Bászrának a bevételét és megtartását határozta meg hadműveleti célként.⁸ Irak északi részének az elfoglalása azonban már a tervezéskor súlyos akadályokba ütközött. A török kormány nem adott engedélyt arra, hogy az Amerikai Egyesült Államok Törökország területén felvonultassa a 4. gyaloghadosztályt, ezért azt át kellett telepíteni, és emiatt csak a hadműveletek későbbi időszakában tudott bekapcsolódni a harcokba. Emiatt az ország északi, kurdok által lakott területeit a Kurd Demokrata Párt és a Kurdisztáni Hazafias Unió hadserege, a Kurd Felszabadító Hadsereg, más néven a *pesmergák* segítségével kívánták felszabadítani.⁹

⁶ John Keegan: Az iraki háború. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2004, 200.

⁷ Uo. 203.

⁸ Uo. 262.

⁹ Németh József: Irak Szaddam bukása után. Szakmai Szemle, 2007. 1. szám.

A hadműveletek tervezését nagymértékben meghatározta a rendelkezésre álló titkoszolgálati és felderítési adatok. Kijelenthető, hogy az iraki tömegpusztító fegyverek létezésére utaló jelentések nagymértékben hatottak a választott és alkalmazott stratégiára. Továbbá az idő kérdése is kulcsfontosságú szerepet játszott a tervek elkészítésében. Franks tábornok nem kívánt időt hagyni Szaddám Huszeinnek arra, hogy bevetesse azokat a fegyvereket, amelyeknek a létezését a hadműveletek megindulásakor homály fedte.

A hadműveletek lefolyása és a négy szakasz

Az iraki haderő, tekintve a kialakult hadműveleti helyzetet, az egyetlen eredményesnek ítélt taktikát alkalmazta. Az előrenyomuló koalíciós csapatok elől kitérve, kisebb alegységekkel végrehajtott rajtaütésekkel, lesállításokkal fejtett ki ellenállást, amit a védelmi támpontok időben korlátozott védelme egészített ki. Ennek nyomán a hadműveletek első időszakában a védelmi rendszer korlátozottan ugyan, de betöltötte szerepét. Késleltette a főváros, Bagdad irányába történő előrenyomulást, mivel rákényszerítette a támadó koalíciós erőket az ország déli térségeiben kiépített védelmi állásokra történő összpontosított erő kifejtésre.¹⁰

Az Iraki Szabadság hadművelet eseményeit négy szakaszra lehet osztani. Az első szakasz március 22-től, a szárazföldi hadműveletek kezdetétől négy napig, március 26-ig tartott. A légi erő rövid előkészítése után a szárazföldi erők benyomultak Irak területére. A 3. gyaloghadosztály és az 1. tengerészgyalogos-hadosztály, valamint az 1. brit páncélos-hadosztály megindult a kijelölt hadműveleti célok irányába és 120–150 km-es sávban kezdték meg a benyomulást. Ezzel párhuzamosan a különleges erők is megkezdték tevékenységüket az északi kurd területen és Irak nyugati részében. Március 21-én már heves rakétatámadások érték Bagdadot és a fontosabb létesítményeit: a vezetési pontokat, a védelmi minisztériumot és az utolsó épségben lévő elnöki palotát. A következő napon a 3. gyaloghadosztály és az 1. tengerészgyalogos expedíciós haderő, valamint a Tarawa különítmény Nászirijja városa felé nyomult. Az első szakasz utolsó részét heves homokviharok jellemezték, amelyek megnehezítették a Bagdad felé nyomuló főerők dolgát.

A második szakasz március 27-től április 2-ig tartott. A 3. gyaloghadosztály által vezetett, a főváros felé irányuló főcsapás Kerbela irányából nyomult előre, míg az 1. tengerészgyalogos-hadosztály Kút városa felől haladt Bagdad felé. Március 27-én a főerők már csak 60 km-re voltak Bagdadtól. Ezen a napon a 4. gyaloghadosztály erői behajóztak Kuvaitba és megkezdték a kirakodást. Ezzel párhuzamosan a 101. légi szállítású hadosztály erői megkezdik a vallási központként funkcionáló Nedzsef, illetve Hilla városok ostromát. Nedzsef városában található a síita muszlimok számára szent helyként tisztelt Ali imám mecsetje. Ennek ellenére a két város elfoglalása stratégia fontossággal bírt, ugyanis biztosítani kellett a főcsapást mérő 3. gyaloghadosztály mögött lévő területeket. Nedzsef elfoglalása után Hilla városát kellett ellenőrzés alá vonni. Petraeus tábornok csapatainak itt nehezebb dolguk volt. A hadosztály egységeinek ugyanis a Köztársasági Gárda egy páncélos hadosztályával kellett harcérintkezésbe kerülniük. Az április 2-án indult műveletek nyolc napig tartottak, és a háború addigi legintenzívebb harcait hozták. Petraeus vezérőrnagy április 10-én jelentette, hogy csapatai szilárdan tartják a várost. Ezzel megnyílt az út Bagdad elfoglalása felé.

¹⁰ Jakus János alezredes – Ombódy Károly alezredes: Az Irak elleni koalíciós háború lefolyása és a hadművelet elsődleges tapasztalatai. Felderítő Szemle, 2. évfolyam 2. szám, 2003. július.

A harmadik szakasz harccselekményeit a főváros, Bagdad elfoglalásának az előkészületei határozták meg. Ez az időszak az április 4. és 9. közötti öt napot ölelte fel. Bagdad bevétele előtt még a következő fontos hadműveleti célok álltak az expedíciós haderő előtt: a kerbelai átjáró, a bagdadi nemzetközi repülőtér és a fővárosba vezető főbb utak végpontjai. A főváros elfoglalásáért indított támadás első lépése a Szaddám Huszein repülőtér elfoglalása volt. Az iraki hadsereg a város védelmére a Köztársasági Gárda három elit hadosztályát rendelte. A hadosztályok a város külső kerületeit védték, a középső körben a speciális erők, a legbelső körben pedig Szaddám Huszein elit testőrségét, a *Saddam's Fedayeen* vetették be. A szövetséges hadsereg a város elérésekor több dandárharcsoportot hozott létre a helység harcok megvívásához. Az első harccsoport április 4-én nyomult be a repülőtérre és elkezdte felszámolni az iraki ellenállást. A haderő többi része folytatta az előrenyomulást a város központja felé. A tengerészgyalogság erői folyamatosan támadták a város külső védelmi kerületeiben elhelyezkedő gárdahadosztályokat. Április 5-én megsemmisítették a főváros déli részén elhelyezkedő hadosztályt. Ennek következtében a főcsapást végrehajtó 3. gyaloghadosztály 2. dandárjának egy harccsoportja benyomult Bagdadba. Április 6-ára a 3. dandár egységei befejezték a város bekerítését. Ekkor már a szövetségesek kezén lévő repülőtér képes volt C-130 típusú szállító repülőgépek fogadására. Április 8-án heves harcok folytak Bagdad városának a birtokbavételéért. A város keleti felében az 1. tengerészgyalogsági hadosztály erői, míg nyugaton a 3. gyaloghadosztály csapatai harcoltak. Ezzel párhuzamosan a *pesmerga* erők a különleges egységek támogatásával északon Kirkuk és Moszul városok térségében folyatták az iraki erők felszámolását. Végül április 9-én a 3. gyaloghadosztály parancsnoka, Blount vezérőrnagy bejelentette, hogy a főváros teljes egészében az amerikai hadosztályok ellenőrzése alatt áll.

A háború április 9-től április 16-ig tartó negyedik szakaszát már nem jellemezték heves harcok, az iraki haderő már nem tanúsított számottevő ellenállást. A tengerészgyalogság támadásainak következtében elesett a két északi nagyváros, Moszul és Tikrit is, április 16-ára pedig véget értek a nagyobb harccselekmények az ország egész területén.¹¹ Bush elnök május 1-jén bejelentette, hogy Irakban véget értek a jelentősebb hadműveletek. Ezek után a felső vezetés a háború utolsó, 4. szakaszában döntést hozott az iraki helyreállítást és stabilizációt előmozdító nemzetközi katonai erő bevetéséről. Ennek nyomán az ENSZ BT 2003 májusában határozatot fogadott el, amelynek értelmében (jogi akadályok nélkül) vehettek részt az államok az iraki béke megteremtésében.

Irak a Szaddám-rezsim megdöntése után

A nagymértékben központi irányításra szervezett közigazgatás összeomlása az ország számos területén anarchiát eredményezett. A központi hatalom eltűnése komoly biztonsági problémákat okozott: elkezdődtek a fosztogatások és a leszámolások. A biztonsági helyzet normalizálásának felelőssége az amerikai–brit csapatokat terhelte. Az Amerikai Egyesült Államokat az a cél vezérelte, hogy Szaddám Huszein kormányának megdöntése után az ország új vezetése ne jelentsen fenyegetést a nyugati világra. Ezért a fő célja Irak demokratizálása és a gazdaság szabadkereskedelmi elvek szerinti újjászervezése, valamint egy olyan egységes kormány felállítása volt, amely képes felügyelni az iraki konszolidáció folyamatát. Ennek első lépéseként George Bush elnök Jay M. Garnert bízta meg egy átmeneti kormányzat felállításával. A csekély cselekvési hatáskörrel rendelkező Garner nyugalmazott táborno-

¹¹ Resperger István alezredes: *Az Iraki Szabadság Hadművelet*, 2003.

kot azonban hamar leváltották, helyére 2003 májusában Paul Bremer került. Vezetésével alakult meg a Koalíciós Átmeneti Hatóság. A szervezet ideiglenes kormányként működött. Hatásköre minden területre kiterjedt, így a belügyre és a hadügyre is. Bremer feloszlattott minden olyan szervezetet, amely a rezsim megdöntése előtt Szaddám Huszein és a Baasz párt irányítása alatt állt. Ez idővel nagy hibának bizonyult, ugyanis az ideiglenes kormány vezetője ezekkel a lépésekkel több százezer embert irányított a munkanélküliek világába, ami Irak nehéz gazdasági és politikai helyzetében csak tetézte a bajokat. Másrészt a rendvédelmi szervek feloszlásával teljesen az alapoktól kellett újjászervezni és kiképezni az új iraki hadsereget és a rendőrséget.

A biztonsági helyzet stabilizálása a háború után felállított Összhaderőnemi Többnemzeti Harci Kötelék feladata lett. A Ricardo Sanchez altábornagy vezette parancsnokság alárendeltségébe 37 ország 157 ezer katonája tartozott. A helyzetről el kell mondani, hogy a szövetséges erők hadműveleteinek következtében, valamint a központi hatalom megszűnésével Irak több régiójában hatalmi űr keletkezett. Ezeket használták ki a befolyásos síita helyi vezetők hatalmuk megszilárdítására. A szövetséges csapatok a hadműveletek során – a vallási ellentétek elkerülése érdekében – kerültek a településharcokba, így a legtöbb települést csak megkerülték. Továbbá a hadműveletek negyedik fázisában a koalíciós csapatok megengedték a síita fegyveres csoportoknak, hogy az ország déli térségeibe települjenek át. A síita csoportoknak tett engedményekkel szemben viszont elmulasztották bevonni a meghatározó szunnita csoportokat a regionális biztonsági helyzet stabilizálását előmozdító folyamatokba. Ezeknek a tényezőknek az együttes hatása idézte elő azt a kaotikus helyzetet Irakban, amelynek a kezelése nagy erőfeszítéseket igényelt. Mindennaposá váltak a pokolgépes merényletek és a rajtaütéses támadások. Hétről hétre emelkedett a harci cselekményekben elesett, főként amerikai katonák száma. Az első időszakban csak a megszálló erők katonái voltak a támadások célpontjai, de később már az új iraki kormány és a biztonsági erők tagjait is érték hasonló támadások.¹²

Összegzés: Látható, hogy az új kormány megalakulása után sem csitultak az etnikai és a vallási ellentétek Irakban. A kibékíthetetlen síita–szunnita ellentét, valamint az északi, kurdok lakta régió autonómiatörekvései a mai napig megakadályozzák azt, hogy Irak egy egységes nemzetállammá válhasson. Köztudott tény, hogy a szíriai polgárháború eszkalálódásának következtében Irak ismét a polgárháború szélére sodródott. Szíriában a Bassár el-Aszad elnök vezette síita kormányt az iraki síita közösség támogatja, míg a felkelők oldalán nagyszámú iraki szunnita harcol. Ezeknek a tényezőknek a következtében újra felerősödtek a vallási ellentétek Irakban is. A következmények tragikusak. A legfrissebb adatok szerint a 2013-as évben a civil áldozatok száma elérte az 5100 főt. Mindennaposak az összehangolt bombatámadások, amelyeknek a célpontjai mecsetek, piacok és üzletek.

AZ AFRIKAI KONTINENS A MEGHATÁROZÓ PROBLÉMÁIVAL. AZ ARAB TAVASZ ESEMÉNYEI ÉS ANNAK HATÁSAI, TOVÁBBÁ A MALI KONFLIKTUS BEMUTATÁSA

Az afrikai kontinens már évtizedek óta véres polgárháborúk és konfliktusok helyszíne. A háborúk következményei a mérhetetlen szegénység, az éhezés és a több millió menekült. A fekete kontinens konfliktusai több tényező együttes fennállásában gyökereznek. Ezek a tényezők a következők: etnikai és vallási konfliktusok, vallási fundamentalizmus, a

¹² Németh József: Irak Szaddam bukása után. Szakmai Szemle, 2007. 1. szám.

központi hatalom gyengeségei, továbbá a politikai hatalom és a gazdasági erőforrások egyenlőtlen elosztása. Látható, hogy Afrika és a Közel-Kelet országainak problémái sok esetben közös gyökerekből erednek.¹³ Ki kell azonban emelni, hogy ezeken a tényezőkön kívül a konfliktusok kirobbanásának legfőbb forrásai az egész kontinenst sújtó megélhetési problémák. Ezeket a politikai és gazdasági problémákat tovább súlyosbítják a szélsőséges, radikális csoportok tevékenységei a kontinens számos országában. Ezeknek a csoportoknak köszönhetően Maliban háborús helyzet alakult ki, Algériában és Nigériában pedig szintén tartani lehet az erőszak elszabadulásától és a háborús helyzet kialakulásától. A kontinens országain végigsöpörő erőszakhullám, ami nagymértékben kedvez a szélsőséges csoportok megerősödésének, számos tényezőjében kapcsolódik ahhoz a folyamathoz, amelyet a nemzetközi közösség az „arab tavasz” névvel illetett.

Az arab tavasznak nevezett forradalmi hullám első állomása 2011 tavaszára tehető. Ekkor ütték el a hatalomból Zín el-Ábidín ben Ali tunéziai vezetőt. Az országban történt változások dominóeffektust indítottak el, aminek következtében Egyiptomban megbukott a több mint három évtizede fennálló Mubarak-rezsim. Ezt követően hathatós francia és nemzetközi közreműködéssel megbukott a líbiai Kadhafi-rezsim is, aminek a következményei nagymértékben kihatottak a mali konfliktus kialakulására. Mali esetében azonban az arab tavasz hatásain kívül még több fontos összetevőt ki kell emelni és elemezni kell ahhoz, hogy megértsük az országban uralkodó anarchikus helyzetet.

Első tényezőként vizsgáljuk meg az arab tavasz során történt események következményeit a Maliban uralkodó helyzet kialakulására. Már a líbiai katonai műveletek megindítása előtt számos nemzetközi szakértő felhívta a figyelmet arra, hogy a Kadhafi-rezsim bukásának számos nem várt és rendkívül veszélyes következménye lehet. Az egyik ilyen tényező azoknak a fegyvereknek a problémája, amelyek a kormány bukása után a szélsőséges, milicista csoportok kezére kerültek. A mali konfliktus szempontjából viszont a legfontosabb következmény a Kadhafi által pénzelt zsoldosok hazatérése, akiknek a jelentős része tuareg származású és Mali északi részéről elvándorolva állt a Kadhafi-rezsim szolgálatába. Ezzel el is jutottunk a konfliktus kirobbanásának harmadik legjelentősebb tényezőjéhez, a tuareg népcsoport problémájához. Tudott tény, hogy a tuaregek autonómiai törekvései már évszázadok óta meghatározó problémája az afrikai országnak. Az is világosan látszik, hogy a tuareg népcsoport a központi hatalom meggyengülését kihasználva elérkezettnek látta az időt arra, hogy nyomatékossítsa követeléseit. Színén köztudott, hogy 2012 márciusában Sanogo százados vezetésével megbuktatták Amadou Toumani Touré elnököt, ami mély anarchiába taszította Malit. A központi hatalom megszűnésével a szélsőséges iszlamista, valamint a Malitól való elszakadást követelő öslakos tuareg csoportok megpróbálták kitölteni a keletkezett hatalmi üroket.¹⁴

A tuaregek és a szélsőséges iszlamista csoportok

Tekintsük tehát át a tuareg népcsoport helyzetét Maliban, majd vizsgáljuk meg azokat a gócpontokat Afrika területén, amelyekre jellemző a különböző szélsőséges iszlamista csoportok tevékenysége.

Elsőként bemutatom a mali konfliktus kirobbantásáért felelős tuareg népcsoportot. A berber származású tuaregek főként Mali, Burkina Faso, Algéria és Líbia területén élnek,

¹³ Besenyő János örnagy: Az afrikai konfliktusok és kezelésük sajátosságai, a békefenntartó műveletekben szerzett tapasztalatok. Felderítő Szemle, 7. évfolyam 3. szám.

¹⁴ Olivier Roy: The intervention trap. New Statesman: 1–7 February 2013.

ahol pásztorokodó, nomád életmódot folytatnak. Maliban a lakosság körülbelül 10%-át alkotják, ami hozzávetőlegesen 600 000 főt jelent.¹⁵ Az afganisztáni tálibokhoz hasonlóan a tuaregek is törzsi szervezetben élnek. Hét nagyobb törzsi szövetséges rendszert alapítottak, amelyeket a földrajzi elhelyezkedésük alapján neveztek el. A törzsi szövetségi rendszeren belül törzsekre, frakciókra és családokra oszthatóak fel. A kultúrájukban meghatározó szerepet játszik a harc, a tuareg férfiak pedig híresek a harcbeli jártasságukról. Többségükben iszlám vallásúak, de sok elemet megőriztek az ősi totemista szellemi kultúrából is. Többségük állattartással és pásztorokodással foglalkozik, de már évszázadok óta résztvevői a saharai kereskedelemnek is. A kereskedők nagy része érintett a drogcsempészetben és az Európa országai felé tartó illegális migráció koordinálásában is.

A kontinensen működő meghatározó szélsőséges terrorista csoportok

A fekete kontinensen jelenleg öt szélsőséges iszlamista erőközpont létezik. A Magreb államokban az AQIM (al-Kaida az iszlám Magrebben), Északkelet-Afrika területén az al-Shabaab, Ugandában és a környező régióban az Úr Ellenállási Hadsereg (Lord's Resistance Army – LRA), Nigériában és a környező régióban a Boko Haram, míg a Kongói Demokratikus Köztársaságban az M23, vagy ismertebb nevén a Kongói Forradalmi Hadsereg.¹⁶ Kijelenthető, hogy ezeknek a szervezeteknek a visszaszorítására és felszámolására a nemzetközi közösség a mai napig sem talált megfelelő megoldást. Az al-Kaidához köthető csoportok mára olyannyira megerősödtek, hogy akár a saját működési erőcentrumaikon kívül is képesek meghatározó terrorcselekmények végrehajtására, valamint emberrablások és gyilkosságok kivitelezésére. Ezeknek a szélsőséges csoportoknak a megerősödése az al-Kaida közel-keleti szárnyának a megyengülésével is magyarázható.

Franciaország Afrikához kötődő érdekei, valamint a francia Afrika-politika

Franciaország számára a fekete kontinens a gyarmatbirodalom kora óta rendkívül fontos szerepet játszik. Franciaországnak komoly gazdasági és politikai érdekei kötődnek Afrikához. Számos szakértő véleménye alapján azonban kijelenthető, hogy a francia Afrika-politika az utóbbi évtizedekben komoly változásokon ment keresztül. Ennek egyik legfőbb oka, hogy a kétpólusú világrendszer megszűnésével nem Franciaország az egyetlen nagyhatalom, amely érvényesíteni kívánja az érdekeit a kontinensen. Az energia iránti megnövekedett szükséglet az Amerikai Egyesült Államokat, Kínát és Japánt is egyre jobban arra sarkallja, hogy nagyobb figyelmet szenteljen a kontinensnek. Franciaország számára azonban elsődleges fontosságú, hogy minden ország számára világos legyen: a vezető hatalom a kontinensen Franciaország. Ennek nyomatékot adva, ha kell, katonai eszközökkel is fenntartja hegemóniáját a térségben. Ezt a képességet az a tény garantálja, hogy Franciaország több mint 30 000 külföldön állomásozó katonájából 14 000 az afrikai kontinensen teljesít szolgálatot. A politikai érdekeken túl Franciaország számára Afrika gazdasági szempontból is kiemelt fontosságú. Kőolajszükségletének 30%-át, míg az atomerőműveik működéséhez szükséges urán döntő hányadát Afrikából szerzi be. Az energiaforrásokon túl a kontinens piacai is meghatározó fontosságúak az ország számára.

¹⁵ Besenyő János alezredes: Háború Európa előterében: A mali krízis.

¹⁶ <http://www.nctc.gov/site/index.html>, letöltés: 2013. 10. 02.

Összefoglalva elmondható, hogy Franciaország számára mindig is a volt afrikai gyarmatok feletti birtokolt befolyás biztosította az ország helyét a nagyhatalmak sorában, továbbá az afrikai kontinens országai feletti hegemonia nagymértékben elősegítette Franciaország gazdasági folyamatainak stabilitását. Ez a tény napjainkban sem változott. Amennyiben érdekei megkívánták, a mindenkori francia kormány nem habozott meghozni a kellő döntéseket érdekei érvényesítése érdekében. Jó példa erre a Líbia ellen indított légitámadások sorozata, valamint értekezésem egyik fő témája, a jelenleg is zajló mali konfliktus.

A mali konfliktus

A 2012 elején Maliban kialakult háborús helyzet megdöbbentette a nemzetközi közösséget. Az addig stabilnak tűnő országban minden komolyabb előjel nélkül kialakult és eszkalálódott erőszak viszonylag felkészületlenül érte a nemzetközi közösséget és az Afrikai Uniót.

Mali szempontjából a líbiai helyzet és a nemzetközi beavatkozás komoly következményekkel járt. A mali tuaregek ugyanis nagyszámban harcoltak Moammer Kadhafi oldalán, de a diktátor bukása után hazatértek Mali északi részére. A problémákat tovább erősítette azoknak a fegyvereknek a kérdése, amelyek Algérián keresztül eljutottak Észak-Maliba, a tuareg lázadók kezébe. Ennek következtében 2012. január 16-án a felfegyverzett lázadó tuareg csoportok az *MNLA*¹⁷ vezetésével felkelést robbantanak ki Észak-Maliban. A kialakult helyzetet tovább súlyosbította a választások előtt egy hónappal végrehajtott katonai puccs, amelyet az Amerikai Egyesült Államokban is katonai kiképzést kapott Amadou Haya Sanogo százados vezetett. A fennálló problémák megoldhatatlan helyzet elé állították a kormányt. Az *MNLA* és más milicista csoportok fegyveres harcot indítottak a kormányerők ellen. A szétzilált és motiválatlan mali haderő nem tudott ellenállni a támadó fegyvereseknek, és a milicista csoportok elfoglaltak három északi várost: Kidalt, Gaót és Timbuktu. A következő lépésként pedig kikiáltották az Azawad Köztársaságot. Ki kell emelni, hogy a tuareg lázadók együttműködtek az al-Kaida helyi szárnyával, az AQIM-mel is. Így alakult ki az a három tényezőből álló problémakör, amelynek hatására a mali konfliktus kirobbant és eszkalálódott.

A francia intervenció

Az intervenciót megelőzően a Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közössége embargót vezetett be Malival szemben. Az intervenciót legitimé tevő első, 2071. számú ENSZ-határozat 2012. október 12-én született meg.¹⁸ A határozat azonban még nem engedélyezte a beavatkozást, csak a csapatok felajánlását, összegyűjtését és felszerelését. Látva a mali helyzet rosszabbodását, a BT 2012. december 20-án meghozta a 2085-ös határozatát, amelyben jóváhagyta az afrikai országok által vezetett katonai beavatkozást egy év időtartamra szóló mandátummal.¹⁹ Nagy kérdés volt azonban, hogy az országba küldött afrikai csapatok képesek lesznek-e végrehajtani a mandátumban megfogalmazott célokat. Az Amerikai Egyesült Államok számára a konfliktus kitöréséig Mali a kontinensen működő demokrácia egyik mintájának számított, így eleinte kellő megfontoltsággal foglalt állást a konfliktussal kapcsolatban. Azt azonban Washington is elismeri, hogy a térségben megerősödő iszlamista csoportok fenyegetést jelentenek a nemzetközi közösségre, így határozottan fel kell lépni a megerősödésük ellen. Az amerikai kormányzat ezért kiképzési és logisztikai támogatással

¹⁷ MNLA (National Movement for the Liberation of Azawad).

¹⁸ <http://www.un.org/News/Press/docs/2012/sc10789.doc.htm>, letöltve: 2013. 10. 05.

¹⁹ <http://www.un.org/News/Press/docs/2012/sc10870.doc.htm>, letöltve: 2013. 10. 05.

járul hozzá a környező államok katonai akcióihoz, de tényleges katonai támogatást nem nyújt a térség országainak.²⁰ Az Európai Unió vezető államai osztják az Amerikai Egyesült Államok véleményét. Franciaország, amelynek a térség jelenleg is az érdekszférájába tartozik, más álláspontot képviselt. Több hónapos vitát követően a szerepvállalás kérdéséről Hollande elnököt meggyőzték a tanácsadói, hogy a kontinensen állomásozó csapataik részvételével indítsanak korlátozott támadást a szalafista csoportok ellen. A 2012. december 20-án megszületett ENSZ-határozat értelmében minden eszköz Franciaország rendelkezésére állt ahhoz, hogy katonailag beavatkozzon és részt vegyen a konfliktus rendezésében.

2013. január 11-én Franciaország megindította a „Serval” műveletet, amelynek célja, hogy megfékezze a radikális csoportok további térnyerését és megvédje a fővárost, Bamakót a szélsőséges fegyveres csoportoktól. A hadműveletben részt vevő francia egységek: a 92. gépesített lövészezred, a 3. ejtőernyősezred, a 2. és a 21. tengerészgyalogos-ezred, valamint a különleges erők 4. helikopterezrede. A bevetett erők nagysága megközelítőleg 3200 fő. A szövetséges haderővel szemben álló iszlamista fegyveresek száma 3000 főre tehető.²¹

A hadműveletek lefolyása

A francia katonai műveletek célja a szélsőséges fegyveres csoportok által birtokolt városok visszafoglalása, valamint az egyik legfontosabb hadműveleti célként a főparancsnok a főváros, Bamako védelmét jelölte meg. Ennek fényében a katonai műveletek első lépései is Bamako védelmére irányultak. A támadás megindulásának másnapján már bevetésre kerültek a szárazföldi erők és a szélsőségesek kezén lévő Kona városának ostromakor a mali haderő egységei mellett már több száz francia katona vett részt harcselekményekben. A város január 18-án került újra a kormányerők ellenőrzése alá. Még ugyanezen a napon a francia haderő harci repülőgépei az iszlamista erők ellenőrzése alatt álló városokat bombázták. Léré, Gao és Kidal városokban logisztikai központokat, valamint fő harcálláspontokat semmisítettek meg. A heves légitámadások visszavonulásra készítették a fegyveres csoportokat, amelyek Gao és Kidal térségéből is kivonultak. A gyors sikerek ellenére azonban a francia egységek is csökkentették az előrenyomulás sebességét.²²

Ennek a döntésnek két oka volt. Először is a francia vezetést meglepte az iszlamista csoportok szervezettsége és elszántsága. Másodsor, a szélsőségesek – látva a szövetséges erők erőfölényét – más eszközökhöz folyamodtak a műveletek második szakaszában. Hasonlóan az iraki vagy az afganisztáni hadszínterekhez, a lázadók itt is a civil lakosság között megbújva próbálták felvenni a harcot a technikai fölényben lévő ellenséggel. Így nagyon nehezen lehetett megkülönböztetni a harcolókat a civil lakoságtól, ami a civil áldozatok számának a növekedését vonta maga után. Ennek következtében a támadás üteme lelassult, bár nem állt meg.²³ Január 25-én a szövetséges erők már Gao városát ostromolták, amelynek stratégiai fontosságú pontjait már január 26-án elfoglalták a francia különleges erők alegységei. A lázadók utolsó bázisa Kidal városa volt, azt a franciák 29-én foglalták el.

²⁰ Is the Obama Administration Pursuing a Sound Policy in Dealing with the turmoil in Mali? International Debates: Mar 2013, Vol. 11 Issue 3, 35–54. 20.

²¹ In and out of Afrika. 2/4 2013, vol. 181 Issue 4, 20–23. 4.

²² http://www.expatica.com/fr/news/french-news/two-weeks-of-french-intervention-in-mali_256661.html, letöltés: 2013. 10. 20.

²³ <http://www.theguardian.com/world/2013/jan/16/french-ground-operations-mali-underway>, letöltés: 2013. 10. 20.

Kidal városának eleste után megkezdődött a hadműveletek második, illetve harmadik szakasza, amelyben a bázisukat veszített lázadók a sivatagban kerestek menedéket. Kis csoportokra szétválvá átszivárogtak a szomszédos országokba. Innen építkezve folytattak gerillatevékenységet az expedíciós erők ellen. Jól látható tehát, hogy a francia intervenció erőknek fel kell készülniük egy Irakhoz vagy Afganisztánhoz hasonló helyzetre, amelyben kevésbé érvényesül a haditechnikai fölény. Franciaországnak egy elhúzódó konfliktusra kell berendezkednie, amiben a fő hangsúly a helyi erők kiképzésén és támogatásán van. Franciaország célja azonban továbbra is a mielőbbi kivonulás, valamint a visszafoglalt területek ellenőrzésének átadása az afrikai erőknek.²⁴

Az ENSZ és az EU katonai missziója

Az ENSZ által felhatalmazott afrikai csapatok mandátuma egy évre szól. A csapatok gerincét a nigériai hadsereg egységei alkotják, akik felszerelésben és kiképzettségben is kiemelkednek a koalícióból. Megnehezíti azonban a szerepvállalásukat a saját országukban fennálló belbiztonsági helyzet, ami a Boko Haram megerősödése miatt az elmúlt időszakban rosszabbodott. Mindezek mellett Nigéria 1200, Csád 2000, Niger, Szenegál és Burkina Faso 500-500, Guinea 150, míg Ghána 120 katonát ajánlott fel az *AFISMA* állományába.²⁵

Nagy kérdés azonban, hogy az *AFISMA* mennyire lesz képes garantálni a béke fenntartását a francia csapatok kivonulása után. Köztudott tény, hogy az afrikai katonák gyengén felszereltek, valamint a csapatok kiképzettségi foka sem éri el a megfelelő szintet. Ennek fényében a Nyugat-afrikai Gazdasági Közösség vezetői már 2013. január 28-án, a főbb francia katonai műveletek befejeződése után jóváhagyták a kontingens létszámának 5700 főre történő emelését. A nemzetközi közösség pedig megszavazta, hogy 455 millió dollárral támogatja a kontingens működését, valamint a mali hadsereg újjászervezését és felfegyverzését.²⁶

Az ENSZ mellett az Európai Unió is döntést hozott arról, hogy hozzájárul Mali demokratikus rendjének a helyreállításához. Az EUTM Mali misszió tanácsadással és kiképzési feladatokkal járul hozzá a mali hadsereg kiképzéséhez. Nagyon fontos kiemelni, hogy a kontingens katonai műveletekben nem vesz részt. A misszió célja, hogy hozzájáruljon a mali hadsereg fejlődéséhez, amely így képes lesz garantálni saját országa belső rendjét. Az első egységek 2013. február 8-án érkeztek meg Bamakóba, ahol a misszió főhadiszállása is található. A kontingens mandátuma 15 hónapra szól.²⁷

Összegzés: Elmondható, hogy az afrikai kontinens már évtizedek óta véres polgárháborúk színhelye, aminek az okai közös gyökerekre vezethetők vissza. Az újabb válság-góc megjelenése azonban felkészületlenül érte a nemzetközi közösséget. Továbbá a mali konfliktus több tényező általi eszkalálódása megoldhatatlan helyzet elé állította az ország gyenge központi kormányzatát. Ennek következtében a mali kormány az ENSZ-hez fordult. A további erőszak megfékezése érdekében Franciaország háborút indított a Maliban tevékenykedő szélsőséges iszlamista csoportok ellen. A konfliktus a mai napig is tart, és nagyon nehéz megjósolni a végkimenetelét. Az azonban bizonyos, hogy a sokat szenvedett földrész számára meghatározó fontosságú, hogy az országai közül minél többnek sikerüljön elkerülnie, hogy a bukott államok közé kerüljön. A helyzetet tovább súlyosbítja az a tény,

²⁴ Besenyő János alezredes: Háború Európa előterében: A mali krízis.

²⁵ <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-21121262>, letöltés: 2013. 10. 21.

²⁶ <http://summits.au.int/en/20thsummit/events/donors-conference-mali>, letöltés: 2013. 10. 21.

²⁷ European Union External Action Service, <http://eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/eutm-mali/>, letöltés: 2013. 10. 23.

hogy a kontinensen működő terrorszervezetek rendkívül megerősödtek az utóbbi időben. A nemzetközi közösség biztonsága érdekében is kiemelt fontosságú ezeknek a szervezeteknek a visszaszorítása. A Franciaország által vezetett intervenció legfőbb célja is ebben jelölhető meg. A kérdés csak az, hogy rendezhető-e a mali konfliktus, vagy beválik a jóslat, miszerint Mali Franciaország Afganisztánja lesz.

AZ IRAKI ÉS A MALI HADMŰVELETEK ÖSSZEHASONLÍTÁSA

Értekezésem utolsó fejezetében összehasonlító elemzést végzek az „Operation Iraqi Freedom” (Iraki Szabadság hadművelet) és a mali „Opération Serval” (Serval hadművelet) hadműveletek tekintetében.

Megvizsgálva a két hadműveletet kijelenthető, hogy a főbb elgondolások mindkét hadművelet tekintetében megegyeztek. Ki kell emelni, hogy Irak és Mali esetében is a felvonuló intervenciók erői nagymértékű haditechnikai fölényben voltak az ellenálló erőkkel szemben. Ennek fényében a hadműveleti terveket alapvetően erre a tényre építették. Továbbá a gyors előrenyomulás, valamint a meglepetés erejére építő hadműveleti tervek tekintetében is találunk hasonlóságokat. A hadműveletek kezdeti szakaszát megvizsgálva látható, hogy a légielő előkészítő tevékenysége mindkét esetben megelőzte a szárazföldi erők bevetését. A légielő eszközeinek célpontjai mindkét esetben hasonlóak voltak. Ellenséges vezetési, kommunikációs pontok, raktárak, katonai bázisok. A légielő bevetését mindkét esetben szárazföldi hadműveletek követték, de a bevetett erők nagysága és alkalmazása eltérő képet mutat. Irak esetében komplex dandár-, illetve hadosztályszintű hadműveleteket hajtottak végre, míg a mali konfliktus tekintetében a bevetett erők alkalmazása csak harcászati szintű műveletnek tekinthető.

A hadműveleti környezet

A hadműveleti környezetet vizsgálva megállapítható, hogy az országok fekvése és a környezeti tényezők tekintetében is találunk hasonlóságokat. Röviden jellemezném Irak, majd Mali katonaföldrajzi helyzetét. Kijelenthető, hogy mindkét ország területe meghaladja a 200 000 km²-t, ezért katonaföldrajzi szempontból a nagyméretű országok kategóriájába sorolhatóak.

Irak az Arab-félsziget északkeleti részén fekszik. Délről Szaúd-Arábia és Kuvait, nyugatról Jordánia, északnyugatról Szíria, északról Törökország, keletről pedig Irán határolja. Az országnak kijárata van a Perzsa (Arab)-öbölre. Határa északon Törökország és északkeleten Irán felé hegyvidékes területen húzódik. A délkeleti iráni határrész, a Tigris és az Eufrátesz folyók összefolyása a mocsaras Satt el-Arab. A Perzsa (Arab)-öböl keskeny parti sávja miatt Irak megközelíthetősége a nyílt tenger felől kedvezőtlen. Látható tehát, hogy az intervenciók erői felvonulásának lehetőségei korlátozottak voltak a hadműveletek megindítása előtt. A szárazföldi erők felvonulása ezért csak Kuvaiton és Törökországon keresztül volt megoldható. Törökország azonban megtagadta az engedélyt a csapatok felvonulásához, így a 4. hadosztály egységeinek is Kuvaiton keresztül kellett felvonulniuk, ami a hadműveleti tervek átdolgozását vonta maga után.

Az etnikai viszonyokat vizsgálva elmondható, hogy a népesség rendkívül heterogén összetételű. A különbségek egyrészt etnikai, míg másrészt vallási természetűek. Az etnikai megoszlás: a népesség 77%-a arab, 19%-a kurd, 2%-a török és 2%-a egyéb etnikum. Vallási hovatartozás szerint a lakosság 96%-a mohamedán, ennek 65%-a síita és 35%-a szunnita. Kijelenthető tehát, hogy az amerikai–brit csapatoknak a szélsőséges domborzati és éghajlati viszonyok mellett a társadalmi megosztottsággal is meg kellett küzdeniük.

A geopolitikai helyzetet vizsgálva kijelenthető, hogy Irak szomszédos államai nem érdekelték a konfliktus mielőbbi rendezésében. Az ország északi szomszédja, Törökország a történelmi kurd–török szembenállás okán indít rendszeres akciókat az északon élő kurdok ellen, akik erre szintén erőszakkal válaszolnak. A gazdag Szaúd-Arábia és Kuvait pedig csak az ország kizsákmányolásában érdekelt. Szíria a jelenlegi polgárháborús helyzet által gyakorol befolyást Irak életére, ami az etnikai és a vallási különbségek megerősödésében ölt testet. Az iraki síita közösség a síita szíriai kormány oldalán harcol, míg Irak szunnita közössége a lázadók oldalán. Ennek köszönhetően Irak újból a polgárháború szélére sodródott. Újabb problémaként jelenik meg az országban egyre inkább megerősödő *Iraki és Levantei Iszlám Állam* nevű csoport, amely egyre nagyobb területeken bír befolyással. A helyzetet tovább súlyosbítja a szervezet fő célja, vagyis az iraki al-Kaida fellegvárának számító, szunniták által lakott Anbár tartomány összekapcsolása az észak-szíriai területekkel.²⁸

Mali nyugat-afrikai állam. Hasonlóan Irakhoz, területének 65%-a sivatag. Északon az Ahaggar-hegység határolja. A középső területek a Niger folyó vidékén terülnek el. Délkeleten a Guineai-küszöb peremhegységei húzódnak. Tengerparttal nem rendelkezik. A felvonulás tekintetében ez nem fontos tényező, hiszen a bevetett francia intervenciók erők a szomszédos országokon keresztül vonultak fel.

A népesség – Irakhoz hasonlóan – rendkívül heterogén összetételű. A lakosság főbb nemzetiségi csoportjai: 50% mande, 17% fulani, 12% volta, 10% tuareg, 6% songhai és az itt élők 5%-a francia. A népesség jelentős része Maliban is muzulmán vallású. A muzulmán hívők aránya 90%, míg 10% keresztény vagy egyéb vallású. Ki kell hangsúlyozni, hogy az elmúlt időszakban sok muzulmán hívő radikalizálódott, ami nagymértékben köszönhető az al-Kaida térnyerésének a térségben. Ez a tényező nagymértékben hozzájárult a konfliktus kialakulásához, valamint az erőszak eszkalálódásához.²⁹

A szemben álló erők

A szemben álló erők vizsgálatánál látni kell, hogy a két hadművelet tekintetében ezen a téren is jelentős különbségek mutatkoznak. Elmondható, hogy az iraki és a mali intervenció esetében is a felvonuló erőkkel csaknem megegyező számú ellenséges erő állt szemben. A legnagyobb különbség a szemben álló erők összetételében mutatkozik. Irak esetében az amerikai–brit csapatokkal szemben három fő részből felépülő iraki haderő sorakozott fel. Ez a három rész a reguláris erők, a Köztársasági Gárda és a Baasz párthoz hű félkatonai erők, beleértve Szaddám Huszein személyes testőrségét is. Mali esetében a szemben álló erők csak a szélsőséges iszlamista csoportokra redukálódnak. Ki kell azonban hangsúlyozni, hogy Irak esetében a szemben álló erők legelszántabb, legradikálisabb része a gerillaharcot folytató irreguláris erők voltak. A mali konfliktus tekintetében is elmondható, hogy a francia csapatokkal szemben álló erők szintén az al-Kaidához köthető szélsőséges iszlamista csoportok, amelyek az aszimmetrikus hadviselésre jellemző eljárásokkal veszik fel a harcot a technikai fölényben lévő intervenciók csapatokkal.

Az Iraki szabadság hadművelet kapcsán hangsúlyozni kell, hogy a hadműveletek a kormány megdöntésére irányultak, szemben a mali hadműveletekkel, amelyek államstabilizáló műveletek. A hadműveletek viszonylag gyorsan és kevés áldozat árán érték el a kitűzött hadműveleti célokat. Az igazi háború azonban csak ezután kezdődött el. A megsemmisült

²⁸ <http://edition.cnn.com/AFRICA/>, letöltés: 2013. 11. 06.

²⁹ Besenyő János alezredes: Háború Európa előterében: A mali krízis.

reguláris erők helyét a gerilla harcmodort folytató irreguláris erők vették át. Sorozatosan hajtottak végre rajtaütéses és pokolgépes támadásokat a járőröző intervenciós csapatok ellen. A támadások célpontjai a katonák mellett az új iraki kormány, valamint az újonnan felállított biztonsági erők tagjai voltak.

Mali esetében a szemben álló erők vizsgálatakor ki kell térni a líbiai konfliktus következményeire. Köztudott tény, hogy Líbiából nemzetközi zsoldos terroristák menekültek Algériába. Algériából a hegyvidéki utakat kihasználva átszivárogtak Észak-Maliba, ahol a szintén Algériából hozott fegyvereikkel harcba kezdtek a gyenge mali kormány ellen. Ki kell emelni, hogy a francia intervenciós erők megérkezése előtt a gyengén felszerelt és kiképzett mali haderő nem volt képes ellenállni a szélsőséges terrorista csoportoknak, valamint a szintén felfegyverezett őslakos tuareg fegyveres csoportoknak. A helyzetet tovább súlyosbította a puccsot kirobbantó Sanogo százados és fegyveres katonáinak a tevékenysége. A francia erők bevetését megelőző gazdasági és politikai szankciók következtében a puccsista katonák, valamint a megosztott tuareg lakosság is hajlandó volt a tárgyalások megkezdésére a kormánnyal. Ennek köszönhetően a bevetett francia egységekkel megegyező számú, al-Kaida által is támogatott szélsőséges fegyveres állt szemben.

ÖSSZEGZÉS, ZÁRÓGONDOLATOK

A 21. század első éveiben olyan újfajta fenyegetésekkel, biztonsági kihívásokkal, valamint válsághelyzetekkel szembesült a nyugati világ, amilyenekre addig nem volt példa. Az újfajta kihívásokra a világ vezető államainak nem volt kész reagálási mechanizmusa. 2001. szeptember 11-e után új korszak kezdődött a biztonságpolitikában és a hadviselésben egyaránt. A terrorizmus veszélye rákényszerítette az Amerikai Egyesült Államokat és a többi NATO-tagországot arra, hogy felülbírálják stratégiai koncepciójukat. Az új ellenség pedig egy újfajta háború megjelenését hozta magával. A terrorizmus elleni harc különbözik a történelem eddigi háborúitól, ugyanis az ellenség által használt harceljárások kívül esnek a hagyományos katonai doktrínák elvein.

Az afganisztáni és az iraki háború tanulságai jó példával szolgáltak arra, hogy a haditechnikai fölényt ellensúlyozni hivatott aszimmetrikus hadviselés még a világ legfejlettebb hadseregének harci gépezetét is képes rendkívüli nehézségek elé állítani. Az iraki háború eseményeit megvizsgálva láthatjuk, hogy a reguláris erők legyőzése önmagában nem jelenti az ellenség megsemmisülését. A mali konfliktus kitörésekor számos biztonságpolitikai szakértő vont párhuzamot Irak és Afganisztán, illetve Mali között. A szemben álló erők köthetők az al-Kaida helyi szárnyához, és az alkalmazott hadviselési eljárások nagymértékben hasonlítanak az iraki hadszíntéren tapasztaltakra. Reméljük, hogy Franciaország – tanulva az iraki, illetve az afganisztáni háború tapasztalataiból – nem süllyed bele Mali mocsarába, és nem kell újabb elhúzódó háborúra készülni az afrikai kontinensen.

FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK

Magyar nyelvű könyvek, tanulmányok, értekezések, cikkek, előadások:

Andor László – Tóth Péter – Valki László: *Irak – Háborúra ítélve*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004.

A terrorizmus anatómiája. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2006.

Dr. Besenyő János alezredes: *Háború Európa előterében: A mali krízis*. Sereg Szemle, XI. évfolyam, 1. szám, 2013. január–március.

- Dr. Besenyő János alezredes: *Újabb válsággócc Afrikában: Mali*. Honvédségi Szemle, 140. évfolyam, 2012/5. szám
- Besenyő János őrnagy: *Az afrikai konfliktusok és kezelésük sajátosságai, a békefenntartó műveletekben szerzett tapasztalatok*. Felderítő Szemle 7. évfolyam 3. szám.
- Besenyő János őrnagy: *Az al-Kaida térnyerése a Maghreb régióban*. Sereg Szemle 8. évfolyam, 3. szám, 2010. július–szeptember.
- Besenyő János – Hetényi Soma: *A francia Afrika-politika változása*. Sereg Szemle 9. évfolyam, 3–4. szám, 2011. július–december.
- Burke, Jason: *Al-Kaida – a terror árnyéka*. HVG Kiadó Rt., 2004.
- Dr. Jakus János alezredes – Ombódy Károly: *Az Irak elleni koalíciós háború lefolyása és a hadművelet elsődleges tapasztalatai*. Felderítő Szemle 2. évfolyam 2. szám, 2003. július.
- Keegan, John: *Az iraki háború*. Európa Kiadó, Budapest, 2004.
- Kis-Benedek József ezredes: *Az iraki háború hírszerzési tapasztalatai*. Felderítő Szemle 2. évfolyam 2. szám, 2003.
- Németh József: *Irak Szaddám bukása után*. Szakmai Szemle, 2007. 1. szám.
- Dr. Resperger István alezredes: *Az Iraki Szabadság Hadművelet*. 2003. Válaszok a terrorizmusra, avagy van-e út az afganisztáni vadásztától a fenntartható globalizációig. SVKH-Chartapress, Budapest, 2002.
- Woodward, Bob: *A támadás terve*. Geopen Kiadó, Budapest, 2004.

IDEGEN NYELVŰ KÖNYVEK, TANULMÁNYOK, ÉRTEKEZÉSEK, CIKKEK

- International Debates. Is the Obama Administration Pursuing a Sound Policy in Dealing with the Turmoil in Mali? March 2013, Vol. 11 Issue 3, 35–54. 20.
- International Debates. U.S. Policy Toward Mali, vol. 11 Issue 3, 12–22. 11.
- Kristol, William and Others: *Toward a Comprehensive Strategy. A letter to the President*.
- Roy, Olivier: *The intervention trap*. New Statesman, 1-7 February 2013.
- Smith, Stephen: *France in Africa: A new chapter?* Current History, May 2013, Vol. 112 Issue 754, 163–168. 6.

FELHASZNÁLT JOGFORRÁSOK, DOKUMENTUMOK

- Defense Strategy for the 1990s, SecDef Histories–Richard Cheney – United States Department of Defense.
- Department of Defense, Quadrennial Defense Review Report 2001. 09. 30.
- The Alliance's New Strategic Concept. NATO Summit 1991. november 7–8.
- The National Security Strategy of the United States of America 2002 September.

FELHASZNÁLT HONLAPOK:

www.nato.int	http://www.gwu.edu/	http://www.nctc.gov/
www.defense.gov	www.cia.gov	http://www.expatica.com/
http://www.aljazeera.com/	www.washingtonpost.com	http://www.theguardian.com/
http://www.un.org/	http://www.presidentialrhetoric.com/	http://www.bbc.co.uk/
http://www.centcom.mil/		http://eeas.europa.eu/
http://www.eclac.org/	http://www.honvedelem.hu/	

B. Stenge Csaba:

KÜLFÖLDI RADIKÁLIS ISZLAMISTA HARCOSOK A SZÍRIAI POLGÁRHÁBORÚBAN

A szíriai polgárháború jelenleg is zajló konfliktus, mellyel kapcsolatban a tényadatok hozzáférhetősége erősen korlátozott, kevés a független, objektív forrásból származó konkrét információ. Valójában inkább csak homályos és rendkívül ellentmondásos adatok keringenek a médiában a konfliktusról és ezzel együtt az abban részt vevő külföldi radikális iszlamistákról. Tanulmányában a szerző a szíriai polgárháború külföldi szunnita radikálisainak motivációját, tevékenységét, létszámát, veszteségeit vizsgálja, különös tekintettel az Európai Unióból származókra. Az írás zárórészében a szerző igyekszik néhány hasznos tanulságot is levonni.

BEVEZETÉS

A tudományos alapokon nyugvó kutatások során keletkezett adatok mellett a médiában sok minden terjed ezekkel a személyekkel kapcsolatban, a témával kapcsolatos hírek közül azonban rendkívül nehéz – legtöbbször lehetetlen – biztonsággal kiszűrni a valós adatokat a párhuzamosan zajló információs (propaganda-) hadviselés miatt. Igazán komoly konklúziók levonásához a konfliktus lezárulása után is hosszabb időre lesz szükség.

Maguk a szír titkosszolgálatok nyilvánvalóan folyamatosan gyűjtik és elemzik az adatokat az országba beszivárgó külföldi erőkről, de ezek az adatok bizonyosan nem lesznek hozzáférhetőek a jövőben sem. Így ez a tanulmány is csak a 2013 őszi történetek felvázolására vállalkozhat, illetve a radikális iszlamisták vizsgált időszakbeli aktivitásának esetleges jövőbeli következményeire tudja ráirányítani a figyelmet.

A lehetőségekhez mérten részletesebben kitértem az európai radikális iszlamista harcosokra, mivel aktivitásuk kiemelt biztonságpolitikai kérdés az Európai Unió és a NATO számára. Bár a velük kapcsolatos adatok gyűjtése és feldolgozása még folyamatosan zajlik, az már látható, hogy a korábbi, hasonló konfliktusokhoz képest nagyon jelentős a számuk, mely folyamatosan nő jelenleg is. Könnyű belátni, hogy milyen jelentős nemzetbiztonsági kockázattal jár a tevékenységük, és esetleges hazatérésük után meglehetősen nehezen képzelhető el, hogy problémamentesen integrálódnak a társadalomba és közösségüknek minden szempontból hasznos tagjai lesznek. Ezért ez a téma már a jelenben és a közeljövőben is az Európai Unió és a NATO biztonságpolitikájának kiemelt fontosságú kérdése kell hogy legyen.

A tanulmány 2013 őszi tartó vizsgálat eredménye, addig tartalmaz adatokat, illetve megállapításokat.

A FORRÁSOKRÓL ÉS A KUTATÁSI METÓDUSRÓL

A témával foglalkozó, tudományos igényű és kellően erős forráskritikával megírt elemzés eddig mindössze egy jelent meg, 2013 nyarán.¹ Emellett természetesen felhasználtam a külföldön harcoló radikális iszlamista önkéntesekről eddig általánosságban megjelent nemzetközi szakirodalmat is. Felhasználtam továbbá a nagyobb nemzetközi szervezetek adatait, becsléseit, illetve terrorelőjáró szervek (titkoszolgálatok) nyilvánosságra hozott jelentéseit is. Fontos forráscsoportot jelentettek a világhálón elérhető, Szíriával kapcsolatos radikális iszlamista oldalak (külön honlapok, illetve általuk működtetett közösségi oldalak).² Természetesen a rengeteg, ráadásul folyamatosan változó frakció és szervezet miatt ez a vizsgálat csak az iszlamista oldalak töredékére vonatkozik. Ezen kívül hatalmas mennyiségű mozgóképanyag felhasználására is sor került a legnagyobb és legnépszerűbb videomegosztókön keresztül (YouTube, LiveLeak, SyrianTube). Ez egy különlegesen fontos forráscsoport, hiszen a rohamos technikai-technológiai fejlődés – egyszerű felvétel korszerű, kompakt kamerákkal és akár kamerás mobiltelefonokkal –, valamint a könnyű kezelhetőség, feltölthetőség, megoszthatóság következményeként ma már lehetőség van korábban elképzelhetetlen mennyiségű és minőségű felvételnek a világhálón történő könnyű elhelyezésére és így vizsgálatára is. Végül, de nem utolsósorban megemlítendő még, hogy igyekeztem néhány Szíriában élő személyt, illetve onnan elszármazottat is megkeresni (alavitát, szunnita muszlimot és keresztényt is, a kormányerők által ellenőrzött területről, illetve a másik oldalról is). A mintavétel ez esetben csak néhány főre terjedt ki és még véletlenül sem tekinthető reprezentatívnak, hiszen nagyon nehéz a nyugatiakkal szemben mindkét oldalon rendkívül bizalmatlan helyekkel kapcsolatba lépni és érdemi kommunikációt folytatni. Komolyabb következtetést a tőlük származó adatokból nem vontam le.

A KONFLIKTUS, A HELYI RADIKÁLISOK ÉS A KÜLFÖLDIEK FELBUKKANÁSA

A tunéziai tüntetésekkel meginduló „arab tavasz”³ 2011 elején Szíriát is elérte, ahol az első kisebb tüntetések már januárban lezajlottak, az első nagyobb tömegmegmozdulások viszont március közepéhez köthetők. Az egyre jobban eszkalálódó konfliktus következménye immár több mint 100 000 halálos áldozat,⁴ valamint több mint hatmillió, lakhelyét elhagyni kényszerülő szír állampolgár, akik közül négymilliónál többen az országon belül voltak kénytelenek lakóhelyük ideiglenes elhagyására, további kétmillió fő pedig külföldre

¹ Aaron Y. Zelin – Evan F. Kohlmann – Laith al-Khoury: *Convoys of Martyrs in the Levant. A Joint Study Charting the Evolving Role of Sunni Foreign Fighters in the Armed Uprising Against the Assad Regime in Syria*. June, 2013, 36. <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/convoy-of-martyrs-in-the-levant> (Letöltés időpontja: 2013. július 6.)

² 2013. november 8-án hoztak létre egy jelenleg is működő linket, mely a legradikálisabb csoportok esettjeinek adatait közli, közöttük nagyszámú külföldivel, néha a származási országot is megadva, néha csak a helyi-külföldi megkülönböztetést alkalmazva: <https://www.facebook.com/TheVictoriousPartyInTheLandOfAshSham3> (Letöltés időpontja: 2013. december 15.)

³ Az „arab tavasz”-ról lásd részleteiben pl. a *Külügyi Szemle 2012/1. számát*, mely teljes terjedelmében ezzel foglalkozik, illetve James L. Gelvin: *The Arab Uprisings: What Everyone Needs to Know*. Oxford, Oxford University Press, 2012, 208.

⁴ Az ENSZ Emberi Jogi Hivatalának statisztikái szerint, melyek az ENSZ 2013. június 13-ai híreiben jelentek meg, a halálos áldozatok száma 2011 márciusa és 2013 áprilisa között legalább 92 901 fő volt, de havonta legalább 5000 új áldozata van a harcoknak. Lásd: <http://www.un.org/news/dh/pdf/english/2013/13062013.pdf> (Letöltés időpontja: 2013. augusztus 8.)

menekült. Ennek következtében nagyon súlyos humán válság is kialakult. Az ország infrastruktúrája, gazdasága is óriási károkat szenvedett, emellett sokszor egyetemes szempontból is felbecsülhetetlen jelentőségű kulturális értékek pusztultak és pusztulnak el.

Ami a helyi, radikális szunnitákat illeti, ők feltételezhetően már a tüntetések elejétől jelen voltak a tömegmegmozdulásokon, és minden bizonnyal nem közülük kerültek ki a legbékésebb demonstrálók. Fontos megemlíteni, hogy ők saját állításuk szerint is már a kezdetektől a konfliktus aktív szereplői között voltak.⁵

Bár a konfliktus eszkalálódásáért a polgárháborúval kapcsolatos források szinte egyöntetűen a kormány rendvédelmi erőinek indokolatlan brutalitását és fegyverhasználatát teszik felelőssé, még egyes külföldi, a jelenlegi szír kormánnyal nem kifejezetten baráti viszonyt ápoló országok forrásai is említést tesznek tüntetők által megölt rendőrökről. Ők feltehetőleg a helyi radikális iszlamisták áldozatai voltak, akik már a kezdetekkor beszívárogtak a békés tüntetők közé.⁶

A helyi radikálisokkal kapcsolatban érdemes még kiemelni, hogy a 2011. májusi amnesztia során sok bebörtönzött szír radikális iszlamista vezetőt engedett el a kormányoldal, akik azonban ezt követően a fegyveres ellenálláshoz csatlakoztak, annak erejét növelték.

A külföldi radikális iszlamisták felbukkanása nem köthető egy konkrét dátumhoz, de feltehetőleg már 2011 tavaszán – a helyi radikálisok mellett – a szomszédos Irakból érkezett néhány külföldi is megjelent. Akkoriban ezekre a jelekre Nyugaton még nem figyeltek fel. A brit sajtóban is fellelhető azonban rövid beszámoló arról, hogy 2011. március 11-én – tehát még a nagy tüntetések megindulása előtt – a szír biztonsági erők feltartóztattak a szír–iraki határon egy teherautót, melyben Szíriába próbáltak fegyvert csempészni.⁷ A fegyvercsempészet a fegyveres harc tudatos megtervezését és az arra történő felkészülést sugallja. Nem véletlen az sem, hogy a szír–iraki határon kezdődött a fegyvercsempészet, ezzel kapcsolatban érdemes kitérni néhány előzményre.

Szíria korábbi politikájában kettősség figyelhető meg az iszlám radikalizmussal kapcsolatban. Egyrészt brutális keménységgel verték le az 1979–1982 közötti, a Muzulmán Testvériség szíriai szárnya által vezetett iszlamista felkelést (mely Hama 1982-es ostromában csúcsosodott ki). Fontos megjegyezni, hogy már itt is jelentős számú külföldi vett részt a kormány elleni harcokban.⁸ Ezzel párhuzamosan viszont támogatták a Palesztinai Felszabadítási Szervezet dél-libanoni akcióit és logisztikai támogatást nyújtottak számos külföldi radikális iszlamista önkéntesnek is, aki odament harcolni Izrael ellen. 2003-tól pedig, az Amerikai Egyesült Államok vezette koalíció iraki invázióját követően Szíria tranzitországgá vált az Irakba áramló iszlamista önkéntesek számára, akik az amerikaiak vezette koalíció elleni harcra érkeztek. E felett a szír kormány szemet hunyt. A West Point

⁵ A radikális iszlamisták Bilad al-Shaam néven futó Facebook-csoportjának oldalán (<https://www.facebook.com/bilad.al.shaam23>) 2013. szeptember 10-én egy hosszú bejegyzést közöltek a történetükről, céljaikról, és ebben szerepelt ez az állítás is. A bejegyzést néhány nap múltán törölték.

⁶ A jordáni határ közelében lévő Daarában a felkelés kezdetén és máig az egyik legnagyobb tüzfészekben 2011. március 21-én megölt hét szír rendőrrel és állami intézmények felgyújtásáról tudósít például az izraeli média, mely ekkor itt csak négy tüntető halálát említi, tehát az aznapi összecsapásokban sokkal több rendőri áldozatot jelez, mint tüntetőt. <http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/143026#Uka69YZ7KY0> (Letöltés időpontja: 2013. június 3.)

⁷ Lásd erről a The Guardian 2011. március 11-ei számát. <http://www.theguardian.com/world/2011/mar/11/syria-seizes-arms-from-iraq> (Letöltés időpontja: 2013. május 8.)

⁸ Brian Fishman – Joseph Felter: Al-Qa'ida's Foreign Fighters in Iraq: A First Look at the Sinjar Records. Harmony Project, West Point, Combating Terrorism Center. 2007, 24. <http://www.ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2010/06/aqs-foreign-fighters-in-iraq.pdf> (Letöltés időpontja: 2013. július 8.)

Combating Terrorism Center elemzői már 2007-ben rámutattak, hogy a radikális iszlamisták iraki működésében Szíria jelentős szerepet játszik tranzitországgként, ahol ugyan a radikális iszlamistákat bizonyosan folyamatosan figyelték a szír titkosszolgálatok. A külföldi önkénteseket Irakba juttató embercsempészek zöme valószínűleg inkább az anyagi motiváció miatt dolgozott, nem az ideológiai közösség okán. Szíria illetően szerepét azonban kétélű fegyverként értékelték az amerikai elemzők, mert szerintük a radikális iszlamisták gyűlölete az „eretnek” alaviták ellen – mely sokkal nagyobb, mint az Amerikai Egyesült Államok elleni gyűlöletük – még visszaüthet.⁹

Véleményem szerint ez 2011-től egyértelműen beigazolódott: az addig Irak irányába tartó, egyirányú forgalom ezután megfordult. Az Irakban jelen lévő külföldi radikális iszlamisták lehettek az elsők, akik 2011-ben megjelentek Szíriában, akik maguk korábban Szíriát használták évekig tranzitországgként Irak felé, és ezalatt kiépítették a maguk kapcsolatrendszerét a szír hátorszáiban.

Általánosságban a jelenleg folyó polgárháborúra is igaz, hogy a vidéki szunnita lakosság nagyobb arányban vesz részt a kormányellenes harcokban (az ország lakosságának 65–70%-a szunnita, de közülük igen sokan a kormányoldalon állnak, főleg az iskolázottabbak, az iparosodottabb, városi környezetben, magasabb életszínvonalon élők). Talán ezzel kapcsolatban azt érdemes még kiemelni, hogy a szír haderő (Syrian Arab Army, SAA) és az oldalán küzdő legerősebb helyi milícia, a nemzeti véderő (National Defense Force, NDF) is jelentős arányban szunnita katonákból áll, nem csak a síita, az alavita, a keresztény és a drúz kisebbség tagjaiból.¹⁰

A konfliktus elhúzódásával megfigyelhető, hogy a korábban ingadozó, illetve a kormányral nem szimpatizáló lakosság is egyre nagyobb arányban áll a kormány mellé. Meglehetősen elterjedt vélemény az országon belül és az emigrációban is, hogy a jelenlegi kormánynak mindenképpen demokratikus reformokat kell végrehajtania, de jelen pillanatban mégis őket kell támogatni, mert a kormány bukása katasztrófa lenne Szíria számára és az ország darabokra hullásával járna. Bár a nehezen megfogható arányokat pontosan nem lehet jelezni, az biztos, hogy az egyre nagyobb teret nyerő radikális iszlamistáktól való félelem is szerepet játszik abban, hogy a szír közvélemény egyre nagyobb tömegei elfordulnak a felkeléstől.¹¹

Természetesen ezzel párhuzamosan megfigyelhető az is, hogy a belső konszenzusra és az ország békéjének helyreállítására törekvő kormányerők hivatalos kommunikációjukban folyamatosan a „külföldi terroristák” elleni harcról beszélnek és az országba beszivárgó – egyébként egyre nagyobb számban jelen lévő – külföldiek számát erősen eltúlozzák, úgy állítják be, hogy a fegyveres ellenállás szinte csak hozzájuk köthető. Hogy kik is ezek az országba beszivárgó külföldiek, azt a következőkben szeretném bemutatni.

⁹ Uo. 23–24.

¹⁰ Ezzel kapcsolatban érdemes megnézni például egy olyan felvételt is, ahol egy vidéki szunnita NDF-egység egy harcokosi tornyára kötött Koránnal vonul fel: http://www.liveleak.com/view?i=80c_1379296505&comment=1 (Letöltés időpontja: 2013. szeptember 16.) Véleményem szerint ezek a harcosok vallási nézeteiket tekintve sokkal közelebb állnak a radikális iszlamistákhoz, mint az alavitákhoz és a síitákhoz, akikkel együtt egyébként a kormányoldalon harcolnak. Ez is jól mutatja, hogy semmi sem fehér és fekete ebben a konfliktusban sem, és hogy milyen sokszínű és bonyolult a konfliktus résztvevőinek ideológiai-etnikai háttere, motivációja.

¹¹ A szerző általános tapasztalatai a helyi, illetve az emigráns szír lakosság körében végzett adatgyűjtés eredményeként.

A KÜLFÖLDI RADIKÁLIS ISZLAMISTÁK MOTIVÁCIÓJA, CÉLJAI, TEVÉKENYSÉGE

Előjáróban érdemes a Szíriában harcoló külföldiekkel kapcsolatban leszögezni, hogy általános tendencia a szerepük túlértékelése, illetve az, hogy a mérvadó médiában is jelentőségüket meghaladó módon szerepelnek. Ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy a külföldiek jelentősége mindig nagyobb a valós létszámuknál, hiszen jelenlétük pszichikai szempontból pozitív hatással van a helyi felkelőkre, erősíti moráljukat a külföldiek személyében nagyon is látható és kézzelfogható külső támogatás. Emellett az esetleges harci tapasztalataik is jelentős segítséget nyújthatnak az ezzel nem rendelkező helyieknek (főleg a Líbiában, Afganisztánban, Irakban és a kaukázusi térségben vívott harcokban edződött külföldiek érkeztek az országba).

Fontos kiemelni még két tényezőt azzal kapcsolatban, hogy viszonylag rövid idő alatt miért került jelentős számú külföldi a szíriai polgárháborúba. Ebből az egyik a könnyebb megközelíthetőség, a másik pedig az új médiafelületek által biztosított, sokkal hatékonyabb propaganda szerepe a toborzásban.

A szíriai polgárháború egy viszonylag könnyen megközelíthető helyen vívott elhúzódo konfliktus, ahol jelentős területek vannak a felkelők kezében. Ez valóban jó lehetőségeket nyújt az odautazásra. Bizonyára minden szunnita muszlim generációban vannak radikálisra hajlamos, dzsihádra fogékony fiatalok, de más álmodozni a „szent háborúról” és más valóban részt is venni benne. Szíria a korábbi országokhoz képest, ahol jelentősebb számú külföldi iszlamista harcos fordult meg (Afganisztán és Irak, Bosznia-Hercegovina, esetleg még Csecsenföld), sokkal könnyebben megközelíthető helyen van. Gyakorlatilag a szigorúan őrzött, rövid izraeli határszakasz az egyetlen, ahonnan nem szivárogtak be külföldi harcosok az országba, ez mind a libanoni, mind a jordániai, mind az iraki, mind pedig a török határon megtörtént, illetve megtörténik manapság is. Különösen Törökország az, ahonnan igen sok radikális önkéntes jutott át Szíriába. Az isztambuli Atatürk repülőtér nemzetközi terminálján 2012-ben közel harmincmillió utas fordult meg, ezek között biztosan százsámra voltak olyanok, akik könnyen kiszűrhetőek lettek volna mint potenciális radikális iszlamisták. Véleményem szerint átengedésük egy NATO-tagállamtól átgondolatlan és a kockázatokat teljesen fel nem mérő viselkedés, és Törökország tranzitországgként való szereplése ugyanúgy visszaüthet a későbbiekben, mint ahogy ez Szíriában is megtörtént Irak viszonylatában. A konfliktusról érkező hírek szerint egyébként a török fegyveres erők csak azután kezdték el megerősíteni a szír határ őrizetét, miután az ultraradikális Iszlám Állam (Islamic State of Iraq and al-Sham, ISIS) Irakban és Szíriában kiszorította a térségből a mérsékelt Szabad Szíriai Hadsereget (Free Syrian Army, FSA).¹²

A másik tényező a nagyon hatékony propaganda a toborzásban. Az internet korában nagyon könnyű hatalmas tömegeket gyorsan elérni és mozgósítani. Ehhez hozzájárult az „arab tavasz” hatása, a korábban saját hazájukban fegyveres harcot vívók könnyebb mobilizálhatósága. A fiatalabb korosztályt megcélzó médiafelületek (a Facebook, a Twitter, az al-Dzsazira vagy az Al-Qaeda Inspire című, angol nyelvű online folyóirata), online fórumok nagy tömegeket mozgósítanak villámgyorsan. A radikális iszlamista szervezetek is használhatnak nagyon nehezen kontrollálható és követhető kommunikációs formákat a világhálón keresztül (e-mail, különböző chatprogramok, online telefon, de akár online játékok belső kommunikációja). A szegénység, a népességrobbanás okozta jelentős számú elégedetlen,

¹² <http://breakingnews.sy/en/article/25782.html> (Letöltés időpontja: 2013. szeptember 24.)

útkereső fiatal megmozgatására és összefogására ma már nagyon sokféle lehetőség nyílik. Úgy tűnik azonban, hogy a radikálisok az arab világban a felsőoktatásban is sikeres toborzást folytatnak a biztos jövőképpel rendelkező fiatalok között is, az ultrakonzervatív szunnita vallási radikalizmust (a világi hívságok elvetését) hangsúlyozva. Az „arab tavasz” egyik nagy tanulsága, hogy az arab világban a propagandacélokra használt média nagyon hatásos és esetenként rendkívül veszélyes eszköz lehet a tömegek manipulálására.

A külföldi radikálisok motivációit, Szíriába érkezésük okait a részletes adatok, elemzések hiányában nem könnyű meghatározni. Saját, erősen vallási színezetű propagandájuk szerint egyértelműen a helyi szunnita lakosság megvédéséért (valamint az „eretnek” síitákkal és a „tűzimádó” alavitákkal való leszámolásért), az iszlám törvénykezés bevezetéséért, valamint az iszlám kalifátus felállításáért küzdenek.¹³ Feltételezhetően ebben valóban sok igazság van, valamint fontos ok a szunnita sorsközösség és szolidaritás. Esetenként feltehetően a „Hemingway-faktor”, azaz a kalandvágy is szerepet játszott egyes radikalizálódó fiatalok Szíriába indulásában.

Az ellenállócsoportok rendkívül heterogének, ez igaz a külföldiekre is, így a motivációjuk sem egyforma. Sokféle csoport van köztük, vannak nem kifejezetten vallásos, részben külföldi bűnözői csoportok is, akik csak a kaotikus helyzetből próbálnak hasznot húzni, és csempészetből, rablásokból igyekeznek meggazdagodni. A legfajsúlyosabb emberrablások mellett dívik az üzemanyag, a létszükségleti cikkek és bármilyen értékesíthető rablott holmi – köztük a rablóátások során felszínre hozott műkincsek – csempészete is, de drogok is előfordulnak a csempészaruk között.¹⁴

Egy 2013. szeptember közepi brit elemzés szerint Szíriában közel ezer különböző ellenállócsoport tevékenykedik a mintegy 100 000 főre becsült felkelőlétszámban. Utóbbiak közül 10 000 az ultraradikális, további 30–35 000 a keményvonalas iszlamista és további mintegy 30 000 fő olyan mérsékelt ellenálló, aki valamilyen iszlamista jelleget viselő csoportba tartozik.¹⁵ Egyébként az FSA maga is kettészakadhat egy mérsékeltebb és egy iszlamista részre, melyet valószínűleg beolvaszt a két legradikálisabb csoport, az al-Núszra Front (Jabhat al-Nusra, JAN) és az ISIS. A jobban felszerelt, jobb pénzügyi háttérrel rendelkező, offenzívabban fellépő radikálisok egyre nagyobb teret nyernek a többiek részleges integrálásával, illetve részleges kiszorításával (volt példa arra is, hogy amíg az FSA egy része a kormányerőkkel harcolt, addig a radikálisok elfoglalták a hátországukat). Vannak mérsékelt csoportok az FSA-ból, amelyek azért csatlakoznak maguktól a radikálisokhoz, mert látják, hogy nekik van pénzük, anyagi támogatottságuk főleg Szaúd-Arábia és Katar részéről, és így sokkal hatékonyabbak és eredményesebbek a harcmezőn, míg az FSA nem kap ilyen mértékű segítséget külföldről.¹⁶

Ami a fegyvereket illeti, a világpiacon bármi beszerezhető, így például nagyon sok kínai gyártású, viszonylag olcsó, de hatékony fegyver található különböző lázadócsoporthoz, például a 12,7 mm-es M99 típusú félautomata rombolópuskáktól a HJ–8 típusú irányított páncéltörő rakétáig. Szaúdi pénzből vásárolva nagyobb mennyiségű horvát eredetű

¹³ Lásd erről pl. ezt a 2013. augusztus 30-án feltöltött filmet: <http://www.youtube.com/watch?v=lt9mzDUvY4I> (Letöltés időpontja: 2013. szeptember 2.). A narrátor ez esetben egy, az egyiptomi felsőoktatásból toborzott fiatal radikális.

¹⁴ <http://www.dailystar.com.lb/News/Lebanon-News/2013/Aug-24/228541-police-seize-trucks-full-of-captagon-headed-to-syria.ashx#axzz2ct1zP2OA> (Letöltés időpontja: 2013. augusztus 26.)

¹⁵ <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/10311007/Syria-nearly-half-rebel-fighters-are-jihadists-or-hardline-Islamists-says-IHS-Janes-report.html> (Letöltés ideje: 2013. szeptember 18.)

¹⁶ <http://finance.yahoo.com/news/institute-study-war-analyst-says-143000793.html> (Letöltés időpontja: 2013. október 9.)

kézifegyver is érkezett már Szíriába (pl. nagyobb mennyiségű M97 páncéltörő rakétavető és M60 hátrasiklás nélküli löveg). Arról is érkeztek azonban hírek, hogy egyes FSA-egységek eladták a fegyvereiket az ISIS-nek, így pedig valóban komoly kockázatokat rejtene a mérsékelt FSA korszerű, nyugati harceszközökkel történő ellátása.¹⁷

Az FSA egyébként már számos összecsapást vívott a keményvonalas iszlamistákkal, akik az FSA Northern Storm csoportját ki is szorították a török határ közeléből. A radikális iszlamisták, akik „természetesen” izzó gyűlölettel viseltetnek a síita és az alavita „eretnekek” irányában, brutálisan leszámolnak a megbízhatatlannak vagy árulónak tekintett szunnitákkal is, ha érdekeik így kívánják. Nagyon sok civil szunnita állami alkalmazott esett már ennek áldozatul, de eklatáns példa erre a zömében szunnita szíriai kurdok esete is, akikre leginkább etnikai okból mondták ki a fatvát. A radikálisok a kurdok lakta területeket valószínűleg gazdasági okokból is szeretnék megszerezni, a rajta lévő értékes olajkutakkal együtt, de a legfontosabb ok valószínűleg az, hogy a kurdok Irakban intenzíven együttműködtek az Amerikai Egyesült Államok erőivel, ezért a radikálisok szemében többségük árulónak számít.¹⁸

A radikálisokkal vívott összecsapásokban egyébként a kurd Népi Védelmi Egységek (Yekîneyên Parastina Gel, YPG) vezetése is számos külföldi állampolgárt jelentett az általuk megölt iszlamisták között (egyiptomit, szaúdit, tunéziait, irakit, sőt egy amerikait is).¹⁹

Hogy a radikálisok mennyire nem tárgyalóképesek senkivel, azt jól jelzi, hogy 2013. szeptember 24-én a legnagyobb iszlamista csoportok közül 13 egy közös, hivatalos nyilatkozatban kijelentette, hogy a Nyugat által elismert, az FSA által felállított Szír Nemzeti Tanács (Syrian National Council, SNC) és ideiglenes kormánya nem képviseli őket.²⁰

2013. szeptember végi kiszivárgott információk szerint egyébként titkos tárgyalások folytak az FSA és a kormányerők között is. Ezt támasztja alá az a hír is, mely szerint egyes aleppói FSA-alegységek – melyek napi összecsapásokat vívnak az ISIS-sel – nyilvános nyilatkozatban fenyegették meg az ISIS-t, hogy az ellenőrzésük alatt lévő területet átengedik a kormányerőknek.²¹ A megegyezés – a radikálisokon kívül – mindenkinek elemi érdeke lenne, ennek hiányában a szíriai helyzet továbbra is súlyos biztonságpolitikai problémát jelent.

Ami a két legradikálisabb csoportot illeti, a JAN 2012 januárjában alakult meg, és aktivitásának – főleg öngyilkos merényleteinek – következményeként az Amerikai Egyesült Államok kormánya már 2012 végén terrorszervezetté nyilvánította.²² A JAN-nál is radikálisabb ISIS 2006 óta ISI néven szerepelt Irakban, majd 2013 óta ISIS néven Szíriában is.

¹⁷ http://www.longwarjournal.org/threat-matrix/archives/2013/07/free_syrian_army_arving_al_qae.php (Letöltés időpontja: 2013. július 20.), http://www.longwarjournal.org/threat-matrix/archives/2013/09/report_american-supplied_arms.php (Letöltés időpontja: 2013. szeptember 20.). A korszerű irányított páncéltörő rakéták, illetve az infravörös önravezetésű légvédelmi rakéták bármilyen repülőgépre veszélyt jelenthetnek. (Ez már a nyolcvanas években is komoly dilemmát okozott az Afganisztánban harcoló mudzsahedek Stingerekkel történt felfegyverzésénél, és annak ellenére, hogy akkor nem történt meg ezek nyugati, illetve polgári célok elleni felhasználása, a veszély valós.)

¹⁸ <http://www.kurdishaspect.com/doc081313SS.html> (Letöltés időpontja: 2013. augusztus 21.), <http://kurdishrights.org/2013/08/06/fatwa-announced-from-mosques-to-kill-kurds-in-rojava-say-survivors-of-massacre/> (Letöltés időpontja: 2013. augusztus 22.). Ennek ellenére akadnak a radikálisok között helyi és külföldi kurdok is, így például radikális iszlamista források már legalább öt fő, az iraki Halabja körzetéből származó kurd szíriai „mártírságát” jelezték.

¹⁹ <http://rudaw.net/english/interview/22072013> (Letöltés időpontja: 2013. július 28.)

²⁰ <http://www.youtube.com/watch?v=Lj1bheERxzs&feature=youtu.be> (Letöltés időpontja: 2013. szeptember 25.)

²¹ <http://breakingnews.sy/en/article/26967.html> (Letöltés időpontja: 2013. október 13.)

²² <https://www.federalregister.gov/articles/2012/12/11/2012-29870/in-the-matter-of-amendment-of-the-designation-of-al-qaida-in-iraq-aka-jamat-al-tawhid-waal-jihad-aka> (Letöltés időpontja: 2013. augusztus 23.)

Az ISIS és a JAN sok öngyilkos merényletet is végrehajt, emellett minden bizonnyal öngyilkos merénylőket is toboroz az arab országokban. Az öngyilkos merényleteket még a mérsékeltbb iszlamista csoportok is nagyon elítélik. Az öngyilkosságot ugyanis a Korán és ezért az iszlám világ elsöprö többsége is elítéli, a radikális iszlám viszont „megmagyarázza” az öngyilkos merényletek jogosságát, szükségességét és az ilyen úton történő üdvözülést is, sőt az ilyen halált „magasabb rendűnek” nevezi a „hétköznapi” harcban történő halálnál. Ezeket egyébként ők maguk következetesen nem is öngyilkos merényleteknek, hanem mártírtáncokknak hívják (martyrdom operations, nem pedig suicide bombers).²³

Természetesen a radikálisok is tanulékonyak, nem akarnak az egész nyugati világnak egyszerre hadat üzeni és amerikai drónok árnyékában tevékenykedni, így a hivatalos vezetőik kommunikációja mérsékeltbb, mint a helyi parancsnokoké és az egyszerű harcosoké.

A radikális iszlamisták hosszú távra rendezkednének be az általuk uralt területeken, céljuk egy iszlám állam kialakítása. Ennek vannak is történelmi előzményei, hiszen Mohamed próféta halála után, a 630-as években a térséget muszlim arabok hódították meg és az iszlám kalifátus provinciája lett, amelynek Damaszkuszt tették meg székhelyüül. A térség történelmi neve al-Sham volt, a kalifátus idején pedig Bilad al-Sham, a radikális iszlamisták pedig most ismét a Bilad al-Sham nevet használják Szíriára, kihangsúlyozva a kalifátus létrehozásának igényét.²⁴ A radikális iszlamisták ezen felül nem nemzetekben és nemzetállamokban, hanem az ummában, a globális muszlim közösségben gondolkodnak. Igyekeznek az egyébként javarészt általuk gerjesztett és egyre fokozódó felekezeti feszültséget hangsúlyozni a konfliktusban a síita és az alavita „eretnekek” elleni harc meghirdetésével. Mivel hosszú távra terveznek berendezkedni, tevékenységük fontos részét képezi a helyi lakosság „átprogramozása”, a helyi toborzás, a gyerekek radikális iskoláztatása, illetve használata nyilvános kivégzésekhez, fegyveres harcokban vagy akár öngyilkos merénylőként.

A radikális iszlamisták alából sok mindennel – főképp vallási radikalizmusukkal, kíméletlenségükkel és bizalmatlanságukkal – elidegenítik maguktól az általuk elfoglalt területen élő lakosságot (melynek helyben maradt részei természetesen a túlélés ösztönétől vezérelve meghunyászkodnak és bárkitől nagyon sok mindent eltérnek). De ma már a radikális csoportok is törekednek a civilek megnyerésére, és propagandájukban arra is ügyelnek, hogy ennek megfelelő nyoma legyen a médiában. Így propagandisztikus anyagokat töltenek fel az internetre arról is, hogy a vidéki lakosságot hogyan segítik élelmiszeradományokkal, a munkában mezőgazdasági gépekkel, illetve a víz- és az áram-ellátás helyreállításával, biztosításával.²⁵

Hasznos forrás a belső feszültségekkel kapcsolatban egy teljesen autentikusnak tűnő anyag, mely egy csalódott és felháborodott libanoni szunnita harcosal, a Jövő Mozgalom (Tayyar al-Mustaqbal, Future Movement, FM) tagjával 2013 júliusában készült közel tízperces

²³ A kérdéstről lásd részleteiben az erről kiadott brosrút: The Islamic Ruling on the Permissibility of Self-Sacrificial Operations Suicide, or Martyrdom? [2009?] <http://islamfuture.wordpress.com/2009/10/29/the-islamic-ruling-on-the-permissibility-of-self-sacrificial-operations-suicide-or-martyrdom/> (Letöltés időpontja: 2013. június 2.). Természetesen ma már az öngyilkos merényleteket megmagyarázó filmfelvételek is vannak: <http://www.youtube.com/watch?v=9L6ONAIT178> (Letöltés időpontja: 2013. szeptember 18.).

²⁴ Lásd erről például az alábbi, javarészt Daraa tartományban, a jordáni határ közelében készült filmet: <http://bilad-alsham.com/>, illetve a Bilad al-Shaam néven 2013. július 22-én létrehozott Facebook-profiljukat (már több mint 14 000 lajkolóval): https://www.facebook.com/bilad.al.shaam23?hc_location=stream

²⁵ Lásd ezekről például az alábbi, javarészt Daraa tartományban, a jordáni határ közelében készült filmet: <https://www.youtube.com/watch?v=dJIBP24T5y0&hd=1> (Letöltés időpontja: 2013. szeptember 23.), http://www.youtube.com/watch?v=sm1ExKcV_fm&feature=youtu.be (Letöltés időpontja: 2013. szeptember 29.), http://www.youtube.com/watch?v=_JdRHqBZ8EA (Letöltés időpontja: 2013. október 9.)

interjú. Ebben az interjúalany elmondja, hogy ő mindig is gyűlölte Aszadot és rendszerét. Részben azért, mert Szíria hosszú ideig megszálló csapatokat állomásoztatott Libanonban, és azért is, mert Szíriában nem a szunnita többség vezeti az országot, hanem az alaviták. Ezért mozgalmának számos tagjával együtt 2012 őszén Aleppó körzetében csatlakozott az FSA-hoz mint mérsékelt, demokratikus ellenzéki erőhöz, mely a kormány megdöntéséért harcol. Állítása szerint az utóbbi két hónapban azonban – ez feltételezhetően 2013 májusát és júniusát jelenti – a helyzet az FSA-n belül egyre rosszabb lett a radikális iszlamisták miatt: szírek mellett libanoniak, irakiak, szaúdiak és más, Öböl menti országokból származók is felbukkantak közöttük. Az ő egysége az iszlamista Ahrar ash-Shammal együtt harcolt, és ezen keresztül a rendkívül radikális JAN-nal is. Egysége így fokozatosan a radikális iszlamisták vezetése alatt találta magát. Ekkortól „taktikai újításokat” vezettek be, ami őt és számos harcostársát rendkívül zavarta. Foglyok megölése, gyilkosságok elkövetése csak azért, mert az áldozat alavita, keresztény vagy kurd, számukra elfogadhatatlan volt, ahogy a tömeges nemi erőszak is. A saríja alapján felállított iszlám bíróság is létrejött, mely néhány perc alatt hozott halálos ítéleteket. Azt még elfogadhatónak érezte, hogy a radikális iszlamisták kémkedésre igénybe vettek gyerekeket a szír haderő ellen, de a sokkoló töréspontot számára az okozta, amikor az egyik iszlamista parancsnok egy kislányt egy katonai ellenőrzőpont elleni öngyilkos támadásra használt fel (a gyermek valószínűleg nem is tudta, hogy mi volt az, amit a ruhája alatt a testére felhelyeztek). Ezt követően azonnal elhagyta az egységét és hazatért Libanonba. Állítása szerint más frontszakaszokon is hasonló a helyzet, és a szír lakosság szabadságáért folytatott küzdelem immár átcsapott a vallási szlogenek mögé bűjtatott súlyos bűncselekmények sorozatába. Mint mondta, egyre gyakrabban tapasztalta meg azt is, hogy az általuk elfoglalt területen lévő lakosság – még ha nem is szerette Aszad elnök rezsimjét – őket sem fogadta örömmel és ezt ki is mutatta. Állítása szerint számos más társa is hazatért, mert nem akarnak már ebben a mészárlásban részt venni, de sokakat a radikális iszlamisták megtorlásától való félelem még mindig ezekben az egykor független FSA-egységekben tart. Végül azzal zárta mondanóját, hogy ő egy szebb jövőt szeretne Libanon és Szíria népeinek, de nem akar egy diktatúrát lecserélni egy másikra, ahol a saríja alapján törvénykeznek és „középkorban ragadt” Öböl menti monarchiák kényszerítik rájuk az akarataikat (ezzel Szaúd-Arábiára és Katarra utalhatott, melyek jelentős anyagi támogatást nyújtanak a kormány ellen küzdő erőknél).²⁶

Ami a külföldi radikálisok létszámát illeti, a szír haderőhöz közeli források ezt 2013 őszén összességében 50 000 közelire becsülték, túlnyomó többségük arab, arányaiban líbiai, szaúdi, egyiptomi, tunéziai sorrend állítható fel.²⁷ Ilyen magas létszámadat egyelőre független források által nem erősíthető meg, de a származási helyeikkel kapcsolatos információk minden bizonnyal reálisak.

A szerző óvatos becése az, hogy az afganisztáni és az iraki konfliktusokban – külön-külön – nagyságrendileg becsült 10 000 főnyi külföldit a Szíriába beszivárgó külföldiek létszáma 2013 nyár elején már meghaladta, és a számuk azóta is folyamatosan nő. (Ez természetesen a Szíriában az adott időpontig megfordultak összlétszámát jelenti, nem az egyszerre ott levőket – sokan közülük különböző okok miatt már eltávoztak az országból.) Hangsúlyozzuk azonban, hogy ez természetesen csak egy nagyságrendi becslés.

Ismert egy nagyobb egység is, mely kifejezetten külföldi radikálisokból áll, az „emigránsok hadserege” (Jaish al-Muhajireen wal Ansar, korábban Muhajireen Brigade), mely

²⁶ http://www.liveleak.com/view?i=008_1375042567 (Letöltés időpontja: 2013. augusztus 8.)

²⁷ A szerző ezeket az adatokat a <https://www.facebook.com/#!/syrianmilitary> üzemeltetőitől kapta, melyért ezúton is köszönetét fejezi ki.

az ISIS része. Ez egy teljesen külföldiekből álló, jelentős harcértékű alakulat. Jelenlegi vezetője egy csecsen nemzetiségű harcos, Abu Omar al-Chechen, aki főleg Aleppóban és környékén tevékenykedik, és például a bekerítésben harcoló Mengh katonai reptér ellen a döntő támadást vezette 2013. augusztus 5-én.²⁸ Mivel a külföldiek zöme arab és az arab világban intenzív csoportos toborzás folyik, többségük feltételezhetően az „arab tavasz” által érintett országokból érkezett, illetve onnan, ahol az iszlám radikalizmusnak komolyabb hagyományai vannak. Líbiára például mindkét állítás igaz. Az arab térségen túl Afganisztánból, Pakisztánból és számos ázsiai országból is érkeztek radikálisok (Indonézia, Malajzia, sőt Kína is érintett).

Tunéziában például hatalmas méreteket öltött a toborzás és a fiatalok Szíriába csábítása. A kormányzat 2013. szeptember 20-án összehangolt akcióval egyszerre 86 olyan radikális személyt tartóztatott le, akik nagyarányú toborzást folytattak a JAN számára, és állítólag hatezer beszervezett fiatalnak tiltották meg, hogy elhagyják az országot a szíriai dzsihad kedvéért, de ez utóbbi adat mindenképpen rendkívül túlzónak tűnik.²⁹

Az arab önkéntesekről általánosságban hasznos adalék még az NBC tudósítója, Richard Engel 2013. szeptember 11-én készült riportja a szír–török határ közelében fekvő Antakyából. Ez a riport is utal rá, hogy az iraki harcokhoz hasonlóan a radikálisok továbbra is eredményesen toboroznak az arab felsőoktatásban. A riporter interjúalánya egy 22 éves tunéziai férfi, aki felsőfokú tanulmányait félbehagyva érkezett ide, hogy az ISIS önkéntesként részt vegyen a dzsihadban. A csempész, aki átvitte a határon, állítása szerint az utóbbi négy hónapban egymaga 300 külföldit vitt át Szíriába, és ő csak egy csempész a sok közül.³⁰

Szíria külügyminisztere, Walid Muallem az ENSZ-ben 2013. szeptember végén tartott beszédében arról tett említést, hogy a Szíriában harcoló terroristák 83 országból érkeztek, bár ez valószínűleg túlzó adat.³¹

A külföldi önkéntesekkel kapcsolatos adatok elemzésére van mód egy 11 hónapos időszakban – 2012 júliusától 2013 májusáig – elesett radikális harcosokról gyűjtött 280 fős minta alapján. Eszerint a „mártírok” a következő országokból érkeztek: Líbia 59 fő, Szaudí-Arábia 44 fő, Tunézia 44 fő, Jordánia 32 fő, Egyiptom 27 fő, Libanon 22 fő, Palesztina 8 fő, Oroszország 7 fő, Csecsenföld (külön számolva) 5 fő, Dagesztán (külön számolva) 4 fő, Kuvait 3 fő, Irak 3 fő, Egyesült Arab Emírségek 3 fő és további három országból két, 13 országból pedig egy fő. Ebben az elemzésben is találhatunk adatokat tehető, egyetemet végzett arab személyekről, ahol szintén a korábban részletezett szigorú szunnita vallási radikalizmus lehetett az indíték a dzsihadra.³² Természetesen ez a szigorú forráskritikával készült adatbázis csak egy rövidebb időszakot ölel fel, ezt követően is sok külföldi érkezett az országba és közülük számos veszítette az életét a harcok során.

²⁸ http://www.longwarjournal.org/archives/2013/03/chechen_jihadist_for.php (Letöltés időpontja: 2013. július 8.). Kurd források szerint a YPG harcosai 2013. szeptember 26-án megölték Abu Omar al-Chechent, de ezt a hírt eddig független források nem erősítették meg. Az egység alapítója is csecsen volt, Abu Abdurahaman, aki 2013 áprilisában esett el.

²⁹ <http://www.almanar.com.lb/english/adetails.php?eid=111593&cid=21&fromval=1&frid=21&seccatid=65&sl=1> (Letöltés időpontja: 2013. szeptember 22.). Az adatot közlő libanoni al-Manar TV a kormányoldalt nyíltan támogató síita Hezbollah kezében van.

³⁰ http://worldnews.nbcnews.com/_news/2013/09/11/20438772-jihadis-gain-ground-in-syrian-rebel-movement-as-moderates-grow-desperate?lite (Letöltés időpontja: 2013. szeptember 19.)

³¹ <http://www.youtube.com/watch?v=oAKfK68LVqE> (Letöltés időpontja: 2013. október 1.)

³² <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/convoy-of-martyrs-in-the-levant> (Letöltés időpontja: 2013. július 6.)

Mielőtt rátérnék az európai radikálisokra, meg kell említeni néhány olyan nyugati, nem muszlim dominanciájú országot is, ahonnan érkeztek radikális iszlamisták Szíriába. Vannak a külföldiek között az Amerikai Egyesült Államokból származók is. Nagy nyilvánosságot kapott például Eric Harroun ügye, aki állítása szerint „véletlenül” csatlakozott rövid ideig a JAN harcosaihoz, vagy egy iszlámra áttért michigani nő, Nicole Mansfield története, aki 2013. május 29-én halt meg Idlib tartományban mint az első igazolt amerikai áldozat.³³

Kanadával kapcsolatban feltétlenül érdemes megemlíteni, hogy 2013. szeptember végén érkezett hír egy ismert radikális, Mohammed Ali Dirie haláláról, aki a „torontói 18-ak” egyike volt, azé a 2006-ban letartóztatott csoporté, mely nagyszabású terrorakciókat tervezett Ontario tartományban. A börtönbüntetéséből 2011 októberében szabadult szélsőséges 2012-ben valószínűleg hamis útlevéllel hagyta el Kanadát és egy radikális iszlamista csoport tagjaként harcolva érte a halál Szíriában. Rajta kívül is számos radikális fiatal hagyta el Kanadát szíriai úti céllal.³⁴

Meglepően magas Szíriában az ausztrál állampolgárok létszáma, mely az egyik legnagyobb a nyugati társadalmak közül. Az ausztrál nemzetbiztonsági szolgálat (Australian Security Intelligence Organisation, ASIO) vezetője, David Irvine 2013. júliusi nyilatkozata szerint folyamatosan növekvő létszámuk ekkorra már meghaladta a kétszáz főt, ami Ausztrália nagyságrendileg mintegy félmillió muszlim közösségét és a jelentős földrajzi távolságot tekintve igen riasztó adat. Az ausztrál muszlim közösségből származó vélemények szerint egyébként az ASIO adatai alábecsülik a valós számot, amely jóval magasabb lehet. Vannak közöttük bűnözői csoportok is, például számosan közülük egy jelentősebb észak-libanoni bevándorló közösség kriminalizált csoportjából kerültek ki, de javarészt a dzsihád megvívása miatt keltek útra Szíriába. Nem csoda, hogy túlnyomó többségük Szíriában a legradikálisabb csoportokhoz (ISIS és JAN) csatlakozott. A felekezeti ellentétek kieleződése számos támadást eredményezett már Ausztráliában is: nem ritkák a síita-alavita üzletek, imaházak ellen végrehajtott támadások. Volt már példa arra is, hogy egy a szír kormányt támogató Facebook-hozzászólás miatt valakit saját otthonában súlyosan megsebesítettek, de a legnagyobb visszhangot kiváltó akció 2012 februárjában történt, amikor mintegy 40 személy megrohanta Szíria canberrai nagykövetségét és szétverte a berendezést.³⁵ A szíriai harcokban egyébként már ausztrál öngyilkos merénylőről is érkezett hír.

Végül, de nem utolsósorban fontos még megemlíteni Izrael helyzetét, mert vannak Izraelben élő arab (palesztin) radikális iszlamista harcosok is Szíriában. Ők természetesen nem a Golán-fennsíkon lévő, szigorúan őrzött határon kelnek át Szíriába, hanem szintén

³³ Egy 2013. szeptemberi hosszabb, Harrounnal készült riport elérhető a legnépszerűbb videomesztó oldalon: <https://www.youtube.com/watch?v=TME-ddt6X2E> (Letöltés időpontja: 2013. szeptember 26.). Mansfieldről, aki két brit állampolgárral együtt halt meg, lásd: http://www.liveleak.com/view?i=a05_1370031582 (Letöltés időpontja: 2013. július 12.), <http://www.usatoday.com/story/news/nation/2013/06/30/syria-michigan-woman-killed/2477393/> (Letöltés időpontja: 2013. július 8.)

³⁴ <http://www.cbc.ca/news/world/toronto-18-member-ali-mohamed-dirie-reportedly-died-in-syria-1.1868119> (Letöltés időpontja: 2013. szeptember 26.)

³⁵ <http://world.time.com/2013/07/16/gday-damascus-australians-are-joining-syrias-rebels-in-surprising-numbers/> (Letöltés időpontja: 2013. augusztus 21.). Lásd erről még az ASIO jelentését az ausztrál parlamentnek a 2011–2012-es időszakról: <http://www.asio.gov.au/img/files/ASIO-Report-to-Parliament-2012-update.pdf> (Letöltés időpontja: 2013. augusztus 24.)

Törökországot használják tranzitországgként. Első állítólagos halottjuk 2013. szeptember közepén Damaszkusz közelében esett el a JAN tagjaként.³⁶

EURÓPAI RADIKÁLIS ISZLAMISTÁK

Az európai muszlimok száma igen nehezen becsülhető meg a pontosság valós igényével, mivel számos nagyon eltérő adat létezik róluk. A Wikipédia által közölt adatok szerint 2010-ben mintegy 44 millióra becsülték az európai muszlimok számát (Törökország nélkül). Ebből az Európai Unió tagországaira 19 millió fő esik.³⁷ Ha közülük csak fél százalékban adjuk meg az erőszakra hajlamosnak tekinthető radikális iszlamisták arányát, ez az Európai Unióban akkor is egy százezer fős tömeget jelent.

A problémákról, a radikalizálódás európai okairól is feltétlenül érdemes néhány gondolatot leírni. Az európai muszlimok száma folyamatosan nő a betelepülő menekültekkel, az áttérésekkel és a muszlim családokban az európai átlagnál magasabb gyermekvállalási rátával is, így integrációjukat nagyon fontos kérdésként kell kezelni. Ezen belül ügyelni kell arra, hogy a beilleszkedési problémákkal küzdő muszlim fiatalokat ne érje kirekesztés és ne emiatt sodródjanak a szélsőségek felé. Nagyon nehéz ezt az oktatási rendszerbe hatékonyan betáplálni, hiszen még ha egy társadalom hatékonyan küzd is a kirekesztés ellen, az iskolákban a fiatalok sokkal nehezebben és kevésbé tolerálják a másságot. Ezért fontos a megfelelő nevelés már gyerekkorban, a szegregáció elkerülése. El kell kerülni a konfrontációra okot adó, felesleges provokációkat is (mint például a dániai Mohamed-karikatúrák ügye), hogy ne legyen táptalaja a radikalizmusnak. A rasszizmus közismerten létező probléma Európában. A „mi” és az „ők” kihangsúlyozása, a falak felhúzása, a különböző csoportokba történő kategorizálás a radikalizálódás irányába taszít számos fiatal és destabilizálja az adott közösséget. A globális és az Európai Uniót sújtó gazdasági problémák miatt szinte mindenhol a szociális ellátások csökkentésére is sor került. Ez nemcsak magukat a bevándorlókat érinti, de a helyi lakosság szegényebb rétegeit is, akik a problémák forrásait hajlamosak hamarabb megtalálni a bevándorlóokban.

Ami a konkrét európai radikális iszlamista harcosokat illeti, vannak köztük áttértek is, nem csak bevándorló muszlim családokból származók, illetve vegyes házasságokban születettek (külföldi muszlim apa, helyi anya). Sokan vannak a nehezen beilleszkedő, önmagukat kereső fiatalok, akik fogékonyak az olyan helyi toborzók mondanivalójára, akik beszélnek az anyanyelvüket. A helyi toborzók egyre profibban használják a közösségi médiát, ezeken keresztül nagyon sokakat meg tudnak szólítani.

Érdekes egyébként, hogy a kiszivárgó információk szerint a radikálisok nem bíznak az áttért nyugatiakban, akik külsőleg is elütnek az araboktól, nem is beszélnek arabul (potenciális kémet látnak bennük). Emiatt jelenlétük esetleges propagandaértékét sem megfelelően használják ki.³⁸

³⁶ Egy hónappal később, 2013. október közepén a kérdéses személy jelentkezett telefonon a családjánál. Lásd erről: <http://www.reuters.com/article/2013/09/18/us-syria-crisis-israel-arab-idUSBRE98H0B320130918> (Letöltés időpontja: 2013. szeptember 19.), <http://www.i24news.tv/en/news/international/middle-east/130917-report-israeli-citizen-killed-in-syrian-clashes> (Letöltés időpontja: 2013. szeptember 18.), http://www.longwarjournal.org/threat-matrix/archives/2013/09/israeli_arab_killed_in_syria_f.php (Letöltés időpontja: 2013. szeptember 19.), <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4442591,00.html> (Letöltés időpontja: 2013. október 20.)

³⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Islam_in_Europe (Letöltés időpontja: 2013. szeptember 20.)

³⁸ Állítólag a szíriai radikális szalafi Adnan al-Aroor sejk egy ízben mondott is valami olyasmit, hogy nem szívesen látják a nyugatiakat maguk között.

Érdemes még Európával kapcsolatban is megemlíteni, hogy kezdetben nem csak radikális iszlamista önkéntesek érkeztek Európából, hanem olyanok is, akik a mérsékelt FSA-egységekbe léptek be. Ez azonban csak a kezdetekre volt jellemző.

Ami néhány konkrét európai országot illet, ott a helyzet a következő.

A mintegy 2,7 milliós muszlim lakossággal bíró Nagy-Britannia problémái az iszlám radikalizmussal közismertek, elég csak a 2005. július 7-ei londoni öngyilkos robbantásokat említeni, ahol a merénylők mind helyiek voltak (három angol, valamint egy jamaikai születésű személy, akik mind az Egyesült Királyságban nőttek fel). Volt már ebben az országban is olyan weboldal, amelyet a radikális tevékenysége miatt tiltottak be 2010 januárjában (Islam4UK). Ami Szíriát illeti, az első igazolt brit áldozat Ibrahim al-Mazwagi volt, akivel 2013. februári halála előtt hosszabb interjú is készült.³⁹

A brit titkosszolgálatok aktuális adatait a radikális iszlamistákról a brit parlament hírszerzési és védelmi bizottságának 2012–2013. évi jelentése nem hozta nyilvánosságra, de megjegyezte, hogy a JAN az al-Kaida Szíriában működő „oldalhajtása”, melynek jelentős számú külföldi harcosa van, beleértve Nagy-Britannia állampolgárait is. Azt azonban kiemeli a jelentés, hogy jelenleg a legnagyobb aggodalomra okot adó terrorfenyegetést Nagy-Britannia számára az egyéni radikális iszlamista önkéntesek jelentik, akik a dzsihad kedvéért érkeztek Szíriába. Komoly kockázata van annak, hogy a Szíriában tartózkodó szélsőséges csoportok radikális elemei külső célok elleni akciókat is kidolgoznak, beleértve ebbe nyugati célpontokat is. Nagy a valószínűsége, hogy ezek az elemek tapasztalatokra és gyakorlatra tesznek szert, ami esetleges hazatérésüket követően jelentősen növeli a személyükben jelentkező nemzetbiztonsági kockázatokat. Emellett az is aggodalomra ad okot, hogy egyes radikális csoportok hozzáférhetnek a szír haderő vegyifegyver-készleteinek egy részéhez.

A vizsgált időszakban legutoljára 2013. október 9-én nyilatkozott a kérdésről Andrew Parker, a brit belső elhárítás (MI5) igazgatója. Kiemelte, hogy Nagy-Britannián belül is van néhány ezer olyan radikális iszlamista, akik a brit civil lakosságot is legitim célpontnak tekintik. Az MI5 egyre többet kénytelen foglalkozni a Szíriába tartó brit radikálisokkal. Azt is elmondta, hogy egyes Szíriában tevékenykedő radikális szunnita csoportok ambíciói között szerepelnek nyugati országok elleni támadások, és hogy több, Szíriából visszatérő személyt tartóztattak már le repülőtereken terrorcselekmény gyanújával.⁴⁰

A nemzetközi radikális mozgalmakkal foglalkozó brit kutatóintézet, az International Centre for the Study of Radicalisation (ICSR) 2013. október közepén nyilvánosságra hozott becslései szerint addig 200–350 fő brit állampolgárságú radikális iszlamista vett részt a szíriai harcokban.⁴¹

Franciaországban található Nyugat-Európa legnagyobb, 4,7 milliós muszlim közössége. A hatóságoknak az országon kívüli és azon belüli radikálisokkal is meggyűlt már a bajuk. A legnagyobb nyugat-európai kontingens feltétlenül a franciáktól érkezett Szíriába, a helyi sajtóban folyamatosan növekvő számok jelentek meg a létszámukról. A vizsgált időszak legutolsó, 2013. október 10-ei, a francia belső hírszerzés (Direction centrale du Renseignement intérieur, DCRI) adatain alapuló információi szerint a konfliktus kezdete óta immár több

³⁹ <http://www.youtube.com/watch?v=ygmDcgMdnaI> (Letöltés időpontja: 2013. július 6.)

⁴⁰ <http://www.bbc.co.uk/news/uk-24454596> (Letöltés időpontja: 2013. október 10.)

⁴¹ <http://icsr.info/2013/10/british-foreign-fighters-in-syria/> (Letöltés időpontja: 2013. október 15.)

mint 400 francia állampolgárságú radikális iszlamista fordult meg Szíriában. Közülük mintegy 130 fő a jelentés nyilvánosságra hozatalakor is ott harcolt, és több tucatnyira volt tehető az addig elesettek száma.⁴²

A szalafi radikalizmus Németországban is komoly probléma. Érdekességképpen kiemelnek itt egy különleges személyt: Denis Mamadou Cuspert német anyától és ghánai apától Berlinben született korábbi rappert (művészneve „Deso Dogg”), aki áttért az iszlámra, ma már az Abu Talha al-Almani nevet használja és 2013-ban távozott Szíriába. Propagandaszempontból az ő személye igen jelentős, hiszen a média még mindig sokat foglalkozik vele, így sok olyan útkereső fiatal is megszólíthat, akik addig radikális témák iránt alaptól nem érdeklődtek. A róla érkező hírek szerint egyébként Abu Talha al-Almani 2013. szeptember elején súlyos fejsérüléseket szenvedett a szír haderő egy Azaz térségében végrehajtott légitámadásában.⁴³

A 2013 nyarán felgyorsuló európai beáramlást megerősítik a német titkosszolgálati adatok is. A német Alkotmányvédelmi Hivatal (Bundesamt für Verfassungsschutz, BfV) vezetője, Hans-Georg Maaßen 2013. szeptember 22-ei rádiónyilatkozata szerint az adott pillanatban 170 német állampolgárságú radikális iszlamista harcolt Szíriában, közülük csak a megelőző néhány hónapban 50 fő csatlakozott a már kint lévőkhöz.⁴⁴ 2013 októberében a német média már a Szíriából visszatért radikálisokkal is foglalkozott.

Dánia a világ egyik legmagasabb életszínvonalú és legtoleránsabb országa, politikai és minden más szempontból is rendkívül nyugodt és kiegyensúlyozott életvitelű társadalom, ahol egyben a társadalmi különbségek is a legkevésbé jelentősek közé tartoznak, azaz nagyon tekintélyes középréteg létezik az országban. Dánia 5,6 milliós összlakosságából mintegy 200 000 fő muszlim. Ausztráliához hasonlóan nemcsak a radikális iszlamisták száma jelentős, de ha az összlakosság arányaiban vizsgáljuk, akkor látjuk igazán, hogy itt milyen jelentős arányban vannak jelen és ez milyen súlyos probléma a dán közösség számára. A dán Biztonsági és Hírszerzési Szolgálat (Politiets Efterretningstjeneste, PET) által gyűjtött adatok szerint 2013 márciusában 45 fő dán állampolgárságú radikális iszlamista harcolt Szíriában, ez a szám 2013 szeptemberére felemelkedett 65 főre, és 2013. szeptember 25-én esett el Szíriában a hetedik dán iszlamista. A hét fő közül hat muszlim bevándorló családból származott, a hetedik pedig keresztény családból áttért radikális volt.

Azt, hogy a radikális iszlám milyen nagy probléma, jól jelzi az a néhány – dán környezetben felnövő – radikális muszlim fiatallal készült 2013. augusztus végi felvétel, melyen az interjúalanyok nemcsak a jelenlegi szír kormányt, a helyi síitákat és alavitákat, a Hezbollahot és Iránt, de az Amerikai Egyesült Államokat, Oroszországot, az EU-t, a NATO-t és minden szövetségesüket el akarnák pusztítani. A felvétel végén dán személyek kinyomtatott képeire lönek célba, többek között például Anders Fogh Rasmussen (2001. november 27. és 2009. április 5. között Dánia miniszterelnöke, 2009. augusztus 1. óta a NATO főtitkára; megbízatása 2014. szeptember végén jár le) képére.

Svédországban a helyi titkosszolgálat (Säkerhetspolisen, Säpo) már 2012 őszén figyelmet fordított a Szíriába távozó, majd onnan visszatérő radikális iszlamisták által jelentett problémára, mivel egy Svéd Mudzsahedek Szíriában (Svenska Mujahideen Fi Ash Sham) nevű csoport intenzív toborzókampányba kezdett az interneten keresztül. A nemzetközi sajtóban

⁴² <http://www.rtl.fr/actualites/info/international/article/syrie-400-francais-sont-partis-mener-le-djihad-depuis-le-printemps-2011-7765356226> (Letöltés időpontja: 2013. október 11.)

⁴³ <http://www.france24.com/en/20130909-german-rapper-turned-jihadist-injured-fighting-syria> (Letöltés időpontja: 2013. szeptember 9.)

⁴⁴ http://www.dradio.de/dlf/sendungen/idw_dlf/2260007/ (Letöltés időpontja: 2013. szeptember 22.)

a szíriai harcokban meghalt első svéd radikálisról 2013. március elején terjedtek el hírek. 2013. április közepén a Säpo már 30 főre becsülte a Svédországból Szíriába távozott önkéntesek létszámát, míg egész Svédországban mintegy 200 főre tették az erőszakra hajlamos, radikális iszlamistákat. Azóta hír érkezett például egy Svédországba bevándorolt libanoni család két fiának 2013. augusztus 2-ai haláláról Krak des Chevaliers közelében, akik közül az egyik öngyilkos merénylőként halt meg egy katonai ellenőrző pontnál, testvére pedig egy rohamban vesztette életét. Ebből a családból egy fiú ráadásul már meghalt 18 hónappal korábban, 2007-ben pedig egy nagybátyjuk vesztette életét egy radikális csoport tagjaként.⁴⁵

Finnországból is legalább két halott radikálisról érkezett már hír (egyikük apja afrikai muszlim). A finn Biztonsági és Hírszerző Szolgálat (Suojelupoliisi, Supo) 2012-es jelentése a témával kapcsolatban teljesen általános dolgokat fogalmaz meg, a terrorizmushoz kapcsolódó aktivitáshoz köthető személyek számát százas nagyságrendben adja meg.⁴⁶

A Benelux államok közül kiemelendő Belgium. A belga titkosszolgálatok legutolsó, 2012-es éves jelentése még nem foglalkozik a Szíriába távozó helyi radikálisok kérdésével. Ami az általános közvéleményt illeti, Belgiumban 2013. június elején országos felháborodást keltett a helyi RTL TVI egy riportja, melyben egy szíriai videón flamandul és franciául beszélő iszlamisták lefejeznek egy foglyot. Akcentusuk alapján a videón szereplőket Vilvoorde térségéből (Flamand-Brabant) származónak sejtették. Ezt követően egy rövid riportot is leközölt az RTL TVI egy áttért muszlim fiatal, Jehoen Bontinck Antwerpenben élő apjával, akinek fia szintén Szíriában harcol, és aki el is utazott Szíriába, hogy megpróbálja megtalálni és visszahozni a fiát.⁴⁷

Mindenhol, így a Benelux térségben is kulcsfontosságú kérdés a toborzók – pl. a belga Fouad Belkacem (alias Abu Imran), aki a 2012 októberében feloszlított Sharia4Belgium iszlamista szervezet szövívője volt – kikapcsolása, de a világháló segítségével nagyon könnyű új sejteket létrehozni. Belgiumhoz teljesen hasonló problémákkal küzd a szomszédos Hollandia is (Sharia4Holland nevű szervezet is van).

Spanyolország is erősen érintett a kérdésben, itt 2013. június 21-én Ceuta területén már egy nyolcfős radikális toborzósejtet is elfogtak, amelynek tagjai korábban már több tucat főt beszerveztek a városból, melynek lakossága mintegy 50%-ban muszlim.⁴⁸

VESZTESÉGEK

A külföldi radikális iszlamisták veszteségeiről a leghasznosabb forráscsoport az iszlamista fórumokon fellelhető üzenetek, valamint megosztókra feltöltött videók egyes tagok „mártíromságáról”, de nem kerül fel ilyen anyag mindenkiről. A szír kormányerők csak olyan esetekben adnak meg neveket, ha a saját erők által elfoglalt területen találnak külföldi személyt, akinél hivatalos személyazonosító okmányok is vannak (ami korántsem mindig jellemző). Ezért aztán természetes, hogy a külföldiekről 100%-os pontosságú, naprakész

⁴⁵ <http://www.thelocal.se/44692/20121127/> (Letöltés időpontja: 2013. szeptember 4.), http://www.longwarjournal.org/archives/2013/03/swedish_jihadist_kil.php (Letöltés időpontja: 2013. szeptember 4.), <http://www.thelocal.se/47342/20130415/> (Letöltés időpontja: 2013. szeptember 4.)

⁴⁶ [http://www.poliisi.fi/poliisi/supo60/home.nsf/files/3A8F83D40BFB6A3FC2257B1D00480FB0/\\$file/2012_Supo-ENG_web.pdf](http://www.poliisi.fi/poliisi/supo60/home.nsf/files/3A8F83D40BFB6A3FC2257B1D00480FB0/$file/2012_Supo-ENG_web.pdf) (Letöltés időpontja: 2013. augusztus 8.)

⁴⁷ <http://www.youtube.com/watch?v=kbAmFiDUbvI> (Letöltés időpontja: 2013. június 10.)

⁴⁸ <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-22999619> (Letöltés időpontja: 2013. július 6.)

adatai senkinek nincsenek, nem is lehetnek. Légből kapott, elképesztő túlzásokba eső adatok, vagy nyilvánvalóan rendkívül lecsökkentett számok azonban sok helyen szerepelnek, tényként tálalva – a propagandaháború részeként. Csak néhány példa ezzel kapcsolatban, először a szándékos csökkentés oldaláról.

Egy FSA-közeli forrás által összeállított „mártír-adatbázis” 2013. szeptember 21-éig 824 külföldi állampolgárságú elhunyt személyt tartalmaz, közülük 561 fő palesztint (túlnyomó többségében a szíriai palesztin menekülttáborokból, tehát tartósan ott élő személyek közül, akiket mások nem is tekintenek külföldinek, bár zömük valóban nem rendelkezik szír állampolgársággal). Rajtuk kívül az alábbi adatokat jelzi: 39 főt Jordániából, 35 főt Szaúd-Arábiából, 28 főt Tunéziából, 27 főt Líbiából, 27 főt Libanonból, 19 főt Egyiptomból, 17 főt Irakból és 10 főt Törökországból (még egy országból ad meg öt főt, a többi esetben ennél alacsonyabb számot). Ráadásul ez az adatbázis az elhunytak túlnyomó többségét civilként tartja nyilván – ez igaz a palesztinokra is –, még a teljesen nyilvánvalóan harcolni odaérkező külföldiek egy részét is így adja meg.⁴⁹ Ők azok, akik a lázadók részéről minden harccselekményt a „citizen soldiers”-eknek, azaz a szír állampolgárságú helyi ellenállóknak tulajdonítanak.

Egy másik oldal 2013. szeptember 20-án feltöltött adatai szerint a „szabad szír nemzetközi dandárok” kizárólag önkéntes és harcos elesettjei 8168 főt tesznek ki, ők mindannyian idegen állampolgárságú önkéntesek. Ebben a számban egyébként két magyar és további 16 magyar–szíriai kettős állampolgárságú személy is szerepel, de ezt az adatot semmilyen magyar vagy szír független forrás nem támasztja alá. Nemzetiségi bontás alapján közülük a legmagasabb számok: 436 afgán, 568 csecsen és egyéb kaukázusi (főleg dagesztáni), 598 egyiptomi, 654 iráni (állításuk szerint a kormánnyal szemben álló baloldali forradalmi Mojahedin-e-Khalq tagjai), 530 iraki, 529 libanoni szunnita, 498 pakisztáni, 784 szaúdi, 352 török (törökországi kurd).⁵⁰

Ugyanez az oldal a rezsim külföldi támogatóiról is folyamatosan készít – hasonlóan hiteltelen – statisztikákat, miszerint 2013. szeptember 20-ig 69 120 fő külföldi esett el a kormány oldalán, köztük „61 fő magyar, a neonáci Magyar Gárda Mozgalom” tagjai.⁵¹

A kormányt támogató egyik oldal folyamatosan egy amerikai „PentaPolis” nevű ügynökségre hivatkozik forrásként (amely azonban valójában nem létezik, ennek ellenére a „PentaPolis” adatai számos médiumban felbukkannak átvétel alapján). A „PentaPolis” szerint 2013. szeptember 24-éig 49 országból 130 ezer külföldi militáns érkezett az országba. Az arab államokból érkezettek közül az alábbi veszteségeket adták meg: Tunézia 1902 fő, Líbia 1807 fő, Irak 1432 fő, Palesztina 1002 fő, Libanon 828 fő, Egyiptom 821 fő, Szaúd-Arábia 714 fő, Jemen 571 fő, Marokkó 412 fő, Algéria 273 fő, Kuvait 71 fő, Szomália 42 fő, Omán 21 fő, Bahrein 19 fő, Egyesült Arab Emírségek 9 fő, Katar 8 fő, Szudán 3 fő, Mauritánia 1 fő (ez összesen 9936 fő).⁵²

Természetesen a korábban idézett adatbázison túl is van még valódi kutatáson és kritikai adatelemzésen alapuló statisztika (bár természetszerűen ez is töredékes és ezért nem

⁴⁹ <http://syrianshuhada.com/default.asp?lang=en&a=st&st=12> (Letöltés időpontja: 2013. szeptember 22.)

⁵⁰ <http://a.disquscdn.com/uploads/mediaembed/images/628/2505/original.jpg> (Letöltés időpontja: 2013. szeptember 25.)

⁵¹ <http://a.disquscdn.com/uploads/mediaembed/images/628/2520/original.jpg> (Letöltés időpontja: 2013. szeptember 25.). Jőmagam igyekeztem az itthoni muszlim közösség oldaláról, illetve Magyar Gárda-közeli forrásokból is tájékozódni, de nincs adat a lázadók oldalán harcoló magyarokról, csak a magyarországi szír bevándorló közösség néhány tagjáról ismert, hogy hazatértek és az FSA oldalán harcolnak. A kormányoldalon állítólag elesett több tucat Magyar Gárda-tag esete sem igazolható semmilyen formában.

⁵² http://www.liveleak.com/view/?i=95e_1380012830 (Letöltés időpontja: 2013. szeptember 24.)

pontos). Az ICSR számára készített, 2013. április 2-án publikált elemzésében ugyanazon szerző, Aaron Y. Zelin a következő adatokat összesítette a Szíriában harcoló európai radikális iszlamistákról.

2011 elejétől 2013 tavaszáig – véleményem szerint a nagyarányú beáramlás kezdetét, 2013 késő tavaszát megelőzően – 2000–5500 főre tehető külföldi csatlakozott az ellenálló erőkhöz. Ebből 135–590 fő európai, az összlétszám 7–11%-a. Országokra lebontva ez a következő: Albánia 1 fő, Ausztria 1 fő, Belgium 14–85 fő, Bulgária 1 fő, Dánia 3–78 fő, Finnország 13 fő, Franciaország 30–92 fő, Hollandia 5–107 fő, Írország 26 fő, Koszovó 1 fő, Nagy-Britannia 28–134 fő, Németország 3–40 fő, Spanyolország 6 fő, Svédország 5 fő. Ebből a Szíriában aktuálisan jelenlévők számát 70–441-re becsülte, a következő bontásban: Belgium 4–75 fő, Dánia 3–48 fő, Finnország 12 fő, Franciaország 9–59 fő, Hollandia 4–104 fő, Írország 15–25 fő, Nagy-Britannia 17–77 fő, Németország 1–37 fő, Spanyolország 1 fő, Svédország 3 fő. Ebben az anyagban még csak nyolc európai radikális halála szerepel.⁵³

KÖVETKEZTETÉSEK

Ha a korábban jelzett, javarészt nemzeti titkosszolgálati adatokból megpróbáljuk összesítve megbecsülni a Szíriába 2013 őszéig távozott európai radikális iszlamisták számát, akkor az adatok óvatos használatával és az alsó becslési értékekkel számolva az alábbi nagyságrendi becslést készíthetjük: Franciaország 400 fő, Nagy-Britannia 200 fő, Németország 170 fő, Belgium 100 fő, Hollandia 100 fő, Dánia 75 fő, Svédország 30 fő, Spanyolország 25 fő, Írország 25 fő, Finnország 15 fő. Ez 1140 fő, és ebbe nem számoltuk be az egy-két fővel szereplő országokat (pl. Ausztria, Bulgária), az európai muszlim dominanciájú országokat, ahonnan nincsenek hivatalos becslések (Albánia,⁵⁴ Bosznia-Hercegovina, Koszovó, megítélésem szerint összességében legalább 50 fő, bár számuk ennél valószínűleg jóval nagyobb) és az orosz állampolgárokat sem. Összlétszámuk még konzervatív becsléssel is, orosz állampolgárok nélkül – akik zömükben csecsenek és dagesztániak (az FSZB orosz titkosszolgálat adatai szerint legalább 300–400 főnyi létszámban⁵⁵) –, de az európai muszlim dominanciájú országok mintegy 50 főjével együtt nagyságrendileg eléri az 1200 főt (az orosz állampolgárokkal együtt pedig meghaladja az 1500 főt). Ez riasztóan magas szám, mert összességében bőven meghaladja az 1990-es és 2000-es évek során valamennyi külföldi konfliktusban részt vett európai radikális iszlamista összlétszámot, mely 945 főre becsülhető.⁵⁶

A harci tapasztalatokkal felvértezett, hazatérő radikális iszlamisták természetesen nagyon veszélyesek lehetnek. A norvég Thomas Hegghammernek az 1990–2010 közötti időszakra vonatkozó elemzése szerint azonban az adott időszakban külföldre harcolni távozott európai radikális iszlamisták esetében kilencből csak egy tér vissza Európába azért, hogy itt hajtson végre terrorcselekményeket.⁵⁷ Természetesen ez az arány változhat a későbbiekben, és az ilyen céllal visszatérők nyilvánvalóan nagyon komoly kockázatokat jelentenek, de limitált létszámuk miatt talán könnyebben kiszűrhetőek.

⁵³ <http://icsr.info/2013/04/icsr-insight-european-foreign-fighters-in-syria-2/> (Letöltés időpontja: 2013. június 6.)

⁵⁴ Itt egy jellegzetes, friss toborzó felvétel egy már hosszabb ideje Szíriában tartózkodó koszovói albán ISIS-harcosról, aki az albánokat hívja Szíriába harcolni: http://www.liveleak.com/view?i=427_1381629111 (Letöltés időpontja: 2013. október 12.)

⁵⁵ <http://en.ria.ru/world/20130920/183614084.html> (Letöltés időpontja: 2013. szeptember 26.)

⁵⁶ Utóbbiról lásd Thomas Hegghammer: Should I Stay or Should I Go? Explaining Variation in Western Jihadists' Choice between Domestic and Foreign Fighting. In: *American Political Science Review* 107, 1 (2013) 5.

⁵⁷ Uo. 10.

A radikálisok Szíriában eltöltött ideje nem csak a harci tapasztalatok miatt veszélyes. Háborús övezetek anarchikus körülményei között szélsőséges fegyveres csoportok gyakorlatilag bármit megtehetnek, ők diktálják a szabályokat. Aki hosszabb időt eltölt ilyen körülmények között, az egy demokratikus, törvények által működtetett országba visszatérve nem tud – vagy nem akar – a többség által hozott és elfogadott szabályok szerint élni, és komoly veszélyt jelenthet a társadalomra.

Mint a bevezetőben említettem, a téma még képlékeny, de úgy gondolom, néhány fontos kérdésre sikerült ráirányítani a figyelmet ezzel a tanulmánnyal, és több hasznos adat is napvilágra került benne. Ezek közül az alábbiakat emelném ki:

a) A szíriai polgárháborúra is igazak azok az általánosságban megfigyelhető tendenciák, melyek alapján a külföldi önkéntesek szerepe, jelentősége, sokszor becsült létszáma is túlértékelt a helyi konfliktusokban. Ugyanakkor meg kell azt is jegyezni, hogy a külföldiek jelentősége nagyobb a tényleges létszámuknál a harci tapasztalataik, illetve a jelenlétük által a helyi erők számára nyújtott pszichikai-morális támogatás miatt.

b) Szíriába a könnyebb megközelíthetőség és az új médiafelületeken kifejtett intenzív és hatékony propaganda eredményeként a korábbi konfliktusokhoz mérten kiugróan sok külföldi radikális iszlamista harcos áramlott be, és ez a folyamat jelenleg is zajlik.

c) Az „arab tavasz” egyik nagy tanulsága, hogy az arab világban a propagandacélokra használt média nagyon hatásos és esetenként rendkívül veszélyes eszköz lehet a tömegek mozgósítására és manipulálására.

d) A külföldi radikális iszlamisták Szíriába történő beáramlásában Törökországnak hangsúlyos tranzitország-szerepe van, ami – NATO-tagországról lévén szó – fokozottan aggályos és még visszaüthet.

e) A radikális iszlamista önkéntesek számos esetben magas életszínvonalú országokból érkeztek, illetve magasabb iskolázottságú rétegek közül kerültek ki, ezért a motiváció kérdése meglehetősen komplex. A fő mozgatórugók között minden bizonnyal megtalálható a szegénység, az integrálódásra való képtelenség, de emellett erősen jelen van a radikális vallási vonal is.

f) Becslésem szerint Európából jóval több radikális iszlamista távozott Szíriába harcolni a polgárháború kezdetétől 2013 őszéig, vagyis mintegy két és fél év alatt, mint ahányan a kilencvenes évek során és a 21. század első évtizedében összesen részt vettek különböző külső hadszíntereken vívott harcokban.

g) Az európai radikális iszlamisták esetleges hazatérésüket követően potenciális veszélyforrást jelentenek az Európai Unió és a NATO számára. Ezt a veszélyt nem szabad alábecsülni, mert az végzetes következményekkel járhat, bár a túlértékelése is káros, mert az viszont nagyon sok plusz erőforrást kötné le, amit máshol hasznosabban és hatékonyabban lehetne felhasználni. Legfontosabb azon radikálisok lokalizálása, akik Szíriából hazatértek, mert korábbi harci tapasztalataik és feltételezhető ottani további radikalizálódásuk alapján kiemelten kezelendő potenciális veszélyforrást jelentenek.

h) Az Európai Unióban fokozottan kell fellépni a kirekesztés ellen, mely a szélsőségek felé taszíthatja a nehezebben beilleszkedő muszlim fiatalokat. Ebben nemcsak az oktatási rendszereknek, de az érintett társadalmak sokkal szélesebb rétegeinek is komoly szerepet kell vállalniuk a sikeres integráció érdekében. A muszlim közösség tagjaival folyamatosan éreztetni kell, hogy ha betartják a társadalmi normákat, akkor ők is egyenjogú és egyenrangú tagjai a helyi társadalomnak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Al-Gharbi, Musa: *Syria Contextualized: The Numbers Game*. Middle East Policy, 20 (2013) 56–67.
- Colgan, Jeff – Hegghammer, Thomas: *Islamic Foreign Fighters: Concepts and Data*. International Studies Association Annual Convention, Montreal, March 2011, 26.
- El-Laithy, Heba – Khalid Abu-Ismael: *Poverty in Syria: 1996–2004 Diagnosis and Pro-poor Policy Considerations*. United Nations Development Programme, June 2005, 44. <http://www.arab-hdr.org/publications/other/undp/hdr/2005/syria-poverty-05e.pdf>
- Fishman, Brian – Felter, Joseph: *Al-Qa'ida's Foreign Fighters in Iraq: A First Look at the Sinjar Records*. Harmony Project, West Point, Combating Terrorism Center. 2007, 31. <http://www.ctc.usma.edu/wp-content/uploads/2010/06/aqs-foreign-fighters-in-iraq.pdf>
- Gelvin, James L.: *The Arab Uprisings: What Everyone Needs to Know*. Oxford, Oxford University Press, 2012, 208.
- Goli, Marco – Rezaei, Shahamak: *Radical Islamism and Migrant Integration in Denmark: An Empirical Inquiry*. Journal of Strategic Security 4, 4 (2011) 81–114.
- Hegghammer, Thomas: *Should I Stay or Should I Go? Explaining Variation in Western Jihadists' Choice between Domestic and Foreign Fighting*. In: American Political Science Review 107, 1 (2013) 1–15.
- Hegghammer, Thomas: *The Rise of Muslim Foreign Fighters. Islam and the Globalization of Jihad*. In: International Security 35, 3 (2004) 53–94.
- Külügyi Szemle 2012/1. száma az „arab tavasz” témaköréről.
- Lindsey, Richard A.: *What the Arab Spring Tells Us About the Future of Social Media in Revolutionary Movements*. In: Small Wars Journal, July 2013. <http://smallwarsjournal.com/jrnl/art/what-the-arab-spring-tells-us-about-the-future-of-social-media-in-revolutionary-movements>
- Malet, David: *Foreign Fighters: Transnational Identity in Civil Conflicts*. Oxford, Oxford University Press, 2013, 272.
- O'Bagy, Elizabeth: *Jihad in Syria*. Middle East Security Report. 6 September, 2012.
- Rozvány György: *Szíria. A kultúra bölcsője*. Pécs, Alexandra, 2005, 260.
- Smith, Pamela Ann – Feuilherade, Peter: *Now, The Media Revolution: New Channels, New Legislation, and New Audiences – The Arab World Is Gearing Up to Meet the Challenges of a Brand-New Era of Communication and Media*. The Middle East, November 2011, 35–40.
- Zelin, Aaron Y. – Kohlmann, Evan F. – al-Khouri, Laith: *Convoys of Martyrs in the Levant. A Joint Study Charting the Evolving Role of Sunni Foreign Fighters in the Armed Uprising Against the Assad Regime in Syria*. June, 2013, 36. <http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/opedds/Zelin20130601-FlashpointReport-v2.pdf>

Szilvágyi Tibor ny. alezredes:

SZERBIA VÉDELMI STRATÉGIÁJA ÉS HADEREJÉNEK HELYZETE

Az 1998 elején kezdődött koszovói szerb–albán fegyveres konfliktus eszkalációja, a népirtás és a humán katasztrófa 1999 márciusában a NATO Jugoszlávia (Szerbia és Montenegró szövetsége) elleni légi hadműveletéhez vezetett. Hét év múlva az ellenségeskedésből partnerség lett. 2006 februárjától a NATO és Szerbia között kialakult intézményes kapcsolatokat a Belgrádban működő Szerbia/NATO Védelmi Reformcsoport (Defence Reform Group – DRG) képviselte, amelynek feladata – a NATO felügyelete mellett, de a helyi magas rangú tisztek vezetésével – a szerb haderő reformjának, demokratikus ellenőrzésének és fenntarthatóságának megvalósítása volt.¹ Szerbia 2006. december 14-én kissé megkésve, de elkötelezetten csatlakozott a NATO Partnerség a békéért (Partnership for Peace – PfP) programjához.² Az ígéretes szerb euroatlanti integrációs folyamat azonban megtorpant, miután az ország politikai vezetői a NATO-t is felelőssé tették amiatt, hogy a Szerbia Alkotmányában deklaráltan tartományi státust élvező Koszovó 2008 februárjában egyoldalúan kikiálthatta a függetlenséget.

Forrás: NATO's relations with Serbia, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50100.htm; (Letöltés időpontja: 2014. július 1.)

A történetek ellenére a szerb védelmi szektor vezetése – a politikai irányvonalától kissé eltérve – 2008 után is támogatta a NATO-elvek és -szabványok átvételét. A szövetséggel fenntartott kapcsolatok elhidegülését pedig ellensúlyozták a NATO-tagállamokkal folytatott bilaterális együttműködési programok. A védelmi tárca a szövetségi elvárásoknak megfelelően megkezdte a stratégiai biztonsági és védelmi dokumentumok kidolgozását, amelyek tartalma visszatükrözte az euroatlanti értékrend átvételének szellemiségét. A stratégiák jelentős hiátust pótltak, ugyanis a haderővel kapcsolatos elvárásokat és koncepciókat ko-

¹ NATO's relations with Serbia. http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50100.htm (Letöltés időpontja: 2014. július 1.)

² Signatures of PfP Framework Document. A dokumentumot Borisz Tadic's köztársasági elnök írta alá. http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_82584.htm (Letöltés időpontja: 2014. július 1.)

rábban csak alacsonyabb szinten, doktrína és szabályzat formájában deklarálták. A NATO-hoz történő intézményes közeledés végül politikailag megrekedt a PfP szintjén, és Szerbia a kelet-közép-európai volt szocialista országok példájától eltérően ma NATO-csatlakozás nélkül kívánja elérni az EU-tagságot.

Szerbia az utóbbi évtized látványos erőfeszítései ellenére is az EU-közeledés kezdetén jár. Az Európai Tanács Thesszalonikiben tartott 2003-as csúcstalálkozóján Szerbia és Montenegró Államszövetsége a többi nyugat-balkáni állammal együtt potenciális EU-tagjelöltté vált. 2008. április 29-én az EU és Szerbia Luxemburgban aláírta a Stabilizációs és társulási megállapodást (Stabilisation and Association Agreement – SAA³). Az ország 2009. december 22-én felvételét kérte az Európai Unióba, amelynek tagjelölti státusát 2012. március 1-jén nyerte el. Ennek legfontosabb politikai akadályá már 2011 folyamán elhárult, a szerb hatóságok ugyanis kiadták a hágai Nemzetközi Törvényszéknek (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia – ICTY) az utolsó szerb háborús vádlottakat. Az EU-val folytatott csatlakozási tárgyalások megkezdésére azonban csak jóval később, a Szerbia és Koszovó kapcsolatait normalizáló 2013. áprilisi megállapodás hatására, 2014 januárjában került sor.⁴ Az ország EU-integrációja a megkésett rendszerváltás, a széles körű politikai konszenzus hiánya, valamint a 2008-ban kezdődött globális pénzügyi és gazdasági válság integrációszeptikus hatása miatt továbbra is vontatottan halad.

SZERBIA KÖZTÁRSASÁG VÉDELMI STRATÉGIÁJA

Szerbia a NATO PfP-programjához csatlakozva elkötelezte magát az euroatlanti értékrend mellett. 2009. október végére kidolgozta a NATO-elveknek megfelelő Nemzeti biztonsági stratégia és Védelmi stratégia⁵ című dokumentumokat. A stratégiák egymásra épülnek, és közös jellemzőjük, hogy bár Koszovót alkotmányosan is az ország integráns részének tekintik, a biztonsági kockázatokat és fenyegetéseket is elsősorban Koszovóból származtatják. A Védelmi stratégia elemzése elegendő ahhoz, hogy tiszta képet kapjunk Szerbia biztonság- és védelempolitikai elveiről, hiszen a dokumentumok a közös területeken (biztonsági környezet, kihívások, kockázatok, fenyegetések, biztonsági és védelmi érdekek stb.) jelentős mértékben átfedik egymást. A Védelmi stratégia főbb fejezetei a biztonsági környezettel; az ország védelmét veszélyeztető kihívásokkal, kockázatokkal és fenyegetésekkel; a védelmi érdekekkel; a védelempolitikával; a védelmi rendszerrel; a védelem forrásaival; a védelmi tervezéssel és a védelem finanszírozásával foglalkoznak.

A biztonsági környezet

A globális biztonsági környezetben az államok kölcsönös függősége ugyan csökkenti a hagyományos katonai fenyegetések kialakulásának veszélyét, ugyanakkor a gyors és nehezen prognosztizálható változások könnyen fegyveres konfliktusokhoz vezethetnek. Az interven-

³ A 2000-ben megkezdett stabilizációs és társulási folyamat a nyugat-balkáni régió országait (Albánia, Bosznia-Hercegovina, Macedónia, Montenegró, Szerbia, később Koszovó) készíti fel az EU-tagságra. Horvátország nyugat-balkáni államként 2013-ban elsőnek csatlakozott az EU-hoz.

⁴ European Commission, Enlargement, Serbia. http://ec.europa.eu/enlargement/countries/detailed-country-information/serbia/index_en.htm (Letöltés időpontja: 2014. július 1.)

⁵ Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije (Szerbia Köztársaság Nemzeti biztonsági stratégiája) és Strategija odbrane Republike Srbije (Szerbia Köztársaság Védelmi stratégiája). http://www.mod.gov.rs/sadrzaj.php?id_sadrzaja=4350 (Letöltés időpontja: 2014. július 1.)

ció és a szuverén államok belügyeibe történő beavatkozás gyakorlata rombolja a nemzetközi jogrendet, és komoly fenyegetést jelent a globális biztonságra. A modern világ olyan új kihívásokkal szembesül, mint a nemzetközi közösség egy részének arra kényszerítése, hogy adjon legitimitást új államalakulatok létrehozására szuverén ENSZ-tagállamok területén.

A világ államainak többsége azonban kitart amellett, hogy a biztonsági kérdéseket a kollektív biztonsági rendszeren belül, az ENSZ keretei között kell megoldani. A világszervezet a globális biztonság tekintetében továbbra is meghatározó tényező, amely a nemzetközi közösséget mozgósítja, ha a jogrend és a béke veszélybe kerül.

A regionális környezetben fontos szerepet játszik az észak-atlanti térség biztonságáért felelős szervezet, a NATO, amely a kollektív védelem, a közös cselekvés és védelmi kapacitások, illetve a humán és az anyagi erőforrások összehangolt alkalmazása révén garantálja a biztonságot.

Európa stabilitása tekintetében különösen fontos a NATO PfP-programja, amely megfelelő keretet biztosít a részes államok politikai, biztonsági és védelmi együttműködéséhez. Az erőfeszítések ellenére Európa bizonyos régióiban egyelőre mégsem sikerült stabilitást teremteni, és nem szűnt meg a válságok és a fegyveres összetűzések kiújulásának, illetve újak kialakulásának a veszélye sem.

Szerbia számára a legkellemetlenebb biztonsági kihívás, hogy Koszovó státusának rendezési módja Szerbia Köztársaság nemzetközileg elismert határainak illegális megváltoztatására irányul, ami hosszabb távon instabilitást okoz a régióban. A Daytoni Megállapodásnak⁶ az érintett felek akarata ellenére történő esetleges megváltoztatása hasonlóan negatív hatással lenne Bosznia-Hercegovina és a régió biztonságára.

Szerbia Köztársaság közvetlen környezetében és a szélesebb értelemben vett régióban található államok magatartása, miszerint elfogadták Koszovó egyoldalúan kikiáltott függetlenségét, rossz hatással van a regionális bizalomerősítésre és együttműködésre. A régió államainak szuverenitását és területi egységét továbbra is a szeparatista fenyegetések, az etnikai és a vallási feszültségek, a terrorizmus, a szervezett bűnözés, a kábítószer-kereskedelem, az emberkereskedelem és a korrupció veszélyeztetik. A menekültek, az elűldözöttek és az országon belül áttelepült személyek korábbi lakóhelyükre történő visszatérésének hibás kezelése szintén lassíthatja a stabilizációs folyamatot a Balkán térségében. A regionális biztonsági kezdeményezések viszont jelentősen hozzájárulnak az államok jobb együttműködéséhez, a bizalomerősítéshez és a biztonsághoz.

Szerbia Köztársaság védelmét veszélyeztető kihívások, kockázatok és fenyegetések

A Védelmi stratégia szerint Szerbia Köztársaság külpolitikai orientációja és reformfolyamata kedvező hatással van az ország jószomszédi kapcsolataira, az együttműködésre, az európai és más nemzetközi biztonsági struktúrákban történő részvételre, valamint Szerbia nemzetközi pozíciójának erősítésére. Az ország védelmét veszélyeztető kihívások, kockázatok és fenyegetések komplexek, amelyek megjelenhetnek globális, regionális és nemzeti szinten. A Szerbia Köztársaság elleni agresszió kialakulásának valószínűsége alacsony szintű, ugyanakkor a nemzetközileg elismert határok megváltoztatására irányuló szeparatista fegyveres felkelések különleges veszélyt jelentenek.

⁶ Az 1995. november 21-én parafált nemzetközi megállapodás zárta le a délszláv háborúkat, valamint kötelezte a Bosznia-Hercegovinában élő bosnyákokat, horvátokat és szerbeket az ellenségeskedések beszüntetésére. A békeszerződést 1995. december 14-én írták alá ünnepélyesen Párizsban.

Az ország nemzeti érdekeit leginkább Koszovó függetlenségének egyoldalú és törvénytelen deklarálása fenyegeti. A döntés, amely nem a Szerbia Köztársaság Alkotmánya, a nemzetközi jog, az ENSZ Alapokmánya és a Helsinki Záróokmány előírásait követi, oda vezethet, hogy a válság és az erőszak eszkalálódhat, ami a régió tartós instabilitását okozhatja.

A biztonságra egyéb veszélyt jelentenek: a terrorizmus, a szeparatista mozgalmak, a nemzeti és a vallási szélsőségeség, a szervezett bűnözés, a természeti és az ipari katasztrófák, valamint a kibernetikus fenyegetések. Hatásaik az erős állami intézmények működtetésével, valamint a nemzetközi és a regionális együttműködés elmélyítésével mérsékelhetők.

Szerbia Köztársaság védelmi érdekei

A társadalom szabad és demokratikus fejlődésének esszenciális előfeltétele a biztonság és a stabilitás. Megteremtésük a védelmi érdekek érvényesítésén keresztül, a legfontosabb állampolgári és állami értékek, illetve az általános szükségletek biztosításával történik. A védelmi érdekek az általános civilizációs és nemzeti értékekből, Szerbia Köztársaság lehetőségeiből és képességeiből, valamint a nemzetközi rendszerben elfoglalt helyéből eredeztethetők.

Az ország alapvető védelmi érdekei a szuverenitás, a függetlenség és a területi egység megőrzése, az állampolgárok biztonságának a védelme, a bizalom megteremtése, a régió stabilitásának és biztonságának a továbbfejlesztése, a demokratikus államok intézményeivel és a nemzetközi biztonsági szervezetekkel történő együttműködés és partnerség.

Szerbia Köztársaság elkötelezett a béke és a stabilitás mellett, amelyek a prosperitás és a demokratikus fejlődés alapjai.

Szerbia Köztársaság védelempolitikája

A védelempolitika alaprendeltetése, hogy megteremtse a szükséges belső, külső, politikai, gazdasági, társadalmi, katonai és egyéb feltételeket az ország védelmi érdekeinek megóvásához. Szerbia Köztársaság egyetlen államot vagy szövetséget sem tart ellenségének, és kiáll a nemzetközi béke és biztonság, illetve a különböző veszélyforrások csökkentése mellett.

A Védelmi stratégia szerint Koszovó Szerbia Köztársaság elválaszthatatlan része, amint azt az ország Alkotmánya és az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1244. számú határozata is deklarálja. Szerbia Köztársaság nem ismeri el Koszovó egyoldalúan kikiáltott függetlenségét, és kész tovább folytatni a tárgyalásokat annak érdekében, hogy egy olyan megegyezés jöhessen létre, amely mindkét félnek megfelelő és a nemzetközi jog előírásain alapul. Az ország tiszteletben tartja az ENSZ Alapokmányát és támogatja az ENSZ kollektív biztonság-erősítő szerepének növelését. Kijelenti, hogy nem fejleszt és tart rendszerben tömegpusztító fegyvereket, és aktívan részt vesz azok elterjedésének megakadályozásában.

Szerbia Köztársaság megerősíti elkötelezettségét a Helsinki Záróokmány és más EBESZ-alapdokumentumok előírásainak betartása mellett. Tiszteletben tartja kötelezettségeit a proliferáció megakadályozása és a fegyverzetellenőrzés terén. A Bécsi Dokumentum, illetve más katonapolitikai megállapodások szellemében törekszik a bizalom- és biztonság-erősítésre. Szerbia Köztársaság elfogadja és végrehajtja a Daytoni Megállapodás előírásait is.

Szerbia Köztársaság az ENSZ BT határozata és nemzetközi szerződések alapján, parlamenti jóváhagyással engedélyezi külföldi fegyveres erők átmeneti állomásoztatását saját területén. Az ország fegyveres erőit csak nemzetközi műveletek keretében, az ENSZ BT határozata és a nemzetközi kötelezettségek, illetve a szerb parlament döntése alapján, Szerbia Köztársaság érdekeivel összhangban állomásoztatja külföldön.

A szerb haderő civil kontrolljának megvalósítása elősegíti a demokratikus társadalom kialakítását. Szerbia Köztársaság arra kötelezi magát, hogy védelmi potenciálját és fegyveres erejét az Alkotmánya, az ENSZ Alapokmánya és a nemzetközi jog előírásai szerint alkalmazza.

A védelempolitika alapvető céljai és feladatai megvalósítása érdekében az állami intézmények arra törekednek, hogy biztosítsák a védelmi rendszer hatékonyságát, stabil működését és interoperabilitását a NATO PfP-tagállamaival.

Fő célok:

- hatékony védelmi rendszer kialakítása;
- béke és kedvező biztonsági környezet teremtése;
- integráció az európai és más nemzetközi biztonsági struktúrákba, illetve részvétel a NATO PfP-programjában.

A védelempolitika a következő feladatokat látja el a célok megvalósítása érdekében:

- a szerb haderő átalakítása és áttérés az önkéntes haderőre;⁷
- a haderő képességeinek kialakítása és továbbfejlesztése;
- a polgári védelem intézményeinek és képességeinek kiépítése és reformja;
- a védelmi rendszer hatékony irányítása;
- részvétel nemzetközi műveletekben;
- szerepvállalás az európai biztonság- és védelempolitikai rendszer tevékenységében;
- részvétel a NATO PfP-programjában;
- interoperabilitás elérése a NATO PfP-programjában részt vevő államok védelmi rendszereivel.

A védelem stratégiai koncepciója szerint Szerbia Köztársaság a kihívások, a kockázatok és a fenyegetések formája és intenzitása függvényében oltalmazza védelmi érdekeit. Ez történhet a védelmi rendszer elemeinek alkalmazásával, a megbízható partnerség kiépítésével, a kedvező biztonsági környezet érdekében szervezett együttműködéssel, a saját erővel és a partnerekkel együtt végrehajtott országvédelemmel, a nemzetközi missziókban történő részvétellel, valamint a civil hatóságoknak nyújtott támogatással a belső biztonság fegyveres vagy nem fegyveres fenyegetése esetén.

Szerbia Köztársaság védelmi rendszere

A védelmi struktúra alanyai az állampolgárok, az állami szervezetek, a gazdasági élet szereplői, más jogi személyek, a vállalkozók és a szerb haderő. A védelmi erők Szerbia Köztársaság emberi és anyagi potenciálját, illetve a védelmi rendszer alanyainak szervezeti struktúráját foglalják magukban.

A védelmi rendszer struktúrájának szervezeti elemei a törvényhozó és a végrehajtó hatalom képviselői, a szerb haderő, a polgári védelem és más, a védelem szempontjából fontos szervezetek.

A szerb haderőnek három missziója (küldetése) van:

- Szerbia Köztársaság területének és légtérének védelme külső fegyveres fenyegetés esetén;
- a regionális és a világbéke megteremtése nemzetközi katonai együttműködés és nemzetközi missziókban történő részvétel révén;

⁷ Megjegyzés: 2011. január 1-jétől megtörtént.

- támogatás és segítség nyújtása a civil hatóságok számára a biztonsági fenyegetésekkel, a terrorizmussal, a szeparatizmussal, a szervezett bűnözéssel szemben, valamint természeti és ipari katasztrófák, illetve egyéb balesetek idején.

A haderő szervezeti felépítését és méreteit Szerbia Köztársaság fenyegetettsége, a végrehajtandó missziók és feladatok, a rendelkezésre álló források és a kötelezettségvállalások határozzák meg.

A védelmi rendszer irányítását Szerbia Köztársaság parlamentje, elnöke, kormánya és a Védelmi Minisztérium látja el. Ezek az intézmények megfogalmazzák a védelmi törvényeket, határozatokat és rendeleteket, a stratégiai-doktrinális dokumentumokat, Szerbia Köztársaság védelmi tervét, a védelem pénzügyi tervét, a védelmi rendszer fejlesztésének és működtetésének programjait, valamint a védelmi rendszer egyéb dokumentumait.

A védelmi rendszer működésének alapelvei: egység, folytonosság, hatásosság, megbízhatóság, hatékonyság, professzionalitás, alkalmazkodóképesség, komplexitás, együttműködési készség, interoperabilitás és átláthatóság (transzparencia). Az alapelvek az alkotmányos és a törvényi előírásokon, az ENSZ Alapokmányán, a nemzetközi jogon, bizonyos humanitárius és emberi jogi megállapításokon, illetve egyéb jogszabályokon alapulnak.

A védelem forrásai

Az ország védelmi forrásai emberi és anyagi természetűek. Az emberi forrásokat a demográfiai potenciál, ezen belül a védelemre kötelezettek, az arra alkalmasak és a kiképzettek köre határozza meg. Az anyagi források a gazdasági teljesítőképességen alapulnak, és magukban foglalnak természeti, gazdasági, pénzügyi, információs, technikai és technológiai, valamint az egyéb forrásokat, amelyeket a védelem érdekében felhasználnak. Szerbia Köztársaság a nemzeti érdekeknek megfelelően önállóan és más államokkal együttműködve fejleszti és fenntartja az ország hadiipari potenciálját.

Elengedhetetlen, hogy a források összhangban legyenek a védelmi rendszerrel szemben támasztott követelményekkel, és hogy a feladatok és funkciók ellátása érdekében azokat folyamatosan kiaknázzák, szintjüket fenntartsák és szükség esetén növeljék. A védelem forrásait az ország a saját védelme, a válságok és a konfliktusok megelőzése, valamint a regionális és a globális béke és stabilitás garantálása céljából használja fel.

A védelmi tervezés

A tervezés rendszerének feladata, hogy biztosítsa a szükséges védelmi képességek kiépítését, a működést, a védelmi rendszer fejlesztését, a rendelkezésre álló források racionális felhasználását és a pénzügyi eszközök átláthatóságát. A tervezés a reális gazdasági lehetőségeken, a védelem céljain és feladatain, a biztonsági helyzet értékelésén, a meghatározott prioritásokon és a vállalt kötelezettségeken alapul. A tervezés folyamatában pontosan meghatározzák a hosszú és a középtávú, illetve az éves prioritásokat, valamint biztosítják a védelem számára fontos eszközök gazdaságos és hatékony felhasználását.

A védelmi tervezés a stratégiai és a doktrinális szintű dokumentumok, a védelmi fejlesztési tervek és programok, valamint az erők alkalmazási terveinek kidolgozásán alapul.

A tervek elkészítése magában foglalja a védelmi rendszer működésének, tevékenységének és erőinek meghatározását békeidőben és háborús helyzetben egyaránt. Szerbia Köztársaság védelmi tervének részét képezik az állami, a helyi önkormányzati, valamint a védelmi kérdésekben érintett gazdasági társaságok és más jogi személyek vonatkozó tervei is.

A védelem finanszírozása

A védelmi rendszer működtetését elsősorban Szerbia Köztársaság éves költségvetéséből finanszírozzák, de az állami büdzséről szóló törvény alapján az más egyéb bevételi forrásokkal is kiegészülhet. A Védelmi Minisztérium minden évben elkészíti a költségvetési javaslatát, amelynek összhangban kell lennie a védelmi rendszer működési programjaival és fejlesztési terveivel.

A védelmi rendszer finanszírozása transzparens, a költségvetés kidolgozása, elfogadása, végrehajtása, ellenőrzése és revíziója szigorú szabályok szerint történik. A Védelmi Minisztérium a nemzetközi kötelezettségeinek eleget téve az EBESZ és más nemzetközi szervezetek számára is rendszeresen jelentést készít a védelmi finanszírozásról.

A védelmi költségvetési tervezés és finanszírozás ellenőrzése és auditja minden fázisban belső (minisztériumi szintű) és külső (illetékes állami szervezetek általi) formában is megvalósul.

A Védelmi stratégia rövid értékelése

A dokumentumot elemezve biztosan kijelenthető, hogy a Védelmi stratégia részben Koszovó „fogságába” esett. Többször is kihangsúlyozza a szerb álláspontot, miszerint Koszovó Szerbia alkotmányosan is deklarált része, és a „tartomány” egyoldalúan kikiáltott függetlensége sérti a nemzetközi jog előírásait. A szerbiai biztonságot ugyanakkor elsősorban a Koszovó felől érkező kihívások, kockázatok és fenyegetések veszélyeztetik. Az ENSZ döntő nemzetközi szerepének kiemelése és a nemzetközi jog tiszteletben tartása melletti elkötelezettség is részben a Koszovóról alkotott szerb vélemény igazolását szolgálja. Szerb álláspont szerint az egyoldalú politikai döntések a régió biztonságát is veszélyeztetik.

Szerbia kész növelni részvételét a nemzetközi válságkezelésben és béketámogatásban, de hangsúlyozza, hogy mindezt kizárólag az ENSZ BT határozata esetén teszi, és fegyveres erejét is kizárólag a nemzetközi jog előírásai szerint alkalmazza. Ez burkolt tiltakozás a NATO által 1999 márciusában Jugoszlávia ellen ENSZ-felhatalmazás nélkül megindított légi hadművelet ellen.

A dokumentum nem szól a NATO-tagság kérdéséről, viszont a szövetség elveinek és szabványainak átvétele a kitűzött célok között szerepel. A haderő deklarált missziói (feladatai és küldetései) követik a kor követelményeit. Az ország védelmét a reguláris és a szükség esetén mozgósítással aktivizált tartalék erők biztosítják. A nemzetközi szerepvállalással folytatott védelmi érdekérvényesítés fő célja az ország nemzetközi tekintélyének helyreállítása. A katasztrófák esetén biztosított humanitárius segítségnyújtás a haderő humanizmusát és a civil–katonai egymásrataltságot igazolja. A külföldi katonák átmeneti szerbiai állomásoztatása a befogadónemzeti támogatás lehetőségét vetíti előre.

SZERBIA HADSEREGE – VOJSKA SRBIJE

Szerbia hadserege, illetve elődei az elmúlt 23 évben folyamatosan kihívásokkal voltak kénytelenek szembenézni. Az 1991–1995 között zajlott délszláv háború, majd az 1998 elején kitört koszovói fegyveres konfliktus, az 1999. március 24-én kezdődött és 78 napon át tartó NATO-légítámadások Jugoszlávia ellen, végül a haditengerészet haderőnem elvesztése Montenegró 2006-os kiválásával új és új megpróbáltatásokat jelentett. Az elmúlt tizenöt év ugyan békésen telt, az idő azonban nem volt elegendő arra, hogy a szerb haderő teljes mértékben regenerálódjon, korábbi képességeit visszanyerje.

A rendszeresen elkészített Stratégiai védelmi felülvizsgálat alapján végrehajtott átszervezések és létszámleépítések után a haderő helyzete egyfajta nyugvópontra jutott. A Védelmi stratégia című dokumentum deklarálta Szerbia hadseregének három küldetését: az ország területének védelmét, a nemzetközi békemissziókban történő részvételt, valamint katasztrófák esetén a helyi hatóságoknak, illetve a lakosságnak történő segítségnyújtást.

Az évekkel ezelőtt megkezdődött átszervezési folyamat eredményeként 2011. január 1-jétől megszűnt a kötelező sorkatonai szolgálat,⁸ a szerb haderő önkéntessé vált. Az 1990-es évek fegyveres konfliktusait és a politikai bizonytalanságot a haderő leépítése követte, a modern és ütőképés haderő kialakítása hosszú távú céljának szem előtt tartásával. Az átszervezés eredményeként az ország védelmi rendszere jelenleg a szárazföldi dandárookra és a légi erő támogatására épül. Utóbbi kevés repülőeszközzel rendelkezik, és hadrafoghatósága is meglehetősen korlátozott. A többcélú vadászrepülőgépek beszerzésének terve finanszírozási okok miatt továbbra is késik.⁹

A védelmi költségvetés és létszámadatok

Az ország védelmi költségvetése 2012-ben 841 millió USD, 2013-ban pedig csak 681 millió USD volt.¹⁰ A költségvetési törvényben 2013 decemberében elfogadott 2014. évi védelmi költségvetés 60 407 344 000 szerb dinárt (RSD), vagyis – 2014. január 1-jei árfolyamon (83,3 RSD = 1 USD) 725 178 200 USD-t irányzott elő védelmi kiadásokra.¹¹ Az általánosan jellemző szűkös források oka az ország gyenge gazdasági teljesítőképessége, ami akadályozza a haderő fejlesztését is.

Ljubisa Dikovics vezérezredes, vezérkarfőnök 2014. január elején a szerb állami televízió (Radio-televizija Srbije – RTS) adott interjújában elmondta, hogy a szerb haderő a nagyon szűkös 2013-as védelmi költségvetés ellenére végrehajtotta éves feladatait. Az alakulatokat a tervezett létszámhoz képest 90%-ban feltöltötték. 2014-ben két nagyszabású hadgyakorlatot tartanak, és arra törekednek, hogy megőrizzék a katonák felkészültségi és kiképzettségi szintjét. Az ország gazdasági helyzete évtizedek óta nem teszi lehetővé a haditechnikai eszközök jelentősebb modernizációját, és a jövőbeni fejlesztések is legkorábban csak 2015–2016-ban kezdődhetnek el. A jelenlegi rossz gazdasági helyzet negatívan befolyásolja a haderő hadrafoghatóságát és alkotmányos feladatai ellátását, de a katonák igyekeznek a rendelkezésre álló erőket, eszközöket és forrásokat a lehető leghatékonyabban felhasználni. Nagy szükség lenne korszerű repülőeszközök beszerzésére, de erre a korlátozott nemzetgazdasági teljesítőképesség nem ad alkalmat. A KFOR-ral folytatott együttműködés növeli Szerbia biztonságát, mivel a szerb katonai vezetés rendszerint tájékoztatást kap a koszovói biztonsági helyzetről.¹²

A Military Balance 2014-es kiadványa szerint a szerb haderő létszáma 28 150 fő. A szárazföldi erőknél 13 250, a légi- és légvédelmi erőknél 5100, a Kiképzési Parancsnoksághoz tartozó szervezeteknél 3000 és a Védelmi Minisztériumnál, illetve közvetlen alárendeltjeinél

⁸ Megjegyzés: legénységi katonai szolgálat önkéntes alapon továbbra is vállalható.

⁹ The Military Balance 2014, International Institute for Strategic Studies, London, 132–133.

¹⁰ Uo., 132.

¹¹ Zakon o budžetu Republike Srbije za 2014. godinu (Szerbia Köztársaság 2014. évi költségvetéséről szóló törvény), <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/zakoni/2013/4174-13Lat.pdf> (Letöltés időpontja: 2014. július 1.)

¹² Intervju načelnika Generalštaba za emisiju RTS-a „Dozvolite...” (A vezérkarfőnök interjút adott az RTS „Kérek engedélyt...” katonai műsorának), http://www.vs.rs/index.php?news_article=0a7ac25c-76c9-11e3-8f17-00163e135009 (Letöltés időpontja: 2014. július 4.)

6800 fő szolgál. A tartalékosok létszáma 50 150 fő, akik minősített helyzetben kiegészíthetik a haderő békeállományát.¹³

Szerbia hadseregének két haderőneve a szárazföldi, valamint a légi és légvédelmi. A Vezérkar alárendeltségébe tartozik a Szárazföldi Parancsnokság, a Légi és Légvédelmi Parancsnokság, a Kiképzési Parancsnokság és a vezérkari főnök helyettesének felügyelete alatt álló Egyesített Művelti Parancsnokság. Utóbbi felelős a haderő operatív irányításáért, az összhaderőnemi szinten történő tervezésért és végrehajtásért, valamint a műveletekben részt vevő erők tevékenységét meghatározó tervek és dokumentumok előkészítéséért. A vezérkar közvetlen alárendeltje a Gárda (Belgrád), a Központi Logisztikai Bázis (Belgrád), a híradódandár (Belgrád) és a 224. Elektronikai Harc Központ (Belgrád/Zemun). A Gárda dandárszintű alakulat, amelynek feladata a köztársasági elnök, a katonai vezetők és a védelmi rendszer objektumainak biztosítása, illetve katonai tiszteletadás a különböző állami és katonai rendezvények alkalmával.¹⁴ A szerb haderő modernizációját a PfP keretében az Ohioi Nemzeti Gárda (korábban a Magyar Honvédségnek is mentora volt) aktívan támogatja.

Szárazföldi erők

A Szárazföldi Parancsnokság (Niš) alárendeltségében 2007. június végére az alábbi struktúra alakult ki:

- különleges dandár (Pančevo);
- 1. (Novi Sad/Újvidék), 2. (Kraljevo), 3. (Niš) és 4. (Vranje) szárazföldi dandár;
- vegyes tüzérdandár (Niš);
- Folyami Flottilla (Novi Sad/Újvidék);
- 246. ABV¹⁵-zászlóalj (Kruševac);
- 21. híradózászlóalj (Niš);
- 3. és 5. katonairendőr-zászlóalj;
- Technikai Javítóüzem (Čačak).¹⁶

A szerb haderő haditechnikai eszközei túlnyomó többségükben az 1970-es és az 1980-as évek színvonalát tükrözik, de ez lényegesen nem tér el a környező országokban tapasztalható állapotoktól.

A szárazföldi erők főbb haditechnikai eszközei:

- 212 harckocsi (199 M–84 és 13 T–72);
- 46 felderítő gépjármű (BRDM–2);
- 323 páncélozott gyalogsági harcjármű (M–80);
- 39 páncélozott személyszállító gépjármű (BOV VP M–86);
- 515 tüzérségi eszköz:
  - 67 önjáró löveg (2S1 Gvozdgyika);
  - 204 vontatott löveg (78 122 mm-es D–30, 18 130 mm-es M–46, 36 152 mm-es M–84, 66 155 mm-es M–1 és hat szintén 155 mm-es M–65);

¹³ The Military Balance 2014, International Institute for Strategic Studies, London, 133.

¹⁴ A szerb haderő honlapja, Struktura Vojske Srbije (Szerbia Hadseregének szervezeti felépítése), <http://www.vs.rs/index.php?content=079c72d5-f713-102b-bdc2-a0672172d7df> (Letöltés időpontja: 2014. július 1.)

¹⁵ Atom-, biológiai és vegyvédelmi.

¹⁶ A szerb haderő honlapja, Kopnena vojska (Szárazföldi erők), <http://www.vs.rs/index.php?content=7bc6bb5d-f71a-102b-bdc2-a0672172d7df> (Letöltés időpontja: 2014. július 1.)

- 81 sorozatvető (18 128 mm-es M–63 Plamen, 60 128 mm-es M–77 Oganj és három 262 mm-es Orkan);
- 163 aknavető (106 82 mm-es M–69 és 57 120 mm-es M–74/M–75).
- 216 páncéltörő rakéta;
- 48 önjáró BOV–1 (M–83), rajta 9K11 Maljutka (AT–3 Sagger);
- 168 kézi (99 9K11 Maljutka [AT–3 Sagger] és 69 9K111 Fagot [AT–4 Spigot]).

A szárazföldi erők légvédelme 94 önjáró (77 2K12 Kub [SA–6 Gainful], 12 Sztrela–1 [SA–9 Gaskin], öt SAVA S–10M) és 62 kézi eszközre (nyolc Sztrela–2 [SA–7 Grail] és 54 Igla–1 [SA–16 Gimlet]), valamint 36 vontatott légvédelmi ágyúra (L–70 Bofors) támaszkodhat.

A szárazföldi erökhöz tartozó Folyami Flottilla eszközállományában van a „Kozara” parancsnoki hajó, öt járőrhajó, négy Nestin-osztályú aknaszedő hajó, öt kétéltű partraszállító hajó, valamint négy logisztikai és egyéb támogatóhajó.¹⁷

Légierő és légvédelem

A Légierő és Légvédelmi Parancsnokság Zemunban (Zimony) települ, feladata az ország légtérének védelme, a szárazföldi erők támogatása és felderítési feladatok végrehajtása. Alaprendeltetésén túl katasztrófa helyzetekben segítséget nyújt a lakosságnak, személyi állománya pedig részt vesz a nemzetközi béketámogató missziókban. Főbb alárendeltjei:

- 204. repülődandár (Batajnica);
- 98. repülődandár (Ladjevci és Niš);
- 250. légvédelmi rakétadandár (Belgrád/Banjica);
- 126. légi megfigyelő, jelentés és irányító (VOJIN¹⁸) dandár (Belgrád);
- 333. műszaki zászlóalj (Pančevo);
- 210. híradózászlóalj (Belgrád);
- „Moma Stanojlović” Repülőgép-javító Üzem (Batajnica).¹⁹

A Military Balance 2014 kiadvány adatai szerint a vadászpilóták éves repült óraszámát átlagosan mindössze 40 óra. Ez csak minimális szinten biztosítja a pilóták tudásának szinten tartását és a hadrafoghatóságot.

A légi és légvédelmi erők főbb repülőeszközei (ebből 84 hadra fogható):

- 30 vadászrepülőgép (26 MiG–21 és négy MiG–29);
- 18 vadászbombázó-repülőgép (J–22 Orao);
- 12 felderítő-repülőgép (10 IJ–22R Orao és két MiG–21R);
- 10 szállító repülőgép (egy An–2, négy An–26, két Do–28, két Jak–40 és egy PA–34 Seneca V);
- 45 kiképző repülőgép (24 G–4 Super Galeb, 11 Utva–75 és 10 Lasta 95);
- két támadó helikopter (Mi–24 Hind);
- 51 többfeladatos helikopter (két Mi–17 Hip H, valamint 49 SA–341 H és SA–342 L Gazela);
- hét közepes szállítóhelikopter (Mi–8T Hip).

A légvédelem 15 önjáró légvédelmi rakétarendszerrel (hat Sz–125 Pecsora [SA–3 Goa] és kilenc 2K12 Kub [SA–6 Gainful]), 156 hordozható eszközzel (120 Sztrela–2 [SA–7 Grail]

¹⁷ The Military Balance 2014, International Institute for Strategic Studies, London, 133.

¹⁸ 126. brigada vazdušnog osmatranja, javljanja i navođenja.

¹⁹ A szerb haderő honlapja, Vazduhoplovstvo i protivvazduhoplovna odbrana (Légi és légvédelmi erők), <http://www.vs.rs/index.php?content=6bda1762-f736-102b-bdc2-a0672172d7df> (Letöltés időpontja: 2014. július 1.)

és 36 Iгла–1 [SA–16 Gimlet]) és ágyúkkal (24 40 mm-es L–70 Bofors), valamint levegő-levegő (R–60 [AA–8 Aphid]) és levegő-föld (AGM–65 Maverick és H–23 Grom [AS–7 Kerry]) rakétákkal rendelkezik.²⁰

Kiképzési Parancsnokság

A Kiképzési Parancsnokság (Belgrád) alárendeltségében található a területi alapon szervezett 1. (Sombor), 2. (Valjevo) és 3. (Leskovac) kiképző központ, valamint a Bánáti Dandár (Pančevo), a Belgrádi Dandár (Jakovo), a Raszinai Dandár (Kruševac) és a Timoki Dandár (Zaječar) parancsnokságai, amelyeket mozgósítást követően töltenek fel. További alárendeltek a haderónemi, a fegyvernemi és egyéb központok, köztük a szárazföldi (Požarevac), a légi és légvédelmi (Batajnica), a logisztikai (Kruševac), a híradó, informatikai és elektronikai harc (Gornji Milanovac), az ABV (Kruševac) és a tiszthelyettesi (Pančevo) kiképző központ, valamint a „Pasuljanske livade” gyakorlótér. A központokban történik a katonák ki-, tovább- és átképzése, bizonyos helyeken (pl. az ABV-központban) pedig lehetőség van külföldi katonák képzésére is.²¹

Külföldi missziós alkalmazás

A haderő tagjainak külföldi alkalmazásáról a parlament hoz döntést a vonatkozó törvény értelmében. A szerb katonák a Védelmi stratégia szellemében kizárólag ENSZ és EU által vezetett missziókban vállalnak szerepet. Az utóbbi különösen fontos az EU-tagságot elérni kívánó Szerbia számára. A külföldi alkalmazásban részt vevő állomány kiképzését az Egyesített Művelési Parancsnokság alárendeltségében található Békeművelési Központ szervezi és irányítja. A szerb katonák 2014 júliusában 214 fővel az alábbi, ENSZ által vezetett béketámogató missziókban vettek részt:

- MONUSCO²² (Kongói Demokratikus Köztársaság): a légi evakuálást végző egészségügyi csoportban két katonaosorvos, négy asszisztens, valamint két fő a törzsben, összesen nyolc fő;
- UNMIL²³ (Libéria): négy katonai megfigyelő;
- UNOCI²⁴ (Elefántcsontpart): három katonai megfigyelő;
- UNFICYP²⁵ (Ciprus): 46 katonai, köztük egy törzstiszt, két katonai megfigyelő, hat járőr és 37 fő a lövészzakaszban (magyarokkal közös kontingensben);²⁶
- UNIFIL²⁷ (Libanon): törzstisztek és lövészzakasz, összesen 47 fő;

²⁰ The Military Balance 2014, International Institute for Strategic Studies, London, 133–134.

²¹ A szerb haderő honlapja, Komanda za obuku (Kiképzési Parancsnokság), <http://www.vs.rs/index.php?content=de4d90df-fc9a-102b-9fa8-28e40361dc2e> (Letöltés időpontja: 2014. július 1.)

²² United Nations Organization Stabilization Mission in the Democratic Republic of the Congo.

²³ United Nations Mission in Liberia.

²⁴ United Nations Operation in Côte d'Ivoire.

²⁵ United Nations Peacekeeping Force in Cyprus.

²⁶ Kontingent Vojske Srbije otputovao u misiju UN na Kípru (A szerb haderő kontingense elutazott a ciprusi ENSZ-misszióba), http://www.vs.rs/index.php?news_article=6247cd36-3723-102f-8d2f-000c29270931 (2011. szeptember 23-án a szerb haderő első alkalommal küldött komplett alegységet ENSZ-misszióba. A 2. szárazföldi dandár 21. gyalogoszázalójának egy szakasza 36 fővel kezdte meg feladatainak ellátását a ciprusi ENSZ-misszióban.) (Letöltés időpontja: 2014. július 1.)

²⁷ United Nations Interim Force in Lebanon.

- UNTSO²⁸ (Közel-Kelet): egy katonai megfigyelő;
- EUTM²⁹ (Szomália): egy törzstiszt és egy egészségügyi csoport (egy orvos és három asszisztens);
- EU NAVFOR Atalanta művelet³⁰ (Szomália): négy fő a törzscsoportban.³¹

Haditechnikai fejlesztések

Szerbia a hadiipari ágazatát az egykori Jugoszláviától örökölte, amely viszont az 1990-es években feldarabolódott. A hat szerbiai, állami tulajdonban lévő hadiipari cég³² a hazai igényeket részben képes kielégíteni. Főként könnyű- és kézifegyvereket, lőszereket és különböző felszerelési eszközöket, de korlátozott mértékben nehézfegyvereket is gyártanak. A szerb hadiipar említésre méltó fejlesztése többek között a Kobac kiképző repülőgép (a Lasta továbbfejlesztése), a Pegaz harcászati pilóta nélküli repülőeszköz, a SORA 122 mm-es önjáró löveg, a NORA–2B 155 mm-es önjáró tüzérségi eszköz, a Morava önjáró rakéta sorozatvető, a Lazar–2 páncélozott szállító harcjármű és a Bumbar 136 mm-es hordozható páncéltörő rakéta. A saját bázison történő fejlesztés és gyártás célja egyrészt a szerb haderő ellátása, másrészt a Jugimport-SDPR hadiipari konzernen keresztül a külföldi piacok meghódítása a Zastava gyár már jól ismert kézi lőfegyvereinek a kivitele mellett (az Amerikai Egyesült Államokba is szállítanak). A szerb hadiipar évi több száz millió dolláros exportjával jelentős nemzetgazdasági tényezőként jelent meg az elmúlt években. Elsősorban Észak-Afrika, a Közel- és a Távol-Kelet, de az EU is az export célterületévé vált a szerb fegyver- és lőszergyártás számára, ami a jugoszláv hagyományokra épül, de korántsem éri el annak a kapacitását. A délszláv háborúkat követően a korábbi jugoszláv hadiipari képesség részeire hullott, az egyes utódállamokban önállóvá vált vagy megszűnt.

KÖVETKEZTETÉSEK

A szerb haderőt értékelve megállapítható, hogy az intenzív kapcsolatokat ápol a NATO-tagállamokkal, köztük az Amerikai Egyesült Államokkal is, de ez nem jelenti Szerbia politikai közeledését az észak-atlanti szervezethez. A szerbiai politikai elit egyelőre nem egységes abban a kérdésben, hogy az országnak csatlakoznia kell-e a szövetséghez vagy sem. A haderő szervezésének és működésének elvei a NATO-tagországokban elfogadott példákat követik, mert a magas rangú vezetők szerint jelenleg ezek a legkorszerűbbek. A szerbiai közvélemény emlékezetében még élénken él az 1999 tavaszán végrehajtott NATO-légítámadások kellemetlen emléke, illetve Koszovó függetlenségének egyoldalú kikiáltása, amiért a szerb politikai vezetők részben a NATO-t teszik felelőssé. A jelenlegi politikai hangulatban Szerbia nem áll készen arra, hogy részt vegyen NATO által vezetett nemzetközi missziókban. A nemzetközi érdekérvényesítés szempontjából is fontosnak tartott szerb

²⁸ United Nations Truce Supervision Organization (az ENSZ közel-keleti missziója, amelynek célja a regionális stabilitás felügyelete).

²⁹ European Union Training Mission – Az EU katonai kiképző missziója 2010. április 7-e óta működik, célja a somáliai katonák kiképzése révén Szomália állami intézményrendszerének erősítése, illetve megszilárdítása.

³⁰ European Union Naval Force Operation Atalanta.

³¹ A szerb Védelmi Minisztérium honlapja, Aktuelne multinacionalne operacije (Jelenlegi multinacionális műveletek), http://www.mod.gov.rs/sadrzaj.php?id_sadrzaja=4366 (Letöltés időpontja: 2014. július 1.)

³² „Zastava oružje” (Kragujevac), „Krušik” (Valjevo), „Milan Blagojević” (Lučani), „Prvi partizan” (Užice), „Sloboda” (Čačak) és „Prva iskra” (Barič), “Partner 2013”. Weaponry and Military Equipment Fair, <http://www.vti.mod.gov.rs/ntp/rad2013/4-13/7/7.pdf> (Letöltés időpontja: 2014. július 1.)

nemzetközi katonai szerepvállalás egyre bővülő tendenciát mutat, de politikai és gazdasági korlátai egyaránt vannak. A védelmi költségvetés egyelőre nem teszi lehetővé a nagyobb arányú missziós szerepvállalást.

Szerbia a szövetségi rendszeren kívüli státusa miatt az országvédelem minden spektrumának lefedésére törekszik. Ez azt jelenti, hogy az ország védelmi vezetése nem mondott le bizonyos fegyvernemekről és katonai képességekről, amelyeket mások, például egyes NATO- és EU-tagországok a szövetségre és az unióra támaszkodva (*Pooling and Sharing*) feladtak. A haderő képes összehangolt, összhaderőnemi és összefegyvernemi műveletek végrehajtására, ha az ország területét, illetve határait fegyveres fenyegetés érné. Szükség esetén kész lenne felvenni a harcot egy külső agresszorral szemben, viszont erre nem készül tudatosan. Helyette jó kapcsolatokra törekszik a környező államokkal és azok reguláris haderőivel. Nem zárja ki az albán nemzetiségű félkatonai szervezetek, illetve gerillahadviselést folytató fegyveres csoportok határsértését, esetleges támadását Koszovó vagy Macedónia felől. A Védelmi stratégia meg is állapítja, hogy az ország biztonságát leginkább a Koszovóból érkező fenyegetések, kockázatok és kihívások veszélyeztetik.

A szerb haderő szervezeti struktúrájának kialakítását (2007 nyara) követően a védelmi vezetés célja a modernizáció, a fejlesztések és az új haditechnikai eszközök beszerzésének végrehajtása volt. A 2008 végén kibontakozott nemzetközi és helyi pénzügyi-gazdasági válság azonban megakadályozta a korábbi tervek megvalósítását. A védelmi költségvetés nem tette lehetővé a haderő haditechnikai eszközeinek jelentős mértékű modernizálását, helyette csak kisebb javításokra és felújításokra volt lehetőség. Az anyagi források szűkössége miatt a Védelmi Minisztérium 2008 után a haderőreform kevésbé költséges elemeire koncentrált, és az új követelményeknek megfelelő jogszabályi háttér kialakításán dolgozott. Előkészítette a stratégiákat és számos törvénytervezetet, illetve szabályzatot. A vezérkar fő feladata a kiképzés színvonalának növelése lett, amihez a szerb haderő jelentős segítséget kapott a NATO-tagországoaktól is a PFP keretein belül.

A védelmi vezetés komolyan veszi a stratégiában meghatározott három alapfunkció – az országvédelem, a katasztrófák esetén a lakosságnak történő segítségnyújtás, valamint a nemzetközi missziókban történő részvétel – végrehajtását. Az országvédelem feladatainak ellátását a részben területvédelmi alapon szervezett és a katonai képességek széles spektrumát alkalmazó haderőstruktúra biztosítja. Az ország középső és déli részén időnként előforduló erdőtűzek, illetve áradások alkalmával a haderő bevethető az emberi élet, a javak és a vagyon mentése érdekében. Utóbbira 2014 májusában is szükség volt, amikor az esőzések következtében rendkívüli árvízhelyzet alakult ki a Száva vidékén.³³ A kötelező sorkatonai szolgálat 2011. január 1-jén történt felfüggesztése ugyan megnehezíti a gyors beavatkozás megszervezését, de a tartalékos nyilvántartások és a mozgósítási tervek naprakészen tartása megkönnyíti az esetleges kibővített alkalmazást. A Védelmi Minisztérium prioritásként kezeli a szerb haderő tagjainak béketámogató missziókban történő részvételét. Ezzel elsősorban az a célja, hogy visszaszerezze az ország nemzetközi elismertségét, illetve katonái nemzetközi tapasztalatokat és ismereteket szerezzenek. Az elmúlt évtizedben megerősödött Szerbia elkötelezettsége a nemzetközi béke és stabilitás iránt, és az ország a biztonság aktív alakítójává kíván válni a regionális bizalomerősítő folyamatokban. Ennek érdekében katonai téren is szorosan együttműködik a szomszédos, az európai és a vezető államok haderőivel, köztük elsősorban az Ohioi Nemzeti Gárdával.

³³ Izveštaj o poplavama na 312 strana (312 oldalas jelentés az árvizekről). A szerb kormány 2014. július elején megküldte a parlamentnek a májusi tragikus árvízről készült jelentését. <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:499008-Izvestaj-o-poplavama-na-312-strana> (Letöltés időpontja: 2014. július 4.)

A szerb haderő területi elhelyezkedését megvizsgálva megállapítható, hogy az alakulatok jelentős része az ország középső és főként déli részén települ. Ez is igazolja, hogy a védelmi vezetés a katonai, illetve az egyéb biztonsági fenyegetéseket és kockázatokat elsősorban Koszovó felől várja. A Koszovó adminisztratív határa mentén kialakított katonai megfigyelő bázisokon szolgáló katonák járőrözési feladatokat látnak el, fellépnek az illegális határátlépőkkel, csempészekkel és az esetleges fegyveres csoportokkal (saját megfogalmazásukban terroristákkal) szemben is, miközben folyamatosan együttműködnek a szerbiai–koszovói határtérségben szolgáló KFOR-erőkkel.³⁴

FELHASZNÁLT IRODALOM

Aktuelne multinacionalne operacije (Jelenlegi multinacionális műveletek), http://www.mod.gov.rs/sadrzaj.php?id_sadrzaja=4366

European Commission, Enlargement, Serbia, http://ec.europa.eu/enlargement/countries/detailed-country-information/serbia/index_en.htm

Komanda za obuku (Kiképzési Parancsnokság), <http://www.vs.rs/index.php?content=de4d90df-fc9a-102b-9fa8-28e40361dc2e>

Kopnena vojska (Szárzaföldi erők), <http://www.vs.rs/index.php?content=7bc6bb5d-f71a-102b-bdc2-a0672172d7df>

NATO's relations with Serbia, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50100.htm

Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije (Szerbia Köztársaság Nemzeti Biztonsági Stratégiája) és Strategija odbrane Republike Srbije (Szerbia Köztársaság Védelmi Stratégiája), http://www.mod.gov.rs/sadrzaj.php?id_sadrzaja=4350

Struktura Vojske Srbije (Szerbia Hadseregének szervezeti felépítése), <http://www.vs.rs/index.php?content=079c72d5-f713-102b-bdc2-a0672172d7df>

The Military Balance 2014, International Institute for Strategic Studies, London, ISBN 978-1-85743-722-5

Vazduhoplovstvo i protivvazduhoplovna odbrana (Légi és légvédelmi erők), <http://www.vs.rs/index.php?content=6bda1762-f736-102b-bdc2-a0672172d7df>

Zakon o budžetu Republike Srbije za 2014. godinu (Szerbia Köztársaság 2014. évi költségvetéséről szóló törvény), <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/zakoni/2013/4174-13Lat.pdf>

³⁴ Diković i Farina o saradnji Vojske Srbije i Kfora (Dikovics és Farina tárgyalása Szerbia Hadserege és a KFOR közötti együttműködésről). 2014. június 13-án Ljubisa Dikovics vezérezredes vezérkari főnök és Salvatore Farina vezérőrnagy, a KFOR parancsnoka tárgyalásokat folytattak a Bujanovac melletti „Jug” katonai bázison a szerb haderő és a KFOR együttműködéséről. <http://www.tanjug.rs/novosti/133496/dikovic-i-farina-o-saradnji-vojske-srbije-i-kfora.htm> (Letöltés időpontja: 2014. július 4.)

Klemensits Péter:

A SEATO – EGY VÉDELMI SZÖVETSÉG SZÜLETÉSE ÉS ELMŰLÁSA¹

Miközben a NATO fennállásának 75. évfordulóját ünnepeljük, érdemes néhány gondolat erejéig megemlékezni a Délkelet-ázsiai Szerződés Szervezetéről is, amely 70 éve, 1954 szeptemberében jött létre. A SEATO az Egyesült Államok vezetése alatt, 8 állam részvételével szintúgy kommunistaellenes célzattal alakult meg, mint az észak-atlanti szövetség, működése viszont aligha bizonyult hasonlóan eredményesnek, ez pedig 1977-ben a megszűnéséhez vezetett. A kutatók többsége évtizedekig a szervezet katonai jellegére koncentrálván létezését kudarcnak bélyegezte, elismerve ugyanakkor kulturális téren betöltött kiemelkedő szerepét. Az 1950-es években a délkelet-ázsiai országok többségét felölelő kollektív biztonsági intézmény létrehozásának még nem voltak meg a feltételei, mindazonáltal az Egyesült Államok számára így is megfelelt, a SEATO pedig a későbbiek során teljesítette az amerikai kormányzat által megjelölt legfőbb célkitűzéseket, alátámasztva napjaink kiegyensúlyozottabb értékelését.

A MANILAI PAKTUMHOZ VEZETŐ ÚT

A délkelet-ázsiai és csendes-óceáni térség kollektív biztonságának a gondolata még a második világháború idején merült fel ausztrál és új-zélandi kormányzati körökben, szembesülve a brit birodalom gyengeségével és a régió kiszolgáltatott helyzetével.² A világháborút követően ezen országok az Egyesült Államoktól vártak garanciát saját biztonságuk szavatolására, ennek jegyében pedig a bilaterális kapcsolatok erősítése mellett a regionális együttműködésre is fokozott hangsúlyt fektettek. 1949-ben a Fülöp-szigetek már felvetette egy NATO-hoz hasonló szervezet létrehozásának szükségét, de az Egyesült Államok – kerülendő az imperializmus vádját – hivatalosan még nem támogatta a javaslatot. Az amerikai külpolitika a Truman-doktrínának megfelelően a kommunista (szovjet) terjeszkedés feltartóztatását tekintette a legfontosabb céljának Délkelet-Ázsiában, a kínai kommunisták győzelmét követően pedig ezen elv további megerősítést nyert. 1950 elején Washingtonban a Nemzetbiztonsági Tanács már egy regionális védelmi paktum létrehozásán gondolkodott, amely azonban Japán és a Fülöp-szigetek kivételével nem számolt az ázsiai nemzetek részvételével.³

A koreai háború kitörése döntő előrelépést jelentett a paktum felé vezető úton, ugyanis John Foster Dulles (1953 és 1959 között amerikai külügyminiszter) ennek következtében vált a regionális szövetség legfőbb pártolójává. Dulles úgy vélte, hogy – az amerikai külpolitika passzivitását leküzdve – az ázsiai országokkal egyenlő félként történő együttműködés

¹ SEATO: South East Asia Treaty Organization, Délkelet-Ázsiai Szerződés Szervezete.

² John K. Franklin: The Hollow Pact: Pacific Security and the Southeast Asia Treaty Organization. PhD thesis, Texas, Christian University, 2006. 27–28.

³ Uo. 32–39.

megbízható garanciát jelenthet a szovjet–kínai terjeszkedés megfékezéséhez és az Egyesült Államok pozícióinak megerősítését fogja eredményezni. (Idealista elképzeléseivel szemben külügyminiszterként Dulles nagyrészt elődei politikáját folytatta és képtelennek bizonyult számos felmerülő probléma – pl. a térség államainak megosztottsága – orvoslására, aminek következtében a vizionált regionális paktum sem valósulhatott meg eredeti formájában.⁴

1951 őszen Ausztrália, Új-Zéland és az Egyesült Államok megkötötte az ANZUS-szerződést,⁵ amely a továbbiakban alapját képezte a három ország katonai együttműködésének, miközben az Egyesült Államok Japánnal és a Fülöp-szigetekkel kétoldalú védelmi egyezményeket írt alá. Thaiföld és a Fülöp-szigetek ugyanakkor a gazdasági együttműködést helyezte előtérbe és a Marshall-segély ázsiai változatát szorgalmazta, de az amerikai kormány elzárkózása és a pénzügyi támogatások feltételrendszere aligha nyerte el a térség államainak tetszését, egyben pedig előrevetítette a lehetséges regionális szerveződés korlátait is.

1953 végén, a koreai háború befejezését követően az Eisenhower-adminisztráció Indokínára összpontosította figyelmét, ahol a kommunista vietnami erők fokozatosan fölénybe kerültek a franciákkal szemben, és – az Egyesült Államok támogatása ellenére – a volt gyarmattartók veresége belátható közelségbe került. A „dominóelméletnek” megfelelően az amerikai vezetés Vietnam kommunistává válása esetén a többi délkelet-ázsiai ország elvesztését is feltételezte, miután azonban a közvetlen katonai beavatkozás lehetőségét elvetette, egy regionális védelmi paktum megteremtésével kívánta útját állni a kommunizmus terjedésének. A Nemzetbiztonsági Tanács 1954. áprilisi állásfoglalása a létrehozandó szövetség egyik legfontosabb céljának jelölte meg olyan feltételek biztosítását, amelyek az elnök számára lehetővé tennék az amerikai haderő ENSZ-felkérés és kongresszusi felhatalmazás nélkül történő indokínai bevetését a délkelet-ázsiai szövetségesek védelmében. Egyúttal a szervezet jövőbeni tagságáról is döntés született: a Fülöp-szigetek és Thaiföld bevonása elosztatná az imperializmus vádját, biztosítaná a szükséges nemzetközi támogatást, ugyanakkor szabad kezet biztosítana az amerikai cselekvésnek a térségben.⁶

1954 májusában a franciák Dien Bien Phunál elszenvedett veresége megteremtette a feltételeit a konfliktus lezárásának, amelyre a nagyhatalmak részvételével megrendezett genfi konferencia kínált alkalmat.⁷ Az esemény jelentős lökést adott a védelmi paktum megszületésének, az amerikai–brit egyeztetéseket követően pedig az ekkor még Délkelet-ázsiai Kollektív Védelmi Szerződésnek keresztelt szervezet alapelvei is körvonalazódtak. A két nagyhatalom kizárólag a kommunista veszély elhárítására kívánta azt felhasználni, nem akart a NATO-hoz hasonló valódi kollektív biztonsági szervezetet létrehozni, a délkelet-ázsiai országok csatlakozásával pedig csupán azok kommunizmussal szembeni elkötelezettségének növelésére törekedett, tényleges katonai képességeikkel nem is számolt.⁸ Az ANZUS-hatalmakkal való lényegi konzultáció után végül az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország, Ausztrália, Új-Zéland, Thaiföld és a Fülöp-szigetek közös nyilatkozatban jelentette be, hogy regionális védelmi szövetségbe tömörülnek, amely hivatalosan a manilai értekezleten fog megvalósulni.

⁴ Uo. 50–52.

⁵ Australia, New Zealand, United States Security Treaty.

⁶ Franklin, 112–114.

⁷ A tárgyalásokon Franciaország, Nagy Britannia, a Szovjetunió, Kína és az Egyesült Államok mellett Észak- és Dél-Vietnam küldöttsége is részt vett, a létrejött egyezmény értelmében pedig Vietnamot a 17. szélességi fok mentén kettéosztották, de két éven belül népszavazásnak kellett döntenie az ország egységéről. Az Egyesült Államok és Dél-Vietnam nem írta alá a megállapodást.

⁸ Dulles megjegyzése szerint: „Ezek a cimborák annyira gyengék és törékenyek, hogy az ember elgondolkodik rajta, hogy jó-e velük szerződést kötni.” Franklin, 137.

A DÉLKELET-ÁZSIAI SZERZŐDÉS SZERVEZETE

1954. szeptember 8-án Manilában a fenti országok részvételével megalakult a SEATO, melyhez szinte azonnal csatlakozott Pakisztán is. Kelet-Pakisztán révén az ország ugyan Délkelet-Ázsia határán helyezkedett el, valójában viszont csekély érdeklődést tanúsított a térség ügyei iránt (beleértve a kommunista fenyegetést), inkább az Indiával fennálló konfliktusa miatt keresett támogatást a szervezetben, noha az amerikaiak nyilvánvalóvá tették, hogy nem kívánnak beavatkozni a két ország viszályába, mindössze a szovjet–kínai befolyás visszaszorításában érdekeltek Dél-Ázsiában.⁹

A szerződés szövege többnyire megegyezik az Észak-atlanti Szerződés szövegével, egyetlen lényegi cikkelyt kivéve. Dulles külügyminiszter nyomására a szerződés IV. cikkelye, amely a tagállamokat fenyegető fegyveres támadásra adott válaszról rendelkezik – szemben a NATO idevágó megfogalmazásával –, az egyik nemzetet ért támadást nem tekinti az összes tagállam elleni támadásnak és az egyes országoknak „saját alkotmányos eljárásuknak” megfelelő ellenintézkedéseket enged meg. Az amerikai kormány és a kongresszus ezzel biztosította, hogy akaratán kívül ne keveredhessen háborúba a régióban és elhárítsa a szövetségesei részéről ránehezedő esetleges nyomást. A genfi megállapodás értelmében Vietnam, Laosz és Kambodzsa nem csatlakozhatott a szövetséghez, ezért védelmüket külön protokollban rögzítették, kiterjesztve a SEATO illetékességi területét Indokínára, miközben ezen államok megfigyelői státust kaptak.

Dulles mindenáron igyekezett elkerülni a NATO-val való azonosítást, ezért a névváltoztatásnál a Manilai Paktumot szorgalmazta, ennek ellenére a sajtó és a külügyminisztérium a legkorábbi információk alapján mindvégig SEATO-ként emlegette a szervezetet, és a megjelölés végül 1955 februárjában vált hivatalossá.

A szervezeti felépítést tekintve az alapstruktúráról az ANZUS-hatalmak tárgyalásain született meg a döntés, a többi állam a későbbiek során csak jóváhagyta a kezdeti elrendezést. A SEATO politikáját többnyire a későbbiekben is az ANZUS-országok irányították, a stratégiai tervezésbe pedig még kevesebb beleszólást engedtek. Thaiföld és a Fülöp-szigetek egy erős szervezeti háttér kialakításában volt érdekelt, de az amerikaiak és a többi nyugati állam ragaszkodott a minimális szervezeti vázhoz. 1955 februárjában a szervezet első bangkoki ülésén legfelsőbb döntéshozó szervként létrehozták a Külügyminiszterek Tanácsát, amely nagy vonalakban meghatározta a követendő politikát, de évente mindössze egyszer ülésezett. A napi szervezeti ügyek intézését a Képviselők Tanácsára bízták, amely havi 2-3 alkalommal tanácskozott Bangkokban.¹⁰ Alárendeltségében 3 bizottság működött, eltérő illetékességgel: a Biztonsági Szakértők Bizottsága (kommunista felforgatás), a Gazdasági Szakértők Bizottsága (a védelmi kötelezettségek tagállamokra gyakorolt gazdasági hatásai) és az Információ, Kultúra, Oktatás és Munka Bizottsága (a tagállamok fenti területeken kifejtett törvényhozó tevékenységének vizsgálata). A szerződő felek megfelelő katonai együttműködését volt hivatott garantálni a Katonai Tanácsadó Tanács, amely évi 2 alkalommal ülésezett és a tagállamok rangidős vezérkari tisztjeit tömörítette. A Külügyminiszterek Tanácsának 1956-os ülésén egy állandó munkacsoport felállításáról határoztak, ennek tagjai a diplomaták közül kerültek ki és a Képviselők Tanácsának munkáját segítették. A SEATO

⁹ Mussarat Jabeen – Muhammad Saalem Mazhar: SECURITY GAME: SEATO and CENTO as Instrument of Economic and Military Assistance to Encircle Pakistan. In: Pakistan Economic and Social Review, Vol. 49, No. 1, 2011. 120.

¹⁰ Richard Butwell: The Institutional Growth of the Southeast Asia Treaty Organization: Circumstances of the Changes. In: Asian Studies, Vol. 3, No. 2, 1965. 377–381.

civil adminisztrációját a Bangkokban székelő titkárság végezte, melynek vezetésére 1957-től főtitkárt neveztek ki, aki azonban csupán szimbolikus befolyással rendelkezett és többnyire a tagállamok közötti együttműködés előmozdításában jutott nagyobb szerephez.¹¹

Szembevetendő, hogy a SEATO – mint védelmi szervezet – különösen a katonai együttműködés koordinálásában bizonyult gyengének. Az amerikai elképzeléseknek megfelelően közös parancsnokságok és többnemzeti alakulatok felállításáról nem lehetett szó, így csupán évi hadgyakorlatok tartására került sor, valamint bizonyos hadászati-hadműveleti tervek megvitatására. A szervezet katonai stratégiáját kizárólag az Egyesült Államok határozta meg, az ő részletes terveit viszont általában még a legközelebbi szövetségesei sem ismerték. Az amerikai kormányzat a tömeges megtorlás (mass retaliation) doktrínáját követve Délkelet-Ázsiában Kínát tekintette legfőbb ellenségének, és a kommunista erők támadása esetén nukleáris csapásmérést helyezett kilátásba Kína ellen, miközben a térség konvencionális haderővel történő védelmét megoldhatatlannak és túl költségesnek tartotta. 1956–1957 folyamán elfogadták a SEATO nukleáris stratégiáját, melynek értelmében a védelem alapkövét az Egyesült Államok és Nagy-Britannia nukleáris fegyverei jelentették, a gyakorlatban viszont kizárólag az amerikai haderő képességeire épült.¹²

SIKEREK ÉS KUDARCOK

Dulles a SEATO-t megvalósult formájában csupán ideiglenes szervezetnek gondolta, amely a jövőben alapjául szolgálhat egy nagyobb regionális gazdasági-biztonsági közösségnek. Úgy vélte, hogy a kommunizmus elleni legjobb védekezés a térség országainak gazdasági megerősítése, amely együtt járna a politikai stabilitás és emelkedő életszínvonal biztosításával. Az Egyesült Államok azonban ennek költségeit nem kívánta magára vállalni, ezt a szerepet Japánra hárította volna, összekapcsolva a szigetország kelet-ázsiai vezető szerepét a régió gazdasági megsegítésével. De a külügyminiszter terve nem valósulhatott meg, hiszen Japán nyíltan elutasította az újrafegyverkezés gondolatát, a védelmi közösséghez sem akart csatlakozni, ráadásul a délkelet-ázsiai államok többsége is a távolmaradást választotta, így a bővítés lehetősége fokozatosan lekerült a napirendről. Thaiföld és a Fülöp-szigetek ugyan jelentős amerikai katonai és gazdasági segélyben részesült, de Burma és Malájzia szintén hasonló támogatást kapott, ez pedig megkérdőjelezte a térség országai számára a csatlakozás értelmét, amellet, hogy az el nem köteleződés politikáját képviselték és nem a kommunista fenyegetés képezte a legnagyobb problémájukat.

Indokína fontos célterületét jelentette a SEATO tevékenységének, melynek kapcsán a tagállamok közötti eltérő politikai célkitűzések is felszínre kerültek. Kambodzsa 1956-ban elutasította a szervezet felkínált „védelmét”, a laoszi polgárháború viszont az Egyesült Államok nézete szerint megfelelő lehetőséget teremtett a szövetség katonai beavatkozásához. 1960-ban a Kennedy-kormányzat kész tervekkel állt elő egy, a laoszi kommunisták ellen indítandó közös katonai akciót illetően, de Nagy-Britannia ellenezte a részvételt, mivel nem kívánta kiélezni a viszonyt Kínával, noha a végén – kellenlően ugyan, de – hozzájárulását adta a közös cselekvéshez. A tűzszüneti megállapodás végül szükségtelenné tette a SEATO beavatkozását, az 1962-es genfi egyezmény pedig újra rögzítette Laosz semlegességét.¹³ (A

¹¹ Butwell: 386–389. A szervezetet első főtitkára Pote Sarasin, Thaiföld korábbi washingtoni nagykövete lett.

¹² Matthew Jones: The Radford Bombshell: Anglo-Australian–US Relations, Nuclear Weapons and the Defence of South East Asia, 1954–57. In: The Journal of Strategic Studies, Vol. 27, No. 4, 2004. 636–637 és 652–655.

¹³ David R. Devereaux: Britain, SEATO and the Threat of a Regional War in Laos, 1960–63. Megtalálható: <http://www.vietnamconf.org/papers/David%20Devereaux's%20Paper.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 04. 20.)

koalíciós kormányzat felbomlását követően viszont a polgárháború rövid időn belül ismét folytatódott.)

Az amerikai–brit nézeteltérés a vietnami konfliktus kérdésében sem tette lehetővé a szervezet együttes fellépését. A brit kormány elsősorban Malázia Indonéziával szembeni védelmére koncentrált az 1960-as évek közepén, miközben az Egyesült Államok a vietnami intervenciót követelte. 1967 után a britek távol-keleti kötelezettségeiket jelentősen csökkentették, ezért a vietnami háborúba való belépést is elutasították. Mindazonáltal az indokínai események teljes mértékben bizonyították a SEATO katonai eredményességét, tekintve az Eisenhower-kormányzat eredeti céljait. A szerződés 1954-től lehetőséget nyújtott Dél-Vietnam katonai támogatására és egy kommunista-ellenes rezsim fenntartására, miközben a szövetségesek védelmének ürügyén az 1964-ben elfogadott Tonkini-öböl Határozat biztosította az amerikai haderő ENSZ-felhatalmazás nélküli tetszőleges vietnami alkalmazását. A regionális szervezet álcája pedig elejét vette a nyílt szovjet–kínai beavatkozásnak és a konfliktus eskalációjának.¹⁴

A délkelet-ázsiai országok számára a szervezet egyre inkább veszített jelentőségéből. A Thaiföld és a Fülöp-szigetek által remélt amerikai gazdasági segítség csak részben realizálódott, a belső kommunista fenyegetéssel szemben pedig a szövetség nagyrészt tehetetlennek bizonyult. Az észak-thaiföldi és a fülöp-szigeteki kommunista gerillák elleni küzdelem az Egyesült Államok vietnami kötelezettségei folytán a tagállamokra hárult, melyek politikai stabilitását komolyan veszélyeztette az ellenállás.

Az 1970-es évek elején a Nixon-kormányzat a Vietnamból való kivonulás és a Kínához való közeledés politikájával már nehezen találta összeegyeztethetőnek a SEATO létjogosultságát, de ázsiai szövetségesei nyomására korábbi kötelezettségeit megtartotta. A megváltozott világpolitikai helyzet és a tagállamok közötti nézeteltérések viszont rövidesen a szervezet végét eredményezték. Pakisztán és Franciaország az Egyesült Államok vietnami intervenciója miatt szembekerült a SEATO politikájával, így előbbi 1973-ban, míg utóbbi 1974-ben hagyta el a szövetséget, persze Pakisztán esetében az Indiával fennálló konfliktusában megnyilvánuló szövetségesi közöny volt a meghatározó indok. Nixon pekingi útját és a párizsi megállapodásokat követően Ausztrália és Új-Zéland is a Kínával való kapcsolatfelvételt kereste és javaslatot tett a SEATO feloszlására, de az Egyesült Államok délkelet-ázsiai pozícióinak megőrzése végett erre nem volt hajlandó, csupán a katonai helyett a gazdasági és társadalmi-kulturális együttműködésre helyezte a hangsúlyt.

1975-ben Vietnam egyesülése, a laoszi és kambodzsai kommunisták hatalomátvétele mindennél jobban mutatta a megváltozott amerikai külpolitika prioritásait, aminek hatására az Egyesült Államok szövetségesei is Kínával és az indokínai államokkal való kapcsolataik rendezésére törekedtek, ennek pedig nyilvánvaló akadályát jelentette a SEATO. 1975 nyarán végül megszületett a döntés a szervezet feloszlásáról, amelyre hivatalosan 1977. június 20-án került sor.

Délkelet-Ázsia számára kétségkívül a szervezet kulturális téren kifejtett aktivitása bizonyult maradandónak. A nyugati országokban történő katonai továbbképzés lehetősége mellett a civil oktatás fejlesztését számos program, ösztöndíj szolgálta. Felsőoktatási intézmények alapítása mellett elősegítette a térség egyetemének együttműködését, a múlt értékeinek megőrzését és új kutatási projektek indítását.

¹⁴ 1964 augusztusában a Tonkini-öbölben nemzetközi vizeken az amerikai haditengerészet fegyveres összetűzésbe került észak-vietnami hadihajókkal, melynek következtében a kongresszus elfogadta a Délkelet-Ázsiai Határozatot (Tonkini-öböl Határozat), felhatalmazva az elnököt a vietnami amerikai érdekeltségek és a haderő védelmének biztosítására, gyakorlatilag szentesítve a háborúba lépést.

A SEATO mint valódi regionális védelmi szövetség nem érte el célját, hiszen a Dulles által megálmodott nagyobb szervezet létrejöttére nem kerülhetett sor, de mint az amerikai kormányzat érdekeit szolgáló ideiglenes intézmény beváltotta a hozzá fűzött reményeket. A tagállamok eltérő érdekei, gyengeségei a kezdetektől kizárták a kollektív cselekvés lehetőségét, ezért az egyes országok számára katonai eredményessége megkérdőjelezhető, megszűnéséhez viszont legalább akkora mértékben járult hozzá az átalakult biztonsági környezet, mint a szervezet hiányosságai.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Buszynski, Leszek: *SEATO: Why it Survived until 1977 and Why it Was Abolished*. In: *Journal of Southeast Asian Studies*, Vol. 12, No 2, 1981.
- Butwell, Richard: *The Institutional Growth of the Southeast Asia Treaty Organization: Circumstances of the Changes*. In: *Asian Studies*, Vol. 3, No. 2, 1965.
- Devereaux, David R: *Britain, SEATO and the Threat of a Regional War in Laos, 1960–63*. Megtálálható: <http://www.vietnamconf.org/papers/David%20Devereaux's%20Paper.pdf> (letöltés dátuma: 2014. 04. 20.)
- Evolution of the War. NATO and SEATO: A Comparison. Vol. 1 In: *United States – Vietnam Relations, 1945–1967*. Office of the Secretary of Defense. Megtálálható: <http://media.nara.gov/research/pentagon-papers/Pentagon-Papers-Part-IV-A-1.pdf> (letöltés dátuma 2014. 05. 10.)
- Franklin, John K: *The Hollow Pact: Pacific Security and the Southeast Asia Treaty Organization*. PhD thesis, Texas Christian University, 2006.
- Jabeen, Mussarat – Saalem Mazhar, Muhammad: *SECURITY GAME: SEATO and CENTO as Instrument of Economic and Military Assistance to Encircle Pakistan*. In: *Pakistan Economic and Social Review*, Vol. 49, No. 1, 2011.
- Jones, Matthew: *The Radford Bombshell: Anglo-Australian–US Relations, Nuclear Weapons and the Defence of South East Asia, 1954–57*. In: *The Journal of Strategic Studies*, Vol. 27, No. 4, 2004.

Szűcs Gáborné:

AZ ANTARKTISZ–JELENSÉG: EGYÜTTMŰKÖDÉS ÉS VETÉLKEDÉS A FÖLD DÉLI PÓLUSÁN

A XXI. századra jellemző biztonsági kihívások egyik jelentős szegmense a sarkkörök szerepének előtérbe kerülésével áll kapcsolatban. Különös figyelem irányul az utóbbi évtizedben ezekre a területekre; az érdeklődésnek számos oka van. A hagyományos szempontokon túl szerepet játszanak ebben a megváltozott politikai és éghajlati viszonyok, valamint az utóbbi évtizedek műszaki-tudományos színvonalának magas szintje, amely lehetővé teszi a hasznosítható ásványi nyersanyagok széles körű felkutatását és feltárását, valamint azok hatékonyabb kitermelését. Az Északi- és a Déli-sark mind a mai napig próbára teszi azokat, akik felkeresik ezeket a területeket. Vetélkedés és önfeláldozó segítségnyújtás, rivalizálás az ásványkincseket tartalmazó területekért, valamint fejlett, sokoldalú tudományos együttműködés jellemzi a sarkkutatók történetét. Amundsen és Scott párbaja (1911–1912) szimbolizálja az egyik oldalt, az Akagyemik Sokalszkij utasaiért indult nemzetközi mentőakció (2013–2014) a másikat.

A BIZTONSÁG ÉRTELMEZÉSÉNEK VÁLTOZÁSAI

A pólusokkal kapcsolatos történések több szempontból jelenthetnek korunkban biztonsági kihívást; a jelenség éppolyan összetett és változó, mint a biztonság meghatározásának kibővülése a XXI. század első évtizedeiben. Hadnagy Imre a biztonságfogalom értelmezésével foglalkozó tanulmányában a következő módon foglalta össze ezt a jelenséget: „*A biztonság korszerű értelmezése – avagy a biztonság ma már sokkal bizonytalanabb, mint korábban bármikor.*” [1]

A műszaki fejlődés és annak hatásai a környezetre, a globális felmelegedés folyamata, a pusztító fegyverrendszerek fenyegetése, a politikai átalakulások okozta átrendeződés, a háborúk, a globalizáció és számtalan más faktor hoz létre további, a korábbi évszázadoktól eltérő bizonytalansági tényezőket – foglalja össze írásában az említett tanulmány szerzője. Ezzel egyidejűleg bizonyára mást jelent a biztonság a modern ember számára, mint például

A Déli-sarkvidék térképe

Forrás: http://kitekinto.hu/latin-amerika/2009/03/08/ismet_az_antarktisz_jegen_vitaznak/ (letöltve: 2014. április 26.)

dául a középkor korai szakaszában élőknek; változik a társadalmaknál és az egyéneknél a bizonytalanság különböző elemeivel kapcsolatos tűréshatár is. Az összeomlás pedig annál totálisabb és rémisztőbb, minél bonyolultabb és összetettebb viszonyok okozzák. Bizonyos esetekben a biztonságot fenyegető tényezők kiváltó oka például az ásványkincsek kitermelésének jogáért folyó, országok közötti vetélkedés. Máskor pedig az indikátor szerepét tölthetik be a sarki területek, jelzik a veszély jelenlétét. A sarki jégsapkák olvadását hozhatjuk fel példaként minderre, de a jelenség egyben következményt, további veszélyforrást is jelent többek között az USA-ban, a mintegy 180 tengerparti városban lakó milliók számára. Erre utal egy az Arizonai Egyetemen 2010-ben készült tanulmány [2] is, amely szerint a jégtömegek olvadása a jövőben jelentős tengerszint-emelkedést eredményezhet. A sarkok komplex helyzetével számos, köztük hazai szerző is foglalkozik. [3]

A DÉLI-SARK TERMÉSZETI VISZONYAI ÉS FELTÁRÁSA

Írásomban a Déli-sarkon elhelyezkedő szárazföldi területek és az azt körülvevő tengeri térség szerepét vizsgálom.

A Déli-sark említésekor szükséges néhány olyan alapvető adatot felsorolni, amely kiemeli a terület jelentőségét. A Föld ötödik legnagyobb kontinense Ausztrália területének mintegy kétszeresét teszi ki, és a Föld édesvíztartalékainak 70%-ával rendelkezik. Az Antarktisz mintegy 33,6 millió évvel ezelőtt, az oligocén korban keletkezett. [4] Az emberiség számára sokáig vitatott volt e földterület létezése. Az Amerika felfedezése utáni időszak geopolitikai-gazdasági viszonyai jövedelmezővé tették a kutatást olyan új, nem ellenőrzött hajózási útvonalak felfedezése után, amelyek esetleges sikeres kiaknázása jelentős nyereséget ígért.

A Horn-foktól délre fekvő terület felfedezésének jelentős személyiségévé vált a XII. század második felében egy véletlen folytán Anthony de la Roché angol hajóskapitány, akinek hajóját a Horn-foknál egy hirtelen jött vihar keletre sodorta; a hajónak és kapitányának később a Dél-Georgia névvel megjelölt szigeten a Drygalski-fjord nyújtott menedéket a vihar elől. A területet 1738-ban Jean-Baptiste Charles Bouvet de Lozier francia kutató, majd 1775-ben James Cook fedezte fel újra. Utóbbi fel is térképezte az általa a Brit Birodalom részévé nyilvánított szigetet, amelyet III. György királyról nevezett el. Miután azonban Cook körülhajózta a szigetet, nyilvánvalóvá vált számára, hogy az nem lehet a keresett déli szárazföld része.

A régiót számos további expedíció kísérte meg feltárni, köztük Yves Joseph de Kerguelen de Trémarec francia tengerész, a Kerguelen-szigetek névadója, aki természetesen Franciaország érdekeit próbálta meg érvényesíteni a területen, mely ország napjainkban is állandó kutatóállomást működtet a szigetekeken. [5]

1881–82-ben egy német kutatócsoport Carl Wilhelm Otto Schrader asztronómus és briológus (mohaszakértő) vezetésével tevékenykedett a területen (aki egyébként ezt megelőzően két évig [1876–1878] Konkoly-Thege Miklós munkatársa volt az ógyallai obszervatóriumban).

Schrader expedíciójának egyik fontos eredménye egy ideiglenes kutatóállomás létrejötte volt, amely meteorológiai és geofizikai adatokat gyűjtött a kutatott térségben.

Az európai országok ebben az időszakban egyre élénkebb érdeklődéssel fordultak a Déli-sarkvidék felé, és megkísérelték a terület alapos feltérképezését. Az Antarktisz-kutatás kalandos évtizedeinek kiemelkedő alakjai közül itt James Clark Rosst (a XIX. század első felében), Ernest Shackleton tengerészkapitányt (a XX. század első éveiben), továbbá Robert Falcon Scottot (a brit királyi haditengerészet tisztje) emelném ki. A Déli-sarkot

végül Scott riválisa, a norvég sarkkutató Roald Amundsen érte el először, 1911. december 14-én, Scott csak másodikként jutott el az áhított célig 1912 januárjában, és a visszafelé vezető úton életét vesztette.

AZ ANTARKTISZ-EGYEZMÉNY ÉS AZ AZT KIEGÉSZÍTŐ SZERZŐDÉSEK

A kutatók rivalizálása az államok közötti vetélkedéshez kapcsolódik, mivel az Antarktisz területének hovatartozása kezdettől tisztázatlan. A terület közjogi státusát az 1959. december elsején aláírt Antarktisz-egyezmény rögzítette, amely a 60. szélességi foktól délre eső régióra vonatkozott és csak békés célokot szolgáló kihasználást tett lehetővé. Hét ország (Argentína, Ausztrália, Chile, Franciaország, Nagy-Britannia, Új-Zéland és Norvégia) kísérelte meg érvényesíteni területi követeléseit az Antarktisszal kapcsolatban, amelyek azonban az 1959-ben megszövegezett egyezményben nem jutottak érvényre. Az 1961-ben hatályba lépett szerződést eredetileg tizenkét ország írta alá, a fentebb felsoroltakon túl Belgium, Japán, a Szovjetunió, a Dél-afrikai Unió és az Egyesült Államok.

Az ezt követő időszakban számos – az egyezményt kiegészítő – szerződés született, amelyek célja az érintetlen területek és az ott élő állatvilág védelme volt, többek között 1972-ben a Déli-sark területén élő fókáké. [6] [7]

A szerződés aláírása kiemelkedően pozitív politikai aktus, hiszen a hidegháború tetőpontján, a berlini fal építésének évében (1961) lépett érvénybe. Ebben az időszakban szokatlan módon egyetértésre törekedve egyeztek meg a nyugati és a keleti tömb tagjai egy lakatlan földrész közös, békés feltárásában és (természetvédelmi szempontokat tiszteletben tartó) kiaknázásában. Az egyezmény IV. cikke azonban utal arra, hogy az aláírók eredeti területi követeléseikről nem mondanak le végképp, és nem zárta ki azt sem, hogy a hét államon kívül továbbiak is jelentkezzenek hasonló céllal. A növekvő környezettudatosság és a környezetvédő mozgalmak erősödését jelzi az is, hogy a szerződés ötödik cikke tiltja a kísérleti atomrobbantások végrehajtását, valamint atomhulladék elhelyezését az Antarktison.

A Déli-sarkon található ásványkincsek, valamint a terület egyes részeinek nemzeti keretek között történő kiaknázása azonban nem került le végképp a napirendről. Az 1980-as évek végén már felmerült egy bányászati egyezmény megszövegezésének lehetősége, amelyet azonban többek között a fejlődő országok, valamint a természetvédők erőteljesen támadtak.

Az 1988-as ún. wellingtoni egyezmény¹ szigorú keretek között engedélyezte volna az ásványkincsek kitermelését, azonban nem lépett hatályba. Érvényre jutottak ezzel szemben az 1991-es madridi jegyzőkönyvben² a természetvédők által is képviselt elvek: tilos a természeti kincsek kiaknázása, a terület maradjon meg a maga érintetlenségében.

Az ember azonban sem önmaga tevékenységének negatív hatásaitól, sem természeti folyamatoktól (ezek gyakran össze is függenek) nem védheti meg teljességgel a Földet: az Antarktisz jégtakarója napjainkra számos, egymástól független vizsgálat szerint gyorsuló ütemben olvadásnak indult. Ezek közül a Coloradói Egyetem kutatócsoportja jelentését hozom fel példaként, amely műholdak adatainak elemzése során arra a következtetésre jutott, hogy az Antarktisz évente mintegy 152 m³ jeget veszít jégtakarójából, ami hatalmas mennyiséget jelent. [8]

Az Antarktisz hatalmas jégtömege tehát veszélyforrást jelent, ugyanígy azonban az emberiség környezetet nem kímélő tevékenysége is.

¹ Nagy Károly: Nemzetközi jog. Püski, 1999; és Horváth Jenő (szerk.): Világpolitikai lexikon 1945–2005. Osiris, 2005.

² Uo.

TERMÉSZETI VESZÉLYEK ÉS NEMZETI TÖREKVÉSEK

A Magyar Biotechnológiai Szövetség közleményeinek egyike tömören és áttekinthetően sorolja fel a helyzet esetleges és bizonyosan bekövetkező változásaiban rejlő veszélyeket. [9] Az írás hangsúlyozza, hogy a Földön a sarki területek a legérzékenyebbek a hőmérséklet változásaira. Aggodalomra ad okot az ember megjelenése és tevékenysége, például a növekvő idegenforgalom, a túlhalászás, a szennyezések és az agresszívan és nagy tömegben terjedő tájidegen fajok benyomulása a területre.

A legaggasztóbb azonban a kontinensen és a környező óceánban lehetséges olaj-, gáz- és ásványi nyersanyag kiaknázása. Az Antarktisz-egyezmény ugyan érvényben van, mégis számos ország érdeklődik a területben rejlő gazdasági lehetőségek, természeti erőforrások iránt, legyen az a halállomány vagy akár az olaj, gáz és egyéb ásványi anyag kitermelése.

OROSZORSZÁG SZEREPE

A Déli-sark iránt érdeklődő országok közül az egyik legjelentősebb Oroszország. Amikor Vlagyimir Putyin 2012–2013 fordulóján bejelentette, hogy szándékában áll felkeresni Oroszországnak az Antarktiszon található bázisait [10].

Oroszország szilárdítani kívánja antarktisi pozícióit – olvasható az Oroszország Hangja egyik közleményében. [11] Dmitrij Medvegyev 2017-ig 1 milliárd rubelt irányzott elő déli-sarki expedíciók költségeinek fedezésére. A közlemény szerzője, Ilja Harlamov a továbbiakban Vlagyimir Fortovnak, az Orosz Tudományos Akadémia elnökének szavait is idézi. Fortov közölte, hogy mérlegelik annak a lehetőségét, hogy a sarkkutató az akadémiai program részévé váljon. Hangsúlyozta, hogy a Déli-sarkkal kapcsolatos kutatások, figyelembe véve az ott uralkodó szélsőséges körülményeket, rendkívül fontosak a tudomány szempontjából. A cikk írója felhívta a figyelmet arra is, hogy az USA jelentős anyagi támogatásban részesíti déli-sarki kutatásait, és Kína is érdeklődéssel fordul a terület felé.

Érdekesen érvel Alekszandr Vlagyimirovics Ovlascsenko tengerjogi szakértő az egyik tanulmányában, amely jogi érveket sorakoztat fel annak alátámasztására, hogy Oroszország megalapozottan tarthat igényt az Antarktisz bizonyos területeire. [12] A 2009-ben írt dolgozat két évfordulóhoz kötődik. Az elsőként említett dátum az Antarktisz-szerződés aláírásának időpontja. Ötven évvel korábban 12 állam írta alá azt a dokumentumot, amely évtizedekig szabályozta nemzetközi szinten a sarki területekkel kapcsolatos tevékenységet. A másik évforduló a Fabian Gottlieb von Bellingshausen és Mihail Petrovics Lazarev által vezetett déli-sarki expedícióhoz kapcsolódik, amely 190 évvel korábban – 1819 júliusában – indult útnak, hogy elsőként jelezze a déli kontinens létezését. Ovlascsenko abból indult ki, hogy Oroszország a kezdetektől részt vett a déli-sarki kutatásokban, és fontos számára, hogy jelen legyen ebben a régióban, részt vegyen a nemzetközi tudományos tevékenységben, továbbá védelmezze a régióban saját geopolitikai érdekeit.

Nem mindenki ismeri el azonban Oroszország úttörő szerepét a Déli-sark feltárásában. A tanulmány szerzője idézi Dean Acheson későbbi amerikai külügyminiszter 1946 végén elhangzott szavait, aki visszautasította más országok területi igényeit a Déli-sarkkal kapcsolatban.

Sem Oroszország, sem pedig a Szovjetunió nem mondott le azonban arról a földről, amelyet orosz tengerészek fedeztek fel. Lev Szemjonovics Berg határozottan képviselte azt a sokak által vitatott álláspontot, hogy a Bellingshausen által leírt jeges terület az egybefüggő antarktisi terület pereme volt, így ez egyfajta jogot biztosít az összefüggő szárazulat bizonyos részei feletti rendelkezésre.

A Déli-sarkkal kapcsolatos szovjet álláspont 1949 februárjában fogalmazódott meg a szovjet Földrajzi Társaság ülésén, ahol egyértelműen elhangzott a Szovjetunió területi igényeivel kapcsolatos állásfoglalás, hivatkozva Oroszország úttörő szerepére a déli-sarki területek feltárásában. Berg professzor arra is hivatkozott az ülésen történő felszólalásában, hogy Franciaország, hasonlóan az orosz érveléshez, a felfedező jogán tart igényt az Adelie-földre, amelyet Dumont D'Urville francia sarkkutató keresett fel elsőként. Mindezek alapján Oroszországnak jogában áll figyelmen kívül hagyni az Antarktisszal kapcsolatos olyan megegyezéseket, amelyekből kihagyták – állapította meg az említett ülésen megszövegezett határozat.

Ovlascsenko szokatlanul nevezi, hogy jogi kérdésekben földrajztudósok véleményére hagyatkozzanak. Azzal indokolja ezt a jelenséget, hogy jogászok csak elvétve foglalkoztak/foglalkoznak írásaikban ezzel a kérdéskörrel, kivéve talán Durgyenyevszkij professzort 1959-ben, aki írásában hangsúlyozza az Északi- és a Déli-sarkkal kapcsolatos lehetséges megoldások közötti különbséget, és felhívta a figyelmet arra, hogy a kérdést nemzetközi együttműködés során kell megoldani.

Ovlascsenko a továbbiakban egy 1951-ben született véleményt idéz, amely kihangsúlyozta a Szovjetunió jogát, hogy az ország a térségben folyó bálnavadászatból kivehesse a részét. A citált B. V. Kosztricin véleménye szerint a déli-sarki régió kihasználásának jogi háttere ellentmondásos – kívánatos lenne egy, a dunai szabad hajózást lehetővé tevő belgrádi egyezményhez (1948) hasonló szabályozás –, de az adott időszakban a Szovjetunió hangsúlyozottan jelen volt a területen, mivel 1946-tól bálna- és fókavadászat, valamint ehhez kapcsolódó feldolgozás folyt a térségben, ahol egyidejűleg természetesen orosz kutatók tudományos tevékenységet is folytattak. [12] Ennek során pl. a Vosztok-tó feltárásával kapcsolatos kutatás állt a nemzetközi érdeklődés középpontjában. [13]

TOVÁBBI ORSZÁGOK JELENTKEZÉSE

Természetesen számos ország mutatott az utóbbi évek során komplex motiváción alapuló, közvetlenül megnyilvánuló érdeklődést az Antarktisz iránt. Ahogy már említettem, az Antarktisz-szerződés IV. cikke arra utal, hogy az aláírók az eredeti területi követeléseikről nem mondanak le; ez nem zárja ki, hogy a hét államon kívül továbbiak is jelentkezzenek hasonló céllal. A szerződés IV. cikke *„nem vetett véget a szuverenitás-harcnak, csak befagyasztotta az igényeket, amelyekről az érintett államok nem mondtak le végérvényesen”* – írja Csatlós Erzsébet *„A szuverenitás gyakorlásának nemzetközi közjogban felmerült problémái az Antarktison”* című disszertációjának *„Az antarktisi szerződésrendszer által nyitva hagyott kérdések”* című fejezetében [14], utalva arra, hogy az új államok jelentkezése sincs kizárva, amelyeknél hasonló igények merülhetnek fel, mivel mindezt csupán „jegelték” azon időszak végéig, amíg a szerződés hatályos.

Példaként merülhet fel a 2008-ban Nagy-Britannia és Argentína között újból kialakult feszültség a Falkland-szigetek kapcsán, amelynek során az ellentéteket kiváltó földterületek közé tartoztak kimondva-kimondatlanul az Antarktisz bizonyos részei is. *„A huszonhat évvel ezelőtti konfliktus egyik mozgatórugója a sziget birtoklásának stratégiai jelentősége volt: úgy gondolták, hogy földrajzi fekvése miatt »tulajdonosa« akár még az Antarktisz jegének egy szeletére is jogot formálhat a későbbiekben”* – olvashatjuk Solti Ágnes Falkland ismét feszültséget okozhat című írásában a *kitekintő.hu-n*. [15]

A feszültség további megnyilvánulásait foglalta össze a szerző egy másik, az *„Ismét az Antarktisz jegén vitáznak”* című írásában [16], amelyben a BBC Mundo egyik közleményére [17] reagál. A következőképpen összegzi a problémát: *„Argentín és chilei külügyi képviselők*

egységesen elutasították Nagy-Britannia ENSZ elé terjesztett, az Antarktisszal kapcsolatos területi igényéről szóló kérvényét, melynek értelmében a fehér kontinens mintegy egymillió négyzetkilométer nagyságú szárazföldi, illetve tengeri szejletét kívánja hasznosítani.”

A chilei Képviselőház Külügyi Bizottságának elnöke, Renán Fuentealba, a maga és Argentína nevében is visszautasította a követelést, amely egyes – Chile és Argentína érdektérületébe tartozó – területekre vonatkozott. Solti Ágnes utal az Antarktisz-egyezmény IV. cikkelyére, amely – véleménye szerint – nem ismeri el a területi követeléseket és az ehhez kapcsolódó vitákat. [14]

Az Antarktisz-szerződést komoly kritikával is illetik egyes országok. Malájzia hívta fel 1983-ban a figyelmet arra, *„hogy az Antarktisz Szerződés tulajdonképpen az emberiség közös örökségéhez hasonló hangzatos elveket hirdetve, látszólag hasonló rendszer mögé bújva egy zárt kör kezébe játszotta az Antarktisz feletti hatalmat”* – fogalmazza meg diszsertációjában Csatlós Erzsébet. [14]

Oroszország mellett Kína is egyike azoknak az országoknak, akik, mint Malájzia, nem tartoztak a szerződést 1959-ben aláíró hét állam közé, de nagy érdeklődést tanúsítanak az Antarktisz iránt, ami érthető. Már fentebb is említettük, hogy a *„terület gazdag kiaknázatlan szénben, fémércekben, a fóká- és bálnavadászat, illetve a halászat szempontjából pedig régóta jelentős stratégiai hely. Az Antarktiszhoz tartozó kontinentális talapzat becslések szerint 45 milliárd hordónyi kőolajat és 115 billió m³ földgázt rejt, emiatt a térség által képviselt gazdasági potenciál az, ami elsősorban kivívja a nemzetközi figyelmet”*. [14]

2014. február 8-án nyitották meg a negyedik bázist, amelyben kínai tudósok folytathatnak majd kutatási tevékenységet – tudósított számos sajtóközlemény, így a *China Heute* elnevezésű német nyelvű weboldal cikke is. [18]

A kínaiak részéről nemcsak a tudományos és gazdasági jellegű törekvések, esetleg a potenciális stratégiai pont kijelölése a motiváció, amely a Déli-sarkra irányítja figyelmüket, hanem a szokatlan mértékű „civil” érdeklődés is. *„Előzönlük az Antarktiszt a kínaiak”* – írja egy hazai internetes portál munkatársa [19], összefoglalva néhány közleményt, köztük az International Business Times témával kapcsolatos cikkét [20].

ÖSSZEGZÉS

Mi várható a jövőben? Ha az ember tevékenységétől bizonyos mértékig el is tekintünk, a helyzet a természeti tényezők változásai miatt is aggodalomra adhat okot. A globális felmelegedés a jég tömeg további olvadását okozhatja, amely negatívan hat többek között az Antarktisz állatvilágára, és beláthatatlan mértékű pusztítást okozhat a Föld sűrűn lakott, partvidéki területein a tengerszint emelkedése miatt. A bioszférát a túlzott halászat, a növekvő turizmus és az ezzel is összefüggő, a környezetbiztonságot nagy mértékben veszélyeztető környezetszennyezés fenyegeti. A gáz, olaj és egyéb ásványi nyersanyagok lehetséges kiaknázása Damoklész kardjaként függ a régió felett. Az utóbbi években újra felmerült a terület feletti rendelkezési joggal kapcsolatos kérdés.

Az Antarktisz-egyezményt aláíró államok nem örökre mondtak le területi igényeikről, és újabb országok is jelentkeztek, amelyek területeket igényelhetnek. Bár az Antarktisz történetének utóbbi szakaszára az együttműködés, az emberiség pozitív törekvéseinek érvényesülése jellemző, tagadhatatlanul jelen van a vetélkedés, a küzdelem a területért, a pozíciókért, a gazdasági előnyökért, és az elsőként elért tudományos eredményekért.

„A legfontosabb kérdés azonban talán az, hogy átadják-e a területet a gazdasági felhasználásnak is, vagy továbbra is kizárólag tudományos célokat szolgálnak, és a környezet védelme továbbra is prioritás mindenképpent. A kérdés, hogy ezúttal milyen érdek

győzedelmeskedik” – jelöli meg a legfontosabb problémát Csatlós Erzsébet korábban is idézett disszertációjában. [14]

És valóban, mi lesz a döntő a jövőben? Az érdekek érvényesítése és a belátás képessége, küzdelem a forrásokért és a Föld szinte szennyezetlen területeinek védelme, anyagi érdekek vagy a természeti értékek megőrzésének előtérbe helyezése? Vajon mi határozza meg majd a Déli-sark jövőjét? A válasz még várat magára.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Hadnagy Imre József: *A biztonság korszerű értelmezése – avagy a biztonság ma már sokkal bizonytalanabb, mint korábban bármikor*. <http://www.vedelem.hu/letoltes/tanulmany/tan135.pdf> (Letöltés időpontja: 2014. április 8.)
- [2] Rising seas will affect major US coastal cities by 2100. <http://www.eurekalert.org/pub-releases/2011-02/uoa-rsw021411.php> (Letöltés időpontja: 2014. április 8.)
- [3] http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/kulcsar_istvan-az_Eszaki_sarkvidek_allamkozi_egyuttm_kodes_es_vitak_szintere.pdf (Letöltés időpontja: 2014. április 8.)
- [4] http://index.hu/tudomany/2013/05/29/az_antarktisz_jegtakaroja_33_6_millio_eves/ (Letöltés időpontja: 2014. április 8.)
- [5] <https://www.weit-draussen.eu/blog/2012/10/der-beginn-der-antarktis-forschung> (Letöltés időpontja: 2014. április 8.)
- [6] <http://www.bfn.de/17115.html> (Letöltés időpontja: 2014. április 8.)
- [7] <http://www.umweltbundesamt.de/themen/nachhaltigkeit-strategien-internationales/antarktis/das-antarktisvertragssystem/der-antarktis-vertrag> (Letöltés időpontja: 2014. április 8.)
- [8] <http://www.raonline.ch/pages/edu/st/antarctica02b.html> (Letöltés időpontja: 2014. április 8.)
- [9] <http://www.mrns.hu/hirek/mi-lesz-veled-antarktisz> (Letöltés időpontja: 2014. április 8.)
- [10] <http://top.rbc.ru/politics/28/01/2013/842368.shtml> (Letöltés időpontja: 2014. április 12.)
- [11] http://hungarian.ruvr.ru/2014_01_28/Oroszország-tervei-Antarktiszban/ (Letöltés időpontja: 2014. április 12.)
- [12] http://www.juristlib.ru/book_5648 (Letöltés időpontja: 2014. április 12.)
- [13] http://rus.ruvr.ru/2012_04_21/72482043/ (Letöltés időpontja: 2014. április 12.)
- [14] http://epa.oszk.hu/02400/02445/00024/pdf/EPA02445_ias_2012_1_117-132.pdf (Letöltés időpontja: 2014. április 12.)
- [15] http://kitekinto.hu/latin-amerika/2008/11/14/falkland_ismet_feszultseget_okoizhat/ (Letöltés időpontja: 2014. április 16.)
- [16] http://kitekinto.hu/latin-amerika/2009/03/08/ismet_az_antarktisz_jegen_vitaznak/ (Letöltés időpontja: 2014. április 16.)
- [17] http://news.bbc.co.uk/hi/spanish/latin_america/newsid_7929000/7929809.stm (Letöltés időpontja: 2014. április 16.)
- [18] http://german.chinatoday.com.cn/Soziales/article/2014-03/25/content_609100_2.htm (Letöltés időpontja: 2014. április 16.)
- [19] <http://www.origo.hu/utazas/hirek/20140204-elozonlik-az-antarktiszt-a-kinaiak.html> (Letöltés időpontja: 2014. április 16.)
- [20] <http://www.ibtimes.com/chinese-travel-antarctica-heats-causing-concern-habitat-1552955> (Letöltés időpontja: 2014. április 16.)

Gligor János ny. alezredes:

KÖZSZOLGÁLAT ÉS ETIKA

A katonai hivatásetika új aspektusai a közzolgálat tükrében

A téma aktualitása nyilvánvaló. A morál, kiváltképpen a közerkölcs a világ más régióihoz hasonlóan hazánkban is válságban van. Az egyéni morál működése, a kisebb-nagyobb közösségek, szervezetek és intézmények erkölcsi gyakorlata érzékelhetően negatív tendenciát mutat. Egyesek úgy gondolják, hogy egyéni érdekérvényesítési törekvéseik során szinte „bármilyen” eszközt használhatnak. Például: a hazugságot, lopást, csalást, sikkasztást, fizikai és lelki erőszakot, a hatalommal való visszaélést (ezen belül a befolyással való üzérkedést), a korrupciót.

A *Transparency International* – egyéb témák mellett korrupciókutatással is foglalkozó nemzetközi szervezet – több mint száz országra kiterjedően, 114 ezer ember bevonásával végzett a témával kapcsolatos vizsgálatot 2010-ben, majd ezt megismételték két évvel később. A vizsgálati adathalmazból két tényező figyelemreméltó. Először is az a sajnálatos tény, hogy hazánk az élmezőnyben végzett, továbbá, hogy a második vizsgálat eredményei erőteljes romlást mutatnak. (Magyarországon 100-ból 27 megkérdezett állította, hogy a sikeres ügyintézéshez szükséges a korrupció.)

Természetesen a valós képhez az is hozzátartozik, hogy az elmúlt évtizedben történtek lépések a helyzet javítása érdekében. Ezen intézkedések közé tartozik a 1023/2001. (III. 14.) számú kormányhatározat a korrupcióval szembeni stratégiáról, továbbá a 2005-ös évvel kezdődően az etikaoktatás középiskolákban történő bevezetésének elrendelése, és végül a 2013 tavaszán, „ki ne tanítson erkölcsant” címszó alatt lezajlott, eléggé dicstelen vita. Ez utóbbi esetében a legfurcsább az volt, hogy – bár egy sor feltételt megfogalmaztak – a nem megfelelő szakmai hozzáértés nem szerepelt a tiltó kritériumok között.

A bevezetőben szólni kell arról is, hogy a hagyományos katonai etikai ügyek tárgyalásához miért lehet fontos a közzolgálat erkölcsi kérdéseinek vizsgálata. Egyre inkább ismert és elfogadott az a nézet, hogy a katona egyenruhás állampolgár. Huntington szerint a katona az anyatársadalom része.¹ Ezért a társadalom általános normái a katonákra is érvényesek, ugyanúgy, mint a közzolgálatban dolgozókra. Természetesen az olyan specifikus közzolgálat, mint a katonai hivatás esetében a speciális feladatok és követelmények miatt jelentős különbségek is vannak (például a fegyveres erőszak alkalmazása).

Azt is rögzíteni kell, hogy szándékosan nem közzolgálati etika, hanem közzolgálat és etika a dolgozat tárgya, mégpedig azért, mert az előbbi fogalomhasználat tudomány-elméletileg helytelen. Az „és” nélküli fogalomhasználat gyakorlatilag az ún. amerikai típusú etikai elméletképzés eredménye. Az amerikai felfogás pedig túlzottan pragmatikus, s ezért majdnem minden viselkedéssel, magatartással kapcsolatos kérdést etikainak minősít. Valószínűleg hangsúlyozni akarják az erkölcs fontosságát a modern társadalom életében, ami egyébként náluk jelentkező patológiás társadalmi, ezen belül erkölcsi folyamatok fényében indokolt is lehetne. Ez a „módszer” Európában, így hazánkban is elterjedt, és ezért már

¹ A katona és az állam. Zrínyi Kiadó–Atlanti Kutató és Kiadó, 1994.

a hivatásrendi elemekkel nem rendelkező, ebből a szempontból marginális szakmáknak is etikai kódexük lett, ami az etika tudományos diszciplína voltának, valamint gyakorlati értékének devalválódását eredményezi.

Ahol viszont valóban indokolt a kódex készítése és használata, ott helyesebb lenne, ha *erkölcsi kódexekről* beszélénk. Ehhez az elvi alapot egy másik módszer, az ún. klasszikus nyugat-európai etikai elméletképzés adhatja meg. Ez alapján különbséget kell tenni az etika és az erkölcs (általánosan elfogadott idegen szóval *morál*) fogalmai között. Természetesen az egymásra épülésüket, a kölcsönös összefüggéseket is el kell fogadni. Így belátható, hogy az egyes hivatások magatartási előírásai maguk az erkölcsi normák. Az értékeket és normákat tartalmazó gyűjtemények pedig az erkölcsi kódexek. Az etikai alapfogalmak értelmezését érintő zavarok miatt a továbbiakban ezek alapvető jellemzőit vizsgálom röviden, kiemelt figyelmet fordítva az azonosságaikra, illetve a különbözőségeikre.

A szakirodalomban elfogadott álláspont, hogy az *etika* az erkölcs (a *morál*) mibenlétével, továbbá működésének gyakorlati kérdéseivel foglalkozó tudomány. Feladata a közös, egyetemes alapelv mint egyfajta, az emberek többsége számára elfogadható „legfőbb jó” keresése, illetve meghatározása. Az etika tárgya a „*van*” mellett a „*kell*”, ami azt jelenti, hogy olyan általános elméleti kiindulópontot keres, amely nemcsak aktuálisan a jelenben, hanem hosszabb távon is elfogadható. (Vagyis amelyből az emberek többsége számára hosszabb távon is elfogadható erkölcsi normák vezethetők le.) Az etika erőteljesen függ a történelmi kortól, a kulturális közegtől és a világnézettől. Az emberiség kultúrtörténete során ezért születtek eltérő, esetenként paradigmaticusan különböző etikai elméletek.

Az *erkölcs* lényegében az emberi közösségek által kialakított, szintén változókéony, de konkrét viselkedési, magatartási szabályokat, azaz normákat jelent, amelyeket tiltó és/vagy felszólító formában fogalmazznak meg. A szakirodalom szerint az erkölcsi normák sokfélék, de vannak olyan ún. örök értékek, amelyek állandónak tekinthetők, és az ezekhez való igazodás követelménye miatt elemi erkölcsi normákról is beszélhetünk. Ilyen például a bibliai tízparancsolat, illetve e körbe tartoznak az egyéb, kimondottan világinak tekinthető erkölcsi normák. Az erkölcsi normák egyéni vagy közösségi formában működnek. A normák betartásának vagy megsértésének lehetnek lelkiismereti, belülről fakadó, valamint közösségi jellegű, külsődleges következményei. Itt jelentkezik az alapvető különbség az erkölcs és a jog között, mert amíg a jogi normák betartását főképpen a szankcionáló hatalom által kiszabott törvényes büntetésektől való félelem, addig az erkölcs esetében – ezen túl – a lelkiismeret-furdalás sokszor elviselhetetlenül gyötrő érzésének elkerülési szándéka motiválja.

Az alapfogalmak vázlatos áttekintéséhez tartozik végül az erkölcs jelenlegi helyzete. A részletektől eltekintve rögzíthetjük: az erkölcs az egész társadalmat átfogja, így az aktuális kérdéseket a társadalmi alrendszerekben való működésén, így az erkölcs és a jog, az erkölcs és a politika, végül az erkölcs és a gazdaság kapcsolatán keresztül érdemes vizsgálni.

A KÖZZSZOLGÁLAT ÉS ETIKA NÉHÁNY ELMÉLETI KÉRDÉSE

A közzszolgálat és etika történeti jellemzői Magyarországon

A polgári hivatalnokokkal szembeni követelmények

A közzszolgálat erkölcsi kérdéseinek tudományos igényű vizsgálata hazánkban gyakorlatilag a 20. század közepén kezdődött. A téma egyes kutatói szerint Mártonffy Károly munkássága jelentette az első lépéseket még az 1930-as években. Mártonffy működése alapján Baraczkáné Nagy Mária így fogalmazta meg a köztisztviselői státusz, illetve a katonai hivatás erkölcsi tartalmát: „Ha igaz volna, hogy a köztisztviselő nem egyéb egyszerű magánalkalmazottnál, a

hivatásos katonai szolgálat sem több »egyenruhás munkavállalónak«, hogy akit nem a hűség, a hivatali eskü (...) stb. kötelez, hanem olyan személy, akit csak magánjogi munkaszerződés köt, akkor azok a különleges szabályok és követelmények, amelyek a katonatisztekre és más közszolgálati szereplőkre vonatkoznak, értelmüket vesztenék.”²

Mártonffy szerint a közszolgálat a közhatalom által meghatározott, az egyén részéről egy egész életre szóló, kizárólagos pálya vállalását jelenti.

A tisztviselők speciális jogai és kötelezettségei szerinte az alábbiak:

- Speciális címek és rangok (tanácsos, főtanácsos, bíróság elnöke, ügyészségvezető stb.) használata.
- A személyük hivatalból fakadó fokozott védelme.
- Korlátozott politikai joggyakorlás (pl. pártban vezető tisztséget nem viselhetnek).
- Specifikus előnyt jelentő vagyoni lehetőségek (fix fizetés, nyugdíj, özvegyi ellátás stb.).

A kiemelt jogokkal szemben kiemelt kötelezettségek állnak, amelyek gyakorlatilag korlátozásokat jelentenek. Ezek közül a legfontosabbak: a feltétel nélküli hűség az állam, a hivatal iránt, a titoktartás, a szolgálati engedelmesség, példamutató magatartás a munkahelyen és a magánéletben egyaránt.

A bemutatott elvekre épülnek a közszféra morális követelményeit leíró, ún. *Magyary-iskola* tanításai, amelyek az 1940-es években láttak napvilágot, s melyek az alábbiak szerint foglalhatók össze:

1. Olyan közszolgálatról van szó, ahol az állam kötelez a feltétlen hűsége és odaadásra.
2. A jogviszony az állam egyoldalú kijelentésével jön létre. (Kérni kell a kinevezést, amit az állam bármikor megszüntethet, de a köztisztviselő is lemondhat a címéről, illetve rangjáról.)
3. Az állam elvárja a hierarchia feltétlen elfogadását, a titoktartást (engedelmisségi kötelezettség).
4. Az állam előírja az alapvető erkölcsi követelményeket is, amelyek: az odaadás, a hűség, a magas fokú érzelmi azonosulás, igazmondás (becsületesség), felelősségvállalás, példamutató magánélet, a káros szenvedélyektől való feltétlen tartózkodás.

Magyary Zoltán sokat foglalkozott a főnöki beosztásban lévőkkel szembeni speciális elvárásokkal is. „A főnöknek legyen erélye és szívós kitartása. Ne legyen féltékeny és irigy beosztottaira. Legyen igazságos és elfogulatlan, ne legyen részrehajló, ne tűrjön besúgást és hízelgést. Járjon elől mindenben jó példával.”³

Gondoljunk bele: saját életünkben hányszor tapasztaltuk, hogy egy főnök szavakban a magasztos elveket hirdette, de a gyakorlatban az idézett elvárások ellenkezőjét tette. Ez nagyon erős kihívás. A történeti hűség kedvéért azt is el kell mondani, hogy Magyary Zoltán nagy jelentőséget tulajdonított a jó minősítési rendszernek és az átgondolt személyzeti politikának.

A hivatásos katonák erkölcsi normái az 1930–1940-es években Magyarországon

A két világháború közötti időszakban a hadsereg és a tisztikar volt a hatalom politikai céljai elérésének egyik legfőbb eszköze. A tiszteknek azonban – a polgárokkal szembeni általános elvárások mellett – a haderő specifikus értékeit és normáit is követniük kellett. Ennek érdekében meghatározták az eszményi katonatípust, amely három tényezőből: az általános erkölcsi nevelésből, a szorosán vett katonai nevelésből és a hazafias, nemzeti

² Baraczkáné Nagy Mária: Honvédtetika – közszolgálati etika. Katonaetika tanulmánygyűjtemény, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1993, 21.

³ Uo. 25.

nevelés eredményeiből tevődött össze. A felsorolt alapelvekre épültek a konkrét elvárások, amelyek mint normák az alábbiak voltak:

- áldozatkész hazaszeretet,
- a legfelsőbb hadúr iránti rendíthetetlen hűség,
- a választott hivatás nyilvánvaló szeretete,
- határozottság és férfias áldozatkészség,
- feltétlen kötelességteljesítés,
- jellemzilárdság,
- elmélyült becsületérzés,
- lovagiasság és a bajtársiasság.⁴

A bemutatott, egyébként rendkívül rigorózus elvárásokat tételesen nem részletezem, csupán néhány megjegyzést fűzök hozzájuk. A becsület kérdését viszont kiemelem. Összességében ezek az erkölcsinek nevezhető normák a vizsgált időszakban megkövetelik, hogy a tiszti-, illetve altiszti karban érvényesüljön a hivatás feltétlen szolgálata, a testületi szellem és a „kasztjelleg”. A testületi becsületet az általános elvárások alapjának tekintették.

A hivatásos katonától elvárták, hogy szigorú, de igazságos legyen a bajtársaival, emberiségben és szaktudásban pedig legyen példamutató. A jellemzilárdság a katonai szolgálatra és a magánéletre egyaránt vonatkozott. Elvárták, hogy a tiszt úri módon viselkedjen, a családi élete példás legyen, a gyermekeit önzetlen hazaszeretetre nevelje, beosztásának, anyagi lehetőségeinek megfelelő, takarékos életet éljen.

A becsület normájának széles körű irodalma van. Ezek között kell említeni az 1931 és 1944 között kiadott *Katonai Szemle* című folyóiratot, a különféle szabályzatokat és utasításokat. Ki kell említeni az A-37-es *Szolgálati Szabályzatot*, valamint az A-47-es *Becsületügyi Kódexet*. Ez utóbbi szabályzóknak meghatározták az ún. „állásbecsület” normáit, melyek az alábbiak voltak:

- Az álláskiváltságokért cserébe a magánbecsület egyeztetése a testületi becsülettel. (Ez gyakorlatilag teljes alárendelődést jelent, tehát több mint egyszerű lojalitás.)
- A tiszti becsületszó előírászerű, etikus használata (őszinteség, igazságszeretet).
- Feljelentési kötelezettség, azaz becsületügyi vizsgálat kérelmezése önmaga vagy tiszttársa ellen.
- A becsületbeli adósságok normáinak betartása. (A becsületszót tilos adósságügyben használni.)
- Végül: diszkréció, titoktartás, rangnak megfelelő házasság.⁵

Vogel Ákos, a téma korabeli kutatója írta: „A mély becsületérzést nemcsak megkövetelik a tiszttól, hanem hivatalból féltő gondozásban és védelemben részesítik.” A tiszti állásbecsületet megkülönböztették a polgári becsülettől, amit a korabeli polgári humanisták erősen bíráltak. A becsület gondozását a szabályzat fontos parancsnoki követelményként határozta meg. A parancsnokok kötelessége volt „a tisztikar becsületérzését ébren tartani, ápolni és fejleszteni”.⁶

Az állásbecsület még a szubjektív kételyeket sem tűrte meg. Kimondták: végső esetben a tiszt inkább mondjon le a rendfokozatáról. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy ezek a „szép” elvek gyakorlatban sok anomáliával működtek, amit példákkal is tudunk illusztrálni.

⁴ Gligor János: A katonai etika történetének és időszerű kérdéseinek vizsgálata (doktori értekezés). ZMNE, 1997, 168.

⁵ Uo. 188.

⁶ Vogel Ákos: A hivatásos tiszt etikája. Szeged, 1920, kézirat.

A volt ludovikások visszaemlékezéseiből tudjuk azt a kettősséget, hogy amíg papíron a bajtársiasság, az igazmondás, a becsület és a kötelességteljesítés sokszor hangoztatott értékek voltak, addig a gyakorlatban például a mulatozás, a flört, a tiltott párbajok, a protekciózás bocsánatos bűnnek számítottak. A másik problémás követelmény az ún. feljelentési kötelezettség volt, amely a gyakorlatban nem egyszer súlyos lelkiismereti konfliktusokat, sőt egyéni tragédiákat okozott. (Ilyen és hasonló példákat elemez Mikics Lajos is a *Politika, úriság, becsület Horthy tisztikarában* című írásában.)

Az etika és az erkölcs kérdései a 20. század végén

A 20. század második felében a demokrácia, a liberalizmus és a szekularizáció erősödése miatt az eszmék, ideológiák, elméletek sokfélesége, versengése tapasztalható. Az etika területén hasonló volt a helyzet: egyidejűleg többféle pragmatikus etikai elmélet létezett. Például: az utilitárista etika, a materiális értéketika, az egzisztencialista etika, a habermasi kommunikatív cselekvés etikája, a különböző vallásos etikák, a marxista etika. Ezek az etikák azonban a hatásukat tekintve a gyakorlatban a vártnál gyengébbnek bizonyultak. A gyengeség következménye az erkölcsi normák sokfélesége, az erkölcsi relativizmus lett, ami a közerkölcs folyamatos eróziójához vezetett, illetve vezet. Talán ezért, talán egyéb okok miatt is az erkölcsi normák kutatása egyre inkább az emberek számára fontos élet-értékek felé fordult, és ebben egyre nagyobb szerepet vállalt a szociológia. Ez a folyamat lényegében az Egyesült Államokból indult el Reisman és munkatársai révén, az ún. értékrendkutatás formájában. Európában az 1970-es években Lengyelországban lettek jelentős követői, majd a '80-as években hazánkban is komoly eredmények születtek a témában. A lengyeleknél M. Ossowska *Erkölcsszociológia*, hazánkban Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor *Értékrendszereink* című könyve jelent meg ebben a témában.

A nyugati kutatók négy, a szocialista követők öt nagy értékosztályt különböztettek meg:

1. A tradicionális, más szóval hagyományörző értékrendet. Ennek a lényege az emberi élet, a vallási előírások, a közösségi elvárások feltétlen tisztelete volt.
2. A polgári, individualista értékrendet. A szabadság, az esélyegyenlőség, a tolerancia és a mobilitás mint pozitív értékek, valamint az egoizmus és individualizmus mint negatív értékek jellemzik.
3. A bürokratikus típusú értékrend pozitív vonásai: a szakértelem, a megbízhatóság, a fegyelméletesség, ugyanakkor negatív értékek: a rugalmatlanság, a felelősség elhárítása, a korrupcióra való fokozott hajlandóság.
4. Az anarchista értékrendet a szélsőséges egoizmus, a tagadás és rombolás jellemzi.
5. A kollektivisták értékrendben pozitív a közösségiség, a humanizmus és a szociális érzékenység, negatívuma azonban az egyéni érdekeltség alábecsülése, illetve a szélsőséges altruizmus.

Két megjegyzés azonban szükséges. Egyrészt a téma kutatói az egyes értékosztályok pozitív és negatív értékeit egyaránt bemutatták, másrészt rögzítették, hogy a modern társadalmak gyakorlatában vegyes, kevert értékrendszer működik, de az első két értékosztály dominanciája vitathatatlan.

Az erkölcs értelmezése a magyarországi szocializmus idején

Az erkölcs a társadalomban.

A szocializmus időszakában az ún. marxista etika alapján fogalmazták meg az erkölcsi normákat. A marxista elmélet az új ideológia új normái mellett a tradicionális értékekre is épített. Jól tükrözi ezt például az 1987–88-ban kiadott *Életünk és az erkölcs* című könyv is, amely az alábbi Diderot-idézettel kezdődik: „A tudatlan szemében nincs magától érte-

több és egyszerűbb tudomány, mint az erkölcs, a tudós szemében nincs ennél nehezebb és homályosabb tudomány.” A bevezetőben egy Thomas Manntól származó mózesi tanítás olvasható: „Jól tudom, a törvényt nem fogják megtartani, parancsom ellen mindenütt és mindenkor vétkeznek majd, de átok arra az emberre, aki azt mondja: hazudjatok, gyilkoljatok, raboljatok, mert a törvény szavai nem érdekesek.”⁷

A „megoldás” az említett könyv alapján így foglalható össze: a szocialista értékrendszer vezérelve: a kollektívizmus és a szocialista humanizmus. Ezen belül

- a globális értékek, mint: a béke és a háború kérdése, a természet védelme,
- a társadalmi-közösségi értékek, mint: közéleti-politikai elvárások (hazafiság-nemzetköziség),
- a gazdasági értékek (munkaerkölcs-öszönzés, tudatos fogyasztói modell),
- a kisközösségek életében működő értékek (család, intézmények, érdeklődési, baráti körök),
- végül az egyéni vonatkozású értékek: a személyi kapcsolatok köre (szerelem, barátság, becsület).

Az erkölcs kérdése a hadseregben.

A Magyar Néphadsereg hivatásos állományának etikai alapelve a proletár internacionizmus és a szocialista hazafiság volt. A tisztek a párt által vezetett államhatalmat és úgymond a „dolgozó népet” szolgálták. Beosztástól függetlenül az ún. hármas – politikai, vezetői és szakmai – alkalmasság követelményeinek kellett megfelelniük. Ehhez társult a feddhetetlenség és a hivatásos katonához méltó magatartás követelménye.

A hirdett elvek a tisztek szolgálati, valamint magánéletét átfogóan szabályozták. Ez a rendszer a gyakorlatban egy sor morális anomáliát eredményezett. Például: az előmenetel (tiszti karrier) során a politikai alkalmasság abszolút prioritást élvezett, indokolatlan mértékben szűkítette a személyi autonómiát, formálissá tette és kiüresítette a szakmai hatékonyságot, gátolta a kreativitást, a változást és ezzel a fejlődést.

A közzolgálat és etika aktuális kérdései

A közzolgálat tartalma, résztvevői, elvárások

Dr. Hencz Aurél, a téma egyik kiemelkedő hazai szakértője szerint a közigazgatási etika egyrészt jogszabályokban rögzített, másrészt a gyakorlatban kialakuló erkölcsi szabályok összessége. Viták vannak azonban a közzolgálat tartalmát, valamint a normák érvényességi körét illetően egyaránt. Eldöntendő, hogy a teljes közzszférára, vagy csak a köztisztviselőkre vonatkozó szabályrendszert vizsgáljuk. A továbbiakban a köztisztviselőkkel mint a haza szolgálatát vállalókkal foglalkozom, ebből a szempontból ebben a körben célszerű elhelyezni a Magyar Honvédség, valamint a fegyveres és nem fegyveres rendvédelmi szervek hivatásos állományú tagjait is.

Kik tehát a közzolgálat résztvevői? A szakirodalom szerint olyan személyeket tekinthetünk közzszolgálati dolgozóknak, akiknek a jogállását a vonatkozó törvény annak minősíti, gyakorlati értelemben pedig olyan szerveknél dolgoznak, amelyeket az állam, a társadalom, az önkormányzat tart fenn, közzfeladatot látnak el, közzszolgáltatót nyújtanak, a munkájukat élethivatás-szerűen végzik.

⁷ Farkas Endre: Életünk és az erkölcs. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988, 5–6.

A köz szolgálatát (a haza szolgálatát) vállalók és végzők a specifikus különbségek alapján csoportokra bonthatók.

Az első csoportba a kiemelt és nem kiemelt köztisztviselők tartoznak, akik egyrészt a minisztériumokban, illetve a központi államigazgatási szervekben, másrészt a közigazgatás különböző szintjein dolgoznak.

A második csoportba sorolhatók a Magyar Honvédség, valamint a fegyveres és nem fegyveres rendvédelmi szervek hivatásos tagjai és köztisztviselői.

A harmadik csoportba pedig az állami vagy önkormányzati költségvetés alapján működő szervek, intézmények köztisztviselői tartoznak.

A köztisztviselőkkel szembeni követelmények napjainkban

A Közzolgálati Szakszervezetek Szövetsége 2006-ban egy tudományos igényű, viszonylag terjedelmes tanulmányt publikált „Etika a magyar közigazgatásban: aktuális kérdések és gyakorlat” címmel. A tanulmány első fejezetében az érintettek körét határozza meg. Rögzíti, hogy a vizsgálat a köztisztviselőkre vonatkozik. Ugyanitt felvet egy aktuális elméleti anomáliát, nevezetesen: a köztisztviselők a hagyományos, bürokratikus értékek alapján tegyék-e a dolgukat, vagy az új elvárásokra, a polgárbarát, szervező-szolgáltató közigazgatás követelményeire legyenek-e inkább tekintettel. A probléma az, hogy a köztisztviselők egyre gyakrabban kényszerülnek a hagyományos és az új elvárások közötti választásra, ami komoly etikai „rizikófaktorokat” eredményezhet.

Kilenc OECD-országban végzett kutatás alapján kimondták: a közszférában az etika működéséhez megfelelő feltételek kellene. Nyolc feltételről, tényezőről beszélnek, ezek az alábbiak:

- A politikusok elkötelezettsége (nem a pártérdekek, hanem az etikai elvárások iránt).
- A hatékony jogi keret (az államigazgatási eljárásról szóló törvény, a köztisztviselők jogállásáról szóló törvény, továbbá az Alkotmánybíróságról szóló törvény, a közbeszerzésről szóló törvény, a 2001. évi 1023. sz. kormányhatározat a korrupcióval szembeni kormányzati stratégiáról).
- A számonkérés mechanizmusai – elszámoltatás, ellenőrzés (decentralizálás, állampolgári vélemények, belső ellenőrzés).
- Közzolgálati feltételek (biztonságérzet, stabil jövedelem, karrierlehetőség).
- Működőképes magatartási kódexek (az érintett országok közül hat már korábban megalkotta a kódexét, hazánkban ekkor készült).
- Szervezeti, szakmai szocializációs mechanizmusok (szakmai és etikai képzések).
- Koordinációs etikai testület (ez nem helyi etikai bizottságot, hanem központi, független szervezetet jelent).
- Aktív civil társadalom (nyitottság, átláthatóság, civil véleményformálási lehetőség).

A hivatkozott tanulmány ezt követően az értékeket és az alapelveket tárgyalja, amelyek nagyjából megegyeznek a köztisztviselői etikai kódex-tervezetének tartalmával. Azért érdemes szólni a 2006-ban elkészült kódex tervezetéről, mert így össze lehet hasonlítani a végleges változattal. A tervezet összességében jónak mondható, az erkölcsi kódexszel szembeni elvárásoknak megfelel. Két észrevétel azonban idekíváncozik. Egyrészt úgy gondolom, hogy az alapelveket nem kellett volna külön felsorolni, mert azután rövid magyarázatokkal ismétlődnek, másrészt a szövegezésben több lehetőséget lehetett volna adni a választásra, azért, hogy az egyéni, lelkiismereti tényező jobban működhessen.

A végleges változat teljesen más. Megítélésem szerint sem formailag, sem tartalmilag nem olyan, amint amilyennek az erkölcsi kódexnek lennie kellene. Formailag furcsa, hogy a célok rögzítése után 18 paragrafusra tagolták az esetenként eklektikus és logikátlan elv-

rásokat. Az elvárások felsorolásszerű rögzítésében rendszer nélkül keverednek az általános és a konkrét, az elvi és a gyakorlati kívánalmak. Az elvárások között sok a személyügyi, munkaügyi szabályozási kérdés. Nehezen derül ki például az, hogy melyik előírás mikor és mire vonatkozik. (Ilyen a köztisztviselő elbocsátásakor követendő „jó” hozzáállás.)

A HIVATÁSOS KATONAI SZOLGÁLAT ÉS AZ ETIKA

A katonai hivatás mint specifikus közzolgálat

Célszerű visszautalni a történeti részre, ahol bemutattam, hogy az első és második világháború között a magyar hadseregben a tiszti- és altiszti karral szemben különleges követelményeket állítottak. A hivatásos katonák elvileg a haza nagyságának és dicsőségének letéteményesei voltak, ezért gyakorlatilag megillette őket a kiváltságos helyzet, a „kasztöntudat”, a kiemelt élet- és karrierlehetőség. Cserébe viszont a saját életüket szó szerint, a családi életüket pedig áttételesen a haza szolgálatába kellett állítaniuk.

Nagyjából ugyanez volt a helyzet a '80-as, '90-es évek második felében a nyugati had-erőkben szolgáló hivatásos katonák esetében is. Egy amerikai társadalomtudós, Philip M. Flammer írta: „A katonák aligha kerülhetik el az anyatársadalmuk jellemzőinek tükrözését.” Flammer egy kutatótársára hivatkozva rögzítette: „a katonai erények nem alkotnak külön osztályt, hanem az élet minden területén erényeket jelentenek.”⁸

Ugyanakkor a hivatásos katonák nagyon érzékenyek a legitimitásra, a fontosságuk elismerésére, a kiemelt életlehetőség biztosítására.

A nyugati gondolkodást követve mára hazánkban is elfogadott nézet, hogy a modern katonalétnek két alapvető jellemzője van: a hivatásszerűség és a professzionalitás.

A hivatásszerűség döntően a tradicionális értékeket (mint például a magyar katona-tradíciókat), valamint a személyiség- és életmóddéteket jelenti. A professzionalitás konkrét szakmai követelményeket (politikai, általános műveltségbeli, katonai-szervezési és vezetési felkészültséget) feltételez. Tehát összefoglalóan a katona: a fegyveres harc, az ellenséggel szembeni fegyveres erőszak szakértője. A polgári léthez (és normákhoz) viszonyítva ebből ered a legnagyobb különbség, ami azután a specifikumokat eredményezi.

Az általános polgári normáktól való eltérés korlátozásokat, illetve előnyben részesítéseket jelent. Ezen belül a következőket:

Kisebbségi vagy szűkebb például a szabadság lehetősége, kevésbé jelentős az egyéni kreativitás elve, korlátozottabb az autonómia és a tolerancia. A szabadságjogok korlátozottsága azonban nem jelenti azt, hogy nincs rájuk szükség és nem kell működniük.

Az önfeláldozó hazafiság, a hűség és a becsület viszont a katonai hivatás kiemelt erkölcsi normái. Értékesek az önként vállalt, tudatos fegyelem, a lelkiismeretes parancsteljesítés normái. Bár a szabályzatok, a függelmi viszonyok útmutatása egyértelmű, mégis adódhatnak helyzetek, amikor az előírások nem adnak eligazítást. Ilyenkor aktivizálódik a lelkiismeret, az egyéni morál.

A szükséges korlátozások nem jelenthetik tehát az alapvető emberi és személyiségi jogok működésének teljes felszámolását, elsősorban az emberi méltóság és a magánélet, valamint a lelkiismereti, véleménynyilvánítási és választási szabadság kérdéseiben.

⁸ Gligor János: A katonai etika történetének és időszerű kérdéseinek vizsgálata (doktori értekezés). ZMNE, 1997.

Magyarország Alaptörvénye (2011. április) (valamint ebből következően a Szolgálati Törvény) a következőképpen rendelkezik:

I. cikk (3) „Az alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jogok lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.”

II. cikk „Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz.”⁹

45. cikk (4) „A Magyar Honvédség hivatásos állományú tagjai nem lehetnek tagjai pártnak, és nem folytathatnak politikai tevékenységet...”¹⁰

A katonai etika talán legfontosabb morális követelménye, hogy az egyszemélyi parancsnoki rendszer ne vezessen a szolgálati hatalom erkölcstelen gyakorlásához. A hatalommal való visszaélés súlyos következményekkel járhat. Emberi életek mehetnek tönkre, ugyanakkor a szervezet (katonai alakulat) érdekét sem szolgálja.

A modern hadseregben pozitív értékek továbbá: a bajtársakról, a beosztottakról való gondoskodás, az együttérzés és a tolerancia.

A katonai hivatás specifikus normái közül a katonai becsület kérdését emelem ki. Mégpedig azért, mert két fontos részre bontható: a testületi becsületre és a magánbecsületre. Az előbbi gyakran vizsgált kérdés, a magánbecsület értelmezésével azonban keveset foglalkozunk.

Közismert az emberi természet azon jellemzője, hogy szeretnénk, ha a kollégáink rólunk alkotott véleménye, illetve az önértékelésünk reális lenne, és ezt a környezetünk tiszteletben tartaná, sőt elismerné. Tehát a magánbecsület forrása: az elismerésre való törekvés, az individuális becsvágy.

A dicsőség iránti vágyakozás a katonai (de a közigazgatási) szervezetekben is egy bizonyos határig a testületi szellem szempontjából kívánatos, mivel erre épülnek a hősiesség, a kiemelkedő helytállás, az áldozatvállalás normái. Ha az individuális becsvágy nem működik, altruizmusról beszélünk. Az ilyen magatartás kevesebb problémát okoz, de nem is várható tőle kiemelkedő teljesítmény. (Itt gyakorlatilag a tradicionális, illetve a polgári individualista értékostályok egyes alapértékeinek antagónizmusa érhető tetten.)

Ugyanakkor a másik véglet, a túlzott becsvágy (az egoizmus) is okozhat súlyos problémákat. A témával foglalkozó irodalmak szerint a helyes mérték felismeréséhez mind a dicséret iránti vágyakozást, mind az elmarasztalástól való túlzott félelmet mérsékelni kell. Az önmérséklet, az önkontroll iskolázható. Szükség is van erre, mert a becsület (a megbecsültség) megszerzése és megtartása sokszor nem könnyű feladat. Sokszor bizony erős a kísértés – akár belülről fakad ez, akár külső tényező inspirálja –, hogy a hivatásos katona is erkölcstelen eszközökhöz nyúljon, például a túlzott karriertörekvés vagy meg nem szolgált anyagi előnyök érdekében. Ilyen meg nem engedhető eszköz lehet a korrupció, a sikkasztás, a protekciózás, az egymásnak nyújtott kölcsönös elvtelen szolgálatás, mások anyagi vagy szellemi értékeinek eltulajdonítása stb.

Visszatérve az elméleti problémánkhoz: az önmérséklet és az önkontroll igénye persze nem jelentheti az önbecsülés, az ambíciók elfojtását, még kevésbé ezek feladását. Mi történik abban az esetben, ha gyenge az önbecsülés? Kellő önbecsülés nélkül az egyén: egész életében alárendelődik mások értékítéletének; nem képes a felelősségteljes választásra; nem képes a közös „zsinórmértéket” jelentő normák létrehozásában való közreműködésre.¹¹

⁹ http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV (Letöltés ideje: 2014. 06. 18.)

¹⁰ http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99600043.TV (Letöltés ideje: 2014. 06. 18.)

¹¹ Részletesen lásd Somogyi Zoltán: Az erkölcsi értékek világa.

Míndezen gyakorlati következményeként az érintett személy nem képes az erkölcsi (vagy ahogyan a köznapokban elterjedt: etikai) kódex kialakításában való aktív részvételre.

Amennyiben a hivatásos katona erre nem képes (vagy nem akarja), akkor a jó kódex egyik alapvető követelménye nem teljesül, nevezetesen: a morális azonosulás, a belső meggyőződésből fakadó elfogadottság. Csökken tehát a belső, lelkiismereti azonosulás lehetősége.

A katonai etikai kódex

Néhány befejező gondolat a katonai etikai kódexekről. Induljunk ki abból, hogy szükség van rá, mert működésével segíti a stabil erkölcsi-morális állapot kialakítását és fenntartását. (A szükségességét azért kell hangsúlyozni, mert vannak olyan, magukat etikai kérdésekben szakértőnek tartó emberek még egyetemi körökben is, akik a kódex létjogosultságát is megkérdőjelezzik.)

Az etikai kódexszel szembeni legfontosabb követelmények az alábbiak:

- adjon „zsinórmértéket” jelentő elvárásokat a helyes érték- és normakövetéshez,
- adjon személyes támpontokat mind az erkölcsös egyéni életvitelhez, mind a katonai hivatás erkölcsi normáinak betartásához,
- határozza meg az alapértékeket, alapvető elvárásokat és a követendő magatartásformákat,
- jelezze azokat a magatartásformákat, amelyektől ajánlott tartózkodniuk a hivatásos katonai szolgálatot teljesítőeknek,
- rendelkezzen az erkölcsi normasértéseket kezelő etikai testület – bizottság – eljárási rendjének szabályairól.

A Magyar Honvédség új etikai kódexét kidolgozó munkacsoport 2003-ban készült el a végleges változattal. Ezt követően – úgymond – kísérleti jelleggel, miniszteri ajánlasként vezették be 2005-ben.

A katonai etikai kódex szerkezete:

1. A katonai etikai kódex hatálya, célja.
2. A katonai szolgálat kiemelt erkölcsi erényei, alapértékei: hazaszeretet, bátorság, tisztelet, becsületesség.
3. Alapvető elvárások, például: a tisztelet, elkötelezettség, szolgálati helyen a párt-politikától való tartózkodás, a korrupciótól, illetve a szélsőséges nézetektől való feltétlen tartózkodás.
4. A katona magatartásának főbb jellemzői: a munkavégzés során, a munkatársakkal való kapcsolattartás során, társadalmi kapcsolataiban és magánéletében.
5. A parancsnoki (vezetői) magatartás legfontosabb jellemzői: a vezetői munka során, a szolgálatteljesítés során, a napi munkavégzés során.

Két melléklete van. Az egyik az etikai eljárás szabályait, a másik az Etikai Bizottság működési rendjét tartalmazza.

A bevezetés hatásáról, esetleges eredményeiről, illetve a jelenlegi helyzetről kevés az információ. Az bizonyos, hogy a szóban forgó kódexnek vannak erősségei, de gyenge oldalai is. Az erősségét illetően talán a legfontosabb az, hogy a kódex szellemiségében már érezhetőek a „közszolgálatosság” új elemei, mint: a polgári élet felé való nyitás, a heterogenitás, a Magyar Honvédség strukturális és minőségi differenciálódása. További erős pozitívum az új kódex kidolgozását megelőző széles körű konzultáció az érintett állományal.

Problémásnak tekinthető viszont az a tény, hogy a gyorsan változó új feladatok végrehajtásának az emberi, erkölcsi viszonyokra gyakorolt várható hatása még nem épült be (nem épülhetett be) a kódexbe. Ilyen belső jellegű szemléletváltozás például, a professzionalitás

ellentételezéseként az anyagi javak, a pénzszerzés fontosságának erősödése. Külső vonatkozásban pedig a nemzetközi műveletek új, speciális feladatai, körülményei és emberi viszonyai, és az ebből eredő, korábban nem tapasztalt (sokszor súlyos) erkölcsi konfliktusok, ezek megoldási, kezelési lehetőségei.

Befejezőképpen rögzíthető: a korszerű katonai etika egyre inkább közszolgálativá válik. A korábbi, akár a két világháború közötti időszak tradícióira, akár a szocialista gyakorlatra való építkezés problematikus lenne. Azt is jelezni szükséges továbbá, hogy az egyre inkább közszolgálati jellegű katonai etikának az új kihívások felé kell fordulnia, mint például a nemzetközi műveletekben való részvétel, továbbá a nemzetvédelem új dimenziói.

FELHASZNÁLT IRODALOM

67/2003. (HK 18.) HM utasítás a „Katonai Etikai Kódex” közzétételéről. A katona és az állam. Zrínyi Kiadó – Atlanti Kutató és Kiadó, 1994.

A Magyar Honvédség katonáinak jogállásáról szóló törvény (Sztv.) http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99600043.TV

A XXI. század katonai vezetője. Új Honvédségi Szemle különszám, 2002.

Az Etikai Kódex kérdései a fegyveres testületeknél / (a Magyar Hadtudományi Társaság konferenciája). Szerk.: Horváth József és Dr. Szabó József, 2002.

Barackné Nagy Mária: *Honvédetika – közszolgálati etika*. In: Katonaetika tanulmánygyűjtemény, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1993.

Dörömbözi János: *Erkölcsi alapismeretek*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999.

Etika a magyar közigazgatásban. Aktuális kérdések és gyakorlat. <http://www.kszs.org.hu/archiv/etika.html>

Farkas Endre: *Életünk és az erkölcs*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988.

Gligor János: *Adalékok a készülő katonai etikai kódexhez*. Humán Szemle, 2002/1.

Gligor János: *A katonai etika történetének és időszzerű kérdéseinek vizsgálata*. Doktori (PhD) értekezés, ZMNE, 1997.

Hársing László: *Bevezetés az etikába*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1995.

Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor: *Értéktrendszereink*. Kossuth Kiadó, Budapest, 1983.

Katonaetika (tanulmánygyűjtemény). Zrínyi Kiadó, Budapest, 1993.

Közszolgálati etika (amerikai szerzők tanulmánygyűjteménye). Szerk.: Gulyás Gyula. Gondolat Kiadó, Budapest, 1992.

Lipics László: *Fegyveres szervek-e a rendvédelmi szervek?* Hadtudomány, 2010. 1–2. sz.

Magyarország Alaptörvénye 2011. április 25. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425

Mikics Lajos: *Politika, úriság, becsület Horthy tisztikarában*. Szociológiai füzetek. A Művelődési Minisztérium kiadása, 1981.

Ossowska, Maria: *Erkölcstszociológia*. Kossuth Kiadó, Budapest, 1973.

Schopenhauer, Arthur: *Szerelem, élet, halál: életbölcseiségek*. Gönczöl Kiadó, Budapest, é. n. 215.

Somogyi Zoltán: *Az erkölcsi értékek világa (A filozófia időszzerű kérdései)*. A Művelődési Minisztérium kiadása, Budapest, 1980/45.

Vogel Ákos: *A tisztí hivatás etikája*. Szeged, 1920, kézirat.

Sári Gábor alezredes:

A KATONAI LOGISZTIKAI RENDSZER ÁTALAKÍTÁSÁNAK HATÁSAI A LOGISZTIKAI SZAKKIKÉPZÉSRE

A Magyar Honvédség logisztikai rendszere átalakításának, racionalizálásának fontos aspektusa a logisztikai kiképzési rendszer feladatainak újraosztása, az új felelősök szerinti felülvizsgálata. Írásomban elsősorban a logisztikai kiképzési rendszer szereplőinek feladatait, hatás- és jogköreit vizsgálom a logisztikai rendszer változásainak tükrében.

I.

A 30/2013. (V. 17.) számú, „a védelemgazdasági és központi logisztikai feladatokat ellátó szervezetek átalakításával összefüggő feladatokról” tárgyú HM-utasításnak megfelelően a Magyar Honvédség logisztikai rendszerét átszervezték. A HM Fegyverzeti és Hadbiztosi Hivatal (a továbbiakban: HM FHH) megszűnt, feladatai egy részét a hozzárendelt állomány-nal együtt a HM Védelemgazdasági Hivatal (HM VGH) néven továbbműködő és kibővített feladatrendszerű HM Közgazdasági és Pénzügyi Hivatal (HM KPH), másik részét pedig a Honvéd Vezérkar főnöke közvetlen alárendeltségében 2013. június 24-ei hatállyal létrejött MH Logisztikai Központ (a továbbiakban: MH LK), illetve az MH Katonai Közlekedési Központ (a továbbiakban: MH KKK) vette át.

2013. június 24-i fordulónappal az MH Összhaderőnemi Parancsnokság (a továbbiakban: MH ÖHP) feladatrendszeréből – a közlekedési biztosítás kivételével – kikerültek a központi logisztikai gazdálkodási és ellátási felelősséggel összefüggő feladatok, és az azok ellátásához szükséges személyi állományt átadták az MH LK részére.

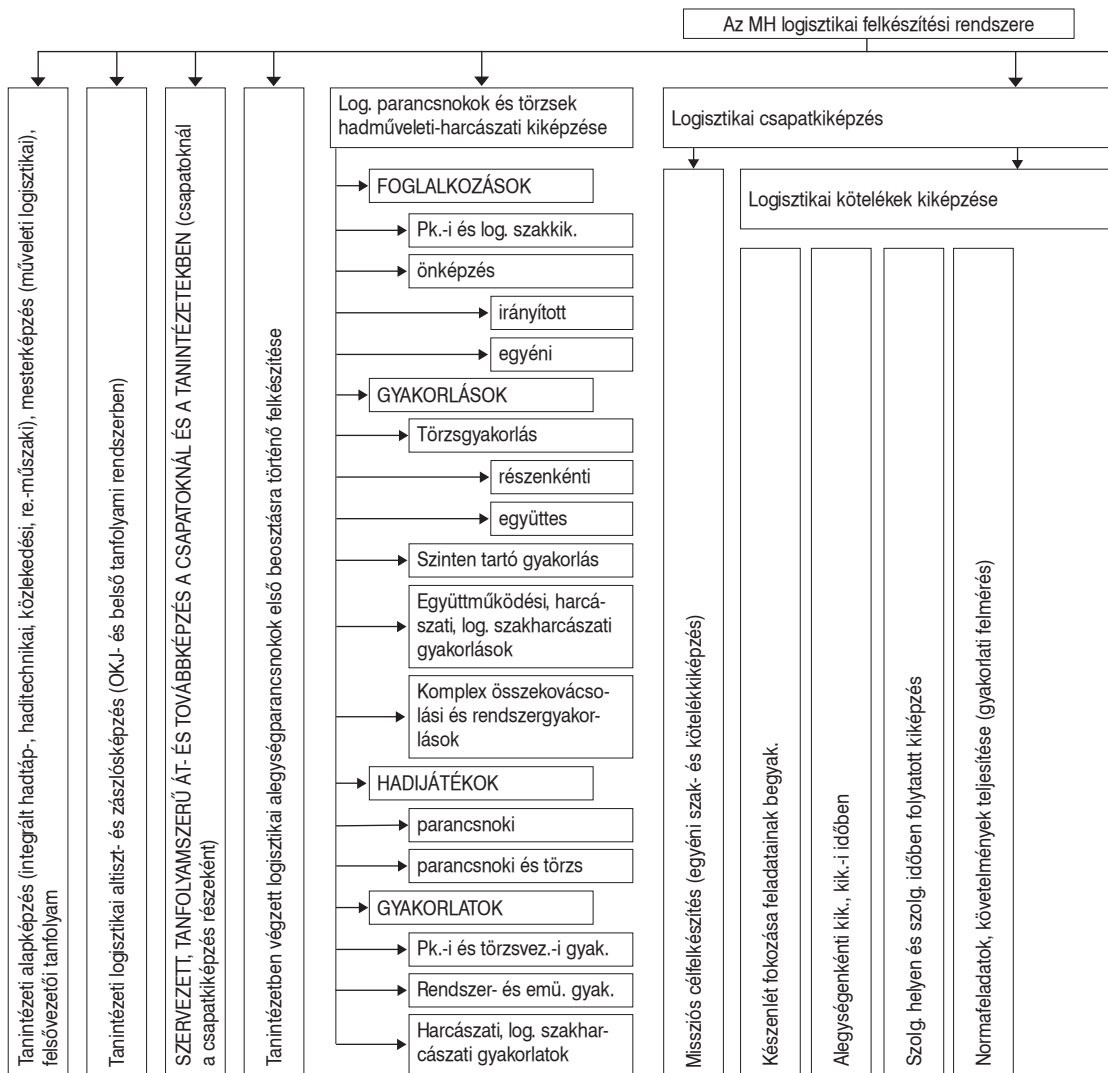
Az MH Veszélyesanyag Ellátó Központ (a továbbiakban: MH VEK) mint önálló költségvetési szerv 2013. június 23-ai hatállyal jogutódlással megszűnt, feladatait és az azok ellátásához szükséges személyi állományt, szervezeti racionalizálás után, az MH Logisztikai Ellátó Központ (a továbbiakban: MH LEK) vette át. Az MH LEK feladatrendszeréből a termékazonosítási tevékenységet és a releváns személyi állományt a HM VGH részére adta át, azzal egyidejűleg megnevezése MH Anyagellátó Raktárbázisra (a továbbiakban: MH ARB) változott és az MH LK szolgálati alárendeltségébe került.

Az MH KKK feladatrendszere és személyi állománya kiegészült a HM FHH Hadfelszerelési Igazgatóság Közlekedési, Vám-, Jövedéki és Határforgalmi Osztály közlekedési feladataival és az azok ellátásához szükséges személyi állománnyal.

Az MH Légijármű Javitóüzem (a továbbiakban: MH LÉJÜ) mint szintén központi rendeltetésű szervezet az MH ÖHP alárendeltségében maradt.

Az MH ÖHP Hadtáp- és Haditechnikai Főnökségei összeolvadtak, jelenleg Üzembentartási és Ellátási Főnökség néven integrálják a haditechnikai és hadtáp szakágakat, valamint az elhelyezést. A közlekedési szakterület irányítása továbbra is az MH ÖHP Logisztikai Műveleti Főnökség feladatrendszerének része.

Az MH LK középszintű irányító szervként foglalja magába az MH-szintű tevékenységet folytató funkcionális (haditechnika, hadtáp-, katonai elhelyezési) főnökségeket,

melyeknek jogállása azonban nem azonos a korábban az MH Összhaderőnemi Logisztikai és Támogató Parancsnokság (a továbbiakban: MH ÖLTP) részeként funkcionáló MH szolgálatiág-főnökségekével. Többek között ez a jog- és hatáskörbeli eltérés nem teszi lehetővé, hogy a kiképzési feladatrendszerek elosztásának tekintetében a valamikori MH ÖLTP és a haderőnemi parancsnokságok viszonyát lehessen alapul venni. (Ami már csak azért sem lehetséges, mivel az MH ÖLTP – vezérkari logisztikai szervezet hiányában – évekig felsőszintű szakkiképzési jogkört gyakorolt.) Ugyanakkor a logisztikai rendszer többszereplős volta, a logisztikai terület rendkívüli összetettsége és a szakkiképzés doktrinális szabályozatlansága miatt, illetve a 2012-ben beindult, a kiképzési rendszer egyes elemei bevezetésére vonatkozó 250/2012. számú HVKF-parancs célkitűzéseinek elérése érdekében mindenképpen szükséges a logisztikai szakkiképzés rendszerének áttekintése, a szakkiképzési felelősök és végrehajtók feladatainak képességükhöz *differenciált* meghatározása.

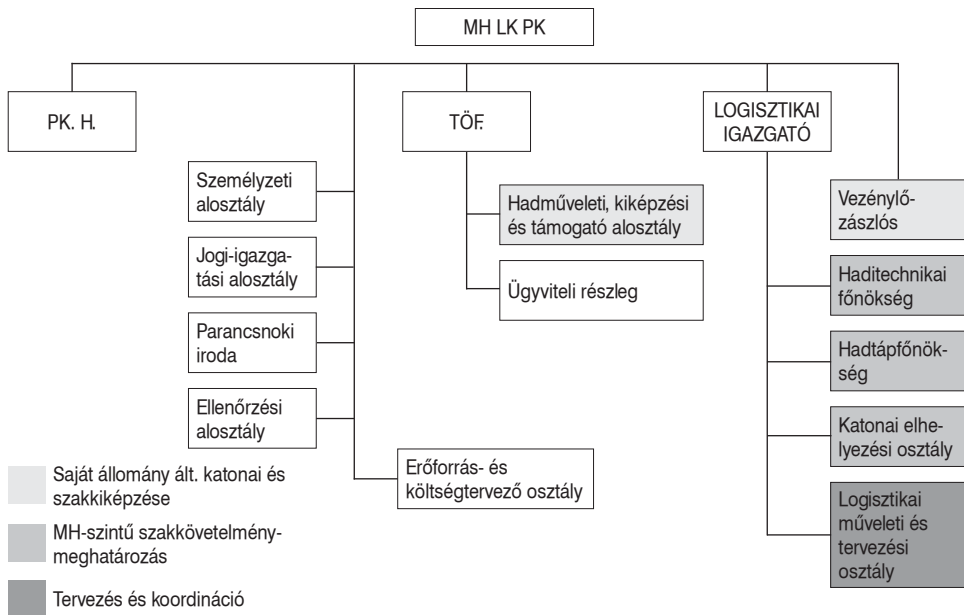
1. ábra. A Magyar Honvédség logisztikai felkészítési rendszere

Szerkesztette: a szerző

II.

A logisztikai kiképzés felelőseit és feladatait MH-szinten jelenleg a kiképzés felső és középszintű irányításának rendjéről szóló 335/3013. számú HVKF-intézkedés,¹ a szakmai felelős szervezetek kijelöléséről és hatáskörük meghatározásáról szóló 64/2012. számú HM-utasítás és a HVKF éves kiképzési intézkedése tartalmazza. Az említett szabályzók azonban csak nagyban és nem a logisztikai felkészítési/kiképzési rendszernek (1. ábra) megfelelő struktúrában határozzák meg a felelősöket és feladatokat, illetve a szakmai felelősi jogkört csak az intézményi képzésre terjesztik ki.

¹ 335/2013. számú HVKF intézkedés „a Magyar Honvédségnél folytatott kiképzés felső- és középszintű irányításának, valamint a kiképzés tervezésének, szervezésének, végrehajtásának, ellenőrzésének rendjéről”.
 Forrás: Honvédségi Közlöny, CXL. évf. 2013/12. szám, 1299.

2. ábra. Az MH LK szervezete és a szervek kiképzési felelősségi köre

Szerkesztette: a szerző

A legösszetettebb problémát a csapatkiképzés egyéni szak- és kötelekszintű feladatainak felelősi megosztása jelenti, hiszen a logisztikai csapatrendszer fő irányítói elemei, a HVK Logisztikai Csoportfőnökség (HVK LCSF), az MH ÖHP és az MH LK – alaprendeltetési feladataiknál és szervezeti felépítésüknél fogva – eltérő követelmény-meghatározói/-végrehajtói jogosultságokkal és képességekkel rendelkeznek.

Az intézményi képzés és felkészítés szakmai felelőse a HVK LCSF, ám a csapatkiképzés szakkövetelményeinek megfogalmazásáért, a szakkiképzési programok frissítéséért, írásáért, a szakkiképzés meghatározott szintű ellenőrzéséért az MH LK és az MH ÖHP logisztikai jellegű főnökségei a felelősek. Ennek fő oka, hogy a szakkiképzés tervezési és végrehajtási rendszere fegyvernemi-szakági tagozódású – a programok is ennek jegyében készülnek –, ám míg a fegyvernemek képviselői megjelennek a HVK Hadműveleti Csoportfőnökség szervezetében és a Fegyvernemi Állandó Munkacsoportban (FÁM), addig a logisztika esetében a szakágak nagy száma miatt vezérkari szinten a szakági lefedettség nem megoldható.

Az MH LK csapatkiképzésben betöltött szerepe feladatrendszerének, kiképzési kapacitásainak és szervezeti felépítésének megfelelően elsősorban az egyéni szakkiképzés területén releváns (2. ábra), ami egyrészt az MH-szintű funkcionális főnökségeinek szakmai követelménytámasztói jogosultságából, másrészt a logisztikai kötelek hiányából adódik.

Ebből következően evidens, hogy az MH csapatai logisztikai kötelekeinek kiképzési követelményeit – az MH-szintű műveleti követelmények és műveleti feladatlisták alapján – középírányítói szinten az MH ÖHP, csapatszinten pedig az adott katonai szervezet parancsnoka határozza meg. Mivel az MH ÖHP az egyetlen olyan szervezet a Magyar Honvédségben, amely szervezet szerinti logisztikai kiképzési beosztásokkal rendelkezik – és logisztikai feladatrendszeréhez szakági, valamint integrált logisztikai tervezői/műveleti szervek tartoznak –, ezért közreműködése az egyéni szakkiképzésben is megkerülhetetlen.

Míndezek – és az új logisztikai rendszer felállása óta eltelt idő kiképzési tapasztalatai – alapján a logisztikai kiképzés fő felelőseinek és végrehajtóinak feladatrendszerét az alábbiak szerint javasolom felosztani:

HVK Logisztikai Csoportfőnökség:

- Az MH feladatai és képességei alapján az MH logisztikai rendszere hadműveleti képesség-követelményeinek meghatározása.
- A követelmények alapján az MH logisztikai feladatlistájának és az ehhez rendelhető szakkiképzési feladatlista összeállítása.
- A szakkiképzési feladatlistának megfelelő és a haderőnemi kiképzési alrendszerekhez illeszkedő logisztikai kiképzési alrendszer elveinek, felelőseinek és a felelősök feladatainak meghatározása.
- A logisztikai kiképzési rendszernek megfelelő elvi (kiképzési vezetési-irányítási) dokumentumok kidolgozása (bedolgozás a HVKF hasonló tárgyú dokumentumaiba).
- A tanintézeti oktatás és tanfolyami képzés szakkövetelményeinek meghatározása, az ezzel kapcsolatos feladatok esetében koordináció a vezérkari szervekkel.
- A kiképzéshez szükséges szabályzatok, segédletek, utasítások, normakövetelmények kidolgozásának koordinációja.
- Logisztikai rendszergyakorlat (többszemzeti logisztikai képességgyakorlatok) követelményeinek és kiképzési célkitűzéseinek meghatározása.
- A megfogalmazott kiképzési követelmények ellenőrzése.

MH ÖHP – logisztikai erők főnöke (pk. h.):

- A haderőnemi egységek logisztikai alegységei és az alárendelt logisztikai csapatok kötelező kiképzési követelményeinek meghatározása, a követelmények teljesülésének ellenőrzése.
- Az összlogisztikai követelmények figyelembevételével az alárendelt logisztikai parancsnokok és törzsek – a haderőnemi rendszerekhez illeszkedő – kiképzési követelményeinek meghatározása.
- A kötelező kiképzés végrehajtásához szükséges szabályzatok, segédletek, utasítások kidolgozása a HVK LCSF iránymutatása alapján.
- Részvétel az egyéni logisztikai szakkiképzés követelményeinek meghatározásában. (Az egyéni szakkiképzés szakharcászati témaköreit – mivel azok szervesen kapcsolódnak a rájuk épülő kötelező kiképzési feladatokhoz – az MH ÖHP logisztikai jellegű főnökségeinek ajánlott kidolgozni.)
- A közlekedési szakterület egyéni szakkiképzési követelményeinek meghatározása és érvényesülésük ellenőrzése.
- Részvétel a csapatszintű logisztikai tovább- és átképző tanfolyamok végrehajtásában, a vonatkozó tanfolyami programok kidolgozása.
- Részvétel a logisztikai altisztképzés képzési programjainak összeállításában, frissítésében.
- A missziós logisztikai szakkiképzés követelményeinek meghatározása, a szakkiképzés végrehajtásának koordinálása.

MH Logisztikai Központ:

- Az egyéni szakkiképzés MH-szintű követelményeinek meghatározása, a követelmények érvényesülésének ellenőrzése az MH ÖHP-vel együttműködve.

- Az egyéni szakkiképzés szakági (funkcionális) szabályzóinak, segédleteinek, utasításainak kidolgozása, az MH ÖHP-vel együttműködve.
- MH-szintű báziskiképzés (egyéni szakalapozó és egyéni szakkiképzés) lehetőségeinek biztosítása, a logisztikai legénységi állomány egyéni szakkiképzésének MH-szintű, program szerinti végrehajtása.
- Részvétel a logisztikai altisztképzés képzési programjainak összeállításában, frissítésében.
- Részvétel a csapatszintű logisztikai tovább- és átképző tanfolyamok végrehajtásában, a vonatkozó tanfolyami programok kidolgozása.

Csapatok:

- A meghatározott szakkiképzési követelmények és a csapatok alaprendeltetési feladatainak figyelembevételével a szakkiképzés (egyéni és kötelék) csapatszintű megtervezése, megszervezése és végrehajtása.
- Javaslatok megtétele a szakkiképzés eredményessége növelésének érdekében.
- Részvétel a kiképzési normakövetelmények kidolgozásában, a logisztikai kiképzés és tanfolyami képzés programjainak frissítésében.
- A katonai szervezet specifikumainak integrálása a szakkiképzésbe.
- Az egyéni logisztikai szakkiképzés egyes tárgyköreinek bázisszintű végrehajtása.

A feltüntetett feladatelosztás természetesen csak elviekben jelent ilyen mértékű elkülönülést, a követelmények szerinti végrehajtás a gyakorlatban – mint ahogy eddig is megvalósult – a szereplők konstruktív együttműködését, az információk és tapasztalatok állandó cseréjét, a szellemi, valamint anyagi kiképzési képességek egymás rendelkezésére bocsátását követeli meg.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A honvédelmi miniszter 30/2013. számú HM-utasítása „a védelemgazdasági és központi logisztikai feladatokat ellátó szervezetek átalakításával összefüggő feladatokról”. Forrás: Magyar Közlöny online kiadás; 2103/23. szám, 3361–3365. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/index.php?m=0&p=kozltart&ev=2013&szam=23&k=12>
- 64/2012. számú HM-utasítás „a szakmai felelős szervezetek kijelöléséről és hatáskörük meghatározásáról”. Forrás: Honvédségi Közlöny, CXXXIX. évf. 2012/12. szám, 1256–1272. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2012/12.pdf>
- 335/2013. számú HVKF-intézkedés „a Magyar Honvédségnél folytatott kiképzés felső és középszintű irányításának, valamint a kiképzés tervezésének, szervezésének, végrehajtásának, ellenőrzésének rendjéről”. Forrás: Honvédségi Közlöny, CXL. évf. 2013/12. szám, 1299. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2013/12.pdf>

Sztanó Zsuzsanna ny. őrnagy:

A KATONAI NYUGELLÁTÁS MÚLTJA ÉS JELENE

Magyarországon a katonai nyugellátás jogi szabályozása a XIX. század közepétől indult meg. A tanulmány a törvényi szabályokon keresztül mutatja be, hogyan fejlődött a katonai ellátás rendszere, miként igazodott az időközben kialakult társadalombiztosítási szabályokhoz, e szabályok miként gyakoroltak hatást az ellátásokra, majd generáltak teljes átalakítást a katonai ellátás rendszerében. A korai időszak bemutatásával azt a véleményt kívánja alátámasztani, hogy a katonai ellátás egyedisége nem új keletű, és a különböző korok időszakaiban a katonai pálya elismerését és megbecsülését fejezte ki. A katonai pálya ma is a különösen veszélyes foglalkozások közé tartozik, melyet a korábbi szabályok, illetve a NATO-tagállamok országainak regulái a jelenlegi magyarországi szabályozásnál színvonalasabban kezelnek.

Amikor a katonai pálya, a katonai hivatás megbecsüléséről beszélünk, nemcsak a háborúban vagy egyéb harci cselekmények során hősként elesett katonákra kell gondolnunk, hanem azokra a bajtársakra is, akiket a hivatás összeköt és a katonai élet szellemében töltik majd hosszabb-rövidebb ideig tartó nyugdíjas éveiket. Felmerül a kérdés: időszerű-e a katonai nyugellátásról beszélni most, amikor az ellátórendszer nagyarányú átalakításon ment keresztül? A katonai ellátás múltjára visszatekintve azonban jól látható, hogy annak egyediségét nem a haderő létszáma és felhasználása, hanem a szolgálat jellege, elvárásai és a szolgálatot teljesítők vállalásának, kötelezettségeinek elismerése adta. A katonákról történő gondoskodás elválaszthatatlan a „hon” védelmétől. A szolgálatot teljesítőkről való törődéssel – legyen az önkéntesen választott, reguláris vagy akár a hazafias kötelezettségből eredő – a szolgálat sajátosságait, a haza iránti töretlen áldozatvállalást, a kötött hierarchikus rend elfogadását, a veszélyes szolgálat teljesítését juttatták kifejezésre és honorálták. Nemrégiben került a kezembe egy szakmai vonatkozású könyv, melynek bevezetőjében a szerző, Kozári Mónika igen pontosan fogalmazta meg a XIX. század ellátórendszereinek sajátosságait: „A társadalombiztosítás az 1890-es évek Magyarországon munkásbiztosítást jelentett, baleset- és betegbiztosítást, nyugdíjszolgáltatást ekkor még nem. Ellentétben az állami alkalmazottakkal, ahol a törvényi szabályozás az öregkori ellátásra helyezte a hangsúlyt. A katonák ellátása a veszélyes foglalkozás miatt részletesen szabályozta a sebesülést, rokkantságot és halál esetén a hátramaradottak ellátását.”¹

A törvényekkel szabályozott katonai ellátórendszer kiépülése előtt a szolgálat honorálása uralkodói gondoskodás formájában valósult meg. Magyarországon már nevesített ellátások is megjelentek, így egy 1817-ben kiadott haditanácsi rendeletben megjelent a rokkantsági zsold fogalma, melyet a legénységi létszámhoz tartozó személyek részére állapítottak meg. A tisztikar időskori ellátását 1855-től nyugdíjszabályzat rögzítette,² mely szerint a tábornokok 50 év, a tisztek 40 év szolgálati idő után voltak jogosultak fizetésük 100%-ára nyugdíjként.

¹ Kozári Mónika: A nyugdíjrendszer Magyarországon Mária Teréziától a II. világháborúig. Gondolat Kiadói Kör Kft., 2002.

² Deák István: Volt egyszer egy tisztikar. A Habsburg-monarchia katonatisztjeinek társadalmi és politikai története, 1848–1981. Gondolat Kiadó, Budapest, 1993.

A szolgálati időt úgynevezett „hadi évek” figyelembevételével számították, hadi évnek pedig az minősült, amit az uralkodó legfelsőbb hadiparancsban annak nyilvánított.

A kiegyezés utáni években a közös nyugdíjak fedezetéül a mindenkori éves költségvetés szolgált. A költségvetési vitákban ezért folyamatosan felvetődött a szabadságharcban részt vett honvédek nyugdíjának kérdése, de a benyújtott javaslatokat minden alkalommal elutasították, majd 1871-ben Andrassy Gyula miniszterelnök bejelentette, hogy „a honvédekről amúgy is gondoskodni fog az ország és a kormány”. Az elkészült törvénytervezetet 1875 novemberében az akkori honvédelmi miniszter, Szende Béla terjesztette be. A törvény³ szerkezetileg két különálló – azonban mégis egymásra épülő – címből állt, az első a közös hadsereg (haditengerészet) tagjaira, míg a második rész a magyar kir. honvédségre vonatkozott. A közös hadseregre vonatkozó rész tartalmazta az ellátási formákat, úgymint állandó, időleges nyugdíj, sebesülési pótdíj és a rokkantak házában történő ellátás lehetősége. Ekkor a nyugdíj összegét a beszámítható szolgálati idő és az utóljára kapott tényleges havidíj alapján határozták meg. Nyugdíj már 10 teljes év után járt, a havidíj 1/3-a, míg 40 év szolgálat után a havidíj teljes egésze volt az ellátás. Akinek a szolgálati ideje a 10 évet nem érte el, „hadképtelenség esetén” időleges nyugdíjra volt jogosult, ami a már letöltött szolgálati időtől függően 1–5 évig terjedhetett. Ez a törvény nem rendelkezett özvegyi nyugdíjról, illetve árvaellátásról, de mégis gondoskodott a nyugalmazott katona családtagjairól úgynevezett „halálzási negyeddíj” formájában, ami az elhunyt 3 havi nyugdíjának megfelelő összeg volt. Az altisztek, közkatonák és a haditengerészetnél szolgáló matrózok csak rokkantság esetén kaptak állandó vagy időleges rokkantsági nyugdíjat, és emellett sebesülési pótdíjra is jogosultak lehettek. Az altisztek esetében az első törvény időskori ellátásról nem rendelkezett, mégis adott lehetőséget a hosszú szolgálatot teljesítő altisztek későbbi megélhetésének biztosítására azzal, hogy aki megszakítás nélkül 18 évnél többet szolgált, az a rokkantság feltétele nélkül kapott állandó rokkantsági nyugdíjat. A magyar kir. honvédségre vonatkozó rész új vagy eltérő szabályokat nem tartalmazott, lényegében megerősítette a közös szabályok érvényesülését azzal, hogy a magyar honvédelmi miniszter volt jogosult intézkedésre.

Ekkoriban még nem létezett egységes társadalombiztosítási rendszer, azonban az állami alkalmazottakra vonatkozóan már volt szabályozás,⁴ ami a katonai ellátások szabályaival több ponton találkozott, ezzel megteremtette az átjárhatóságot. Érdemes azonban megemlíteni, hogy a jogviszonyok közötti mozgás esetén a szabályozás – az altiszti és legénységi állomány kivételével – a katonai ellátáshoz igazodott, vagyis aki a katonai ellátás jogosultságát már megszerezte, annak az új ellátása a későbbiekben ennél kevesebb nem lehetett. Az özvegyek és árvák ellátását tizenkét évvel később, 1887-től szabályozták. Özvegyi nyugdíj akkor járt, ha a tiszte az ellenség előtt esett el, vagy a szolgálat teljesítése alatti sebesülés, betegség, vagy „hadi fáradalmak” következtében halálozott el, továbbá akkor, ha az elhunyt már valamilyen katonai ellátásra jogot szerzett, vagy abban részesült. Az árvák esetében a fiúk 20, a lányok 18 éves korig voltak jogosultak nevelési ellátásra, amin nem csak pénzjuttatást, de egyéb megélhetési formák biztosítását is érteni kellett, így például a jövedelemmel járó állami vagy honvédségi alkalmazást, katonai, alapítványi növendék,

³ 1875. évi LI. törvénycikk a közös hadsereg haditengerészet és az m. kir. honvédség egyéneinek katonai ellátásáról.

⁴ Megjegyzés: A Habsburg-birodalom osztrák felében 1866-ban a Ruhebezüge und Abfertigungen der Staatsbeamten und pensionsfähigen Diener címmel kibocsátott nyugdíjszabályzatot Ferenc József Magyarországon is életbe léptette, és 1885-ig, az állami tisztviselők nyugdíjtörvényének megszületéséig ez képezte a nyugdíjazások alapját.

papi növeldebe való felvételt, vagy a tanoncképzés biztosítását, de lányok esetében a férjhez menetel is megélhetési forrást jelentett.

*

Az I. világháború során, majd különösen azt követően vetődött fel a hadigondozás kérdése. A sérült katonák ellátása az akkor hatályos katonai ellátási törvény alapján folyt, és mivel az összeg megállapítása a szolgálati idő és a rendfokozat szerinti besorolás alapján történt, sok esetben (alacsony rendfokozat, rövid szolgálati idő) alig biztosított megélhetést. Ezért igen fontos szerepet kapott a háború harmadik évétől működő Országos Hadigondozó Hivatal, amely – főleg egyéni elbírálás alapján – a rokkantak megélhetését új pályákon való elhelyezkedéssel igyekezett megoldani. Új szabályozásra 1921-ben került sor; ekkortól a hivatásos tisztek és altisztek ellátásait, valamint a hátramaradottak jogosultságait már egységes szerkezeti formában kezelte a megjelenő új törvény.⁵ Az ellátási formák bővültek, így a nyugellátás mellett megjelent a lakbérnyugdij fogalma, és a szolgálati időhöz kötött feltétel enyhítésére szerepet kapott az „arcvonalszolgálatban” töltött idő. Változott a nyugdíj összegének kiszámítási módja, és szolgálattal összefüggő baleset vagy betegség kapcsán történő ellátások esetén nagyobb teret kapott a honvédelmi miniszter egyedi elbírálási jogköre.

Új eleme volt a törvénynek, hogy bevezette a hivatásos személyek esetében a nyugdíj-járulék-fizetési kötelezettséget, és meghatározta annak mértékét. A hozzátartozói ellátások jogosultsága az özvegyek és árvák ellátásán túl – amelyet ekkor már részletesebben szabályoztak – a házasságon kívül született gyermek, a felmenő ágbeli rokon vagy a születlen testvér ellátását is kezelte. A törvény érdekessége, hogy a sajátjogú nyugdíjak és a szolgálati idő szabályai a magyar királyi csendőrség tagjaira is vonatkoztak, de esetükben az özvegyi és árvaellátás jogosultságát és megállapítását az állami alkalmazottakra vonatkozó jogszabályok szerint bírálták el. Egy kevésbé ismert szabály is kötődik ehhez az időszakhoz, mégpedig a trianoni békeszerződés következtében megvalósuló létszámcsökkenés miatt elbocsájtott katonák és hivatásos altisztek átmeneti ellátásának szabálya.⁶ Mint nevéből is kitűnt, a törvény csupán rövid ideig tartó megélhetést biztosított, ami főszabályként a nős és családosok esetében 3 év, nőtlenek esetében 2 év időtartamra szólt.

A II. világháború után, az 1945–1946-ban hozott és a közszolgálati alkalmazottakat érintő rendelkezések a honvédség tisztjeire és tiszthelyetteseire is kiterjedtek, ennek könnyebb megértéséhez egy rövid betekintés szükséges az akkori polgári ellátórendszerbe. A háború után a legsürgősebb feladat a társadalombiztosítási rendszer működőképességének helyreállítása, az elszabaduló infláció ellensúlyozása, valamint az eltérő szabályozású és színvonalú alkalmazotti és munkásbiztosítások összhangjának megteremtése volt. 1947-ben kimondták a biztosítási rendszerekben a korábbi várományfedezeti rendszerről a felosztó-kirovó rendszerre való áttérést. Ennek nyilvánvaló oka, hogy a háborús pusztulás után a tőkeszegény gazdaságban nem volt más választás. A háború utáni évek nemcsak az újjáépítés időszakát jelentették, hanem eközben egy ideológiai váltás is lezajlott, és 1945–1946-ban több olyan intézkedés született – így a nagyarányú létszámleépítés vagy a polgári eljárás utáni lefokozás és elbocsájtás –, ami nemcsak a közszolgálati alkalmazottakat, de az akkori honvédség tisztjeit és tiszthelyetteseit is érintette. 1950-ben a társadalombiztosítás a szak-

⁵ 1921. évi XXXII. törvénycikk a nemzeti hadsereghez tartozó hivatásos havidíjasoknak és hivatásos (önként továbbszolgáló) altiszteknek, valamint az említett személyek hátramaradottainak katonai ellátásáról.

⁶ 1921. évi XXXV. törvénycikk a trianoni békeszerződés következtében elbocsátandó hivatásos katonai havidíjasok és hivatásos altisztek kivételes átmeneti ellátásáról.

szervezetekhez került,⁷ létrejött az SZTK (Szakszervezeti Társadalombiztosítási Központ), és hamarosan megjelent az úgynevezett „első egységes nyugdíjtörvény”.⁸ A hatályba lépett jogszabály már érintette a katonákat is, mivel azt „alkalmazni” kellett a Néphadsereg hivatásos állományú tagjaira is, de ez csak az alaptézisekre volt igaz, mivel egyben felhatalmazást adott a törvény a fegyveres testületek tagjaira vonatkozó eltérő szabályozásra.⁹ Az eltérő szabályokat 1952–1954 között a honvédelmi miniszter utasítása a 8150/Pü. Csf. terv. szerv, a 8160/Pü. Csf. terv. szerv (1952), a 629/K Pü. Csf. (1954) tartalmazta. Ezt követően 1955-től a 6004/1955 (II. 4.) minisztertanácsi határozat, majd a 3103/1960. számú kormányhatározat rendelkezett a kérdéskörrel, melyet a 3113/1964. számú kormányhatározattal módosítottak. Az utóbbiakhoz végrehajtási szabályként honvédelmi miniszteri utasítás csatlakozott. Az 1952-es honvédelmi miniszteri utasítás megjelölte a személyi kört, így a hivatásos és továbbszolgáló állományú katonákra és azok családtagjaira vonatkozott, de meghatározott részben a ténylegesen szolgálatot teljesítő sorlegényekre, a katonai iskolák hallgatóira és azok családtagjaira is kiterjedt. Ellátásként nyugdíj és baleseti járadék járt, a családtagokat pedig ellátás illette meg. A miniszteri utasítás a nyugdíjszabályok között a korábbi törvényi szabályok szerinti „nyugdíj” megnevezésétől eltérően új megfogalmazásként használja a „szolgálati nyugdíj” fogalmát, melynek feltétele a 25 év beszámítható szolgálati idő megléte, melyből legalább 5 évet már az akkori Néphadsereg kötelékében kellett szolgálni. A szolgálati idők figyelembevétele során a katonai szolgálat mellett megjelent a más alkalmazási minőségben eltöltött idő, de az igazolt munkásmozgalmi tevékenység is. A nyugdíj összegét az igénymegnyilást megelőző utolsó 12 havi illetmény átlaga alapján állapították meg; maga a nyugdíj törzsn nyugdíjból (45%) és a 25. év után eltöltött minden további év után járó évi 2% nyugdíj-kiegészítés együttes összegéből állt. A rokkantsági ellátás, az özvegyi és árvaellátás jogosultsági feltételének meghatározásában az utasítás alkalmazkodott a társadalombiztosítási szabályokhoz, de külön megfogalmazta a katonai (fegyveres) specialitásokat, így különösen a katonai feladat végrehajtásához kapcsolódó jogosultságokat. Így külön ki kell emelni, hogy szolgálati időre tekintet nélkül járt a rokkantsági nyugdíj annak, aki a katonai kötelek végrehajtása közben vagy annak következtében vált rokkanttá, de a baleseti járadékra való jogosultságot is a katonai kötelek végrehajtása során elszenvedett baleset miatti állapot alapozta meg. Az özvegyi nyugdíj esetén az eltérés az általános szabályokhoz képest magasabb mértékű törzsn nyugdíj volt, ami az árvaellátás összegét is befolyásolta.

A korábbi katonai szabályok mentén 1955 és 1964 között fokozatosan fejlődött az ellátórendszer mindamelllett, hogy az ellátási formák szinte alig változtak, de a jogosultsági, a számítási és egyéb részletszabályok alkalmazásával egyre inkább a katonai hivatás részét képező speciális rendszer alakult ki. A szolgálati idő számításánál 1955-ben ismét megjelenik a kedvezményes idő, de ekkor a korábbi szabálytól eltérően – a szervezetre nagy megterhelést jelentő vagy különösen veszélyes beosztásokban – az egyes szolgálati ágakhoz vagy hadműveleti szolgálathoz kötődően. Ekkor a repülőhajózó szolgálathoz, az aknarakó hajón és a bűvárszolgálatban töltött 1 hónapot 2 hónapnak, a háborús szolgálat vagy hadműveleti területen történt szolgálat 1 hónapját 3 hónapnak kellett számítani. A nyugdíj összege továbbra is törzsn nyugdíjból és nyugdíj-kiegészítésből állt, de a nyugdíj-kiegészítéshez számított szolgálati idő figyelembevételének szabálya többször változott. Volt időszak, amikor csak az 1945. január 1-je utáni, majd már az 1929. január 1-je utáni idők után lehetett

⁷ 1950. évi 36. sz. törvényerejű rendelet.

⁸ 1951. évi 30. sz. törvényerejű rendelet.

⁹ Megjegyzés: A külön szabályra vonatkozó felhatalmazás a későbbiekben folyamatosan bekerült az újonnan hatályba lépő társadalombiztosítási nyugdíjtörvényekbe, és egészen 2011. december 31-ig jelen volt.

kiegészítést adni, de a kiegészítés szempontjából a kedvezményes idő sem volt mindig és minden esetben figyelembe vehető. Az ellátás alapjául szolgáló illetményidőszak is eltérő volt. Az első szabály szerint még a nyugdíjigény-bejelentést megelőző hónap, majd 1960-tól a nyugállományba helyezést megelőző 12 hónap lett a beszámítási időszak, sőt ekkor már arra is lehetőség nyílt – ha az kedvezőbb volt az igénylőnek –, hogy a beszámítási időszak a 25. szolgálati év betöltését megelőző 12 hónap legyen. A rokkantsági nyugdíjat a polgári szabályokkal megegyezően az egészségi állapottól függően I–III. csoport szerint határozták meg, és a törzsnyugdíj %-os mértéke is ehhez igazodott. Katonai vonatkozású eltérő szabály volt viszont, hogy a rokkantsági nyugdíjhoz nem volt szükség minimális szolgálati időre. A nyugellátásokat más keresőtevékenység esetén csak korlátozottan lehetett folyósítani, a korlátozást eleinte %-os mértékben, majd keresethez igazítva, később pedig órakeretben határozták meg. A hozzátartozói ellátások jogosultsági feltételei a társadalombiztosítási szabályokhoz igazodtak, de a szolgálatból eredő eltéréseket itt is szabályozták.

1955-ben a szabály még csak lehetőséget adott a honvédelmi miniszternek végkielégítés megítélésére azon személy számára, akit tartalékkormányba helyeztek és nyugdíjra nem volt jogosult. Ugyancsak 1955-ben a végrehajtási szabály kimondta, hogy a nyugállományba helyezést (vagy az özvegyi nyugdíj esetében az elhalálozást) követő naptól a pénzügyi szolgálat havonta két hónapon keresztül a legutoljára kapott illetményt köteles folyósítani; ez a későbbi kéthavi nyugellátás fogalmát jelenti. A legénységi állomány tagja rokkantsági nyugdíjat, baleseti járadékot háborús sérülés, katonai kötelmek végrehajtásával összefüggő baleset, valamint betegségből eredően kaphatott, és nem volt feltétel a minimális szolgálati idő. Ma már szinte elfeledett, hogy az 1960-as és 1964-es szabályozás a továbbszolgáló tiszthelyettesek esetében is adott lehetőséget szolgálati nyugdíjra. Ennek feltétele az volt, hogy a szabály hatálybalépésekor a személy már elmúlt 35 éves, legalább háromszor négy év továbbszolgálatot teljesített, és leszereléskor legalább 25 év szolgálati idővel rendelkezett; a megállapítás a hivatásosokra vonatkozó szabály szerint történt. 1964-ben a végrehajtási utasítás már tartalmazta, hogy a 25. év elérésekor a megelőző 12. havi illetményeket a katonai szervezetnek „rögzíteni” kell.¹⁰ Ugyancsak az 1964-es szabály tartalmazta az „átmeneti ellátásra” való jogosultságot. A szabály lényege az volt, hogy az a személy, akit nyugállományba helyeztek, de az ellátását azért nem folyósították, mert az 55. életévét – felső korhatár – nem töltötte be, legfeljebb 3 évre a nyugdíj alapjául szolgáló illetmény 20–80%-áig terjedő ellátásra volt jogosult. Az eltérő rendelkezések azokat a társadalombiztosítási szabályokat, melyek a katonák esetében is érvényesültek – például a járulékfizetés módja és mértéke – nem kezelték.

*

1971-ben lépett hatályba a hivatásos állományú katonák szolgálati viszonya szempontjából jelentős „1971. évi 10. tvr. a fegyveres erők és a fegyveres testületek hivatásos állományának szolgálati viszonyáról (jún. 1.)”. A szakmai körökben csak „tizesnek” ismert szabályhoz csatlakozó 22/1971 (VI.1.) kormányrendelet – ami módosításokkal 1996. augusztus 31-ig volt hatályos – hosszú időre meghatározta a katonák ellátását. A nyugellátásokra vonatkozó rendelet követte a korábbi szabályokat, de egyes rendelkezéseket már pontosított, illetve kibővített. A szolgálati nyugdíj jogosultság feltétele a felső korhatár elérése, vagy 20 év, örnagyi vagy magasabb rendfokozat esetén a 25 év szolgálati idő megléte. A kormányrendelet a szolgálati

¹⁰ Megjegyzés: Ez a rögzítési szabály nem azonos a későbbi nyugdíjrögzítéssel, mivel ekkor csak egy, a bér alapján számított illetményátlagot rögzítettek, ami később a nyugdíj megállapításánál kapott szerepet.

időre vonatkozóan csak utalást tartalmazott, azzal, hogy azt a tvr. szerint kell számítani.¹¹ Másik igen szembevetendő változás a nyugdíj kiszámításánál volt: a korábbi két részből álló nyugdíjösszeg helyett egy, a szolgálati időhöz kötődő %-os mérték szerint határozták meg az összeget, ami 20 év után 60%, 25 év után 66% volt; az évek számának növekedésével a %-os arányok nőttek, így 37 év után már 90% járt. A jogosultsági szabályt és ezzel együtt a százalékos mértékeket 1981-ben módosították, ekkor már csak 25 év szolgálati idő adott nyugdíjjogosultságot, mely után 65%, 37 év után 83% lett a mérték. A korábbihoz képest kedvező változás volt, hogy megszűnt az átmeneti ellátás, ami időben korlátozott volt, és helyette a csökkentett mértékű nyugdíjfolyósítás lépett életbe. A nyugellátást 50%-ban folyósították annak, aki még 45. év alatti volt és 70%-ban annak, aki az 50. életévet még nem töltötte be,¹² vagy a munkaképesség csökkenése az 50%-ot nem érte el. A korhatár előtti folyósítás kizáró okait – méltatlanság, szabadságvesztés ítélete, lefokozás, lemondás – a tvr. tartalmazta. Új szabály volt a repülésről egészségügyi okokból véglegesen letiltottak speciális, úgynevezett összehasonlítással történő nyugdíj-megállapítása, ami számukra a kedvezőbb illetmény figyelembevételét jelentette. Szintén új és akkoriban inkább kiegészítő szabály volt – ma viszont igen fontos szerepet tölt be – a rokkantsági nyugdíjban részesülők utóbb szolgálati nyugdíjra való jogosultsága. A szabály lényege, hogy akit rokkantsági nyugállományba helyeztek és utóbb a rokkantsága – orvosi szempontból – megszűnt, amennyiben rendelkezett 25 év szolgálati idővel, vagy a rokkantsági nyugdíjban töltött idővel elérte azt, részére a rokkantsági nyugdíjjal azonos összegű szolgálati nyugdíj járt. Ma ennek azért van nagy jelentősége, mert a szolgálati nyugdíj 2011. december 31-ét követő megszűnése után ezt a szabályt átvették a korhatár előtti törvénybe, vagyis a lehetőség a mai napig adott az érintettek számára.

A rendszerváltással együtt járó új törvényalkotási folyamat nem hagyta érintetlenül a honvédelem szabályozását sem. Az új honvédelmi törvényt¹³ hosszas szakmai előkészítő munka után követte a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény (Hszt.). Az 1996. szeptember 1-jével hatályba lépő törvényben a szolgálati viszonyon alapuló társadalombiztosítási ellátások már külön fejezetbe kerültek. Itt fogalmazták meg a társadalombiztosítás rendszereihez igazodó, de sajátos szabályokat, így a szolgálati nyugdíj szabályait, a rokkantsági nyugdíj és a hátramaradó hozzátartozókat megillető ellátások eltérő szabályait és a folyósítás speciális szabályait. A törvény hatályba lépését követően lényeges változás történt az ellátásra való jogosultság megszerzésében. Ennek oka, hogy a jogosultságot adó szolgálati időként az újonnan állományba vettek esetében csak a ténylegesen eltöltött katonai szolgálati idő volt figyelembe vehető. Vagyis ezzel megszűnt a polgári életben szerzett biztosítási idők egybeszámításának lehetősége a szolgálati nyugdíj szempontjából – 25 év tényleges szolgálati idő elérése volt a feltétel.¹⁴ Meg kell említeni, bár nem konkrétan a nyugdíjszabályok között szerepelt, mégis fontos a nyugdíj szempontjából, hogy a szolgálat felső korhatáránál megjelenik az öregségi nyugdíj-korhatárhoz való igazodás, a felső korhatár ekkortól 57 év lett. Ugyancsak lényeges változás volt a korábbi jogorvoslati rendszer változása, mivel az Alkotmányban rögzített alapjogokra

¹¹ Megjegyzés: A tvr. 33.§ tartalmazta a szolgálati idő-számítás szabályait, és a végrehajtási utasítás 109. pontja rendelkezett a kedvezményes (kétszeres és másfélszeres) számításról.

¹² Megjegyzés: A szolgálat felső korhatára ekkor az 55. életév volt.

¹³ 1993. évi CX. törvény a honvédelemről.

¹⁴ Megjegyzés: Az új szabályozás a későbbiekben számtalan vita forrása volt, amely megosztotta az állományt, különösen a honvédségi közalkalmazottak hivatásos állományba vétele ügyében, pró és kontra érvekkel támadva és védve a beszámítás szabályának „igazságosságát”.

figyelemmel a fegyveres és rendvédelmi szervezetek tagjai számára is megnyílt a bírósági út lehetősége. Ez akkoriban a nyugdíj-megállapítás területén nem hozott jelentősebb változást, mivel az esetek száma minimális volt, és főleg az özvegyi nyugdíj megítélése vagy az egészségkárosodás mértékének orvosi megállapítása ellen irányultak. Később azonban egyre nagyobb jelentőséget kapott a szolgálati idő, és különösen a szakközépiskolai idők elismertetésének időszakában drasztikusan megnövekedett a peres ügyek száma.

*

A Hszt.-t a hivatásos katonák vonatkozásában 2002. január 1-jétől a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény (Hjt.) követte. A törvény a társadalombiztosítási ellátások tekintetében, a szolgálati viszonyhoz kötődően új elemet vagy kedvezményt nem vezetett be. A nyugdíjjogosultság feltétele a meglévő szolgálati idő, az életkor, a szolgálati viszony megszűnése vagy egészségi állapot – katonai szolgálatra való alkalmatlanság, megváltozott munkaképesség – volt. A törvény szerinti szolgálatinyugdíj-jogosultság a 25. év elérésekor nyílt meg, melyhez ekkortól egy „rögzített nyugdíj” megállapítása kapcsolódott.¹⁵ Főszabály továbbra is a felső korhatár elérése, azonban a rendszerváltás utáni haderőreform különböző időszakaiban a nyugállományba helyezéseknél egyre nagyobb szerephez jutott a 25 év szolgálati idő megléte. Az bizonyos, hogy a folyamatos és nagyarányú létszámleépítés időszakaiban, a szabályok adta lehetőségeknek köszönhetően számtalan – egyébként nehezen kezelhető – élethelyzet oldódott meg. Megjegyzem, hogy a '90-es évek közepétől a hazai munkaerőpiacon fellépő negatív változásokra a civil társadalombiztosítási szabályokkal (korengedményes nyugdíj, előrehozott nyugdíj stb.) is igyekeztek tompító hatást gyakorolni. Mit jelentett ez a katonák esetében? A korhatár előtti szolgálati nyugállományba helyezésre vonatkozóan már az 1970-es években is voltak kedvező szabályok, így az egészségi állapot miatti alkalmatlanság, majd később, az 1980-as évektől a szervezeti átalakítás is megjelent a lehetséges okok között. Ennek ellenére akkoriban a szolgálati nyugállományba helyezésre szinte kizárólag a felső korhatár elérésekor került sor. A tapasztalatok azt mutatták, hogy a katonák esetében a nyugállományba helyezés gondolata a felső korhatár közeledtével vetődött fel; ennek ellenére (vagy éppen ezért) az aktív pálya alatti szigorú hierarchikus rendszerből történő váltás komoly lelki megterhelést jelentett. Már a rendszerváltást megelőző években megkezdődött, majd a '90-es évektől felgyorsult, folyamatossá vált a haderő-átalakulás folyamata. Egy az átszervezéssel foglalkozó tanulmányban¹⁶ szereplő létszám adatok szerint 1995-ben a Magyar Honvédség létszáma 97 162 fő volt, melyből tiszt és tiszthelyettes összesen 26 217 fő volt. A tanulmány szerint a Magyar Honvédség hosszú távú átalakításának (2000–2010. évi) terveiben szereplő teljes békelétszám – minden állománykategóriát figyelembe véve – mindösszesen 38 000 főre csökkent volna, de a későbbi tényleges adatok még ezt a számot is felülmúlták, mivel 2007-ben már csupán 25 332 fő volt a teljes létszám. A létszámcsökkentés egyik legkevésbé fájdalmas megoldása mind a közalkalmazotti, mind a hivatásos katonai állomány vonatkozásában a nyugállományba helyezés volt. Egy-egy átszervezési ütem kezdetekor „szerencsésnek” mondhatták magukat azok, akik a nyugdíj-megállapításhoz szükséges szolgálati idővel már rendelkeztek. Kialakult egy folyamat, amely a korábbi felső

¹⁵ Megjegyzés: A rögzítés ekkor a nyugellátás összegét tartalmazta, melyet a nyugdíjak emelésére vonatkozó szabály szerint kellett emelni, és a tényleges kiváláskor választási lehetőséget biztosított.

¹⁶ Forrás: Mák György alezredes – Huguycz György alezredes: A Honvédelmi Minisztérium és háttérszervezetei alakulása 1989-től napjainkig című tanulmánya. <http://www.honvedelem.hu/files/9/4954/11.pdf> (letöltve: 2014. 05. 08.)

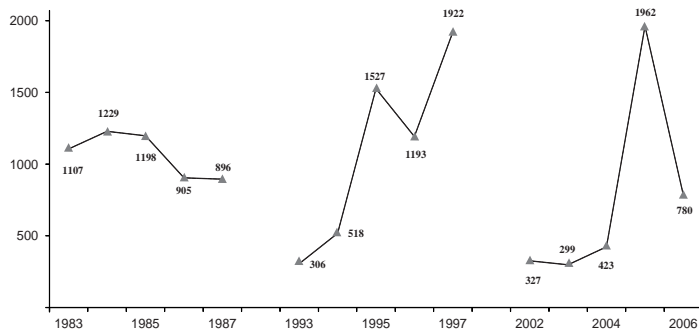
korhatárkor történő nyugállományba helyezés helyett az egyre fiatalabb korú és csökkenő szolgálati idővel rendelkező állománycsoport nyugállományba helyezése felé mutatott. Ennek másik velejárója lett, hogy – a csökkenő aktív létszám mellett – megnövekedett az érdekvédelmi gondoskodás körébe tartozó nyugállományú katonák létszáma, és egyre jobban tágult az életkori paletta. A két pólus véglelei az alig 40–45 év feletti és a már 80–90 éves kor feletti saját jogú nyugdíjasok lettek. Természetesen ebből adódóan a korosztályos problémák is előtérbe kerültek. A fiatalabb korosztályt pszichésen komolyan megviselte, hogy az átszervezések miatt önhibájukon kívül, munkaképes állapotban kerültek nyugdíjba, és számukra a választott katonai pálya idő előtt véget ért. Életkorukat tekintve még nem voltak ténylegesen „nyugdíjasoknak” tekinthetők, gyakran még csak az ismeretek magas szintű megszerzése után, azok alkalmazása előtt álltak. A „polgári” aktív társadalomba való beilleszkedés pedig a legnagyobb erőfeszítéseik ellenére is többnyire sikertelennek bizonyult, ugyanis gyakran teljes mértékben speciálisnak mondható katonai képzettségükkel a civil munkaerő-piacon történő elhelyezkedés szinte lehetetlen feladat elé állította a volt katonákat. A probléma hatványozottan jelentkezett azoknál, akiknek még kiskorú iskolás gyermekekről kellett gondoskodni, számukra többnyire a képzettségtől ugyan eltérő, de folyamatos munka jelentette a megoldást.

A 2001 és 2010 közötti időszakban két olyan módosításra is sor került, ami véleményem szerint utóbbi hatást gyakorolt a nyugellátások megítélésére. 2008. január 1-jétől megváltoztak a társadalombiztosítási nyugellátás megállapításának szabályai, ami a továbbiakban egyértelműen a nyugellátások összegének csökkenését jelentette. A katonák (és a fegyveres testületek tagjai) vonatkozásában, ennek mérséklése érdekében 2007. december 31-ével egy egyszeri „nyugdíjrögzítési szabályt” vezettek be, ami azokat érintette, akik már elérték, vagy öt éven belül érték volna el a szolgálati nyugdíjjogosultságot. Részükre egyfajta biztonsági megoldásként történt a rögzítés, ami a későbbi tényleges nyugállományba vonuláskor választási lehetőséget biztosít a kedvezőbb összegű ellátás igénybevételére.¹⁷ Ekkor több mint 2700 fő részére történt meg a korábbi szabályok szerinti rögzítés.

Az igényjogosultak számának növekedését jelentette 2010-ben a szolgálati idő beszámításának módosítása. Ennek előzménye számtalan – speciálisan szakközépiszkolai 4 év tanulmányi idő figyelembevételére irányuló – per volt. A módosítás arra irányult, hogy nyugdíjjogosultság és nyugdíj mértéke szempontjából szolgálati időként kellett figyelembe venni meghatározott szakközépiszkolákban eltöltött időket. A módosítás korlátozott időt biztosított az állományban lévők részére az igényérvényesítésre,¹⁸ mégis a rövid ideig nyitva álló lehetőség a hivatásos katonák akkori teljes létszámát figyelembe véve közel 20%-os érintettséget jelentett és sokaknál a szolgálati nyugdíjjogosultság megnyílását is eredményezte. Természetesen nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy ekkor már a nyugellátások kezdőösszegének folyamatos emelkedése is tapasztalható volt. Ennek oka viszont nem csak a katonai szabályokban keresendő, mivel a növekedésre a társadalombiztosítási szabályok egyéni nyugdíjjarulékra vonatkozó kitételei voltak jelentős hatással. 2001 és 2010 között az egyéni nyugdíjjarulék napi összegének 6020 Ft-ról 20 420 Ft-ra történő emelkedése (339%-os növekedés) egyértelműen a szolgálati nyugdíjak emelkedését hozta, és lássuk be,

¹⁷ Megjegyzés: 2008-ban még szinte minden esetben az ekkor rögzített összeg volt a kedvezőbb, de 2011-ben – az előmenetel és szolgálati idő növekedése miatt – már lényegesen csökkent az igénybevevők száma. A választási lehetőség jelenleg is fennáll, de már csak az öregségi nyugdíj megállapításakor lehet ezzel a lehetőséggel élni.

¹⁸ Megjegyzés: A rövid határidőnek az is volt a magyarázata, hogy időközben megszületett az Alkotmánybíróság döntése, melyben kifejtette álláspontját a szakközépiszkolában eltöltött tanulmányi idők társadalombiztosítási szempontból történő megítélése ügyében.

A nyugállományba helyezések alakulása 5 éves szakaszok értékelésével
Szerkesztette: a szerző.

Forrás: Sztanó Zsuzsanna százados: A hivatásos katonák nyugállományba helyezésének alakulása, érdekvédelmi tevékenység az új feltételek mellett. TDK-dolgozat, ZMNE, 2007.

hogyan a folyamatos átszervezések és létszámcsökkentések, majd a gazdasági világválság okozta bizonytalan időszakban ez a szolgálati nyugdíj vonzerejét jelentette.

*

Mindezek alapján magától értetődő volt, hogy a kialakult tendencia nem tartható fenn, és a nyugdíjrendszer átalakítása elkerülhetetlen. Erre való tekintettel szakmai körökben folytak előkészítő munkák, így folyamatértékelő elemzéseket állítottak össze és elgondolási vázlatokat munkáltak ki, azonban ezek még előterjesztési szakaszba sem kerültek. A 2010-ben hivatalba lépő kormány a demográfiai és a gazdasági kényszer hatására szinte azonnal napirendre vette a társadalombiztosítási nyugdíjrendszer átalakításának kérdéseit, és az ezzel kapcsolatos iránymutatást az első Széll Kálmán-terv már tartalmazta. A nyugdíjrendszer átalakítása először – az 1998. január 1-jétől bevezetett – egyéni felhalmozáson alapuló magánnyugdíj-pénztári rendszer visszavezetésével indult meg, ami így az egyéni befizetés és tőkehozam-fedezeti rendszer helyett – a tényleges mutatók értékelhetősége nélkül – továbbra is felosztó-kirovó rendszerben történő finanszírozásra alapoz. Második ütemben a nyugdíj és a rokkantsági nyugdíj szabályainak átalakítására került sor. Ekkor az átalakítási szándék arra irányult, hogy a befizetett egyéni nyugdíjjárulékok terhére csak öregségi nyugellátás kifizetése történjen.¹⁹ Ennek érdekében újraszabályozták a korábban bevezetett és öregségi korhatár előtti ellátások valamennyi körét – ezek közé sorolták többek között a külön törvény alapján szabályozott valamennyi hivatásos szolgálatot teljesítő katona és a rendvédelmi szervek tagjainak nyugdíját –, és új eljárásban szándékoztak felülvizsgálni a rokkantsági nyugdíjokat. 2012. január 1-jétől hatályba lépett a korhatár előtti öregségi nyugdíjak megszüntetéséről, a korhatár előtti ellátásról és a szolgálati járandóságáról szóló 2011. évi CLXVII. törvény és a megváltozott munkaképességű személyek ellátásairól és egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXCI. törvény, melyek a polgári és a katonai (fegyveres szervek) szabályok szerinti ellátások teljes körét érintették, ideértve a már megállapított ellátásokat is. A törvények hatályba lépésével egyidejűleg a Hjt. (továbbá a Hszt.) szabályai közül a nyugellátásra vonatkozó fejezetet szinte teljes egészében hatályon kívül helyezték, amivel megszűnt a szolgálati nyugdíj rendszere, és csupán a baleseti járadék elbírálása és a hősi halottak családtagjainak nyugdíj-kiegészítésére vonatkozó szabály jelezte a szolgálati viszonyhoz való kapcsolatot. A szolgálati viszony felső korhatára ekkortól megegyezik az

¹⁹ Széll Kálmán Terv. Összefogás az adósság ellen. <http://www.polgariszemle.hu/app/data/szellkalmanterv.pdf> (letöltés: 2014. 05. 08.)

öregségi nyugdíjra vonatkozó szabályokkal, és bár nem nyugdíjszabályként, de megjelent a nyugdíj előtti rendelkezési állomány fogalma. A korábbi ellátások továbbfolyósításának szabályait, az átmeneti szabályokat és a későbbi megállapítás szabályait már az úgynevezett korhatár előtti törvény tartalmazza. Jelentős átalakítást eredményezett a rokkantsági nyugdíjban lévők helyzetének felülvizsgálata, mivel ellátásukat egy új minősítési rendszer alkalmazásával bírálták el, ami a korábban rokkantsági nyugállományba helyezett és 25 év szolgálati idővel nem rendelkezők esetében a teljes eltávolodást is jelentheti. A szabályok ilyen irányú változtatásához a korábban előkészített szakmai elképzeléseket nem fogadták be és szinte kizárólag a polgári szabályok szerinti elvek érvényesülése valósult meg.

A 2013-ban a honvédek jogállásáról szóló törvény²⁰ társadalombiztosítási ellátások fejezete már az új ellátási rendszert vette át, de csekély mértékű elmozdulás mégis történt. A szabályok között továbbra is ott szerepel a baleseti járadék szabályainak kezelése, de már bővült a kiegészítő hozzátartozói támogatásra jogosultak köre a szolgálati kötelemmel összefüggő baleset vagy szolgálati eredetű foglalkozási megbetegedés okozta elhunytak hozzátartozóival, és új elemként jelent meg a kiegészítő rokkantsági támogatás. Ez utóbbi támogatási forma fontos szerepet kap, figyelembe véve azt a tényt, hogy a 2011-ben átalakított rokkantsági ellátási rendszerben az ellátás a minimálbérhez igazítottan maximálva van, így ezzel a támogatási formával a szolgálati kötelemmel összefüggő baleset vagy betegség okozta súlyos rokkantság esetén lehetőség nyílik az életminőség javításának támogatására.

*

És ezzel a jelenlegi rendszer összegzéséhez értünk, amikor is számtalan kérdés vetődik fel, melyek közül néhány megválaszolása elodázhatatlan. Mire számíthatnak azok a hivatásos katonai pályát választók, akik 30-35 évnyi katonai szolgálat után önhibájukon kívül kénytelenek lesznek elhagyni a katonai pályát? Az új életpályamodell vagy a Magyary-program tudja-e biztosítani az aktív szolgálatot befejezők esetében a képzettségüknek megfelelő közszférán belüli elhelyezkedés lehetőségét, vagy a szolgálat végleges megszűnését követően a már ismert gondokkal küzdve keresik helyüket a civil életben? Elengedő megbecsülés-e a nyugdíj előtti rendelkezési állomány lehetősége azok számára, akik a katonai pályát végigszolgálva érik majd el a szolgálat felső korhatárát és kerülnek a civil szabályok szerinti öregségi nyugdíjba, és ezzel akár elveszítve azt a közösséget, amely a katonai pályán végigkísérte őket?

E kérdések kapcsán fontosnak tartom leszögezni, hogy a katonai élethivatás elismerése az időskori ellátásban nem új keletű, és a megfelelő szabályozás mellett nem eredményez ellentmondásokat. Erre számtalan ország szolgál példával, ahol a fegyveres szervek állománya részére biztosítanak különböző kedvezményeket a korhatár előtti nyugállományba vonulás esetére. A katonai nyugdíj nemcsak egy „öregségi nyugdíj”, hanem a vállalt és teljesített szolgálat társadalmi elismerését és megbecsülését is kifejezi az érintett személy vagy a hozzátartozói irányában. Azt az érvet, hogy a katonai pálya nem különbözik bármely más munkától, már a korai előzmények is megcáfolják, de a legfrissebb felmérések szerint is a katonai pálya a 10 legveszélyesebb kategóriába sorolható. A haza biztonságát hivatásként vállaló katona a katonai eskü letételével megteszi az első lépést hazájának, és feladatát esküje szerint mindenkor teljesíti. A katonai hivatást választók rokkantsági és időskori ellátásának mai színvonala, lássuk be, ezt sem erkölcsi, sem anyagi tekintetben kellőképpen nem honorálja. Mindezek figyelembevételével – az előzmények ismeretében, továbbá

²⁰ 2012. évi CCV. törvény a honvédek jogállásáról.

a NATO-tagországok e területen meglévő szabályzóit is követve – megfontolandó a haza védelmét hivatásként vállaló katonák vonatkozásában egy – a NATO-tagországok körében is alkalmazott, de a Magyar Honvédség sajátosságaihoz és magához a szolgálatteljesítéshez is szorosan kapcsolódó, a katonai hivatás múltjához is kötődő – korszerű rendszer kialakítása.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Deák István: *Volt egyszer egy tisztikar. A Habsburg-monarchia katonatisztieneinek társadalmi és politikai története, 1848–1981.* Gondolat Kiadó, Budapest, 1993.

Kovács Mária nyá. alez: *A hivatásos állomány nyugdíjrendszere.* Kard és Toll, 2006/2. szám.

Kozári Mónika: *A nyugdíjrendszer Magyarországon Mária Teréziától a II. világháborúig.* Gondolat Kiadói Kör Kft., 2002.

Körkép reform után. Tanulmányok a nyugdíjrendszerről. Antal Kálmánné, Augusztinovics Mária, Bod Péter, Borlói Rudolf, Czúcz Ottó, Ferge Zsuzsa, Gál Róbert Iván, Gerencsér László, Major Klára, Martos Béla, Máté Levente, Matits Ágnes, Katharina Müller, Réti János, Simonovits András, Stahl János, Szabó Sándorné Csemniczki Katalin, Szikra Dorottya, Tarcali Géza, Toldi Miklós. Közgazdasági Szemle Alapítvány, Budapest, 2000.

Mák György alezredes – Hugyecz György alezredes: *A Honvédelmi Minisztérium és háttérszervezetei alakulása 1989-től napjainkig című tanulmánya.* <http://www.honvedelem.hu/files/9/4954/11.pdf>

Szell Kálmán Terv. Összefogás az adósság ellen. <http://www.polgariszemle.hu/app/data/szellkalmanterv.pdf>

Sztanó Zsuzsanna százados: *A hivatásos katonák nyugállományba helyezésének alakulása, érdekvédelmi tevékenység az új feltételek mellett.* TDK-dolgozat, ZMNE 2007.

Törvények www.1000ev.hu

- a) 1875. évi LI. törvénycikk a közös hadsereg (haditengerészet) és a m. kir. honvédség egyéneinek katonai ellátásáról.
- b) 1887. évi XX. törvénycikk a hadsereg, hadtengerészet, honvédség és népfőlkelés tiszti és legénységi özvegyeinek és árváinak ellátásáról.
- c) 1891. évi X. törvénycikk a hadsereg, hadtengerészet, honvédség és népfőlkelés tiszti és legénységi özvegyeinek és árváinak ellátásáról szóló 1887. évi XX. törvénycikk határozmányainak kiterjesztéséről.
- d) 1921. évi XXXII. törvénycikk a nemzeti hadsereghez tartozó hivatásos havidíjasoknak és hivatásos (önként továbbszolgáló) altiszteknek, valamint az említett személyek hátramaradottainak katonai ellátásáról.
- e) 1921. évi XXXV. törvénycikk a trianoni békeszerződés következtében elbocsátandó hivatásos katonai havidíjasok és hivatásos altisztek kivételes átmeneti ellátásáról.
- f) 1950. évi 36. sz. törvényerejű rendelet.
- g) 1951. évi 30. számú törvényerejű rendelet.
- h) 1971. évi 10. törvényerejű rendelet a fegyveres erők és fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak jogállásáról.
- i) 1996. évi XLIII. törvény a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról.
- j) 2001. évi XCV. törvény a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról.
- k) 2011. évi CLXVII. törvény a korhatár előtti ellátásról és a szolgálati járandóságról.
- l) 2012. évi CCV. törvény a honvédek jogállásáról.

Vidovenyecz Pál százados:

A KATONAI OBJEKTUMOK ÜZEMELTETÉSI FELADATAI OPTIMALIZÁLÁSÁNAK VIZSGÁLATA

Az üzemeltetési feladatok rendkívül összetett rendszer szerint működnek. A nem szakavatott olvasókra tekintettel írásomban csak a katonai objektumok üzemeltetésére és probléma-rendszerének vizsgálatára szorítkozom, nem elfelejtve, hogy az üzemeltetés igénye nem csak a katonai objektumokra vonatkozik.

A KATONAI OBJEKTUMOK ÜZEMELTETÉSÉNEK SZÜKSÉGESSÉGE

Véleményem szerint az időszámítás szerinti 895-ös letelepedéstől datálódik a katonai objektumok üzemeltetése. Marczali Henrik Nagy képes világtörténetében is találunk erre vonatkozó utalásokat: „Pannonia mezőin, hol akkor tájban meglehetősen gyéren emelkedtek a kalibákból álló szláv falvak és germán telepítvények, gazdag legelők kínáltak a nomád nép ménesei és gulyái számára.”; „Őrseiket – úgymond Leo császár – távolban, de egymáshoz közel állítják ki, hogy könnyen meg ne lepthessenek.”¹ Ekkortájt ért véget a magyarok vándorlása, és ha a helyzet úgy kívánta, a fejlett kémrendszer segítségével „Árpád, ki Székes-Fejérvár vidékén sátorozott, rögtön tudósítást kapott minden oldalról s egyszersmind a lehető legrövidebb idő alatt fegyverre szólíthatta az egész nemzetet”.²

Tehát a 895-ben kiállított őrsök tekinthetők a mostani Magyar Honvédség alakulatai elődeinek, melyeknél úgyszintén központi kérdésként merült fel, hogy a mozgósítás ideig az ott állomásozó erőket ki kellett szolgálni.

Az üzemeltetés ellátásáról elmondható, ha jól van szervezve, észrevétlen marad, de ha baj van, akkor mindenki rögtön a saját bőrén érezheti a kiesett szolgáltatás hiányát. Ezért hát rendkívül fontos a katonai objektumok üzemeltetési feladatainak a koordinálása.

A KATONAI OBJEKTUMOK ÜZEMELTETÉSÉNEK JELENLEGI RENDSZERE

A Magyar Honvédség katonai objektumainak üzemeltetését a 21520/01/44/10-01-03 számú *szolgáltatási szerződés* szabályozza, amely létrejött egyrészről „a Magyar Köztársaság Honvédelmi Minisztériuma mint megrendelő (a továbbiakban: Megrendelő), másrészről a Honvédelmi Minisztérium Elektronikai, Logisztikai és Vagyonkezelő Zártkörűen Működő Részvénytársaság mint szolgáltató (a továbbiakban: Szolgáltató) együttesen Felek között”.³

¹ Marczali Henrik: Nagy képes világtörténet. LVII. fejezet: A letelepedés. [http://mek.oszk.hu/01200/01267/html/](http://mek.oszk.hu/01200/01267/html/ (letöltés: 2014. május 14.)) (letöltés: 2014. május 14.)

² Uo.

³ Egységes szerkezetbe foglalt 21520/01/44/10-01-03 sz. szolgáltatási szerződés. www.kormany.hu/download/4/2f/.../Honvedelmi%20Kozlony%201.pdf (letöltés: 2014. május 14.)

A szerződés a 2002. január 1-jei hatálybalépése óta 46. módosítását, illetve pénzügyi változtatását érte meg. A módosítások megoszlásával kapcsolatosan elmondható: a változtatásokra mutató igény immáron exponenciálisan kezd emelkedni, ami óhatatlanul elkerülhetetlenné teszi egy teljesen új alapokra épített szolgáltatási szerződés kidolgozását.

Jelenleg a katonai objektumok vonatkozásában üzemeltetésről, karbantartásról és egyéb szolgáltatásról beszélhetünk, melyeket a katonai szervezet és a szolgáltató – vagy helyi képviselője az *Elhelyezés biztosítási tervben* (a továbbiakban EBT) részleteiben szabályoz; az EBT-nek elválaszthatatlan részét képezi a *Karbantartási terv* (továbbiakban KT). A KT alapján ütemezik ugyanis a szolgáltatási szerződés hatályát képező feladatok végrehajtásának rendjét.

Mindkét tervről elmondható: az utalt változások miatt mára már lassan ott tartunk, hogy a tervek elfogadása egy teljes évet csúszik, így a szakma részleteiben leszállított „hivatkozási alap” nélkül kénytelen működni, számos feloldhatatlan, vitás helyzetet teremtve ezzel az érintett feleknek.

A VÁLTOZÁS SZÜKSÉGESSÉGÉNEK VIZSGÁLATA

Kiindulásnak vegyük a 2002. január 1-jét megelőző időszakot, amikor a helyi üzemeltető még ismeretlen fogalom volt, így a katonai szervezetek bázisüzemeltető alosztályai végezték a munka „dandárját”. A bázisüzemeltető alosztály akkor még rendelkezett kellő szakmai felkészültséggel és infrastruktúrával felszerelt állománnyal, ezáltal a laktanyák üzemeltetésének költségei az alakulatok szintjén gyakorlatilag meg is álltak, azokat járulékos költségek már nem terhelték, nem kellett kettő vagy akár három egymástól költségvetésileg önálló apparátust az üzemeltetés feladataiba bevonni.⁴

Egyenes következmény tehát, hogy az infrastrukturális területre szánt költségvetési források racionalizálása során a figyelem leginkább annak vizsgálatára irányult, hogy a korábbi rendszerű üzemeltetés nem költséghatékonyabb-e.

A Magyar Honvédség a katonai objektumok üzemeltetési költségeinek optimalizálása érdekében első körben három irányba indult el:

- egyrészt kísérletet tett egyes üzemeltetési feladatok katonai erőkkel történő kiváltására;
- másrészt az üzemeltetés színvonalának megtartása mellett próbálta az üzemeltetési költségeket kordában tartani;
- harmadrészt európai uniós források felhasználásával próbálta meg felzárkóztatni a hátrányos helyzetben lévő katonai objektumok infrastruktúráját.

A katonai szervezetek oldaláról nézve ez a folyamat soha véget nem érő vívódásnak tűnik, míg az elvárt hatások nem igazán akarnak beindulni.

Az első intézkedés során a megrendelő, amikor vissza akarta venni az épülettakarítási, -gondozási feladatokat, talán nem számolt kellőképpen azzal, hogy a laktanyák már 12 éve nem végeznek ilyen irányú tevékenységet, így az újbóli beindítás egyszeri költségei igen magasak lesznek. A befektetett tőke csak évek múltán fejt ki kedvező hatását, ezáltal az átlagos szükségességét rövid távon igen nehéz lehet megmagyarázni.

Ennek ellenére 13 objektumban mégis átvette 2012. július 1-jétől az épülettakarítási, gondozási (kaszálás, lombeltakarítás, parkápolás, seprítés, hó- és síkosságmentesítés) feladatokat a hadrend, melynek működési tapasztalataira immáron lehet támaszkodni.

⁴ Szolgáltató, szolgáltató helyi képviselője, helyi szolgáltató által megbízott alvállalkozó.

A második intézkedés legfájóbb okozata – a katonai szervezet oldaláról – az, hogy az értékhatár feletti azonnali hibabejelentés rendszere akadozni kezdett, melynek hatására mára már csak a működőképesség számít, nem vagyunk képesek olyan ütemben karba helyezni, mint amennyi az amortizációs ráta miatt elvárható lenne. A szolgáltató továbbá a költségracionalizálás folyamányaként jelentős humán erőforrástól is megvált.

A harmadik intézkedés egy eddig kiaknázatlan területet érint, amelyben valóban jelentős potenciál rejlik, ugyanakkor ennek a támogatási rendszernek az adaptálása további kihívásokat tartogat.

Belátható, hogy az üzemeltetés átszervezése a jelenlegi viszonyok miatt elodázhatatlan.

AZ ÜZEMELTETÉS OPTIMALIZÁLÁSÁNAK FORMAI MEGOLDÁSAI

A honvédelmi költségvetés pénzügyi forrásainak korlátai újabb alternatív, humán és pénzügyi források bevonását teszik szükségessé a talpon maradás biztosítása érdekében. Véleményem szerint saját maga alatt vágja a fát az az alakulat, amely nem csatlakozik a mindenkor meghirdetett, nem a honvédelmi költségvetés terhére elszámolásköteles humánstratégiai programokhoz, vagy nem társul európai uniós pályázatokhoz.

A mostani *közmunkaprogram* mégis számos alakulat esetében ellenérzéseket vált ki. Nem vitatom, a program sajátosságai és a szolgáltatási szerződés jelenlegi formája nehezen összeegyeztethetőek. Még olyan részletekre is figyelni kell, nehogy olyan munkát végeztessünk a közmunkásokkal, amelyért a szolgáltatónak, a teljesítésigazolások szerint, a megrendelő oldal fizet.

A szolgáltatási szerződésnek le kellene szabályoznia ezen eseteket, módot teremtve a megrendelői oldal nagyobb térnyerésére, aminek természetesen a mindenkor meghirdetett program kereteinek figyelembevételével, célkitűzéseivel harmonizálni kell. Lehetőséget kell továbbá biztosítani a katonai szervezeteknek, hogy az ezen humánstratégiai programokhoz szükséges anyagigényüket a szolgáltató – a rendelkezésre álló vezetői karbantartói keret terhére – munka- és bármiféle átalánydíj nélkül biztosíthassa.

Az anyagok ily módon történő lebiztosíthatósága azért is előnyös, mert a honvédségi beszerzés mára már igen túldimenzionálttá vált, így hiába a likviditási forrás, ha azt szabályosan nem, vagy csak jelentős késlekedések árán lehet beszerezni. A jelentkező igények javarésznél viszont nem lehet fél- vagy akár egy évet várakozással tölteni.

Másrészről az alakulatok költségvetés-szigorításai miatt mára már valóban csak annyi pénz áll rendelkezésre, amennyi az adott évben a katonai szervezetek alapműködésének fenntartására elegendő, így készletképzésre, ezáltal tudatos előremutató magatartásra már nem kötelezhetőek az alakulatok. Ezt a feladatot most a Magyar Honvédség Logisztikai Központjának kell ellátnia.

Ebből következően, mondhatni, egyszerűsödött a katonai szervezet élete, mivel nem kell a beszerzésekkel bajlódni, ellenben a központi beszerzések, valljuk meg, ma még igencsak döcögősek. Vigyázni kell tehát, nehogy úgy járjunk velük, mint az üzemeltetéssel, vagyis továbbadjuk egy erre a célra szakosodott nem honvédségi szervezetnek, elsorvasztva ezáltal a katonai szervezetnél ma még meglévő képességeket.

Kitüntetett figyelmet kell tehát biztosítani az optimalizálás jegyében az emberi tényezőnek. Nem hihetjük azt, hogy a katonai infrastruktúrában jártas, gépész- vagy építész-mérnöki diplomával rendelkező szakemberek egyszerre elárasztják a Magyar Honvédség Hadkiegészítő és Központi Nyilvántartó Parancsnokságának kapuit. Ezen „megkopott” utánpótlásról igenis a Magyar Honvédségnek kell gondoskodnia. A Nemzeti Közszolgálati Egyetem biztosíthatja a szükséges képességekkel rendelkező szakembergárdát. Az

üzemeltetés optimalizálása szempontjából fontos továbbá, hogy az alakulatok speciális igényei is megjelenjenek a szolgáltatási szerződésben; nem lehet mindenkire ugyanazt a cipőt ráerőltetni, ennek érdekében konzultációkat kell tartani a megrendelői és a szolgáltatói oldal részvételével.

Az épületgépészeti és építőmesteri munkákat igénylő objektumok tervszerű megelőző karbantartását mielőbb „rehabilitálni kell” úgy, hogy az az amortizációs rátával szinkronba kerüljön. Másképp hogy is lehetne elvárni a karbantartási kötelezettséget⁵ az alakulatok parancsnokaitól? Ennek alapja lehet a *Laktanya infrastrukturális terv*, amelyet ma már nem is egyeztetnek a katonai szervezetekkel, pedig az épületek most is amortizálódnak.

Alapvető hiányosság volt, hogy a szükséges fejlesztéseket nem megfelelő módon rögzítették a szolgáltatási szerződésben, így többnyire csak a meglévő állapotokat konzerválták.

Azt, hogy mit kell tenni a katonai objektumokban, a Honvédelmi Minisztérium Hatósági Hivatala szakhatósági ellenőrzések során mára már minden alakulatnál feltárta, de a feladatok megvalósításához továbbra sem rendeltek hozzá elegendő forrást.

A FŰTÉS-, VÍZ-, SZENNYVÍZ- ÉS ÁRAMELLÁTÁS OPTIMALIZÁLÁSA

Fűtés- és melegvíz-szolgáltatás

A katonai objektumok java részében a mai viszonyokhoz képest túlméretezett gázkazánok találhatóak, amelyek távhő előállítására általánosan fűtik a kazánházra rákapcsolt épületrendszereket.

A gázvezeték-rendszerek sajnos mára már kezdenek amortizálódni, míg a távhővezetékek mindinkább a talajvizet is melegítik, továbbá a mind gyakrabban kilyukadó radiátorok is egyre többször áztatják el magukat az épületeket, így a helyzet megoldása egyre sürgetőbb lenne. A szolgáltatóknak ugyanakkor nem érdeke nagyobb fejlesztésekbe investálni. Részükre nincs semmiféle garancia, hogy az üzemeltetést hosszabb távon is végezhetik. Véleményem szerint honorálni kellene egy-egy jelentősebb, a fűtési rendszerek korszerűsítését célzó feladatvégrehajtást a felmondási határidő⁶ kitolását kilátásba helyező opciós ajánlattal, ezáltal téve érdekeltté a szolgáltatót saját üzemeltetési költségeinek – a korszerűsítés elvégzése által történő – csökkentésében.

Másik megoldás: az épületek energiahatékonyságának növelését megcélzó fűtési rendszerek korszerűsítésének végrehajtása az Európai Unió támogatásával, a Kohéziós Alap finanszírozásával.

Vízellátási rendszerek

A vízellátás napjainkban felkapott kérdéskör lett, ugyanis az Európai Unió az arzén megengedett határértékét 2012. december 24-étől 10 µg/l nagyságrendre változtatta, ezáltal jelentős feladatok keletkeztek a laktanyai ivóvízellátás terén is. A katonai objektumok vízellátási rendszerei elavultnak mondhatók, a hidrofórházak nem képesek ezt a megváltozott arzénhatárértéket kezelni; ott ahol a bejövő víz magasabb arzénmennyiséget tartalmaz, csak egy újabb, korszerűbb hidrofórház kialakítása útján oldható meg az alacsonyabb szennyezettségi mutatójú víz előállítása.

⁵ 191/2009. (IX. 15.) Korm. rend. 2. § d pont.

⁶ „Felek rögzítik, hogy a szolgáltatás tárgyára tekintettel a felmondás időtartama a tárgyévet követő év december 31-ig tart, de minimálisan a felmondás kézhezvételét követő naptól számított 1, azaz egy naptári év.” 21520/01/44/10-01-03 számú Szolgáltatási Szerződés 14.3. pontja.

A laktanyákban a hidroforházak korszerűsítése mellett a csőrendszerek mechanikus tisztítását is végre kell hajtani, ugyanis a rendszerben jelentős lerakódások keletkeztek, amelyek még sokáig felszakadozhatnak, ha nem távolítják el azokat. A probléma megoldását az Európai Unió szintén kiemelten támogatja, így a feladat adott. Ennek egy megvalósítási példája a kecskeméti Szentgyörgyi Dezső Repülőbázis területén újonnan létesített, a mai kor kihívásainak megfelelő hidroforház.

Szennyvízkezelés

A legnagyobb problémát az elavult és rendkívül környezetszennyező gép- és harcjárműmosók jelentik. Az ülepítőrendszerek és a hozzájuk kapcsolódó szivattyúházak állapota kritikus, ezen a területen is az európai uniós támogatási rendszer nyújthat segítséget. További probléma, hogy a laktanyai csapadékvíz-elvezetés többnyire nem megoldott, szikkasztóárkok vannak, amelyek a mostani szélsőséges időjárási viszonyoknak már nem tudnak ellenállni. Szentesen a Damjanich-laktanyában volt már olyan időszak, amikor a tábori víztisztító gép üzemeltetéséhez szükséges vízmennyiséget a laktanya telephelyén meglévő talajvíz biztosította. Nem gondolom, hogy ez lenne az elérendő cél. Véleményem szerint mielőbb rá kell kapcsolni a laktanyákat a már meglévő városi csapadékvíz-elvezető rendszerekre.

Fogyasztói áramellátás

A katonai szervezeteknek jelenleg vajmi kevés rálátásuk van a villamosenergia-ellátásra, mivel ezt a kapcsolattartói munkát a szolgáltató végzi az energiaszolgáltatóval. Ez nincs igazán rendjén, mivel az áramellátási problémák elsősorban az alakulatoknál jelentkeznek. Egy egyszerű áramszünet kezelése így rendkívül bonyolulttá is válhat az áttételes információáradat útján. Nem beszélve arról, hogy az alakulatok érdeke a minél jobb szolgáltatás biztosítása, így akár az érdekérvényesítés is sérülhet.

A laktanyai áramellátó transzformátorok többnyire túlterheltek, visszavezethetően arra, hogy az áramvezeték-rendszerek alumínium alapúak, melyek jelentős áramvesztést okoznak, továbbá a laktanyák fázisjavítása sem megoldott.

Úgy vélem, az áramszolgáltatóknak is érdeke az ipari fogyasztóként jelenlévő alakulatok elégedettsége, így a szükséges fejlesztések költséghatékony megvalósításáról lehetne velük egyeztetéseket folytatni.

Lég- és klimatechnika

A jelenlegi szélsőséges időjárás okozta felmelegedések a lég- és klimatechnikai eszközök szélesebb körű alkalmazását teszik szükségessé, tehát nem a luxust szolgálja a rendezvényterem vagy a nöftlenszálló esetleges légkondicionálási igénye – kivált, ha alternatív energiaforrással összekapcsolható –, hanem az új klímakörülmények kihívásaira történő válasz. Sajnos ezen a területen sem volt jelentős változás az elmúlt időszakban, pedig az Európai Unió a klímaváltozásra történő felkészülést jelentősen támogatja.

Szemétszállítás

A katonai szervezetek egyik fő problémája ez a terület; az épületfelújítások azért is késlekednek, mert a keletkező építési törmelék elszállítása hatalmas összegeket emészt fel. A költségek pedig könnyen optimalizálhatóak lehetnének, ha kötő-berendezésekkel látnák el

az alakulatokat, amelyek az építőipari bontásból és szerkezet-átalakításból származó betont és egyéb bontási szilárdanyagokat, különféle kőzetmaradványokat, márványhulladékot, kerámiát aprítanak, zúznak, illetve helyben törnek. Ezáltal a keletkezett törmelék újrahasznosításra alkalmassá válhatna.

El kell tehát gondolkodni, hogy hány olyan úthálózata van a Magyar Honvédségnek, amire ráférne a zúzott törmelékkel történő karbantartás. Ez egyfajta opció lehet ezen problémák kezelésére.

Kéménysepregetés

Ezen a területen a gondot az jelenti, hogy az épületek számtalan olyan kéménnyel rendelkeznek, amelyek a valóságban már nincsenek is használatban. A szolgáltatói szerződés csak az aktív kéményekre vonatkozik, ugyanakkor az épületek tetején roskadozó egykori füstelvezetők rontják az épületek tetőszigetelésének hatékonyságát, továbbá állagmegóvás elmaradása miatt balesetveszélyessé is váltak, így a problémát már nem lehet elbagatellizálni.

A használaton kívüli kéményeket vissza kell bontani, az épületszigeteléseket helyre kell állítani, a keletkező törmelék pedig az előbb említett módon le kell zúzni.

Épülettakarítás

Az épülettakarítás kérdései jelenleg terület alapon, a tisztítások gyakoriságának megadásával szabályozottak, de nincs rögzítve szerződés szerűen, hogy egy ember hány négyzetméternyi terület takarítását végezheti egy nap. Ennek hiányában a szolgáltató folyamatosan a megrendelő „tűrőhatárát keresi”, ami csak a nyújtott szolgáltatás rovására mehet.

Az épülettakarítás ezért is kerülhetett első körben a hadrend által is ellátható szolgáltatások körébe. Az átvételhez viszont végrehajtható állományra is szükség van. Véleményem szerint a katonákat nem kellene ezen feladatok végzésére tervezni, mivel az új közszolgálati életpályamodell már ismert részletei felettébb nagy és időigényes elvárásokat támasztanak velük szemben – kiváltképp, ha valóban hosszabb távon honvédségi kötelékben akarnak maradni –, így tehát a szakma magas szintű művelése nem teszi lehetővé egy újabb feladat ellátását. Az épülettakarítást ezért a jövőben közalkalmazottakkal vagy közmunkásokkal lehetne a leghatékonyabban megvalósítani.

Takarítóanyag biztosítása

Ezen a területen sürgősen változásra van szükség, mivel a választható anyagok jegyzéke igencsak idejétmúlt. A szolgáltatási szerződés mellékletét képező anyaglistán többnyire csak az árak változnak, nem pedig a választható anyagok.

Az anyagjegyzékben szereplő tételek egységes, választható rendszerű kialakítása érdekében mielőbbi módosító javaslatokat kell bekérni a katonai szervezetektől, mivel a szolgáltató által biztosított takarítóanyagokat elsősorban a katonai szervezeteknél használják fel.

Rovar- és rágcsálóirtás

A rovar- és rágcsálóirtás feladata a szolgáltató részéről csupán az irtásra korlátozódik, nem pedig az elszaporodott élőlények kedvező életterének megszüntetésére. A szemléletbeli változást további szabályozó intézkedés útján mielőbb elő kell segíteni.

Parkápolás

Ez a terület is alkalmas lehet a hadrend által végezhető feladatok körébe, mivel már évek óta csak a kiemelt objektumokban van teljesítés a szolgáltató részéről. A feladat megvalósítására az épülettakarításnál már említett közalkalmazotti vagy közmunkás állomány alkalmazása lenne célravezető.

Kaszálás, lombeltakarítás

A szolgáltatói szerződésben meghatározott elvárás, hogy a fű magassága nem haladhatja meg a 30 centimétert, igen kedvező a szolgáltatói oldal számára – vajon mit szólna az előljáró, ha a katonai objektumokban 29 centiméteres, elburjánzott növényzet fogadná? Véleményem szerint a füves gyakorlótereket kaszálás, lombeltakarítás tekintetében elkülönítetten kell kezelni a laktanyai zöldterületektől; a parkápolást nem lehet a teljes laktanya területén alkalmazni. Ez a munka is alkalmas a hadrend által adaptálható feladatok körébe, ellenben itt már jelentős infrastruktúra beszerzésére is szükség van.

Seprés

A takarítandó felületek újbóli felmérése a közelmúltban megtörtént, de ettől a nyújtott szolgáltatás még nem lett jobb. Ehhez a feladatrendszer is át kell alakítani, priorizálni szükséges a területeket, a seprétséggyakoróságokat pedig ennek megfelelően újra kell gondolni. Nem lehet minden laktanyai területre homogén szabályozást alkalmazni (kéthavonta egy alkalommal történő seprés).

Hóeltakarítás

A lehulló hó mennyisége sajnos teljességgel kiszámíthatatlan. Ennek megfelelően, a váratlan helyzetek eredményes leküzdése érdekében a szolgáltató részére előírnám a minimálisan tárolandó síkosságmentesítő anyagkészletet és a hóeltakarításhoz szükséges eszközparkot.

Rendezvénybiztosítás

A katonai rendezvények elengedhetetlen része a rendezvények elhelyezés jellegű feladatainak a biztosítása. A jelenlegi szolgáltatás hároméves szüneteltetés után került ismét a katonai szervezet által tervezhető keretek közé. A keret nagyságát a jövőben mindenképpen növelni szükséges, és – a félreértések elkerülése végett – pontosítani kell az igénybe vehető szolgáltatások körét.

A KATONAI ELHELYEZÉS PROBLÉMÁINAK KIHATÁSAI A KATONAI OBJEKTUMOK ÜZEMELTETÉSÉRE

Az infrastrukturális beruházások kivitelezésének nehézségei – a katonai elhelyezés vonatkozásában – közvetve kihatnak a katonai objektumok üzemeltetésére. Ezek a problémák a következő ok-okozati összefüggésekre vezethetők vissza.

A katonai célú építési beruházást⁷ értékhatártól függetlenül⁸ a 2011. évi CVIII. törvény (a továbbiakban: Közbeszerzési tv.) szerint kell végrehajtani a vonatkozó kormányrendelet értelmében.

Így a katonai szervezet egy egyszerű nyilászárócsereét – amire, tegyük fel, lenne is költségvetési fedezete – csak oly módon kezdeményezhet, ha:

- az elvégezni kívánt elhelyezési feladatot a katonai szervezet – az AN38-at érintő előirányzat-átcsoportosítást megelőzően – a Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokságnak szakmai felülvizsgálatra felterjeszti;
- amennyiben a kérést az MH ÖHP pozitívan bírálja el, úgy a Honvédelmi Minisztérium Védelemgazdasági Hivatal főigazgatójának engedélyét kell kérni az előirányzat átcsoportosítása érdekében;
- a főigazgatói engedély birtokában az építési-beruházási feladatot – a beszerzési eljárás megkezdése érdekében – a Közbeszerzési tv. 7. § (3) bekezdésének a) pontjában hivatkozott tevékenységek jegyzéke szerint ismételtelen fel kell terjeszteni – az MH ÖHP útján – a HM VGH részére.

Az eljárási rendből adódik, hogy legoptimálisabb esetben is a valós feladat megindításáig hat hónap idő szükségeltetik, ez a tág intervallum a katonai fél számára gyakorlatilag kezelhetetlen.

Az éves költségvetési keretszámokat leghamarabb március hónapban adják csak meg a katonai szervezetek részére. Így egyrészt márciusig kötelezettséget vállalni jelentős kockázatot rejthet magában, másrészt novemberben pedig már a lekötetlen keretek elvétele Damoklész kardjaként lebeg a katonai szervezetek felett, vagyis április végén, május elején el kell tudni dönteni minden kétséget kizáróan, hogy van-e a katonai szervezetnek elhelyezési feladatok végzésére szabad előirányzata. Belátható, hogy „varázsgömb” nélkül az efféle előrelátás nem várható el a katonai szervezetektől.

Ezen teljes eseményláncolat ugyanakkor visszavezethető a 228/2004. (VII. 30.) kormányrendelet 2011. évben történt módosítására,⁹ mely deklarálta az építési beruházás fogalmát, ezáltal létrehozva a jelenlegi paradox helyzetet.

Véleményem szerint a katonai célú építési beruházások esetében eltérő szabályozás szükségeltetik, ami lehetővé teszi az egyszerűsített eljárások alkalmazhatóságát. Ellenkező esetben az alakulatok szintjén a beruházások menedzselésével se kell majd a jövőben sokat „vesződni”, ugyanis azok száma teljesen le fog csökkenni, mivel nem lesz olyan kiképzett szakember az alakulatoknál, aki egy ennyire bonyolult jogi háttérrel szabályozott folyamatot kézben tud tartani.

⁷ A HM vagyonkezelésében lévő, illetve a HM, a HM közvetlen alárendeltségébe, közvetlen és fenntartói irányítása, valamint felügyelete alá tartozó szervezetek és a Magyar Honvédség katonai szervezetei használatában lévő épületen, építményen, építményrészén, építményegyüttesen és ingatlanon – ideértve az ingatlanokhoz közvetlenül tartozó nyomvonal jellegű építményeket – megvalósuló, a közbeszerzésekről szóló 2011. évi CVIII. törvény (a továbbiakban: Közbeszerzési tv.) szerinti építési beruházás.

⁸ 228/2004. (VII. 30.) Korm. rendelet.

⁹ 295/2011. (XII. 22.) Korm. rendelet 2. §. Hatályos: 2012. I. 1-től.

Széli Ferenc ny. ezredes:

A MOZGÓKONYHÁK TÖRTÉNETE A MAGYAR HADERŐBEN

*„Nincsen ura a gyomornak, szolgálja pedig mindenik; az éhség,
és szomjúság rontja el a hadakat inkább, hogysen az erő.
Azért vigyázz kapitány és jól vess oly gondot,
hogy evvel ne kellessék harcolnod, mert veszed nagy kárát.”*
Zrínyi Miklós¹

A XVII–XVIII. században a katonák étellemezése nagyrészt a markotányosok² feladata volt, akik a hadsereggel kötött szerződés alapján végezték az étellemezési ellátást, amiért a katonák fizettek a kapott zsoldjukból. A XIX. században, a napóleoni háborúk korában, amikor a tömeghadseregek kialakultak, a hadseregek vezetése gondoskodott az ételkészítésről. Az ételek elkészítése a katonákra hárult: a kioskolt nyersanyagból nekik kellett az enni-valót elkészíteni. Ebből következően az ételek minősége az egyes katonák ügyességétől, szakértelmétől függött.

Az 1948–49-es szabadságharc idején a katonák ellátása központilag csak a kenyérré terjedt ki, ebből 2 font³ járt egy napra. Az étkeztetés biztosítása érdekében a századok főzési osztályokat alakítottak, ahol a főzést egy választott osztályi szakács végezte. A napi étkezés az osztály részére 4 font húsból és „tápláló vastag ételből” (főzelék) vagy tésztából

50M taligakonyha

¹ Az idézet Zrínyi Miklós: Vitéz hadnagy c. művéből való.

² Nem csak markotányosnők voltak, mint az az irodalomból közismert.

³ 2 font hozzávetőleg 1kg.

állt. Helyiségekbe való beszállásoláskor a házigazdának kellett a katonák ebédjéről gondoskodni, de ahhoz csak főzeléket volt köteles adni. Ezért a szállásadónak napi 3 krajcár főzetési pénz járt.

A XX. század elején kezdték alkalmazni a főzőeszközöket a terepen folytatott gyakorlatokon. 1905-ben az osztrák–magyar hadseregben is hozzáláttak a mozgókonyha tervezéséhez és gyártásának előkészítéséhez. Magyarországon a Weiss Manfréd gyár (Budapest) vállalkozott a mozgókonyha gyártásának előkészítésére és a próbakonyhák legyártására. Az 1909M mozgókonyha rendszerbeállítását 1910-ben a „Militär- technische Komitee”, a bécsi hadügyminisztérium technikai bizottsága elfogadta.

A Weiss Manfréd Acél- és Féművek Rt. 1112 db konyha gyártására kapott megrendelést.⁴ A gyártás Csepelen történt, ugyanakkor egyes alkatrészek elkészítésével alvállalkozókat bíztak meg. A mozgókonyha mozdonyrészébe⁵ egy wertheimzárral felszerelt pénztárszekrényt is be kellett építeni a század hadipénztárak részére.

A Magyar Királyi Honvédség az első mozgókonyháját 1908. májusban kapta meg, amelyet az 1. honvéd gyalogezredhez rendszeresítettek.

A mozgókonyhák háborús viszonyok közti kipróbálása az első világháború hadszínterein történt. A háború során szerzett tapasztalatok összegzése, értékelése, a tanulságok levonása még a világháború befejezése utáni években is foglalkoztatta a szakembereket.

„A mozgókonyhák arra szolgáltak, hogy az azokkal felszerelt magasabbparancsnokságok, csapatok és intézetek részére a tábori étkezést a menetmozdulatok alatt elkészíthessük és így az éjjelre való beérkezés, avagy a pihenőállás elfoglalása után ízletes és az egység fenntartását elősegítő étkezés mielőbb kiszolgálható legyen”⁶ – olvasható egy korabeli utasításban.

Egy mozgókonyhával voltak felszerelve a következő szervezetek:

- Ezredparancsnokságok.
- Gyalogoszázadok.
- A lovasság századai.
- Az ágyú- és tarackütegek.
- Utászszázadok.
- Vasúti századok.
- Egészségügyi intézetek és tábori kórházak.

A hegyi csapatok mozgókonyha helyett főzőládákkal voltak ellátva.

Egy mozgókonyhában 250-260 fő részére lehetett ételt főzni.

A „mozdonyban” kellett tárolni a nyersanyagot, a kocsis, a szakács és a lovak élelmét, a főzőeszközöket, a tűzifát, a karbantartáshoz és loápoláshoz szükséges eszközöket, valamint a hajtókatona és szakács felszerelését.

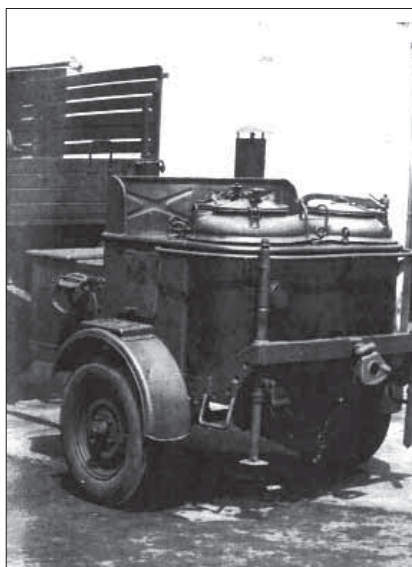
- Az üres konyha 500 kg.
- A megterhelt maximum 900 kg.
- A folyamatos ellátás érdekében minden mozgókonyha elé egy országos járművet⁷ állítottak, ami egy szabványos és egy tartalékadagot szállított. Ezeket nevezték konyhakocsiknak.

⁴ Süli Attila: Az 1909M mozgókonyha.

⁵ A mozdonyhoz kapcsolták a mozgókonyhát és azt húzták a lovak, a mozdonyon ült a hajtó katona.

⁶ Utasítás a 9. mintájú mozgókonyha berendezésére, használatára és kezelésére. (16-r. 109 l.) 1915. Pallas ny., Honvédelmi min.

⁷ Lőcsős szekér, amit a mezőgazdaságban használtak.

52M mozgókonyha vontatva

A mozgókonyhán a következő ételeket készítették:

Levesek: marhahúsleves, burgonyaleves, disznóhúsleves, gulyás, babgulyás, birkagulyás, levespép.

Köreték: rizs (marhahús, sertéshús, vagdalthús); búzadara (marhahús), árpakása (marhahús); borsó-, bab-, lencsefőzelék (pirított szalonnával és hagymával); burgonyafőzelék, burgonyapüré; burgonya héjában, sózott zsírral; burgonya savanyított káposztával; kelkáposzta-főzelék; köleskása, tejben; makaróni, tarhonya; saját készítésű tészták (gombóc, galuska mártással); polenta (kukoricaliszt pirított szalonnával és hagymával, sajttal); mamaliga (*fokhagymás puliszka – Sz. F.*), mint az előző, savanyúsággal.

Az első világháborút követően (1920–1938) hadseregfejlesztésről Magyarországon a trianoni szerződés korlátozásai miatt nem beszélhetünk. Ebben az időszakban az első világháborúból visszamaradt technikát használták, így a mozgókonyhák fejlesztése sem került napirendre, a gyakorlatokon az első világháborúból megmaradt konyhákat üzemeltették.

A hadseregfejlesztés 1938-ban indult az úgynevezett „Győri programmal”,⁸ amikor megkezdtek a gépesített csapatok, a légierő fejlesztésének tervezését, majd végrehajtását a háborúra való felkészülés jegyében.

A csapatok és intézetek kétféle lóvontatású mozgókonyhával rendelkeztek:

- mozgókonyha, kétfogatú⁹ (3 db 93 literes nagy és 1 db 20 literes kis főzőüsttel), általában 200 fő után 1 db,
- taligakonyha, egyfogatú¹⁰ (3 db 45 literes nagy katlannal és 2 db 14 literes víztárolóval), 125-130 fő után 1 db.

A technikai fejlesztés következtében létrehozott gépesített alakulatok részére nem lehetett alkalmazni a lóvontatású mozgókonyhákat, ezért szükségessé vált a gépvontatású mozgókonyhák kialakítása és beszerzése. A feladatot úgy oldották meg, hogy a fakerekes lóvontatású mozgókonyhákat átalakították gumikerekes konyhákká, és a kevés gépesített

⁸ A „Győri program” az akkori kormány által 1938-ban, Győrben meghirdetett beruházási program volt, amely során egymilliárd pengőt irányoztak elő a hadsereg fejlesztésére.

⁹ Két ló vontatta.

¹⁰ Egy ló húzta.

alakulatot, valamint a légierő alakulatait ezekkel a konyhákkal látták el. A mozdonyt, amihez a lovak voltak befogva, eltávolították, a mozgókonyhához vonóhorgot rögzítettek, amivel a tehergépkocsikhoz lehetett kapcsolni vontatmányként.

A második világháború után, 1948–49-ben megkezdődött a magyar hadsereg fejlesztése mind létszámát, mind technikai eszközeit tekintve. Ennek keretében került sor új mozgókonyhák tervezésére és legyártására. A tervezés a háborús tapasztalatok felhasználásával történt; ekkor már csak gépvontatású mozgókonyhákat terveztek és állítottak elő.

50M TALIGAKONYHA

Az új tábori főzőeszközök közül az első a kisebb alegységek ellátására készült 50M, már gépvontatású taligakonyha volt.

Az 50M taligakonyha főbb adatai:

- Fafütéses.
- Üstök: 2 db 50 l-es, 1 db 25 l-es,
- Vízhordó edény: 2 db 12 l-es.
- Hossza: 1650 mm.
- Szélessége: 1540 mm.
- Súly: 500 kg (feltöltve).¹¹
- Elkészíthető ételadagok: egytálételből 120-130, kéttálételből 80-90 adag.

Részei:

1. Üstház (tüztér, támasztóláb, előkészítő asztal, szerelékkláda).
2. Aluváz (vonórúd, gumikerekek, támasztólábak, pótkerek).
3. Főzőegység-felszerelés.¹²

50M MOZGÓKONYHA

Az 50M mozgókonyha alapvetően megegyezett az 50M taligakonyhával. Eltérés csak a főzőkatlanok számában és űrtartalmában volt.

Főbb adatai:

- Fafütéses.¹³
- Üstök: 3 db 60 l-es, 1 db 25 l-es.
- Vízmelegítő katlan: 2 db 12 l-es.
- Súly: 600 kg (feltöltve).
- Hossza: 2580 mm.
- Szélessége: 1425 mm.
- Elkészíthető ételadagok: egytálételből: 220-230 adag, kéttálételből: 105-110 adag.

Részei:

1. Üstház: 3 mm-es vaslemezből készült. A főzőkatlanok anyaga 99,5% alumíniumlemez, amelyet acéllemez védőburkolattal láttak el.
2. A vázkeret (acélcsőből 3 mm falvastagságú).
3. Főzőegység-felszerelés.¹⁴

¹¹ Feltöltés: vízzel és ételekkel.

¹² Főzéshez használt különböző szerszámok, fatüzeléshez használt szerszámok.

¹³ Szénnel fűteni tilos, mert kiolvad az üstház.

¹⁴ Főzéshez használt konyhai szerszámok, fatüzeléshez használt szerszámok.

AZ 52M¹⁵ MOZGÓKONYHA ÉS EGYSÉGFELSZERELÉSE

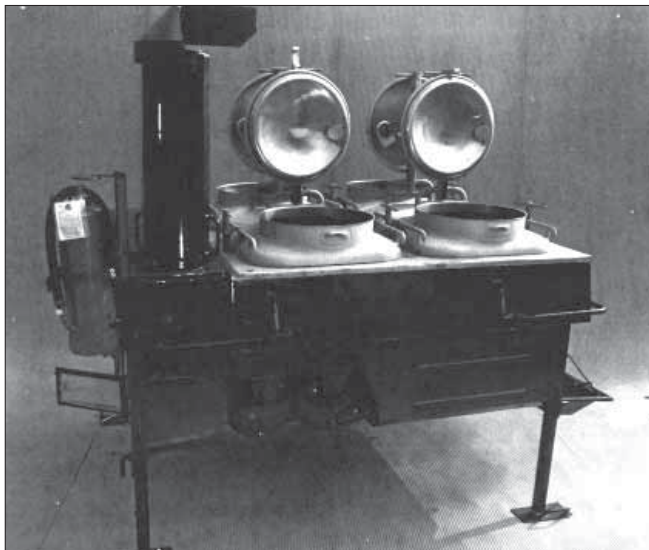
Főbb adatai:

- Fafűtéses.
- Üstök száma: 2 db 100 l-es, 1 db 60 l-es.
- Üstök anyaga: alumínium.
- Vízmelegítő tartály: 1 db 45 l-es.
- Hossza: felépítmény: 1600 mm, teljes: 3260 mm.
- Szélessége: felépítmény: 1150 mm, teljes: 1700 mm.
- Magassága: felépítmény 550 mm, teljes: 1725 mm.
- Önsúly: 730 kg.
- Összsúlya: 1000 kg.
- Nyomtávolság: 1470 mm.
- Egytengelyes utánfutón elhelyezett konyhaszekrény.
- Elkészíthető ételadagok: egytálételből: 300-320 adag, kéttálételből: 170-180 adag.
- Az ételadagok kiszámításánál egytálételnél 0,7 liter, kéttálételnél 0,5 liter levestel, 0,4 liter főzelékkel, 0,2 liter feltéttel kellett számolni.
- A víz egyszerre forr mindhárom üstben 55 perc, alacsony hőmérsékleten 70 perc alatt.
- Tűzifaszükségele egy főzéshez száraz fából 17-20 kg.

Az üstök kuktarendszerűek, amely 0,2 atmoszférás túlnyomást tesz lehetővé.

Részei:

1. A ház (tengely, futómű, vonórúd, pótkeréktartó, első és hátsó támaszlábak, sárvédők).
2. Felépítmény (üstszekrény, kémény, beépített vízmelegítő tartály, szerelékeny láda, fatároló, katlanleszorító körmök).
3. Kiegészítő cikkek (főzőüstök, tálalóasztal, üstkiemelő, üstnyílásfedél, pótkerék).
4. Főzőegység-felszerelés:

69M mozgókonyha üzemelés előtt

¹⁵ 52M (mintájú) azt jelenti, hogy 1952-ben rendszeresítették a hadseregben.

- egységfelszerelés láda
- 3 db vízveder
- 1 db fűszertartó doboz
- 1 db kőolajlámpa
- 1 db kőolajkanna
- 1 db fejsze
- 1 db fűrész, kerettel
- 1 db reszelő
- 1 db húshorog, nyéllal
- 2 db kavarófa
- 1 db ételmyszer-vászonzsák
- 1 db szűrőkanál, üzemi
- 4 db 0,5 literes merőkanál
- 2 db szeletelőkés
- 1 db csontozókés
- 1 db fenőacél
- 2 db zöldségtisztító kés
- 2 db húsvilla
- 1 db konzervnyitó
- 1 db drótkefe
- 1 db tűzpiszkáló
- 2 db lakat

A kezelési utasítás a következő kezelési szabályok betartását javasolja:

- Fűtéshez apró tűzifát használjunk, az élénkebb égés elérése céljából.
- A mozgókonyhát szénfélékkel vagy kőolajtermékkel fűteni tilos.
- A lezárt katlanoknál a gőz a biztonsági szelep felemelése után távozik.
- A biztonsági szelep tisztántartására különös gondot kell fordítani. (Eltömődés esetén robbanás következhet be.)
- Ügyelni kell az üstfedél felnyitására, előtte gőzteleníteni kell, mert a kiáramló gőz balesetveszélyes.
- Használatbavétel előtt a vízmelegítő tartályt töltsük fel vízzel a tartálylemez kémelése céljából.
- Téli üzemelésnél használat után a vizet le kell engedni a tartályból, mert a megfagyott víz a tartályt szétfeszítheti.
- Indulás előtt az ajtók, fedelek és leszorító körmök zárását ellenőrizzük. A feltámasztó lábakat rögzíteni kell.
- Az ételkészítés közben a nem használt üstöket fel kell tölteni vízzel; az alumínium alacsony olvadási pontja miatt az üstök kilyukadhatnak.
- Menetek közbeni pihenőknél ellenőrizni kell a kerekeket, a konyhák felkapcsolását, a pótkerék, az ajtóleszorító körmök és üstfedelek rögzítését.
- Üzemelés közben erdőben menet közben ügyelni kell arra, hogy a parázstartályból kihulló szikra tüzet ne okozzon.

A mozgókonyha tárolása:

- Tárolás előtt gondosan karba kell helyezni.
- A festett részeket le kell olajozni.
- A tűzteret és az ajtókat rozsdavédő olajjal kell bekenni.
- Az üstök belső felületét technikai vazelinnel kell bekenni.

- Tárolás alatt a mozgókonyhákat fel kell bakolni és a kerekek (gumik) nyomását csökkenteni kell 1 atmoszférával.
- Biztosítani kell a katlanok szellőzését.
- A vízmelegítő tartályból a vizet teljesen le kell üríteni.
- Zárt helyen a mozgókonyha-egységfelszerelést a konyha mellett kell tárolni.

A fejlesztés következő lépcsőfokaként a mozgókonyhát az addigi fafűtés mellett olajfűtésre is alkalmassá kellett tenni olajégőfej használatával. A csapatok teljes gépesítése, a háborúban tervezett, illetve szükségessé váló nagyfokú manőverezés szükségessé tette a menet közbeni főzés biztosítását, hogy a pihenők alkalmával lehessen meleg ételt biztosítani a katonák számára. Ugyanakkor fenn kellett tartani a képességet, hogy szükség esetén (amennyiben a fűtőolaj valamilyen okból nem hozzáférhető) fával is lehessen a mozgókonyhában főzni.

A nyugodtabb munkavégzés, a rossz időjárási viszonyok kellemetlen hatásainak csökkentése (hó, eső, hideg) a mozgókonyhához sátrat is rendszeresítettek a munkakörülmények javítása érdekében.

A szerkezetileg bonyolultabb és összetettebb mozgókonyha kezelése is nagyobb szakértelmet kívánt az azzal dolgozó élelmezési szakemberektől. Ezért külön erre a célra tanfolyamokat kellett szervezni először a vezető állományoknak, majd a szakácsoknak, hogy megismerjék az új technika használatának szabályait és szakszerű működtetését.

A 69M VEGYES TÜZELÉSŰ MOZGÓKONYHA¹⁶

A mozgókonyhát teljes mértékben magyar tervezés alapján állították elő. A tervezésben részt vett az akkori Honvédelmi Minisztérium Élelmezési Főnökség Fejlesztési Osztálya, közreműködtek a Haditechnikai Intézet fejlesztőmérnökei és a mozgókonyha gyártására kijelölt Élelmiszeripari Gépgyár (ÉLGÉP) tervezői.

A megrendelés, a szállítási szerződés elkészítése, a kifizetése, a szállítási szerződésben foglaltak végrehajtásának ellenőrzése az Élelmezési Főnökség Élelmezési Áruforgalmi Osztályának feladata volt.

A gyártás közbeni ellenőrzést és a műszaki átvételt még a gyártó telephelyén, az Élelmezési Főnökség Átvételi Osztályának élelmezéstechnikai szakemberei végezték.

Az új mozgókonyhák gyártásának és átvételének ütemében a régi 50M és 52M mozgókonyhákat az egész hadseregben lecserélték az új 69M mozgókonyhákra. A teljes mozgókonyha-állomány lecserélése több évet vett igénybe.

A 69M mozgókonyha főbb adatai:

- Üstök száma: 4 db 80 l-es, 1db 35 l-es.
- Üstök hasznos térfogata: 270 l.
- Üstök anyaga: rozsdamentes acél.
- Üstök súlya: 32 kg.
- Üstök súlya feltöltve: 92 kg.
- Olajtartálypár teljes térfogata: 100 l.
- Pirítóüst hasznos térfogata: 28 l.
- Sütőepsi teljes térfogata: 22 l.
- Olajtartály max. nyomása: 3-3,3 atm.

¹⁶ A vegyes tüzelésű megnevezés arra utal, hogy olajjal és fával is fűthető szükség szerint. Később a technikai fejlesztés során gázzal történő fűtést is lehetővé tettek. Ezek a konyhák azonban csak exportra készültek.

- Olajtartály min. nyomása: 1,5 atm.
- Maximális olajfogyasztás: 4,5 l/óra.
- Minimális olajfogyasztás: 2 l/óra.
- Forralási idő (180 l, 20 °C-on): 45–50 perc.
- Forralási idő (180 l, –10 °C-on): 75–85 perc.
- Hossza: 2955 mm.
- Szélessége: 1960 mm.
- Magassága: 1850–2430 mm.¹⁷
- Önsúlya: 953 kg.
- Összsúly: 1256 kg.

Alkalmos egytálételből 300-350, kéttálételből 180-200 adag elkészítésére.

A 69M mozgókonyha alacsonyabb kivitelezésű a korábban rendszeresített konyhánál. Zártabb, egyszerűbb felépítésű. Vontatása bármely, a honvédségnél rendszeresített gépkocsival lehetséges. Nyomtávolsága a gépkocsik nyomtávolságával megegyező. Hasmagassága biztosítja a megfelelő első és hátsó terepszöveget (29°, illetve 25°).

Az alváz végén nyitott Y kiképzésű, ami lehetővé teszi a felépítmény leválasztását az alvázról, a lábakra állítást, így könnyebb hozzáférni a főzőeszközökhöz, a lábak magassága átállítható. Az olajtartályban lévő nyomás a manométerrel ellenőrizhető. Az esetleges túlnyomást kombinált levegőszelep akadályozza meg.

A mozgókonyhát ellátták tartalék olajégővel.

A mozgókonyhához kiegészítésként az alábbi cikkek tartoznak: 1 db 63M egységes sátor, 1 db takaróponyva a konyha tartós tárolásához, a főzőeszközöket tartalmazó egy-ségfelszerelés-láda.

A felépítmény teljesen beépített. A tetejét a porvédő fedél védi, amelynek csatlakozó pereme tökéletes zárást biztosít. A felépítmény első részében tárolótér van kialakítva a tartozékok részre. Ezek: 1 db üstkiemelő, 1 db utászlapát, 2 db üsthelybefedő, 2 db alumínium sütőtepsi fedővel, 1 db légpumpa, 1 db fatüzeléshez szükséges réstakaró lemez, 1 db tüztisztító vas.

Az olajégő három részegységre bontható: olajbetáplálás és -szabályozás, olajpára fejlesztése és lángképzés, mechanikus rögzítés.

Levegőnyomást biztosító rendszer:

A 2 db olajtartályba, melynek űrtartalma 100 l, 55-60 l gázolajat töltünk. A fennmaradó levegőtérben túlnyomást hozunk létre a levegőtartályba történő pumpálással. Túltöltés esetén a befűvató szelep 3,3 atm levegőnyomásnál nyit. Az olajtartály levegővel, gépkocsikompresszorral is feltölthető. A szelepházhoz csatlakozik a levegő nyomását mutató manométer, amelynek számlapján az üzemi nyomás piros vonallal van jelölve.

A mozgókonyha alkalmazása, kezelése:

A települési helyre vontatott mozgókonyhát négyféleképpen lehet üzemeltetni:

- Alvázon szabadban.
- Alvázon sátorban (vagy építményben).
- Alváz nélkül (lábakon) szabadban.
- Alváz nélkül sátorban (vagy építményben).¹⁸

¹⁷ Kihúzott kéménnyel.

¹⁸ A konyha járműre rögzítve is üzemeltethető, vasúti szállításhoz alkalmas.

Főzési segédeszközök:

A konyhához tartoznak a főzési segédeszközök, amelyeket „Főzőegység-felszerelés” elnevezésű ládában helyeztek el. Ezek a főzést közvetlenül kiszolgáló tartozékok¹⁹ és a konyha működését elősegítő eszközök és tartozékok.²⁰

A mozgókonyha karbantartása:

A karbantartás feloszlik napi ellenőrzésekre és I–II-es műszaki szemlékre.

Az I-es műszaki szemlélt 100 üzemóra után végzik, a II-es műszaki szemlélt 200 üzemóra után kell végrehajtani.

A 69M mozgókonyha időtálló konstrukciónak bizonyult, jól szolgált, és a mai napig jól szolgálja a katonák tábori körülmények közötti meleg étellel történő ellátását télen, nyáron, távoli területeken, Ázsiában, a Közel-Keleten és sivatagi területeken egyaránt.

Az 1980-as években az MN Élelmezési Főnökség Fejlesztési Osztálya és a Haditechnikai Intézet közös munkával kifejlesztett egy „önjáró mozgókonyhát”. Az önjáró mozgókonyha egy háromtonnás, szekrényes tehergépkocsira épített konyha, beépített vegyes tüzelésű üstökkel, szellőzőberendezéssel ellátva, ahol zárt térben ideális körülmények között lehet az ételeket feldolgozni és elkészíteni, előkészítő asztalon, célszerűen, szekrényekben rögzített elhelyezett konyhatechnikai eszközökkel,²¹ menet közben is.

A tehergépkocsi-szekrényhez csatlakoztatva egy étkezdesátort lehetett építeni tábori étkezési felszereléssel. A konyhakocsiból így zárt térben lehetett eljuttatni a készételt az étkezőkhöz.

A konyhakocsiból egy prototípus²² el is készült, amit csapatpróbának vetettek alá. A próbákon bevált, előrelépést jelentett volna a tábori főzőeszköz-fejlesztésben, de sajnos sorozatgyártásra már nem került sor.²³

A mozgókonyhák fejlesztésére nemcsak a technikai fejlődés és a csapatok nagyfokú manőverezési követelményei voltak hatással, hanem az ételek mennyisége és minősége iránti megnövekedett igények is. Biztosítani kellett jobb, igényesebb, összetettebb ételek tábori körülmények közötti előállításának lehetőségét. A jövőben e képességet tovább kell fejleszteni, ahogy erre nagyobb hadseregekben már található példa.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Nagy Sándor – dr. Pisztrai László – Tóth József – dr. Zimonyi István: *A magyar katonai ellátó (hadtáp) szolgálat története. Az őshazától 1949-ig.* Zrínyi Kiadó és MN Hadtápfőnökség, Budapest, 1984.

Süli Attila: *Az 1909M mozgókonyha története.* A katonai hagyományörzés elektronikus könyvtára, 2014. www.eskir.extra.hu

Tábori élelmezési felszerelések műszaki leírása. Szmk: Tankönyv, Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskola, 1977.

Zrínyi Miklós: *Vitéz hadnagy.* Zrínyi Miklós prózai művei. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1985.

¹⁹ Főzési segédeszközök, merőkanalak, kések, húsdaráló, szűrő, üzemi merőkanál, kavarófák stb.

²⁰ Ezek: csákány, pótkerék, világítófelszerelés, utászlapát stb.

²¹ A konyha 300 fő ellátására képes kéttáléttal.

²² A prototípus ma is létezik, de nincs használatban.

²³ A magasabb egységek törzseinek és tábori egészségügyi intézetek ellátásra tervezték.

Farkas Gyöngyi:

„BECSÜLETTEL ÉLÜNK ÉS HALUNK.” MAGYAR KATONAI IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS A DUALIZMUS ÉS AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ IDEJÉN

„Esküszünk, hogy Magyarország apostoli királya, és hazánk szentesített törvényei iránt, hűséggel és hódolattal viseltetünk. Esküszünk, hogy Ő Felségének és Ő Felsege tábornokainak és minden egyéb előljáróinknak (...) is engedelmeskedünk (...) parancsaikat minden szolgálatban teljesítjük, minden ellenség ellen (...) mindenütt, mindenkor és minden alkalommal vitézül és férfiasan harcolunk, csapatainkat, zászlóinkat és lövegeinket semmi esetben el nem hagyjuk, az ellenséggel soha a legkisebb egyetértésbe nem bocsátkozunk, magunkat mindig a haditörvények szerint és derék honvédekhez és harcosokhoz illő módon viseljük, és így becsülettel élünk és halunk!”¹

Ez a magyar honvédség részére kiadott eskümintá tartalmazza mindazon magatartásformákat, amelyek teljesítését elvárták a katonától, hogy a haza javára szolgáljon, éljen és haljon.

A M. KIR. HONVÉDSÉG LÉTREHOZÁSA

Az önálló magyar hadsereg hosszú ideig csak be nem teljesült kívánalma volt a magyar nemzetnek a Habsburg Birodalom keretei között élve. Az 1848–49-es szabadságharc alig több mint egy évet leszámítva, csak a kiegyezési tárgyalásokon került elő a nemzeti hadsereg megteremtésének ügye. Az 1866-os porosz–osztrák háborúból vesztesen kikerült Ausztria számára elkerülhetlenné vált a hadseregreform kérdésének megoldása.

A kiegyezési tárgyalások egyik legvitatottabb pontja a hadsereg kérdése volt. A magyar rendek követelése az önálló magyar hadszervezet megteremtésére, a katonai körök törekvése a közös hadsereg és az egységes vezetés fenntartására, valamint az uralkodó akarata, hogy a hadügy felségjog maradjon, szinte áthidalhatatlannak mutatkozott. Az egységes, német vezényletű, dinasztikus jelvények alatt szolgáló közös hadsereg csak úgy volt elfogadható a magyar közvélemény számára, ha ez kiegészül az önálló magyar honvédség állandó kezekkel történő felállításával.

1867 februárjában, a kiegyezési tárgyalások nyomán megalakult a magyar kormány. Létre jött a magyar Honvédelmi Minisztérium is a Helytartótanács katonai ügyekkel foglalkozó két osztályából. Csak adminisztratív kérdésekben volt illetékes, nem volt jogosult a magyar hadsereg felállítására. Az osztrák kormány és maga Ferenc József is kiállt a fegyveres erő oszthatatlansága mellett, így külön hangsúlyozták, hogy a „cs. kir. hadsereg egyetlen része sincs a magyar Honvédelmi Minisztériumnak alárendelve”.²

Gróf Andrássy Gyula miniszterelnök és honvédelmi miniszter a hadsereg kettéosztását, vagy a magyar honvédségnek mint kiegészítő katonaságnak a felállítását javasolta, elsősorban a belső rend fenntartására hivatkozva. A honvédség kérdését az 1868-as Magyarország politikai rendszerének fennmaradásával, megszilárdulásával vagy összeomlásával hozta

¹ Szolgálati Szabályzat a m. kir. honvédség számára I. rész. Bp. Pallas, 1908, 14–15.

² Józsa György Gábor: Ferenc József zászlói alatt (1848–1914). Corvina, 60–61.,137.

összefüggésbe. Javaslati elfogadásától tette függővé a hazai politikai többség támogatásának megnyerését vagy elvesztését.³ Az osztrák politikusoknak be kellett látniuk, hogy Magyarországot elveszíthetik, ha e törekvéseknek nem adnak szabad utat. De Andrásynak is tudomásul kellett vennie, hogy 20 évvel a magyar forradalom után nincs olyan politikus Ausztriában, aki beleegyezne egy önálló, teljes értékű magyar hadsereg létrehozásába. Ferenc József a hadsereg megerősítése érdekében a megegyezés mellett döntött. Az 1868. évi törvényekkel (XL. tc. a véderőről, XLI. tc. a honvédségről, XLII. tc. a népfelkelésről) lerakták az új védelmi szervezet alapjait: 82 gyalogzászlóaljból és 32 lovasszázadból létrejött a magyar honvédség, amelyhez azonban nem tartozott sem tüzérség, sem műszaki csapat.

A Monarchia hadereje immár három részből állott:

- a cs. és kir. hadsereg és haditengerészet,
- a m. kir. honvédség és a cs. kir. Landwehr,
- a m. kir. népfelkelés és a cs. kir. Landsturm alakulataiból.

Az uralkodó hatáskörében maradt a hadsereg vezérlete (a hadsereg háborúban való legfőbb vezetése és az azzal való rendelkezés joga), vezénylete (hadigazgatásra vonatkozó legfőbb parancsolási jog és fegyelmi hatalom) és a belső szervezete (a hadsereg belső szervezeteinek megállapítása, kinevezések, fegyvernemek, csapatok, katonai hatóságok megállapítása) vonatkozó döntések, a hadüzenet és a békekötés joga.

Az uralkodó főhadúri jogainak biztosításával kivonták azokat a magyar kormányzati keretből. A hadsereg fenntartásához szükséges költségvetés és az újoncmegajánlás joga viszont az országgyűlés hatásköre maradt. Ez az átmeneti megoldás sem a bécsi udvart, sem a magyarokat nem elégítette ki, ezért a honvédség körüli harcok végigkísérték a Monarchia egész történetét.⁴

A MAGYAR KATONAI IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS MEGSZERVEZÉSE

A hadsereg „kifelé pajzs és kard, az országon belül pedig a trón és a törvényes rend támasza”.⁵ E feladatának betöltéséhez szükséges, hogy minden olyan „támadást” megtoroljon, amely véd- és ütközésképe ellen irányul. A katonai igazságszolgáltatás célja, hogy a hadsereg rendjét és fegyelmét a jog eszközeivel biztosítsa, mert „a fegyelem pedig a hadsereg lelke, amely nélkül a hadsereg háborúban hasznavehetetlen, békében veszedelmes” (Moltke).

Az 1867. XII. tc. 13. §-a előírta, hogy a katonai törvényalkotásnak azonos elveken kell alapulnia, amely szükséges is volt a közös hadsereg működőképessége miatt. A közös haderő részére készült (Gesetzentwurf über die Militärstraf-prozeßordnung für die Gemeinsame Wehrmacht) és a magyar országgyűlés számára szóló törvényjavaslat szöveg és tartalom szerint is megegyezik. A magyar katonai igazságügyi szervezet és annak eljárásjoga is az osztrák mintát vette alapul. Ahogy ezt az 1868. XL. tc. 50. §-a és a XLI. tc. 18. §-a is kimondja: „a sorhadnál és a honvédségnél a szolgálati szabályzat egyenlő legyen.”⁶

³ Kriegsarchiv Militär Kanzlei 76/36-8 1868.

⁴ Die Habsburgermonarchie 1848–1918. Bd. V. Die bewaffnete Macht. (Hrsg. von Wandruszka und Urbanitsch) Wien, 1987.

⁵ Szolgálati Szabályzat 1875. I. rész 1. § 2. pont 18.

⁶ CJH 1836-1868. évi törvények. Bp., Franklin 1896, 600. 1868. XLI. tc. 18. § 482.

BÍRÓSÁGI SZERVEZET

A magyar katonai igazságügyi szervek kiépítése is a cs. kir. katonai bíróságok mintájára történt. Ezek szervezete a következőképpen tagolódott:

Az I. fokú bíróságok a helyőrségbíróságok (die Garnisons-Gerichte), a tengerészeti bíróságok (die Marine-Gerichte), a testőrbíróságok (die Garde-Gerichte) és a katonai akadémiai bíróságai (die Militär-Akademie-Gerichte).

A II. fokú bíróság a „Militär-Obergericht”.

A III. és végfolyamodású bíróságként pedig az „Oberste Militär-Gerichtshof über alle der Gerichtsbarkeit des Heeres und der Kriegs-Marine unterworfenen Personen” működött.⁷

Természetesen a honvédségben, a létszám miatt sem volt szükség ennyi szervezeti formára. Itt a büntetőbíráskodás kétfolyamodású volt:

Elsőfolyamodású: m. kir. honvéd törvényszékek minden honvédkerület székhelyén

Személyzete:

- a bíróság főnöke – a honvédkerületi parancsnok,
- 3-4 beosztott hadbíró.

Másodfolyamodású: M. Kir. Honv. Főtörvényszék Budapesten.

Személyzete:

- egy magasabb rendfokozatú tábornok mint elnök,
- egy tábornok-hadbíró mint irodaigazgató,
- megfelelő számú ezredes hadbíró,
- az ülnökök fele a Honvéd Főparancsnokság által esetről esetre kivezényelt katonai állományú törzstisztekből is állhatott, akik mint szavazók működtek és a hadbírák után szavazhattak,
- egy törzshadbíró mint tanácsjegyző.

A Főtörvényszék határozatait az elnökön kívül 8 bíróból álló tanácsülés szótöbbséggel hozta. Ha a szavazatok egyenlők voltak, az elnök szavazata döntött. Így előfordulhatott, hogy a jogászai megítélés alulmaradt a katonai szavazatokkal szemben. A szavazás rangban felülről lefelé zajlott. A halálos ítélet meghozatalához teljes szótöbbségre volt szükség.

A büntető- és megkegyelmezési jog (ius gladii et aggratiandi) az ezzel a joggal felruházott parancsnok kezében volt. Az első folyamodású bíróságok bűnügyekben csak e parancsnok utasítására járhattak el. Ő rendelte el a vádlott üldözését, letartóztatását, a vizsgálat és a haditörvényszéki tárgyalás megtartását. Ő erősítette meg az ítéletet, végrehajtatta azt, ill. enyhíthette, vagy megkegyelmezhetett. Ez a jog álláshoz volt kötve, a m. kir. honvédségnél a főparancsnok gyakorolhatta. Ezredesektől fölfelé azonban a Főtörvényszéket illette a jog. Hasonlóképpen a felségárulási perekben szintén nem a parancsnok döntött. A politikai elítéltek megkegyelmezése az uralkodó hatásköre maradt.

A BÍRÓSÁGI ELJÁRÁS MENETE

A vizsgálat megindításának alapját a gyanúsított csapatteste által beterveztett tényvázat képezte, amelyben a büntetendő cselekmény leírása szerepelt. Ezen az alapon rendelte el az illetékes parancsnok a nyomozó eljárást. Ő döntött arról is, hogy a terhelt szabadlábon vagy vizsgálati fogságban várja a nyomozás eredményét. A vizsgálat eredményét a sértett, a vádlott

⁷ Az Osztrák–Magyar Monarchia hadainak szervezete. Glückmann–Vághó-féle átdolgozott kiadás. Bp., Pallas, 1904, 384–395., 566.

és a tanúk kihallgatását, a házkutatás eredményét, a bűnjelek lefoglalását a „tényállás”-ban rögzítették. Külön leírás következett a bizonyítékokról, az alkalmazandó paragrafusokról, a súlyosbító és enyhítő körülményekről. Mindezek után a hadbíró megfogalmazta indítványát a büntetéstételre. Ezt a hadbírói előadást olvasták fel a haditörvényszék előtt. Ezután a hadbíró emlékeztette a bíróságot, hogy „mindent előítélet és részrehajlás nélkül bíráljon meg, a fennálló törvények szerint hozzon ítéletet, és mindazt, ami ezen a hadtörvényszéken tárgyalatik, az ítélet kihirdetéséig, a szavazás módját pedig, mint szolgálati titkot, mindenkorra hallgassa el”. A bírói eskü letétele után a vádlott nyilatkozott vallomása fenntartásáról, majd a szavazásra került sor és ennek alapján az ítélethirdetésre.⁸

BÜNTETTEK ÉS VÉTSÉGEK

Tisztek esetében az előfordult vádak legnagyobb része sikkasztás volt. Ahogy erre a honvédelmi miniszter rámutatott, ennek kettős oka volt. Egyrészt, hogy a tisztikar nagy részének anyagi helyzete „igen nyomasztó” volt. „Másik része pedig abból eredt, hogy az illetők a kezelési és szolgálati szabályokat vagy nem értvén eléggé, vagy magukat azokon könnyelműen túl tévén, ezáltal károkat okoztak.”⁹

Jellemző bűncselekmény volt az egész korszak alatt a beosztottak rovására elkövetett testi sértések, amelyet változó szigorral ítélték meg a hadbíróóságok. Enyhítő körülménynek vették, ha a tett a fegyelem, a rend és a szolgálati szabályok betartatása következtében történt meg. Mérlegelte a bíróság az elkövetésben az „ellenséges szándék” meglétét.¹⁰

A további években is igen kevés tisztí bűncselekményről maradtak fenn adataink. A köztörvényes bűncselekmények igen ritkák. A lakosság zaklatása, erőszakos rekvirálás és egyéb erőszakoskodás, melyek miatt az előző évszázadokban oly sok panasz volt a hadseregbe, a dualizmus fél évszázada alatt ritkán fordultak elő, ami növelte a tisztikar társadalmi elismertségét. Mindez vagy azt mutatja, hogy a tisztikar alapján becsületes volt, vagy azt, hogy a mundér becsülete védelmében eltussolták bűnügyeiket.

A katonai büntettek közül a legénység esetében legnagyobb számban a behívóparancs iránti engedetlenség fordult elő.

A behívóparancs iránti engedetlenség, ha hat héten belül nem nyert más elintézés, hadbíróóság elé került. Az 1868. XLI. tc. 23. §-a szerint a beidőzés napjától számított 6 hétig nem jelentkezők 3 havi fogságot kaptak. Hat hét utáni elfogásukkor hosszabb tartamú börtönbüntetésre és még 1 év szolgálatiidő-meghosszabbításra ítélték őket. Az 1868. XL. tc. 47. §-a elfogásuk elősegítését polgári kötelességnek tartja.¹¹ A véderőtörvény elleni visszaélések száma azonban továbbra is jelentékeny maradt. Ebben közrejátszott a földrajzi fekvés, mert dél és délkelet felé szabad út állt a katonáskodni nem akaró fiatal emberek előtt. Másrészt a balkáni államokkal továbbra sem volt kiadatási szerződés, tehát ott biztos menedéket találhattak az elszököttek. A hadsereg fegyelmének megszilárdulásával, a határok szigorúbb ellenőrzésével, valamint a hadbíróóságok munkájának köszönhetően a századforduló után valamivel csökkent a szökések száma. De a korszakban végig jelentős maradt a katonai szolgálat előli menekvés.

A legénységi bűnügyek második leggyakrabban előforduló ügye a lopás, ill. a tulajdon elleni vétségek, amelyek száma a tárgyalt időszakban végig jelentős volt. Ez a katonák

⁸ Hadtörténelmi Levéltár (továbbiakban HL) M. kir. szegedi II. honvédkerületi bíróság iratai.

⁹ HL HM előterjesztések, 1874. febr. 15.

¹⁰ HL M. kir. honv. Főtörvényszék iratai kt. 399/1918.

¹¹ CJH 1836–1868. évi törvények. Bp. Franklin 1896. 600.

nincstelenségével és ínségével magyarázható (napi egyszeri főétkezés, 840 gr kenyéradag, 6 krajcár zsold),¹² mivel a visszatartó erő meglelt volna, hiszen a bíróságok, ha rábizonyult az elkövetőre a vád, mindig súlyos börtönnel büntették.

A kezdeti időszak őrszolgálati kötelességsértései a századforduló tájára a fegyelmi rendszabályok kidolgozásával és betartásával egyre csökkenő számban fordultak elő.

Az erőszakos bűncselekmények, gyilkosság, rablás, súlyos testi sértés száma nem volt jelentős, felségsértésről vagy zendülés elkövetéséről alig van adatunk.¹³

AZ ÚJ KATONAI BÜNTETŐ PERRENDTARTÁS ELŐKÉSZÍTŐ MUNKÁLATAI

A perrendtartás tervezete 1902-ben elkészült, a következő év elején a magyar, az osztrák és a közös hadügyminiszter, valamint a magyar és az osztrák igazságügy-miniszter szakközegeiből alakított bizottság megvitatta. A magyar honvédelmi miniszter a magyar törvényhozás számára előkészített javaslatát a miniszterelnöknek megküldte.¹⁴ A következő évben a törvénytervezet többrendbeli módosítása után azt újból a szakelőadók tanácskozása elé utalták vissza,¹⁵ de továbbra sem született határozat, mert a „politikai viszonyok a reformműnek nem kedveztek”.¹⁶ A fegyveres erőnél érvényben levő katonai büntetőeljárás az ún. inquisitorius rendszeren nyugodott. Ezzel szemben a bünvádi eljárásban már általánossá váltak „a művelt államok törvényeiben” a vád, a szóbeliség és a közvetlenség, a nyilvánosság és a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvei, amelyek a szabad védelemnek és a felfüggesztő hatályú perorvoslatnak is helyet engedtek. A cél az volt, hogy a valódi bűnöst érje a büntetés, de nem több, mint amennyit megérdemel. Inkább 100 bűnöst futni hagyni, mint egyet ártatlanul elítélni. „Minthogy pedig az igazságosság követelménye a fegyveres erő érdekeivel sem lehet ellentétes”, tehát ezeknek a „modern” alapelveknek a katonai igazságszolgáltatásban is érvényesülniük kell. A katonai bünvádi perrendtartásnak a polgári törvényekkel is illik összhangban lennie, eltérések csak ott lehetnek, ahol a fegyelem érdekével és a „helyes katonai szellemmel” össze nem egyeztethetők.

Az 1911-ben kiadott szervei határozványok már előrevetítik az új alapelvek törvénybe iktatását. Bár a gyors és törvényszerű büntető igazságszolgáltatásban a bírák kötelesek „a legnagyobb lelkiismeretességgel és fáradhatatlan buzgalommal eljárni”, de emellett nem szabad figyelmen kívül hagyniuk azt sem, hogy a bünvádi eljárásban érdekelt egyének szabadságát, becsületét, vagyoni és egyéb jogait „a törvények, és eljárási szabályok által vont határokon belül lehetőleg kímélni kell”.¹⁷ A bírói függetlenség megteremtése érdekében valamennyi hadbíró a hadbírói tisztikar főnökének alárendeltségébe helyezték (44. §). A hadbírák csak becsületügyi eljárás útján, büntetőbírói ítélettel, vagy a katonai állományú tisztek személyi viszonyainak kezeléséről szóló szabályzatban foglaltak szerint bocsáthatók el rendfokozatukból, vagy veszíthetik el állásukat (50. §).¹⁸

¹² Sandgruber, R.: Die Anfänge der Konsumgesellschaft. Wien, 1982, 227.

¹³ HL IV. bírósági fond iratai.

¹⁴ A m. kir. kormány működése és statisztikai évkönyve. Bp., Athenaeum, 1904, 483.

¹⁵ HL HM eln. 1205.-1904.

¹⁶ A m. kir. kormány 1905. évi működéséről. Bp., Athenaeum, 1906, 523.

¹⁷ Ideiglenes utasítás és ügyviteli szabályzat a m. kir. honv. dandár-, és hadosztálybíróóságok számára. Bp., Pallas, 1911, 155.

¹⁸ Szervei határozványok, 1911. HM eln. 3176.-1911.

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ

Az általános mozgósítással megváltozott minden a köznap életben. A hadviselés érdekei kerültek teljesen előtérbe. Az igazságszolgáltatás terén is változások történtek. A háborús viszonyok közepette módosult a büntetés célja és alapja. A célja a megtorlás lett, az alapelvek, amelyek által megítélték azt, súlyosbodtak. A háború is létrehozott bűncselekményeket, pl. az árdrágítást. Voltak csak a háborúban elkövethető bűncselekmények, mint a gyávaság, az ellenséges szolgálatba lépés, az engedély nélküli zsákmányolás és a fosztogatás. A katonai büntetőbíráskodást alárendelték a háború szükségleteinek. Mozgósítás, ill. háború esetén különösen fontos volt a három haderő egységének megvalósítása a katonai igazságszolgáltatás terén is. A gyors és egységes lebonyolítás érdekében ugyanazok a jogszabályok érvényesültek, tekintet nélkül arra, hogy a tettes a fegyveres erő melyik részéhez tartozott.

A hadrakelt seregnél a bűnvádi üldözés jogával a következő parancsnokok voltak felruházva: az önálló dandár- és hadosztályparancsnokok; a hadtestparancsnokok; a hadseregparancsnok és a főparancsnok.

Az ügyési és az ítélőbírói munkakör nem vált külön, de a kis létszámra való tekintettel nem is volt lehetséges. Az eljárás gyorsítása érdekében kibővítették a sereg büntetőhatóságainak joghatóságát. A bírói eljárás egyszerűbb lett, mint a rendes eljárásban. A hadbíró nem volt könnyű helyzetben, a harcoló csapatok nem működhetek közre a bűnvádi eljárás előkészítésében. A feljelentések teljesen tisztázatlan állapotban kerültek a hadbíró elé. Sem a bűncselekmény, sem a bizonyítékok nem voltak kellően felderítve. Számos tényező nehezítette az eljárást, így a csapatok mozgása, a harci cselekmények, a távolságok, a rossz közlekedési viszonyok. A mozgó háború elveinek megfelelően nem voltak helyhez kötött bíróságok. Vizsgálóbírák sem működtek, feladatukat a nyomozásvezetők vették át. Ítélobíró-ságként 5 tagú haditörvényszék működött, de ez csak akkor ült össze, ha erre szükség volt.

Az ítélelhozatalnál a katonai büntető perrendtartás nem kívánta meg a tanács tagjainak egyhangú szavazatát. Hogy a megfelelő számú szakképzett igazságügyi tiszt esetleges hiánya ne gátolhassa a bűnügyek elintézését a nyomozásvezetői, a vádlói, a kirendelt védői, sőt a rögtönítélő eljárásban, ha a késedelem veszéllyel járna, a tárgyalásvezetői feladattal is katona állományú tiszteket lehetett megbízni.

Hogy a büntető határozatok rendelkezéseinek végrehajtását a jogorvoslat ne késleltesse, az illetékes parancsnok határozatai ellen, valamint a tábori törvényszék ítéletei ellen perorvoslat nem volt. Az ítélet az illetékes parancsnok megerősítésével jogerőssé vált. A parancsnok előzőleg kikérhette egy beosztott hadbíró véleményét az ítélettel kapcsolatban.

Az illetékes parancsnok, katonai szolgálatteljesítés okokból a hadseregnél is engedélyezhette a szabadságvesztés elhalasztását vagy félbeszakítását, anélkül, hogy ez a joga korlátozva lett volna. Ha kegyelmezési joggal is fel volt ruházva, a kiszabott büntetés enyhítését vagy elengedését is kilátásba helyezhette arra az esetre, ha az elítélt az ellenség előtt bátor magatartást tanúsított. Sőt, a rendelkezések meg is követelték, hogy a fegyveres erő tagjait a bűnvádi eljárással és a büntetés-végrehajtással csak annyira vonják el a hadiszolgálat alól, amennyire az a fegyelmi vagy igazságszolgáltatási szempontból feltétlenül szükséges volt. Nem volt megengedett a tábori fogdák túlzásúfolása! A tábori haditörvényszék által elítéltek az 1 hónapig terjedő büntetéseiket a tábori fogdáknak töltötték, de ha szabadságvesztésük ezt az időt meghaladta, a legközelebbi honvédségi fogdába szállították őket.¹⁹

¹⁹ HL Hf-p eln. 5393.-1914. Rendelkezések a katonai bűnvádi eljárásra vonatkozólag mozgósítás esetében. Bp. Állami ny. 1914, 18.

A háború második évében már megmutatkozott a katonai bünvádi eljárás nehézsége és lassúsága, holott éppen az ügyek gyors és egyszerű elintézésén, az elrettentő példaadáson lett volna a hangsúly. Ezt fokozta, hogy a hátországi katonai igazságügyi szervek a hadsereg bíróságaihoz utalták át azon terheltek bűnügyeit, akiket közben behívtak, jóllehet bűnügyük gyakran már hónapok óta folyamatban volt.

1916. augusztus 1-jén rendelet született a Honvédelmi Minisztériumban a katonai bíróságok által elítélt személyek hadkötelezettségre szorításáról. Tekintet nélkül arra, hogy a vádlott milyen tartamú szabadságvesztést kapott, szemlére kellett állítani és megvizsgálni az arcvonalbeli szolgálatra való alkalmasságát. A frontszolgálatot ekkor még a „börtönbüntetés félébeszakításának kedvezményeként” próbálták feltüntetni.²⁰

A katonai szolgálat alól való kivonást, még tényleges betegséget igazolva is, az állam hadereje ellen elkövetett bűntettnek minősítették.²¹

A csapatok a háborús események előrehaladásával egyre inkább leharcoltak és rosszul ellátottak lettek. Lépten-nyomon tapasztalhatók voltak a fegyelem meglazulásának és a függelemsértésnek az esetei: verekedések, részegeskedés, a civil lakosság fosztogatása, rablások, sőt zendülések és nyílt lázadások is. „A katonai fegyelmet minden körülmények között helyre kell állítani, ill. fenn kell tartani, ha nem akarjuk a négy éves háborúnak eddigi fényes eredményeit veszélyeztetni” – írta a honvédelmi miniszter 1918-ban. „Ezért a fegyvelmsértéseket a legszigorúbban meg kell torolni.” Az elrettentés érdekében a legénységet többször figyelmeztették, hogy mely bűncselekmények esetében nem fognak eltekinteni a rögtönítélő eljárástól (lázadás és szökés esetei).²²

A fronton a nélkülözö katonák egyre több köztörvényes bűncselekményt hajtottak végre, mint pl. élelemlopást. Hét-nyolc darab kétszersült és egy tenyérszál nagyságú szalonna jogtalan elvétele 14 napi súlyosított börtönt vont maga után.²³ Ha a vádlott a főtárgyaláson nem jelent meg, akkor azt el kellett napolni. Ez igen hosszúvá és körülményessé tette a bírósági eljárást; pl. a fent említett eset majd egy évig elhúzódott, és csak 1918. június 1-jén fejezték be.

A csendőrség által a magyar birodalom területén elfogott szökevények száma a háború alatt a következőképp alakult:

Év	Katona
1914-ben	6 689
1915-ben	26 251
1916-ban	38 866
1917-ben	81 605
1918. jan. – márc.	44 611

A szolgálatból magukat önkényesen elvonók tényleges számát a katonai hatóságok egyébként több mint 100 000-re becsülték. A Monarchia másik felében a viszonyok hasonlóak voltak. Az államrendőrség főkapitánya szerint 1918 őszén 40-50 ezer szökött katona lehetett Budapesten.²⁴

²⁰ HL HM eln. 15/a.12.328.-1916.

²¹ HL M. kir. pozsonyi IV. honv. kerület parancsnokának ügyésze. Ü. 1541/1916.

²² HL HM eln.15/a 13.961-1918.

²³ HL M. kir. pozsonyi hadosztály bíróság Hb. 897.-1917.

²⁴ Bathyány Tivadar: Beszámolóm I–II. köt. Bp. 1927. II. köt. 162–163.

A cs. és kir. hadsereg főparancsnokságának utasítására 1918. július 6-tól a hadra kelt seregnél ún. fegyelmi szakaszokat állítottak fel a bírósági elítéltek számára. A szakaszokba való beosztás 3 hónapra szólt. Ezeket a katonákat az arcvonalba dobták *fegyver nélkül*, vagy közvetlen mögötte alkalmazták nehéz fizikai munkára. Az elítélteket megfosztották kitüntetéseiktől, fegyverviselésük tilos volt, megvonták szabadságukat, dohányfejadagjukat stb.²⁵

A HÁTORSZÁGI BÍRÓSÁGI SZERVEZET

Minden honvédkerület területén 1 dandár- és 1 hadosztálybíróság működött.

A dandár-bíróságok a havidijasok és a legénység fölött ítéleztek katonai vétségek esetén, ha legfeljebb 6 havi büntetés volt kiszabható. Bírósága 3 tagból állt:

- egy katonai állományú alezredeből vagy őrnagyból mint elnökből,
- egy katonai állományú századosból mint ülnökből és
- egy tárgyalásvezető hadbíróból.

A hadosztálybíróságok 5 tagú tanácsban – egy tárgyalásvezető hadbíró és 4 katonai állományú tiszt személyében – ítéleztek a tisztek és a legénység fölött az összes büntett és vétség esetében, amelyekre a dandár-bíróságok nem voltak illetékesek, valamint annak a fellebbezési fóruma is volt.

A legfőbb fellebbezési szerv a Legfelsőbb Honvéd Törvényszék volt. Elnökét a király nevezte ki. Bírósági teendőinek gyakorlásában önálló és független. Határozatai ellen további fellebbezésnek helye nem volt. Katonai tekintetben a honvédség főparancsnokának és a honvédelmi miniszternek volt alárendelve. Illetékessége kiterjedt minden honvéd büntetőbíráskodás alá vont személyre. Alárendeltségébe tartozott a honvédség összes bírósága. Elnöke egy magasabb rendfokozatú tábornok. Vádló közege a honvéd koronaügyész, akit a király nevezett ki. Az ügyész és helyettesei függetlenek a Legfelsőbb Honvéd Törvényszéktől, és csak a honvédelmi miniszternek voltak alárendelve. Az eljárási szabályok megsértése miatti semmisségi panaszok esetén a törvényszék 5 tagú tanácsban határozott: egy tanácselnök és 4 tanácsos (hadbíró). Egyébként 7 tagú társas tanácskozással döntött, amelyben 2 katonai állományú tábornok vagy ezredes, egy tanácselnök és a tanácsosok szerepeltek.²⁶

POLGÁRI EGYÉNEK KATONAI BÜNTETŐBÍRÁSKODÁS ALÁ VONÁSA

A mozgósítással az állampolgárok milliói kerültek egyik napról a másikra katonai igazságszolgáltatás alá. Törvényi alapot az 1912. XXXIII. tc. 14. §-sal nyert, a hadviselés érdekeit sértő bűncselekmények (jogosulatlan toborzás, kémkedés, katonai behívóparancs iránti engedetlenségre való csábítás stb.) meghatározásával. Az ugyanez évi LXVIII. tc. 9. §-a a mozgósított csapatok kíséretéhez tartozó polgári személyeket, majd a hadiszolgáltatásra igénybe vett közlekedési vállalatok személyzetét vonta katonai büntetőbíráskodás alá. Hatáskörét az ellenséges országrészek lakosaira, valamint a hadműveletek alatt álló saját területek lakosságára is kiterjesztették, mivel ott a polgári bíráskodás szünetelt. A túsok és hadifoglyok is a haditörvényszékek alá tartoztak.²⁷ Hatáskörét a LXIII. tc. a háború esetére szóló kivételes intézkedésekkel mélyítette tovább, mely által a hadsereg megkapta a jogot a postai, a távírdai és a távbeszélő-forgalom ellenőrzésére, valamint a sajtócenzúrára.²⁸

²⁵ HL HM eln. 15/a. 2.026.-1918.

²⁶ D-6 szolgálati könyv.

²⁷ Magyar Országos Levéltár K. 27. 43. d.

²⁸ CJH 1912. évi tc. jegyzetekkel ellátta dr. Márkus Dezső, Térfi Gyula. Bp., 1913. LXIII. tc. 691–710.

„Minden olyan cselekmény, mely – bár önmagában véve büntetendő cselekmény jellegével nem is bír – a honi lakosságnak az ellenség iránti rokonszenvét szemmel láthatóan vagy tünetően kifejezésre juttatja”, már megvalósítja a kbtk. 327. §-ba ütköző büntetést²⁹ – szól a Legfelsőbb Honvéd Törvényszék állásfoglalása. A kolozsvári hadosztálybíróóság például elítélt nőket azért, mert a bevonult román csapatok katonáival órát táncoltak, ill. virágot adtak nekik.³⁰

Ugyanilyen tágan büntették a szökevényeknek nyújtott segítségadást is. Ha például a feleség nem árulta el a katonaszökevény férje után nyomozó csendőröknek, hogy az otthon bujkál, mint „gonosz szándékú hazugsággal” már kimerítette a kbtk. 318. §-át.³¹

A kémkedés büntetésehez elég volt, ha a tettes híreket vagy adatokat gyűjtött újságokból, ill. mások elbeszélése alapján azzal a szándékkal, hogy azt az ellenséggel közölje. Tehát az egyszerű megfigyelési tevékenységet is büntették.³²

A hátszágban a sajtócenzúra vált mind szigorúbbá és egyre terjedelmesebbé. Az 1914. július 27-én kelt 12001 /M. E. rendelet megtiltotta „minden olyan hírnek sajtó útján történő közlését, amely a lakosság körében nyugtalanságot vagy izgalmat kelthet”, mert ezek hátrányosan befolyásolhatják a Monarchia katonai helyzetét. Tilos volt például a saját veszteségekre vonatkozó adatok közlése, a szemben álló túlerő számszerű megjelölése, azon helyek megírása, ahová az ellenséges repülőek bombái estek, a haderő ellen irányuló sértések közlése, a katonák szökéseinek vagy más katonai bűncselekmények leírása, az ellenséges hadműveletekről „túlzó leírások” közlése, a háborúellenes áramlatokról, a tüntetésekről, a békepropagandáról, a járványokról, a drágaság hatásáról szóló cikkek közlése. Egyszóval semmit sem lehetett leírni a háború mindennapos hatásáról. E közlemények megjelenése vagy eltiltása kérdésében a királyi ügyészségek kötelesek voltak a mellettük működő katonai szakértők véleményét kikérni.³³

A katonai bíróságok egysíkú gondolkodásmódjára jellemző, hogy például egy kémkedési per lelkész vádlottjait, mintha katonák lennének, egyszerűen megfosztották hivataluktól.³⁴

A világháború két utolsó évében az élelem- és a nyersanyaghiány következtében beállott nélkülözés, a mérhetetlen drágaság az ország lakóinak nagyfokú elégedetlenségét váltotta ki. Ez sok helyen a közbiztonság és az állam ellen irányuló tevékenységben jutott kifejezésre. A hadiipari üzemekben általánossá váltak a sztrájkmozgalmak. A cs. és kir. közös hadügyminiszter a munkabeszüntetések elkerülésére javasolta, hogy a hadimunkásokat helyezték rögtönítélő katonai bírások alá. A tervet a magyar honvédelmi miniszter is támogatta. A minisztertanácsi ülésen azonban az igazságügyi, a kereskedelmi és a belügyminiszter is elvetette ezt, bevezetéséhez külön törvényhozási intézkedést tartottak szükségesnek. „A tervbe vett rendelkezés jogrendünkbe, tételes törvényeinkbe és magába a katonai büntető törvénykönyvbe is ütköznék, ez csak külön törvény alkotásával lenne megvalósítható... A törvényhozás aligha adná meg a hozzájárulását, míg a törvényjavaslatnak tárgyalása a világsajtó révén közviszonyainkat kedvezőtlen világitásba helyezné.”³⁵

²⁹ HL M. kir. legfelsőbb honv. törvényszék P.75/1918.

³⁰ Uo. kt. 179/1918.

³¹ Uo. P.II. 799/17.

³² Uo. P. 436/17.

³³ HL HM eln. A sz.n.-1916.

³⁴ HL M. kir. legfelsőbb honv. törvényszék iratai P. 436/17.

³⁵ HL HM eln. 15/a. 1.136.-1917.

ÖSSZEFOGLALÁS

A dualizmus időszakában a honvédbíróságok az osztrák katonai, ill. polgári büntetőtörvények alapján ítéleztek, ami ugyan nem felelt meg a magyar közjogi szabályoknak, de híven szolgálta a Monarchia hadseregeinek egységét és nemzetek felettségét. Magyar katonai büntető törvénykönyv megalkotása, bár voltak rá kísérletek, az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásáig nem sikerült. Helyette megtörtént a modern jogfelfogásnak megfelelő eljárásjog törvénybe iktatása, amely 1914 júliusában lépett életbe. Az új büntető perrendtartás a nyilvánossággal, a közvetlenséggel, a védő alkalmazásával, a perorvoslattal azt az elvet képviselte, hogy a bűnöst ne érje nagyobb büntetés, mint amennyi már képes meggátolni a büntett elkövetését.

A bíróság összetétele folytán az ítékezésben a katonák túlsúlya a hadbírákkal szemben megmaradt, mert az ítéletnek is a katonai szellemet kellett tükröznie. „Ha azt akarjuk, hogy a tényleges katona komoly esetben megtegye kötelességét, nem szabad őt megingatni abban a tudatban, hogy egész személyiségevel a katonasághoz tartozik, és a katonaságtól függ, minélfogva nem lehet megengedni, hogy valamely, a katonai köteleken kívül álló hatalom belenyúlhasson oly ügyekbe, amelyek (...) a fegyelmet érintik.”³⁶

Ugyanakkor ennek szinte ellentétéként, olyan nézetek is megjelentek, amelyek kétségbe vonták a katonai jogszolgáltatás szükségességét a polgári társadalomból időlegesen kivett, de oda visszatérő egyének számára, a katonai ítélezési gyakorlatot csak a háborús viszonyok között ismerve el.³⁷

Az I. világháború katonai igazságszolgáltatásáról elmondhatjuk, hogy nehézkes és lassan működő volt. A hadseregbe belépett terhelt folyamatban levő bűnügyét a sereg büntető hatósága elé utalták. Így már kezdetben túlterhelték a bíróságokat. Ugyanakkor a gyanúsított alárendeltségében bekövetkező gyakori változások miatt, kikerülve parancsnoka illetékességéből, az igazságügyi szerveknél a bűnügyek állandó áttétele vált szükségessé. Nehézséget okozott az is, hogy bűnvádi ügyekben öttagú haditörvényszéki tanácsnak kellett eljárnia. Ez pedig a hadbíró felül még négy csapatbiztosi igénybevételét jelentette. Ez a harcok súlyossága és az egyre inkább jelentkező tiszthiány miatt egyre nagyobb nehézségbe ütközött. Vagyis az a rendszer, amely a béke viszonyai között még megfelelő volt, a harctéren elvesztette hatékonyságát. A háború számtalan tapasztalata a katonai vezetés számára is indokoltá tette a katonai büntető törvénykönyv megalkotását. De ez majd csak az 1930. III. és az 1939. II. törvénycikkkel történik meg.

A jövőre nézve messze ható következményekkel járt a polgári személyek katonai büntetőbíráskodás alá vonása, amelyet azzal indokoltak, hogy a rendkívüli viszonyok (háború) között a hadseregnek kell átvennie a hadviselés körébe tartozó összes személy és intézmény fölött a jogi hatalmat. Lévé, hogy majd a II. világháború egyre kiterjedtebbé válik (totális háború), ez gyakorlatilag az egész társadalmat fogja jelenteni.

Arra is voltak már törekvések, hogy a politikai bűncselekményeket egy külön bíróság elé utalják, ez lesz majd 1941-től a m. kir. honv. Vezérkar Főnökének Bírósága.

A tárgyalt korszakban tehát már „készen álltak” mindazok a jogszabályok, ill. azok tervezetei, amelyek azután majd a következő időszak katonai igazságszolgáltatását fogják jellemezni.

³⁶ CJH 1912. évi XXXII. tc. 11. § indoklása.

³⁷ Ügyvédek Lapja, Jog című lap 1889. és 1901. számai.

Bazala Csaba – Siposné Kecskeméthy Klára:

VÁSÁRHELYI JÁNOS ÉLETE ÉS MUNKÁSSÁGA

Vásárhelyi Jánost 1926. augusztus 20-án avatták főhadnaggyá a Ludovikán. Az akadémikusi évei alatt nagy hatással volt rá Somogyi Endre százados tereptantanár (1939–1945 között a magyar királyi Honvéd Térképészeti Intézet későbbi parancsnoka). A térképészeti terep-felmérő tanfolyam elvégzése után áthelyezték a m. kir. Állami Térképészeti Intézethez, ahol felmérési munkálatokban vett részt. 1947. február 1. – 1950. augusztus 20. között a Honvéd Térképészeti Intézet parancsnoka volt. Ludovikás múltja miatt, koholt vádak alapján hat évet töltött börtönben. Szabadulása után a civil Kartográfia Vállalatnál dolgozott nyugdíjazásáig. Vásárhelyi János kiváló parancsnok, térképész és katona volt, szakmai munkássága és életútja példaértékű.

AZ ÖNÁLLÓ MAGYAR KATONAI TÉRKÉPÉSZET

Az önálló magyar katonai térképészet alapításának 95. évfordulóját ünnepelte 2014. február 4-én. A magyar katonai térképészet 95 éves történetéről, a megalakulás éveiről, a II. világháború szolgálatában végzett tevékenységről, az 1945 utáni újjáépítés nehézségeiről, a Varsói Szerződés tagállamaként megélt évtizedek térképészeti feladatairól, az 1990 utáni időszakról, NATO-tagországgként napjaink tevékenységéről sok forrás és dokumentum áll rendelkezésre, több könyvet és tanulmányt írtak ezekről az időszakokról.¹ A magyar katonai térképészet Magyar Örökség-díjban részesült a történelmi jelentőségű teljesítménye elismeréseként 2011. december 17-én.²

1919. február 4-én a hadügyminiszter rendeletileg hozta létre a Magyar Katonai Térképező Csoportot Kirchlechner (Demjén) Károly alezredes vezetésével. A hadügyminiszter 2377. 10.-1919 számú rendeletével megalakult a Magyar Katonai Térképészeti Csoport (MKTCS). Feladata a térképanyag begyűjtése, rendezése, kezelése, műszerek és felszerelések gyűjtése, magyar nyelvű térkép-

Vásárhelyi János akadémikus 1922-ben

¹ A teljesség igénye nélkül: A Magyar Honvédség Térképészeti Hivatal 1919–1999. Budapest, 115; Balla János – Hrenkó Pál: A magyar katonai térképészet története I.–II. kötet. HM Térképész Szolgálat Főnökség, 1991, Budapest, 452, 389; Tremmel Ágoston: A magyar katonai térképészet útja. Geodézia és Kartográfia, 2009, 61.évf. 10. szám, 26–34.

² A díjban azok a magyar intézmények, csoportok, egyének részesülnek, akik tevékenységükkel hozzájárulnak a magyar kultúra, gazdaság, sport, tudomány, azaz a magyar társadalom erkölcsi, szellemi felemeléséhez. A Magyar Örökség-díj honlapján a díjazottak nevei megtalálhatók: http://www.magyarorokseg.hu/dijazottak_tablazata (Megnyitva: 2014. április 12.)

jelkulcs összeállítás volt.³ A csoportot 1921 tavaszától Magyar Királyi Katonai Térképészeti Intézetnek hívták.

A trianoni békeszerződés korlátozó rendelkezései érintették a Térképészeti Intézetet, ezért 1922. július 1-jétől a Pénzügyminisztérium alárendeltségébe és látszólagos irányítása alá került. M. Kir. Pénzügyminisztérium XIII/c. Állami Térképészet lett a megnevezése. Az intézet 1927-ig a Katonai Felügyelő Bizottság felügyelete alatt állt. Az intézetnek Hajts Lajos (1919–1924), Kurtz Sándor (1925), Kirchlechner (Demjén) Károly (1926–1927), Kruttschnitt (Medvey) Aurél (1927–1938), vitéz Somogyi Endre (1939–1945) voltak a parancsnokai a megalakulás, a rejtés és a háború szolgálatában töltött években.⁴

Írásunkban az 1945 utáni helyreállítás, újrakezdés egyik kiemelkedő parancsnokának, Vásárhelyi János munkásságának szeretnénk emléket állítani.

AZ ÚT ELEJÉN

Vásárhelyi János 1904. július 26-án született a Hunyad megyei Russ községben (a mai Románia területén). Édesanyja Fodor Emília háztartásbeli, édesapja Vásárhelyi János állami tanító volt. Mindkettlen szegény sorsú, vagyontalan családból származtak. A szülők nehéz, küzdelmes helyzetük ellenére négy gyermeket neveltek. Jánost, a húgát, Emíliát, valamint két fivérét, Istvánt – aki később orvos lett – és Józsefet, aki a Magyar Néphadsereg tisztjeként szolgált. A szülők mindent megtettek gyermekeik jobb sorsáért és taníttatásáért, ami hatalmas áldozatokkal járt. A családnak költöznie kellett attól függően, hogy az édesapát hová helyezték. Vásárhelyi János az elemi iskolát 1910-ben Russ községben kezdte, és az első két osztályt itt is végezte el. 1912-ben édesapja Békéscsabán kapott új munkát, így a harmadik és negyedik osztályt már itt járta ki.

A szűkös állami tanítói fizetésből nem tudta mind a négy gyermekét megfelelően taníttatni, ezért Jánost – négyük közül a legjobb tanulót – 1914-ben, 10 éves korában, államköltségen a cs. és kir. katonai alreáliskolába adta Marosvásárhelyre. A gyermek élete itt hatalmas fordulatot vett, és elkezdődött egy hosszú és színes katonai pálya. A nyolcéves al- (1914–1918), majd főreáliskolai (1918–1922) tanulmányai alatt eljutott Nagykanizsára, Kassára, Hajmáskérre, Győrbe, Kismartonba és Pécsre, mivel az iskolát mindig áthelyezték. 1919-ben a Tanácsköztársaság idején 15 éves katonaiskolás növendék volt Hajmáskéren. Tanulmányait folytatta, társaival átképző előadásokat hallgatott. 1921-ben édesanyja elhunyt. János tanulmányai befejeztével, 1922-ben katonai reáliskolai érettségit tett.

AZ AKADÉMIKUSI ÉVEK

A magyar királyi Honvéd Ludovika Akadémia 1872-ben nyitotta meg kapuit a magyar honvédtiszti pályára elhivatottságot érző, kalandvágyó, ambiciózus fiatal emberek számára. Felvételi követelményeivel és kiváló nevelési rendszerével, magyar vezényleti nyelvvel az intézmény hamar a magyar tisztképzés fellegvára lett. Vásárhelyi János 1922-ben lett az alma mater akadémikusa. Olyan kiváló társakkal került egy osztályba, mint Kásás Andor későbbi vezérkari alezredes.⁵ Tanulmányai során megismerkedett többek között a hadseregszervezés, ábrázoló mértan, vegytan, tereptan, tüzelővéstan, híradószolgálat, gyalogsági szabályzat,

³ Magyar Honvédség Térképészeti Hivatal 1919–1999. MH TEHI, Budapest, 8.

⁴ Lásd: A Magyar Honvédség Térképészeti Hivatal 1919–1999, i. m. 1–6. fejezeteket.

⁵ Bazala Csaba: Kásás Andor magyar királyi vezérkari alezredes élete. Katonaként és emberként, egyedül, végig a XX. századon. Katonaújság, 2012. 3. szám, 25–29.

szolgálati szabályzat tantárgyakkal. Kerékpáros kiképzésben is részesült. Tanárai között volt vitéz Somogyi Endre altábornagy, akkor százados, a magyar királyi Honvéd Térképészeti Intézet utolsó parancsnoka (1939–1945), aki tereptant oktatott számára. Az ő révén ismerkedett meg a földmérés, a térképészet és a tereptan alapjaival, mely pár év múlva oly meghatározóvá vált számára. Az akadémián a húszas években, felismerve az idegen nyelvek elsajátításának fontosságát, a tantervben szerepeltek a világnyelvek (német, olasz, angol, francia), emellett egy további választott nyelv tanulását is kötelezővé tették. Vásárhelyi János így németül és szlovákul tanult. A németet kiválóan, a szlovákot gyengébben sajátította el. Szerepet vállalt az akadémia kulturális életében is. Részt vett az évente megrendezett Rákóczi Ünnepségen⁶ is. 1926. augusztus 20-án avatták főhadnaggyá, 1926. szeptember 1-jei ranggal. Az övé volt az első évfolyam, melynek tagjait ezzel a ranggal avatták.⁷ Még három éven keresztül avattak főhadnagyokat, majd az 1930-as tanév végétől a frissen végzett tisztek ismét hadnagyi ranggal végeztek az akadémián. Az avatás után közvetlenül tényleges állományba került, majd megkezdődött számára a hivatásos tiszti pálya.

CSAPATTISZTBŐL TÉRKÉPÉSZ

Első beosztásában a m. kir. 6. honvéd kerékpáros zászlóaljnál csapattisztként szolgált Balasgyarmaton. Két év elteltével, 1928. október 1-jén Budapestre vezényelték, ahol kiképző/oktató csapattiszti beosztást kapott a m. kir. 1. honvéd gyalogezred főiskolai hallgatók iskolájában, ahol egyúttal a III. zászlóalj egyik szakaszparancsnoka is lett.⁸ Neves tisztikar tagjaként vett részt az oktatásban; tiszt- és tanártársa volt Schnetzer Kálmán ezredes, ezredparancsnok (később vitéz Schnetzer-Sólyomváry Kálmán címzetes tábornok), vitéz Oszlányi Kornél százados, iskolaparancsnok (későbbi vezérőrnagy), valamint a tragikus sorsú vitéz Tersztyánszky Ödön alezredes, ezredparancsnok-helyettes, vívó olimpikon.⁹

1928. augusztus 4-én házasságot kötött Oleják Etelkával, egy év múlva megszületett fia, Szabolcs. Négy év csapattiszti szolgálat után a fiatal főhadnagy egyre inkább készte-tést és elhivatottságot érzett a tereptani, földrajzi, mérési tudományok magasabb szintű elsajátítására, így 1930-ban térképészeti terepfelmérő tanfolyamra jelentkezett, és kérte átírányítását a magyar királyi Állami Térképészeti Intézethez. Olyan kiváló tanárai voltak, mint dr. Fasching Antal, aki geodéziát és dr. Rédey István, aki matematikát oktatott számára. A tanfolyam elvégzése után 1933-ban megnyílt előtte a hön szeretett térképészet világa. Részt vett többek között a Balaton-felvidéki 1:25 000 méretarányú új felmérésben. 1936 augusztusától egy hónapon át a m. kir. 2. honvéd gyalogezrednél teljesített szolgálatot, majd visszatért a térképészethez. A következő év örömet és bánatot egyaránt hozott az életébe.

1937. május 1-jén előléptették századossá, de sajnos ugyanezen évben veszítette el édesapját is. Ekkor már sötét fellegek gyülekeztek Európa egén. A történelmi, katonai,

⁶ A Ludovika Akadémia Rákóczi-ünnepségét a fejedelem halálának évfordulóján, május 29-én tartották. Ilyenkor korabeli jelmezekbe öltözve toborzót táncoltak többek között az akadémikusok.

⁷ Lásd Az avatás című fejezetet, 141–150. In: Siposné Kecskeméthy Klára – B. Kalavszky Györgyi: A Ludovika. Budapest, HM Zrínyi Nonprofit Kft., 2013. (második, javított kiadás)

⁸ Vásárhelyi János B, IX-6-6 számú személyi anyaggyűjtője, HM HIM Központi Irattár.

⁹ Tersztyánszky Ödön vitéz (Csákvár, 1890. március 6. – Budapest, 1929. június 21.) kard- és törvívó, honvéd ezredes; kétszeres olimpiai bajnok, olimpiai ezüst- és bronz-, illetve Európa-bajnoki ezüstérmes, tizenhárom-szoros magyar bajnok. Az 1928. évi nyári olimpiai játékokon kardvívásban egyéni olimpiai bajnoki címet szerzett. Tagja volt a Garay János, Glykais Gyula, Gombos Sándor, Petschauer Attila, Rády József, Tersztyánszky Ödön összeállítású, bajnoki címet nyert magyar kardcsapatnak is. 1929-ben súlyos motorbalesetet szenvedett Solymáron, sérüléseibe néhány napon belül belehalt.

1926. augusztus 20-án avatott főhadnagyk (a középső sorban a hatodik Vásárhelyi főhadnagy)

politikai helyzet alakulása új és nehéz feladatok elé állította a magyar térképészeket. A 1940-es évek elején a visszacsatolt területek térképeinek elkészítése, valamint a határ menti térképek felújítása vált szükségessé. Vásárhelyi János aktívan vett részt az 1941–44 között végzett Észak-Erdély és Kárpátalja 1:50 000 méretarányú térkép-megújítási munkáiban, ahol tíz szelvényen is találkozhatunk a nevével. 1942. július 1-jén áthelyezték a szakszolgálatos tisztek csoportjába, majd 1942. október 29-én őrnaggyá léptették elő. Hazánk hadba lépésével a térképészeti feladatok újból módosultak és bővültek.

A politikai események, a világháború következtében visszatért területek (Felvidék, Erdély, Kárpátalja, Délvidék) felmérése, térképezése volt az elsődendő feladat, mivel az új területről sem a hadsereg, sem a polgári szervezetek nem rendelkeztek megfelelő térképekkel. Előterbe került a hadművelleti területek térképellátása és a szelvények magyarosítása is.

A magyar királyi Honvéd Térképészeti Intézetben megfeszített tempójú munka folyt, 1941-ben kezdték meg az 1:50 000-es csapattérkép készítését és kiadását. 1942-ben 16 szelvény (kb. 7500 km²), 1943-ban 20 szelvény (kb. 9200 km²), 1944-ben 26 szelvény (kb. 12 000 km²) készült el. A magyar királyi Honvéd Vezérkar főnöke 1943. november elején elrendelte az ország egész területéről új, vagy ideiglenes egységes (1:50 000 méretarányú) térképsorozatának elkészítését 1944. április 1-jei határidővel. A kirendelt topográfusok karácsonyig, rekordidő alatt befejezték a tereplejárást. Ez hatalmas feladatot és kihívást jelentett.

A munkafeltételek és a körülmények azonban egyre romlottak, a személyi és dologi állomány egyre fogyott. A naptárak 1944-et írtak, Magyarország területét elérte a háború. Az angolszász légitámadások miatt 1944. április 3-a után a Honvéd Térképészeti Intézet kitelepült a fővárosból. A Budapestről történő evakuálás utáni települési helye, gyepűszállása a Fejér megyei Mór község volt. Az előzetes helyszíni szemle után 1944. május végén vasúti szállítással és tehergépkocsikon a Parancsnokság, a Térképrajzi csoport, a Földrajzi osztály, az Anyagraktár, a Műszerészüzem és a Legénységi különítmény települt ki. A Háromszögelő és a Terepfelmérő csoport beosztottai terepmunkálatokon voltak, így csak az intézetben visszamaradt anyaguk került a gyepűszállásra. A Fotogrammetriai és műszaki csoport Budapesten maradt és ott folytatta tevékenységét november közepéig.

A hátszági intézet mozgósítását 1944. szeptember 18-tól rendelték el. Az intézet neve ekkor változott magyar királyi Térképészeti Intézetre. A hadi helyzet alakulása miatt november közepén elkezdődött az intézet második gyepűszállására, Sopron megyébe (Nagygeresd, Répceszemere, Círák községek) való áttelepülése. A hadra fogható korosztályú tisztakat, tiszthelyetteseket, hadapródokat és a legénység többségét felsőbb rendeletre az eredeti fegyvernemüknek megfelelő csapattestekhez vezényelték.¹⁰

A kitelepült központi részleg a második gyepűszállásról, hátrahagyva az anyagokat és felszereléseket, gyalogmenetben megindult Ausztria (Németország) felé.¹¹ 1945. március 29-én elérték az országhatárt, vitéz Somogyi Endre altábornagy rövid beszédet mondott, elénekelték a Himnuszt és átlépték a magyar határt.¹² Ezzel az intézet szervezete gyakorlatilag megszűnt létezni. A háború pusztítása és a kitelepülés következtében a pótolhatatlan anyagok és felszerelések egy része szétszóródott, másik része elveszett vagy megsemmisült. A szakembereket elnyelte a háború. A Budapesten maradt felszerelések és az intézet épülete is az ostrom áldozata lett. Vásárhelyi János a nehézségek ellenére egészen 1945 márciusáig folytatta munkáját és továbbra is topográfiai felméréseket végzett, emellett mentette a menthetőt. 1945. április 1-jén alezreduci kinevezést kapott, de a zavaros idők miatt a rangot már nem vehette fel.

„SZÉP ÚJ VILÁG”

A fővárosban maradt térképészek megkezdtek az intézet értékeinek és anyagainak mentését. Az intézet Budapesten maradt parancsnokhelyettese, Tolnay Dezső vezérőrnagy a debreceni Ideiglenes Nemzeti Kormány honvédelmi minisztere budapesti megbízottjának intézkedését kérte az intézet és javainak állagmegóvása és védelme érdekében. A vezérőrnagyot, igazolása után, a március 23-án kelt paranccsal kinevezték az intézet parancsnokának. Feladata a Honvéd Térképészeti Intézet újjászervezése volt. A tűzkár, a fosztogatások és a rombolás miatt az anyagok és az eszközök súlyos károkat szenvedtek. Elpusztult az intézet múzeuma, külföldi térképgyűjteménye és a levéltára. A helyreállítási munkálatokba folyamatosan kapcsolódtak be az egykori katona-térképészek és a polgári alkalmazottak.¹³

Vásárhelyi János 1945. április 15-én önként jelentkezett a lengyeltóti kiegészítő parancsnokságon és belépett az újonnan szerveződő Magyar Honvédségbe, ahová őrnagyi rangal vették fel. 1945. május 6-án jelentkezett régi munkahelyén; ideiglenesen állományba vették mint romeltakarítót a Honvéd Térképészeti Intézet 1. kerületi parancsnokságánál, létszámfelettiként. Ahogy önéletrajzában írja, a pusztta kezükkel kaparták ki a romok alól a még használható gépeket, műszereket, hogy mielőbb munkába tudják állítani azokat. Részt

¹⁰ Vitéz Somorjai Béla: Az első magyar katonai térképészeti intézet megalakulásának 70. évfordulójára. Hadak Útján, 1990. július–augusztus, 6–8.

¹¹ Baricz Gergely őrnagy, az intézet terepfelmérő és háromszögelő csoportjának saját kezdeményezésére, az anyagokat és felszereléseket 1945 márciusában, Sopronban különböző helyeken elfalazta, illetve elrejtette a németek elhurcolása elől. Ebbe az anyagba 19 db Zeiss- és Wild-teodolit, számos bázismérőléc és 13 db terepfelmérő láda tartozott. Az őrnagy az elrejtett dolgokat 1945 decemberében hazaszállította és 1946 januárjában hiánytalanul átadta a HM Térképészeti Csoportnak.

¹² Siposné Kecskeméthy Klára: A térképész, a földrajztudós és a sportoló. Vitéz Somogyi Endre altábornagy élete. Hadtudomány, 2014, XXIV. évfolyam, 1. elektronikus szám, 68–79. http://mhtt.eu/hadtudomany/2014/2014_elektronikus/6_KECSKEMETHY_KLARA.pdf

¹³ A Magyar Honvédség Térképészeti Hivatal 1919–1999, i. m. 46.

vett a szétszóródott térképészanyagok, -eszközök összegyűjtésében. Sopron és Szombathely körzetéből 10 vagon térképészanyagot szállított vissza.¹⁴

A Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) utasítására a honvédelmi miniszter 1945. május 15-ével felfüggesztette az éledező Honvéd Térképészeti Intézet működését, azonban Tolnay vezérőrnagy vezetésével egy 10 főből álló HM Térképészeti Csoport működését engedélyezte. A Térképészeti Csoportot a SZEB intézkedése nyomán 1946. február 7-én megszüntették, a térképészet ügyét a HM Katonai Osztály hatáskörébe utalták. Rövid ideig a felfüggesztett Honvéd Térképészeti Intézet feladatait, a térképezés foglalkoztatását, a jelentkező térképigények kielégítését az 1946. február 10-én megalakult „Meridián” Földrajzi Intézet és Kereskedelmi Rt. polgári vállalat vette át.¹⁵ Munkatársai egykori katona-térképezészek voltak, a vállalat megkapta az egykori intézet teljes szakanyagát és felszerelését.¹⁶

Vásárhelyi politikai magatartását 1945. szeptember 9-én igazolta a 12. kiegészítő parancsnokság igazoló bizottsága a 100/ig. biz. 1945. sz. határozatával. 1946. október 8-án „végelemből alá vonták ellátási igényeik meghagyása és a szolgálatteljesítés alól való egyidejű felmentése mellett”.¹⁷ A Honvéd Térképészeti Intézet tevékenységének kényszerű leállása idején munkát vállalt Pestszenterzsébeten a konzervgyárban.

1946. október 1-jével a Szövetséges Ellenőrző Bizottság engedélyével újjáalakult a Honvéd Térképészeti Intézet, amelynek létszámát 43 főben állapították meg. Intézetparancsnoknak a miniszter ismét Tolnay vezérőrnagyot nevezte ki. Az intézet munkatársai újult erővel folytatták a helyreállítási munkálatokat, az intézet kitelepítése során elvitt jelentős mennyiségű térképészeti felszerelést, műszert szereztek vissza. A helyreállítási munkálatokban és az intézet beindításában, a személyi állomány „átmentésében” múlhatatlan érdemeket szerző, a katonai térképészet ügyének felbecsülhetetlen szolgálatot tevő Tolnay vezérőrnagy 1947 januárjában nyugalmába vonult.

A HONVÉD TÉRKÉPÉSZETI INTÉZET ÉLÉN

Vásárhelyi János alezredest a honvédelmi miniszter 1947. február 1-jén kinevezte a Honvéd Térképészeti Intézet parancsnokának.¹⁸ Az új parancsnok legfontosabb feladata a szervezet kialakítása és a szakmai tevékenységre történő felkészítése volt. A szakmai feladatokra való tekintettel növelték az intézet létszámát és újraindították a szaktiszti tanfolyamok rendszerét.¹⁹ Nevéhez fűződik a különböző műszaki részlegek, például a nyomda felépítése, valamint a terepi és az irodai munkák megszervezése. Vezetésével a Térképészeti Intézet fejlődésnek és virágzásnak indult.

¹⁴ 1950. január 10-én írt önéletrajzában számol be a háború utáni azonnali helyreállítási munkálatokról. Tolnay Dezső a Dunántúlon és másutt széthagyott anyagok visszaszállításával Baricz Gergelyt és Vásárhelyi Jánost bízta meg.

¹⁵ Tolnay Dezső vezérőrnagy rendelkezési állományba került, majd a Meridián egyik igazgatója lett.

¹⁶ A Magyar Honvédség Térképészeti Hivatal 1919–1999, i. m. 47–48.

¹⁷ 1949. október 24-én keltezett 392-V-114 számú Katonai anyakönyvi lap adatai szerint. HM 27223 eln. szü. 1946. sz. rendelet alapján

¹⁸ HM 2377/eln. szü. 1947. HE. 13/3. sz. hpcs. 1947. alapján.

¹⁹ Somogyi Endre egykori intézetparancsnok a személyi állomány utánpótlásának biztosítása érdekében intézkedéseket hozott. Az intézet fontos kiképző bázis volt, topográfus-tanfolyamokat szervezett. A hadra fogható tisztek és a terepmunkára irányított férfi munkaerő pótlására megszervezték a női dolgozók fotogrammetriai kiképzését. A térképrajzi és műszaki szakszolgálatos állomány utánpótlása érdekében 1940-től térképész-növendék-tanfolyam indult az intézetben. Ezt a hagyományt élesztette fel intézetparancsnokként Vásárhelyi János.

1947 elején elindult a térképnyomtatás. A szakemberek részt vettek a „pozsonyi hídfő” kitűzésében, a magyar–csehszlovák határ redemarkációs munkáiban, a magyar–szovjet határkijelölési munkákban, a magyar–jugoszláv határ helyreállításában, valamint a többi határszakasz felmérésében és kitűzésében. Vásárhelyi János képviselte hazánkat a magyar–román határ visszaállítási munkáiban. 1947 októberében a magyar delegáció tagjaként részt vett az Olasz Katonai Térképészeti Intézet fennállásának 75. évfordulójára rendezett ünnepeken.²⁰ 1948 szeptemberében hazánkat képviselte Hágában a Nemzetközi Fotogrammetriai Társaság 6. Kongresszusán, ahol bejelentette kilépésünket a nemzetközi szervezetből, mert az akkori politikai vezetés ezt így vélte jónak.²¹

1947. december 1-jén ezredessé léptették elő. Magyarország teljes politikai berendezkedése átalakulóban volt. A hadseregben is jelentős változások zajlottak le, ami a szabályzatok, a haditechnika és egyéb mellett az egyenruha megváltozásában volt szembeötlő; kiemelt prioritás volt az új haderő fejlesztése. Ezzel párhuzamosan felmerült a térképellátás szükségleteinek kielégítése is. A növekvő igényeket csak a meglévő térképek felújításával, helyenként pótlásával, illetve új felvételi térképekkel és az abból levezetett térképsorozatokkal lehetett biztosítani. Megindult a felmérési és térképezési munka. A nagyarányú hadseregfejlesztéssel egyre erőteljesebbé vált a pártpolitikai befolyás is. A Szovjetunióval kötött kétoldalú megállapodás együtt járt a térképek vetületének, szelvényezésének és tartalmának szovjet mintára történő átalakításával, a szovjet térképrendszer egy az egyben történő átvételével.

Az intézet vezetése létrehozta a Tudományos és Oktatási Csoportot, amely később osztállyá alakult át, feladata a kiadványok kezelése és a tudományos eredmények publikálása volt. 1948-ban megjelent a Térképészeti Közlöny, címlapján Tóth Ágoston honvéd ezredes képével. Vásárhelyi János az újjáépítés sikereire és a tudományos eredményekre tekintettel kérelmezte, hogy az intézet névadója Tóth Ágoston²² legyen, egyben kérte a tudományos intézetté nyilvánítást is. Felterjesztését válasza sem méltatták.

A mélyen vallásos Vásárhelyi szakmaszeretete és elkötelezettsége olyan nagy volt, hogy megpróbált beilleszkedni az új rendszerbe. Az 1947-es választások előtt kérte felvételét a Magyar Kommunista Pártba, amelynek augusztus 2-án tagja lett. 1948-ban négyhetes pártiskolára irányították. Belépett a Szabadságharcos Szövetség II. kerületi csoportjába, ahol oktatásfelelős lett, valamint tagja lett a Magyar–Szovjet Művelődési Társaságnak is. 1949. január elsején az 1848-as szellem ápolásáért és újjáépítési eredményeiért megkapta

²⁰ Az olasz térképészekkel az 1920-as évektől hagyományosan jó szakmai és tudományos kapcsolatok alakultak ki.

²¹ Vásárhelyi János parancsnoki tevékenységét a Honvéd Térképészeti Intézet élén részletesen lásd: A Magyar Honvédség Térképészeti Hivatal 1919–1999 i. m. 49. és 51. oldalain.

²² Tóth Ágoston Rafael (Marcali, 1812. október 24. – Graz, 1889. június 9.) tanulmányait a bécsi hadmérnöki akadémián végezte. Részt vett az 1848/49-es forradalom és szabadságharcban (Délvidék, Partium, Észak-Erdély). Az aradi haditörvényszék halálra ítélte, később ezt tizennyolc év várfogságra változtatták, 1856-ban amnesztiával szabadult. A Széchenyi-uradalomban gazdatisztként alkalmazták, majd a keszthelyi gazdasági intézet tanára lett. A kiegyezés után a Közmunka- és Közlekedési Minisztérium Topográfiai Osztályának (a Honvéd Térképészeti Intézet elődjének) megszervezésére, vezetésére kapott megbízást. Topográfiai tudományos munkásságának elismeréséül a Magyar Tudományos Akadémia 1871-ben levelező tagjául választotta. A magyar tudománytörténet Tóth Ágoston honvédezredes, hadmérnököt tartja a modern magyar katonai térképészet úttörőjének. Vásárhelyi János javaslata évtizedekkel később valóra vált, 1990-ben Magyar Honvédség Tóth Ágoston Térképészeti Intézet lett a neve az egykori Honvéd Térképészeti Intézetnek.

az 1848-as Díszérmert.²³ 1949. március 17-én a Honvéd Vezérkari Főnökségen ünnepélyes tiszti esküt tett.²⁴

Vezetésével 1949-ben megkezdődött az 1:25 000 méretarányú térképek készítése, elindult az úgynevezett „gyorshelyesbítés” folyamata.²⁵ Kimagasló tehetségével, önzetlen, fáradhatatlan munkával három év alatt elérte, hogy a Honvéd Térképészeti Intézet a katonaság és az ország gazdasága számára szükséges térképeket elő tudta állítani.

A régi szakemberek – többek között a horthysta tisztek – tevékenységére a háború utáni években, átmenetileg égetően nagy szüksége volt az új rendszernek, egyrészt a helyreállítási munkálatok irányítása, a munkafolyamatok elindítása, valamint az új káderek kiképzése és felkészítése érdekében. A helyzet rendeződése után azonban velük szemben a bizalmatlanság és a gyanakvás légköre uralkodott el. A Ludovika, Bolyai és Horthy Akadémiát végzett, valamint a háború alatt szolgálatot teljesítő tisztek tevékenységét kritikusan figyelték, beosztásukból eltávolították őket. A személyi kultusz a térképészeti intézetben is szedte az áldozatait. Vásárhelyi Jánost a kimagasló teljesítménye ellenére már 1947-től megfigyelték. Reggelente a Széna téri kápolnában imádkozott. Az Államvédelmi Osztály (ÁVO) még itt is szemmel tartotta. Az 1950. március 1-jén keltezett minősítési lapján az alábbi értékelés olvasható:

„Túlságosan össze van szövődve a múltbéli elemekkel, tőlük nem tud szabadulni és látszólag ezek irányítják. Káderpolitikáját is ez jellemzi. A Térképészeti Intézetet látszólag klikk vezeti, melynek a parancsnok is eszköze. Családi vonatkozásai, magánélete és kapcsolatai erősen polgáriak. Szakmai téren nagy igyekezetet mutat és szép eredményeket ért el. A Térképészeti Intézetet nagyrészt az ő szívs munkája állította helyre. Előbb felsorolt hibái, erélytelensége és megalkuvása munkáját károsan befolyásolják. Politikailag opportunizmus és fejletlenség jellemzik. Elengedhetetlen, hogy erőskezű politikai tiszt álljon mellette.”²⁶

A fent megfogalmazott minősítésével a II. fokú bizottság is egyetértett, amely értelmében előléptetésre, magasabb rendfokozatba nem tervezték, és megállapították, hogy „Jelenlegi beosztásában is csak ellenőrzés mellett használható, amíg pótlására intézkedés nem történik.”²⁷

NEHÉZ IDŐK

Az 1950-es évek elején Magyarországot a személyi kultusz jellemezte. A diktatúra gépezete működésbe lépett, öröltek a fogaskerekek, megindultak az elszámoltatások, zajlottak a koncepciós perek. 1950. augusztus 20-án Vásárhelyi Jánost letartóztatták és eljárás alá

²³ Az 1848-as Díszérmert azok számára adományozták, akik „1848 szellemének a rendőrség, illetőleg a honvédség körében való kiépítése terén a legeredményesebben működtek, továbbá azok részére, akik az 1948-as centenáriumi évben a demokratikus öntudat és a szakképzettség fejlesztésében jelentős eredményeket értek el...” Az érem előoldalán Petőfi Sándor, a hátoldalán „A néppel tűzön-vízen át, 1948” felirat látható.

²⁴ Részlet a tiszti eskü szövegéből: „Parancsnokainkat, zászlóinkat, bajtársaimat megvédem, csapatainkat, fegyvereinket és egyéb harci eszközeinket el nem hagyom. A katonai ismereteket elsajátítom. Példaadóan viselkedem és a fegyelmet minden törvényes eszközzel fenntartom. Alárendeltjeimről legjobb tudásom szerint gondoskodom, őket öntudatos hazafiakká és a népek szabadságának harcosává nevelem.” Vásárhelyi János B, IX-6-6 számú személyi anyaggyűjtőjében található aláírt tiszti eskü hivatalos dokumentuma.

²⁵ Tremmel Ágoston – Buga László: Magyarország negyedik katonai felmérése. Ötven éve fejeződtek be az 1:25 000 méretarányú „újfelmérés” terepfelvételi munkálatai. Geodézia és Kartográfia, 2010/1 (62), 26–29.

²⁶ Vásárhelyi János B, IX-6-6 számú személyi anyaggyűjtőjében található, akkor titkos minősítésű iratot Sólyom László altábornagy írta alá 1950. március 1-jén, röviddel a letartóztatása előtt.

²⁷ Vásárhelyi János B, IX-6-6 számú személyi anyaggyűjtő.

vonták. Ez idő alatt, 1950. szeptember 15-étől 1951. október 1-jéig a HM Személyügyi Főcsoportfőnökségnél volt tartalékkállományban. Másfél éves meghurcolás után, 1951. december 13-án a Budapesti Katonai Törvényszék koholt vádak alapján (kémkedés, szervezkedés, hivatali sikkasztás) 15 évi börtön, 10 év közügyektől való eltiltás, vagyonek kobzás, lefokozás büntetésre ítélte. Kitüntéseitől megfosztották. A börtönben félholtra verték, megfenyegették, de megpróbálkoztak a beszerzés módszerével is. Elkeseredésében öngyilkosságot kísérelt meg. 1952. augusztus 4-én a gyűjtőfogházban a Közérdekű Munkák Igazgatósága (KÖMI) 401. Általános Épület és Géptervező Irodájára²⁸ került mint földmérő. Itt 19 állami gazdaság és bánya területfelmérését végezte el. 1952. szeptember harmadikán lefokozták, állományviszonya tartalékos honvédra változott.

Hat évet töltött börtönben ártatlanul; 1956. szeptember 4-én helyezték szabadlábra. A Legfőbb Ügyészség az ügyét felülvizsgálta, az ítéletét hatálytalanította és törvényességi óvást emelt. Vásárhelyi 1956. szeptember 20-án a Budapesti Geodéziai és Térképészeti Vállalatnál helyezkedett el, ahol előbb topográfus, később mint al csoportvezető dolgozott. Az 1956-os forradalomban nem vállalt szerepet. 1957 márciusában ő végezte az 1:50 000-res felmérést. 1957. június 17-én a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 004-1/6/1957. számú határozatára hivatkozva a Kozma utcai Budapesti Országos Börtön parancsnoka értesítette, hogy „a kiszabott 15 /tizenöt/ évi börtönbüntetés hátralévő részének letöltését kegyelemből elengedte és az ítélethez fűződő hátrányos következmények alól kegyelemből mentesítette”.²⁹ A polgári térképészet átszervezése után a Kartográfiai Vállalathoz került. Itt fiatalokat oktatott, később minőségellenőr lett. Szorgalmát, a térképész szakma iránti szeretetét, emberségét a börtönévek sem törték meg. 1959-ben a „Térképészet Kiváló Dolgozója” elismerésben részesült. A Kartográfiai Vállalattól ment nyugdíjba. 1965-ben elítélésének ügyét a Katonai Bíróság újratárgyalta, majd bűncselekmény hiányában felmentette; 10 000 Ft kártérítésben részesült. Nyugdíjba vonulása után is bejárt a Kartográfiai Vállalathoz, tanácsokat adott, segített a sürgősebb topográfiai feladatok megoldásában. 1977. augusztus 8-án, 73 éves korában hunyt el.

Vásárhelyi János kiváló parancsnok, térképész, oktató és katona volt. A meghurcoltatás megrendítette az egészségét, összetörte a lelkét annak a parancsnoknak, aki szervezőként, széles látókörű szakemberként az intézet helyreállításának egyik kiemelkedő irányítója és végrehajtója volt. Élete nehézségei ellenére is mindig, minden beosztásában és munkakörében megállta a helyét. 1977. augusztus 17-én helyezték örök nyugalomra a balatonszemesi temetőben, kívánsága szerint csendben, szűk családi körben, katolikus szertartás szerint. A IV. szakasz 255. sírjában alussza örök álmát. Az MH Térképész Szolgálat felújította a sírját, sírkövére rávésették annak koordinátáit is. A térképész utódok azóta is gondozzák a sírját; feladatuk, hogy Vásárhelyi János szellemiségét továbbvigyék és átörökítsék az eljövendő generációknak is, mert személye és tevékenysége a katonatérképész múlt küzdelmes, kihívásokkal teli, sikeres időszakának egyik szelete.

Vásárhelyi János emlékét kollégái, családtagjai halála után is őrzik. 1990 júliusában menyé, özv. Vásárhelyi Szabolcsné kérelmet intézett a HM Rehabilitációs Bizottságához, amelyben kérte apósa katonai rendfokozatának visszaállítását. A honvédelmi miniszter a lefokozást mint törvénytörő intézkedést a 217/1990. számú parancsában hatályon kívül helyezte. Vásárhelyi János visszakapta ezredesi rendfokozatát. 1991. október 23-án katonai pályafutásának elismeréseként a Politikai Foglyok Szövetsége kezdeményezésére posztu-

²⁸ A rabok Kerülhet Ön Még Ide (KÖMI) szervezetnek hívták.

²⁹ 15-XP-41/1957. sz. határozat a „Katonai Felsőbíróság által II.060/1952. szám alatt kiszabott” 15 év börtönbüntetésre hivatkozott.

musz vezérőrnaggyá léptették elő. A temetőkről és a temetkezéstről szóló 1999. évi XLIII. törvény 15. §. (1) bekezdése értelmében sírját a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság³⁰ 1999-ben a Nemzeti Sírkert részévé nyilvánította.³¹

FELHASZNÁLT IRODALOM

A Magyar Honvédség Térképészeti Hivatal 1919–1999. MH TEHI, Budapest.

Balla János – Hrenkó Pál: *A magyar katonai térképészet története, I. kötet*. HM Térképész Szolgálat Főnökség, Budapest, 1991.

Balla János: *A magyar katonai térképészet története, II. kötet (Kronikai feldolgozás)*. HM Térképész Szolgálat Főnökség, Budapest, 1992.

Bene András: *80 éve született Vásárhelyi János*. Geodézia és Kartográfia, Budapest, 1984, 36. évf. 5. szám, 373–374.

Bene András: *Térképészek koncepciók pereit az ötvenes évek törvénysértéseinek időszakában c. előadása* (Magyar Térképbarátok Társulata előadásai, 1993. április 21.)

Gábor Imre – Horváth Árpád: *A haditérképek története*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1979, 267.

Dr. Hrenkó Pál nyugállományú alezredes, okleveles térképész jegyzetei.

Rada Tibor: *A M. kir. Honvéd Ludovika Akadémia és testvérintézetek összefoglalt története (1830–1945) II.* Calgary–Budapest, 2001.

Siposné Kecskeméthy Klára – B. Kalavszky Györgyi: *A Ludovika*. Budapest, HM Zrínyi Nonprofit Kft., 2013. (második javított kiadás)

Somorjai Béla: *Az első magyar katonai térképészeti intézet megalakulásának 70. évfordulójára, I. rész*. Hadak Útján, 1990. május–június, 6–9.

Somorjai Béla: *Az első magyar katonai térképészeti intézet megalakulásának 70. évfordulójára, II. rész*. Hadak Útján, 1990. július–augusztus, 6–8.

Tremmel Ágoston: *25 éve hunyt el Vásárhelyi János vezérőrnagy, a Honvéd Térképészeti Intézet egykori parancsnoka*. Geodézia és Kartográfia, 2003. 2. szám, 43. http://www.omikk.bme.hu:8080/cikkadat/bitstream/123456789/1526/1/2003_2bol16.pdf (Megnyitva: 2014. április 18.)

Tremmel Ágoston: *Kilencven éves a Magyar Katonai Térképészet*. Budapest, 2009, HM Térképészeti Kht., 119.

Tremmel Ágoston: *A magyar katonai térképészet útja*. Geodézia és Kartográfia, 2009. 61. évf. 10. szám, 26–34.

Vásárhelyi János B, IX-6-6 számú iratanyaga – HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Központi Irattár.

³⁰ Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság honlapja <http://www.nekb.gov.hu/> (Megnyitva: 2014. május 8.)

³¹ „15. § (1) Nemzeti sírkerthez – ezen belül a nemzeti panteonba – tartozó temetőket, hősi temetőket, hősi temetési helyeket, temetkezési emlékhelyeket, kegyeleti emlékhelyeket, temetési helyeket a Nemzeti Kegyeleti Bizottság határozza meg.” Vásárhelyi sírja a Nemzeti Sírkert része, lásd: <http://nori.gov.hu/nemzeti-sirkert/?s=V%C3%A1s%C3%A1rhelyi+J%C3%A1nos&city=0&cemetery=0> (Megnyitva: 2014. május 8.)

Sőregi Zoltán:

EGY „RONGYOS” HAGYATÉKÁBÓL – SZALAY MÁRTON KATONAI ÉLETÚTJA¹

Az idők változásával a valódi, idealista hősök egyre kevesebben vannak. Jelen írásomban talán az egyik utolsó olyan magyar katonát szeretném bemutatni, akiről még Ady is verset írt volna. Szalay Márton – hazáját tisztként szolgálva – mindenhol ott volt, ahol a magyar érdekekért fegyvert sütöttek el.

Szalay Márton Kiskunmajsán született 1913. szeptember 14-én. 1936 októberében vonult be kötelező katonai szolgálatra a kiskunhalasi 4. „Balogh Ádám” honvéd kerékpáros zászlóaljhoz, a karpaszományos iskolát Esztergomtáborban végezte el. Leszerelését követően szeretett volna továbbszolgálatot vállalni a honvédség állományában. Erre olyan formában nyílt mód, hogy kéthetenként továbbképzésen vett részt alakulatánál, majd 1938 őszen csatlakozott a Rongyos Gárdához, amelynek tagjaként 1938. október 7-én átlépte az egyre inkább légiessé váló csehszlovák–magyar határt. Csoportjának feladata az volt, hogy jusson át Lengyelországba, közben lehetőség szerint éreztesse a magyar fegyveresek jelenlétét, fejtse ki propagandatevékenységet, hajtsa végre szabotázsakciókat a bomlófélben lévő államhatalommal szemben.

A SZABADCSAPATOK SORAIBAN VÁSÁROSNAMÉNYTŐL LENGYELORSZÁGIG

Október 7-én két rongyos-csoport lépte át a határt, Dénesfalvy-Dinich Győző, illetve Iványi Béla parancsnoksága alatt. A két csoport – immár ellenséges területen – október 8-án egyesült, majd tovább folytatta útját. Propagandafeladattal indultak bevetésre, fő céljuk a zavarkeltés, valamint a magyar jelenlét demonstrálása, az általános helyzet destabilizálása volt. A Nagyborzsova–Muzsaly útvonalon haladtak, majd Beregszász közelében táboroztak le. Gyógyszer-, valamint élelembeszerzés céljából háromfős csoportot küldtek Beregszászra. Ennek vezetője, Iványi Béla tisztázatlan körülmények között a városban maradt. Helyét Szalay Márton vette át, egyben Dinich Győző helyettese lett. Továbbindulásuk után, október 11-én éjjel csaptak össze a csehszlovák reguláris hadsereggel Gut község közelében. Veszteség nélkül úszták meg a harcot, azonban a 24 rongyosból négyen már maláriában szenvedtek, szállításuk inkább teherterhelés volt bajtársaik számára.

Október 12-én Nagymuzsaly mellett átkeltek a Borsova patakon, közben leküzdötték a háromfős hídőrséget. Ezalatt a fellármázott csehszlovák hadsereg alakulatai igyekeztek hollétüket felderíteni, végül számos kisebb összetűzés után Perekháza (Perekreszna) közelében október 19-én futottak bele egy kiépített védőállásba. Az ütközet során tizennégy rongyos esett el. További veszteségeket szenvedtek a következő faluban, ahol az élelmiszerért induló Ipsaics és Pintér rongyosokat cseh csendőrsortűz ölte meg, valamint – közvetlenül a lengyel

¹ Az írás nagy része Szalay Márton feldolgozás alatt álló hagyatékában található anyagokon alapul. Fénymásolat a szerző birtokában.

Szalay Márton 1943-ban házasságot kötött Tegzes Ilonával

Forrás: A Szalay család archívuma.

határ előtt – Gál József karpaszományos tizedes volt az áldozat.² Nagy szenvedések árán végül másnap, október 20-án Libouchara település mellett értek Lengyelországba.

Szalay Márton családjának így írt Kiskunmajsára földije sorsáról: „... *Az eredetileg 26 tagú csapatunkból összesen megmaradtunk kilencen. Amint írtam [a levél elején utal egy korábbi levelére, amely sajnos nem maradt fenn – a szerző], egy csoportban indultam Takács, Poszeth és Varga Péterrel. Róluk semmit nem tudok, valószínűség amelletl szól, hogy elestek. Mallár Jósikával együtt. Ha foglyul estek az rosszabb, mint a halál. Azért ne szóljanak semmit a szüleiknek, mert nem akarom, hogy tőlem tudják meg. Majd értesítik őket hivatalosan...*”³

Hazatérését követően tovább folytatta katonai szolgálatát alakulatánál. Részt vett a zászlóalj 1939-es kárpátaljai harcaiban, ahonnan az alakulat – amely 1939. január 23-ától a 15. hadrendi számot viselte – április 15-én tért vissza békehelyőrségébe, Kiskunhalasra, közben Szalay zászlós – a kormányzó 1939. március 31-én kelt elhatározásával – az előző

² Felvidéki mártírok és hősök aranykönyve, 125.

³ Szalay Márton hagyatéka.

éven tanúsított bátor magatartásával elnyerte a Bátorsági Érmeket,⁴ kitüntetését július 14-én vehette át.⁵ Ugyanazon év október 10-én sikerrel felvételizett a Ludovika Akadémia alantos tiszti tanfolyamára, amelyet 22-én kezdett el Haránth László őrnagy parancsnoksága alatt. 1940. május 20-án a tanfolyamot feloszlatták, valószínűleg azért, mert az egyre élesedő magyar–román viszony miatt a honvédség alakulatainál mozgósítást rendeltek el, a hallgatóknak be kellett vonulni csapattesteikhez.⁶

Így Szalay Márton is visszatért Kiskunhalasra, hogy alakulatával Tarnaszádány és Tarnaméra községek területére vonuljon, alantos (beosztott) tiszti feladatokat ellátva, szakaszparancsnokként. Itt viszonzási és menetgyakorlatokkal telt az idő, míg a 15. kerékpáros zászlóalj szeptember 5-én átlépte a magyar–román határt, és részt vettek Észak-Erdély és a Székelyföld visszacsatolási műveleteiben. Közben 1940. július 1-jével – hadnagyi rendfokozattal – hivatásos állományba helyezték. Alakulatával október 6-án tért vissza Kiskunhalasra, de még a tartalékos legénység leszerelésére sem volt idő: 1940. október 8-án gyalogmenetben (vagyis kerékpáron) indultak Budapestre, onnan pedig vasúti szállítással Ózdra.⁷ Az alakulat november közepéig az ipartelepen és környékén látott el rendfenntartó szolgálatot. 1940. november közepén véget ért a sztrájk, és a zászlóalj visszaindult vasúti szállítással Kiskunhalasra.

A következő hadi alkalmazásra 1941 tavaszán került sor, mikor a halasi kerékpárosok a Győrshadtest 2. lovasdandárjának részeként, április 12-én délután Bajmokonál átlépték a jugoszláv–magyar határt. Ellenállásba nem ütköztek, de a határozat műszaki eszközökkel kellett áttörniük. Bajmok és Bácskossuthfalva között torlódások keletkeztek. Ennek okai között megemlíthetjük a visszavonuló jugoszláv erők által végrehajtott útrombolásokat, a felderítés hiányát és a menetoszlopok közötti térközök be nem tartását. A nagy kavarodást és a hadművelet rossz szervezését a csetnikiek természetesen kihasználták, és módszeres rajtaütéseket hajtottak végre.

A torlódások és támadások miatt a dandár csapatai, teljes összeviasságban, csak 13-án reggel érkeztek be Bácsstopolyára, ahol nagy lelkesedéssel fogadták őket. A zászlóalj rövid pihenőt követően, önállóan alkalmazva Verbászra tört előre, ahol a Ferenc-csatorna rombolt hídját az árkászszakasz rövid idő alatt úgy helyreállította, hogy további megerősítés nélkül alkalmas volt a csapatok és eszközök átkelésére. Az alakulat 13-án és 14-én Újverbászon maradt. Tizenharmadikán éjjel a zászlóalj-parancsnokságot csetnik támadás érte, amelyet sikeresen elhárítottak. A következő éjjelen a szomszédos Kula községnél bontakoztak ki harcok, amelyekben szintén részt vettek a kerékpárosok. Tizenhatodikán a zászlóalj Palánkára vonult, ahol kompátkelést hajtottak végre a Dunán Ilok (Újlak) városba, amely már Horvátországban terült el.⁸ Feladatuk az volt, hogy a német alárendeltségbe lépő gyorsadtest részeként vegyenek részt a jugoszláv hadsereg ellenállásának végső megtörésében. Erre a délszláv állam széthullása és a hadsereg kapitulációja (április 17.) miatt nem került

⁴ Eredeti nevén: „A személyes bátorsággal véghezvitt tettek jutalmazására alapított ezüstérem”. 1924-től adományozott kitüntetés, amelyet polgári és katonai személyek személyes bátorsággal véghezvitt tettének elismerésére alapítottak. A szabadcsapatok tagjainak kitüntetési gyakorlata nem volt egységes, valószínűleg azért, mivel a katonai jelleg leplezése fontos szempont volt. Így Szalay zászlós (és még rajta kívül két fő) részére a polgári személyek részére is adományozható Bátorsági Érmeket adták át, míg a szabadcsapatok tagjainak nagyobb része a kizárólag katonai Vitézségi Érem különböző fokozatait, illetve a Magyar Érdemrend Lovagkeresztjét és a Signum Laudist kapta meg.

⁵ Szalay Márton hagyatéka, HL Kitüntetési Javaslatok 1. doboz 741. szám.

⁶ Rada, 328.

⁷ Egy vegyes házasságból származó honvédtiszt... 3.

⁸ Holló Miklós hagyatéka alapján (magántulajdon, Budapest).

sor. Újvidéken a Futaki úti laktanyában helyezték el őket, ahol május–június folyamán rendfenntartó szolgálatot láttak el.

A KELETI HARCTÉREN

Június 30-án az alakulat berakodott, vasúti szállítással július 3-án érkeztek a Kárpátokba, ahol hosszú vonatozás után Volócon rakodtak ki. Másnap, 4-én az alakulat – követve a viszszavonuló szovjet csapatokat – ellenállás nélkül elérte Dolinát, majd elhárítva a rombolások következményeit, átkelve számos vízfolyáson, birtokba vette Sztanyiszlau városát. Július 5-én bravúros folyamátkelést hajtottak végre a Dnyeszter felrobbantott hídján keresztül:

„Előttük a Dnyeszter folyam zavaros víztömege hömpölygött, magába öelve a két hatalmas felrobbantott hidat. Honvédeink nem igen kedvelték ezeket a roncsokat, inkább ellenségre találtak volna. Azt könnyebb legyőzni, mint ezeket a mozdulatlan, tönkretett szörnyeket. A víz itt nagyon mély és sebes volt, áradó hullámai félelmetes zúgással örvényltek körül az útjukba álló hidroncsokat. (...) Árkászaink alaposan átvizsgálták a hidat és a helyszínen talált gerendák és deszkák segényével [értsd: segítségével – S. Z.] bürüt készítettek az első hid pilléréig. Ide 10 méter magas létrát ácsoltak, hogy fel lehessen jutni a pillér tetejére, ahonnan már az épen maradt részen a túlsó partra lehetett jutni. Artista mutatóválnak is beillett volna az az átkelés. A honvéd vállára vette kerékpárját, a keskeny gerenda bürün egyensúlyozva jutott a pillérig és onnan küszört fel a terhével a magasba. (...) Közben német felderítő egységek jelentek meg a folyóparton és csodálkoztak, hogy előttük már magyar csapatok vannak. Különösen nagyot néztek azonban akkor, amikor észrevették, hogy kerékpárosaink vállukon kerékpárral milyen merészen küsznek felfelé az ingó létrán a magas pillérre”.⁹

A leírt eseményekben Szalay hadnagy a 15. kerékpáros zászlóalj árkászszakaszának parancsnokaként vett részt. Az alakulat július 9-éig a Gyorschadtest alárendeltségében nyomult előre, főleg felderítési feladatokat ellátva, majd a Kárpát-csoport kötelékébe lépve harcos egységből megszálló egység lett. Hamarosan beköszöntött az őszi esőzések időszaka, a „Schlammpériód”,¹⁰ ami valósággal lehetetlenné tette a mozgást minden kerek jármű – így a kerékpáros zászlóalj – számára.

A keleti fronton érte főhadnagyi előléptetésének híre, 1941. november 1-jétől viselhetett hajtókáján a második csillagot. Alakulatával november közepétől Dnyepropetrovszkban tartózkodott, hazaszállításra várakozva. Végül december közepén lépett ismét hazai földre a Kárpátokon keresztül; a halasi laktanyában december 20-án ért véget hadi szolgálata.

ISMÉT ITTHON...

Hazatérését követően Kiskunhalason árkászszakaszával békekiképzést folytatott, majd 1942. október 2. – december 31. között mint a hadtestközvetlen IX. kerékpáros zászlóalj 2. századának parancsnoka részt vett a magyar 2. hadsereg Don menti harcaiban. Január 4-étől kezdődött szabadsága, így nagy szerencsével elkerülte alakulatának pusztulását. 1943-ban házasságot kötött Tegzes Ilonával. 1944 januárjától a 15/2. kerékpáros század parancsnokává nevezték ki. A német megszállást követően – az esetleges ellenállás érdekében – arra az esetre, ha a halasi laktanyát birtokba vennék a németek, az objektum hátsó

⁹ HL, I. / 1456. Kárpát csoport iratanyaga 2. d. II/3. sz. előadói 66–67. Közli Sőregi – Végső i. m., 103.

¹⁰ A német katonai szleng így nevezte a keleti fronton az őszi-tavaszi időszakot, amikor az olvadás és az esőzések által sártengeré vált utak minden mozgást lehetetlenné tettek.

bejárata közelében géppuskaállásokat ásott, oda katonai löszert hordtak ki, felkészülve a harcra. Ebben segítségére volt szolgálatvezetője, Laborczy Gyula törzsőrmester, valamint Hauk József tizedes.¹¹

ÚJRA A SZOVJET FRONT POKLÁBAN

1944. június 12-én a 15. kerékpáros zászlóalj az 1. lovashadosztály hadrendi alakulataként elvonult a keleti frontra. Szalay Márton századparancsnokként részt vett egységének nehéz és veszteségteljes harcaiban, bátorságával elnyerte a „*Kormányzói dicsérő elismerés magyar Koronás Bronzérmet hadiszalagon kardokkal*” (közkeletű nevén Signum Laudist).¹² A zászlóaljat a lovashadosztállyal együtt augusztus 3-án kivonták a harcokból és újjászervezésre a kelet-porosországi Ploehen városába küldték. Itt megtörtént a kötelékek rendezése, a fegyverzet részbeni pótlása, majd augusztus 20-ával Varsó környékén vetették őket ismét harcba.

Közben Románia kiugrása miatt a magyar határokon belül is válságosra fordult a helyzet. A dél-erdélyi támadó hadművelet sikertelenségét követően a magyar és a német felső vezetés megegyezése következtében szeptember 19-től a lovashadosztály csapatait fokozatosan kivonták az arcvonalból, és vasúti úton Grozsdikra szállították azokat. Itt ismételt bevagonírozás után megkezdődött hazaszállításuk. A hadosztály október elején érkezett Magyarországra, ahol a megérdemelt pihenő helyett szinte menetből vetették harcba őket. Szalay Márton is részt vett az alföldi harcokban, de egyre többször adott hangot a németekkel szembeni ellenszenvének. Ez odáig fajult, hogy december 5-én Ercsiben felfofozta a fosztogató német katonákat (a retorziótól csak helyszínre siető katonái mentették meg).¹³

1944. december 9-én Bia községben Szalay megszökött beosztott tisztjeivel, Rück András és Sapka György zászlósokkal együtt. Budapestre távoztak, ahol a VIII. kerület, Kerekes utca 4/A egyik üres lakásában rejtőztek el. December 18-án – mivel az őket Budapestre szállító gépkocsivezető az alakulathoz visszatérve a szökés tényét elárulta – kénytelenek voltak elhagyni a fővárost és visszatérni egységükhöz. Itt hadbírószági eljárás alá vonták őket. Az 1. huszáradosztály tábori bírósága végül öt-, illetve négyhavi fogházra ítélte őket. Az ítélet végrehajtását a „*hadműveleti területről történő visszatérésig*” felfüggesztették, valamint kilátásba helyezték „*a szabadságvesztés kegyelemből történő elengedését arra az esetre, ha elítéltek az ellenség előtt bátor magatartást tanúsítanak*”.

Ez nem vette el Szalay kedvét a szökéstől. Rück Andrással és Dékány Dániel zászlóossal február 21-én – szemrevételezés ürügyén – kimentek a zászlóalj Vértes hegységben húzódo arcvonala elé azzal a céllal, hogy átmennek a szovjet csapatokhoz. Most sem jártak sikerrel: a szemközti lövészárokból tűz alá vették őket, Rück András súlyosan megsebesült (sebesülésébe 1945. április 13-án belehalt), így kénytelenek voltak visszatérni.

A zászlóalj leharcolt maradványai a Vértes hegységben voltak védőállásban egészen 1945. március 16-áig, mikor a Vörös Hadsereg nagy bécsi támadó hadművelete elsöpörte a támpontszerű magyar vonalat, maga előtt sodorva az 1. huszáradosztály – benne a 15. kerékpáros zászlóalj – maradványait. Szalay főhadnagy március 27-én a Sopron vármegyei Farád község közelében alakulatától lemaradt, nem hagyta el az országot.¹⁴ Hadifogságba nem került, jelentkezett az újjáalakuló honvédségbe. 1946-ban Kiskunhalason közreműködött a 11. határ vadász-zászlóalj felállításában, ennek segédtisztjeként szolgált. 1947-ben

¹¹ Szalay-hagyaték, Szőnyi Ferenc tanúvallomása.

¹² HL Kitüntetési javaslatok 9. doboz, 255. szám.

¹³ A szökés során történetekre Szalay Márton hagyatéka részletes adatokat tartalmaz.

¹⁴ Szalay-hagyaték, Dékány Dániel tanúvallomása.

a kelebiai őr parancsnoka lett. 1948. szeptember 1-jével nyugállományba helyezték, ezt követően a Magyar Államvasutaknál dolgozott végleges polgári nyugdíjazásáig. 1958-ban megfosztották rendfokozatától, 1989 után rehabilitálták és őrnaggyá léptették elő. 1993-ban megkapta a Független Demokratikus Magyarországért emlékérmét.¹⁵

Szalay Márton katonai pályafutása során mindvégig honvédeskűjéhez híven szolgált. Hitte, hogy Magyarország védelmében harcol a szovjet front poklában. Hitét igazolja 1938-as szerepvállalása éppúgy, mint az a tény, hogy fegyverrel harcolt mindaddig, míg reményt látott arra, hogy meg lehet védeni Magyarországot. 1944 telén – amikor szembesült azzal, hogy „két pogány közt” harcolnak az egyre pusztuló országban – úgy látta, hogy azzal használ hazájának a legtöbbet, ha a háború utáni újjáépülő Magyarországot szolgálja.

Szalay főhadnagy vérbeli katona, kiváló tiszt volt. Életútjából fakadó hátrányainak leküzdésével máig is követhető példát mutatott abból, hogy egy kis hadsereg beosztott tisztjeként, világhatalmak ellenében, hogyan lehet csillogás nélkül harcolni a végsőkig a zászlóért és az országért, amelyre felesküdt.

Kitüntetései:

Kormányzói dicsérő elismerés magyar Koronás Bronzérem hadiszalagon kardokkal (1944), Tűzkereszt 1. fokozata (1941), Nemzetvédelmi Kereszt, Felvidéki Emlékérem, Erdélyi Emlékérem, Délvidéki Emlékérem, Bátorsági Érem (1939).

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

Felvidéki mártírok és hősök aranykönyve. Mefhosz Kiadó, Budapest, é. n.

Hadtörténelmi Levéltár kitüntetési javaslatok

Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Központi Irattár, Szalay Márton 55594. számú tiszti okmánygyűjtő

Holló Miklós százados fotóhagyatéka. Budapest, magántulajdon.

Rada Tibor: *A Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia és a testvérintézetek összefoglalt története (1830–1945) I. II. kötet.* Gálos-Nyomdász Kft, Calgary – Budapest, 1998.

Sőregi Zoltán: *Egy vegyes házasságból származó honvédtiszt naplója.* Forrásközlemény. Megjelent: www.archivnet.hu/hetkoznapok (Letöltés ideje: 2011. július 7.)

Sőregi Zoltán – Végső István: *Gyorsan, bátran, hűséggel.* A m. kir. Balogh Ádám 15. honvéd kerék-páros zászlóalj története 1932–1945. Timp Kiadó, Budapest, 2009.

¹⁵ Uo.

A „LEGENDÁS”¹ L-41 SZAKASZ

A hároméves Egyesített Tiszti Iskolára 1960-ban felvettek november közepén vonultak be a különböző hadosztályok tisztesiskoláira, hogy – az akkori „rendnek” megfelelően – az I. évet sorkatonaként leszolgálva szerezzenek csapattapasztalatot. Ekkorra azonban a politikai és katonai vezetés felismerte, hogy a Magyar Néphadsereg – a nemzetközi helyzet által megkövetelt, jövőbeni nagy ütemű – korszerűsítése műveltebb tisztikart követel. (Ami a tisztek iskolai végzettségét illeti, 1959-ben 19%-uk rendelkezett 6 általános; 60,1%-uk 8 általános, vagy 4 közép; 16,5%-uk érettségi és 4,4%-uk egyetemi, illetve főiskolai végzettséggel.²) Az ennek alapján hozott felső szintű döntésnek megfelelően, alig néhány héttel a bevonulást követően 2–3 fős főtiszti csoportok keresték meg a Honvédelmi Minisztériumból a növendékjelölt-csoportokat, érdeklődvén: mit szólnának ahhoz, ha képzési idejüket 4 évesre emelnék, viszont a tiszti mellé polgári főiskolai végzettséget is szerezhethének. A döntő többség lelkesen fogadta e lehetőséget, bár még nem sejtette, hogy a tiszti pályája kezdetén milyen hatalmas előnyt jelent számukra a katonait kiegészítő, alapos pedagógiai-pszichológiai felkészültség.

Így, hatalmas várakozással kezdtük meg „kettős képzésünket” 1961 szeptemberében – már mint „növendékek” – az Üllői úton. Akkor nem is gondoltunk rá, csak most, utólag, „bizonyos tapasztalatok” birtokában adózunk csodálattal az illetékes oktatási-képzési szakembereknek, hogy egyrészt ilyen rövid idő alatt miként tudták megszervezni a kétféle képzés zökkenőmentességét, másrészt micsoda összhangban működtek tisztek és civil oktatók.

Csodálatos nevelőket kaptunk, akik alapvetően meghatározták egész katonai pályánkat. Még a sokban példakép, de bizonyos emberi gyengeséggel is rendelkező egyik legközvetlenebb vezetőnk is az volt, mert az ő apróbb gyengeségeiből is tanultunk: „Én ezt nem fogom így csinálni!”

E kis megemlékezés terjedelme nem teszi lehetővé a kiválóságok tételes felsorolását, de néhányra kötelező emlékezni! A telefonon mindig csak „Lázár, a gyalogságtól” bemu-

*Csoportkép
családtagokkal
a 2010-es
osztálytalálkozón*

¹ Nem a szerző minősítése: az ETI egyik tanára, dr. Major István alezredes mondta e sorok írójának 1966-ban: „Oh, már legendaként emlegetjük az L-41-et.”

² Hadtörténelmi Levéltár Magyar Néphadsereg 1964/T-12. őrzési egység (1964. június) 425. főlíó.

tatkozással bejelentkező, halk dörmögésével is kemény – ugyanakkor atyai – követelményt támasztó Lázár Gábor százados, majd őrnagy (ny. ezredes) századparancsnokunkról (haláláig „Gabi bácsi”), akitől nemcsak azt tanultuk meg, hogy „Makacsul előre!”, hanem a beosztottak szeretetét, megbecsülését s az ezzel párosuló követelménytámasztást is. (Nem véletlen, hogy hasonlóan rajongó véleményt hallottam sok évvel később egy katonaozvosztól, ugyanis a '70-es években őket szintén hasonló szellemben „kezelte” a Zách utcában.) Az sem meglepő, hogy avatásunk után is sokan utánoztuk Gabi bácsit: a hadnagyi váll-lapunkat – a szabálytalan, de sokkal mutatósabb, a szovjet katonai boltban beszerzett – „fonott” csillaggal díszítettük, s az új tányérsapkánkat is átalakítottuk kisebb sildűre – az akkor még nem disszidált – Nohel Károly „szalonjában”.

Osztályfőnökünknek, egyben harcászatanárunknak, Dercze Sándor századosnak („Samesz”) köszönhetjük – sok más mellett –, hogy jól felkészített gépkocsizó lövésztisztekként kezdhettük meg pályánkat. Szikrázóan kemény követelményt támasztó volt a terepen, de ha rendesen hajtottunk, akkor a foglalkozást követően – amennyiben nem volt ellenőrző előljáró – az első kocsmánál megálltunk: „Növendék Elvtársak! Mindenki azt iszik, amit akar, de csak egy pohárral!” Ez a „gentleman agreement” három évig zavartalanul működött.

A másik „alapismeretet”, a lökiképzést Nagy Pál századostól („Nagypali”) tanultuk el, aki mindig keménynek mutatkozott (ha bármi gondot jelentettünk, hogy nincs meg valami, akkor rávágta: „Fonjon fűből!”), de huncut, szeretetet sugárzó szeme tudatta velünk, ha baj van, bizton számíthatunk rá. (Sajnos, őt veszítettük el leghamarabb.)

Gerencsér László százados („Geri”), a csizmás-szipkás polgáztanár sem fogyott ki az adományból – hacsak nem vizsgáról volt szó.

(A Pécsre költözött „Nagypali” kivételével mindhárman részt vettek – halálukig – az évenkénti szakasztalálkozóinkon.)

Miski Sándor százados (Miski herceg) nem csak a tereptant verte belénk, de ellettük tőle a „lazaságba, humorba burkolt” követelménytámasztás művészetét is. (De, ahogy ő forgatta a szemét, nem forgatta úgy senki!)

Feltétlenül meg kell emlékezni „Feri bácsiról”, az alaki és szolgálati szabályzatot oktató (a sors micsoda fintora!), kinézetre „antikatonáról” – aki évekil átűrt váll-lappal járt, várva a második csillagot, hiszen a „vetélytársa” már előlépett! –, aki olyan fantasztikusan „fűszerezte” saját – vagy kitalált? – gyakorlati példáival ezt a helyenként száraz „retteneget”, hogy dőlünk a nevetéstől – előadásaimon, ha mód van rá, 50 év után is idézem őt. (Pl.: „A díszszemlén ott álltunk: én, a miniszter elvtárs és a többi táborno...”)

Bár a Szegedi Tanárképző Főiskola végezte a civil képzésünket, de budapesti oktatókkal, csak a vizsgáztatásokat vezették a szegediek. Mivel – mint lövészek – földrajz szakot végeztünk, e tárgy zömét Csete László tanár úr verte belénk, akit mindig csodáltunk, amint hátratett kézzel, sétálva, fejből adott le hatalmas anyagmennyiséget.

Számunkra – kezdetben – szokatlan jelenség volt a törekeny „úri hölgy” tanárnőnk, a közztan szerelmese: Csernyánszky dr. (a „Breccsa”), aki nem csak a tananyagot, a jó modort, az intellektusigényt közvetítette nekünk, de ő csúsztatta a kezembe – majd adtam tovább – Szolzenyicin (ki tudta akkor, hogy ki is ő?!), „Iván Gyenyiszovics egy napja”-t.

Nem sorolom, de nekik és sok tíz társuknak köszönhető, hogy az „első négyévesek” – majd a többi évfolyamok – olyan szinten szolgálhatták a hazát, mint ahogy tették azt hosszú évtizedeken keresztül.

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem, valamint a Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, illetve a Zrínyi–Bolyai Nyugállományúak Klubja az évforduló alkalmából díszoklevelet adományozott az 50 éve avatottaknak, amiért ez alkalommal is köszönetet mondok mindannyiunk nevében! Az ebből az alkalomból készített „kettős” tabló nemcsak az idő

DE

„Múlnak a gyermekévek”

„Azért vannak a jó barátok”

Barna István

Birkás József

dr. Füzi Imre

Kocsis István

dr. Malomsoki József

dr. Kozma Endre

Megyeri Lajos

Börzsök Gábor

Gulyás László

Dezső Zoltán

Hegyessy Árpád

Eck Antal

Jánvári József

Kun Barnabás

dr. Szabó Miklós

Futás Ferenc

dr. Kuti György

Varga Imre

Nagy Lajos

dr. Simon Ákos

Az L-41 szakasz tagjai

múlását mutatja, hanem azt is bizonyítja, hogy ez a valóban bajtársi kollektíva fél évszázad múltán sem engedi el egymás kezét! (Tudom, ebben nem vagyunk egyedül!)

De, hogy talán volt valami a megelőlegezett „legendás” jelzőben, bizonyíthatja az is – nem tagadván, hogy ez évfolyamról több magas beosztású tiszt, tábornok is kikerült –, miszerint ebből a 20 fős szakaszból – bár sajnos, viszonylag korán, hatan átköltöztek az örök L-41-es körletbe – 9 fő ért el ezredesi rendfokozatot; került magas vezérkari vagy csapatbeosztásba; nyolcan a katonai felsőoktatásban ténykedtek, többségük vezető funkcióban, és hatan szereztek különböző tudományos fokozatot.

Talán ez utóbbi számok is egyértelműen bizonyítják, hogy csak magas színvonalú felkészítés biztosíthat megfelelő minőségű tisztikart!

M. Szabó Miklós ny. altábornagy

NEMZETKÖZI KATONAI ÉS HADITECHNIKAI SZEMLE

LÉZERFEGYVER A LÉGVÉDELEM HATÉKONYABBÁ TÉTELÉRE

Az Amerikai Egyesült Államok haditengerészetének szakemberei olyan lézerfegyver fejlesztésén dolgoznak, amellyel javítható lenne a tengerészgyalogság alacsonyan repülő légi célok elleni védelmi képessége.¹ Ilyen légi célok lehetnek az ellenség felderítő vagy támadó pilóta nélküli repülőeszközei, de ide tartoznak a nem irányított rakéták és a tüzérségi gránátok is. A lézerfegyverhez a RADA cég új radarrendszert fejlesztett ki, amely a cél felderítését és követését végzi. A fegyvert és a radarrendszert az Austin-osztályú Ponce desantha-jóra telepítették, amely 2014. második felében indul misszióra a Perzsa (Arab)-öbölbe. A fegyverrendszer jelenleg – tömege és méretei miatt – szárazföldi eszközre még nem telepíthető, ezért a fejlesztők most azon dolgoznak, hogy a rendszer e paramétereit úgy csökkentésük, hogy telepíthető legyen szárazföldi járműre is. Az elképzelések szerint a lézerfegyvernek el kell férnie egy Humvee² gépjárművön, 900 kg-nál kisebb tömegűnek kell lennie, 120 másodpercig legalább 25 kW-os teljesítménnyel kell besugározni a légi célt, ráadásul mindezt a gépjármű mozgása közben. További elvárás, hogy a lézernek 20 percen belül újra el kell érnie a maximális teljesítménye 80%-át.

SVÁJCI DÖNTÖTT A BESZERZENDŐ PILÓTA NÉLKÜLI REPÜLŐGÉP TÍPUSÁRÓL

A svájci légierőnél 2001-től van szolgálatban az izraeli IAI és a svájci RUAG cégek közös fejlesztése, a Ranger (ADS-95) típusú pilóta nélküli repülőgép (drón). Június elején a védelmi eszközöket beszerző svájci cég, az Armasuisse bejelentette, hogy az új drónra kiírt tendert az izraeli Elbit Systems Hermes 900 HFE³ típusú eszköze nyerte.⁴ A tenderre benevezett drónok közül két izraeli – a másik az IAI cég Heron I típusa volt – jutott be a „döntőbe”. A két típusal 2012 végén hajtottak végre tesztrepüléseket. Az Armasuisse választása azért esett az Elbit gyártmányára, mert a különböző szempontok alapján összességében a legjobb eredményt érte el. A Hermes egyik előnye a Heronnal szemben, hogy a benzinnel szemben a biztonságosabb, kevésbé gyúlékony JP8 (dízel-) üzemanyagot használja, ezt jelzi a HFE. A svájciak az eszközt felderítésre fogják használni, fegyverzete nem lesz. Az egyelőre ismeretlen számú drón leszállítását 2017 és 2020 között tervezik, a program költsége mintegy 250 millió CHF.

¹ http://defense-update.com/20140612_gbad-de-otm.html#U6CcNU2KCUK

² High Mobility Multipurpose Wheeled Vehicle (HMMWV).

³ Heavy Fuel Engine – nehéz üzemanyagú hajtómű/motor.

⁴ http://defense-update.com/20140606_hermes-900-switzerland.html#U6CcvU2KCUK

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK AZ OROSZ RAKÉTAHAJTÓMŰ-IMPORT KIVÁLTÁSÁRA TÖREKSZIK

Május közepén Dmitrij Rogozin orosz miniszterelnök-helyettes megemlítette, hogy országa leállíthatja a rakétahajtóművek exportját az Amerikai Egyesült Államokba, ha az továbbra is katonai rendeltetésű műholdak Föld körüli pályára állításához használja fel azokat.⁵ A Boeing és a Lockheed Martin által létrehozott United Launch Alliance vállalat június közepén több amerikai céggel megállapodást kötött egy új generációs rakétahajtómű kifejlesztésére, amelynek 2019-ben kell alkalmazhatónak lennie. A cél az, hogy vele kiváltható legyen az orosz, folyékony hajtóanyaggal működő RD–180 típusú hajtómű. Az amerikai felhasználó egyébként elégedett az orosz hajtóművel, de a Boeing és a Lockheed Martin most úgy látja, hogy eljött az idő – sőt kifizetődő – saját, amerikai hajtóművet kifejleszteni és gyártani. Ezzel párhuzamosan az RD–Amros közös (orosz–amerikai) vállalat igyekszik hosszabb távon fenntartani az RD–180-as rakétahajtómű versenyképességét, akár a majdani új amerikai hajtóművel szemben is. A Moszkva melletti Himki városban gyártott RD–180 hajtóművet az Atlas V típusú, a Pentagon által széleskörűen használt hordozórakéták első fokozatába építik be.

A BRIT SOROZÓK MEGENGEDŐBBEK LEHETNEK A TETOVÁLÁST VISELŐKKEL SZEMBEN?

A brit haderőben jelenleg az állomány csak olyan tetoválást viselhet, amely nem látszik, ha a személy hosszú ujjú öltözetben van. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy nem lehet katona olyan személy, akinek arcán, nyakán vagy kezén tetoválás található.⁶ A brit haderő számára toborzást végző cég, a Capita vezetői azt javasolják a törvényhozóknak, hogy enyhítsenek a szigorú szabályokon, ugyanis nagyon sok potenciális jó katona foglalkoztatását kizárják azzal, hogy a mandzsetta alatt és a gallér felett nem viselhetnek tetoválást. Ez különösen a tartalékosokat érinti, ráadásul a létszámukat 19 ezerről 30 ezerre kellene növelni. A Capita vezetői főképpen azzal érvelnek, hogy jelenleg sokkal nagyobb a tetoválást viselők aránya, mint akár 10 évvel ezelőtt volt, és a divatnak köszönhetően ez az arány csak növekedni fog, így egyre kisebb létszámból kell egyre több embert leszerződtetni. A védelmi minisztérium szóvivője szerint a haderő vezetése vizsgálja a kérdést, de a modern kor divatja mellett figyelembe kell venni azt is, hogy a haderő tagjaival szemben az elvárások mindig is magasak voltak.

A FRANCIA FEGYVEREXPORT 2014-BEN ELÉRI A HÉTMILLIÁRD EURÓT

A párizsi EUROSATORY 2014 fegyverzeti kiállítás megnyitóján Jean-Yves Le Drian francia védelmi miniszter elmondta, hogy országa hadiipara 2013-ban az előző évihez képest 42%-kal nagyobb értékű nemzetközi szerződésállománnyal rendelkezett, és 6,7 milliárd eurót tett ki.⁷ Reményei szerint 2014-ben további növekedés lesz, és az összeg eléri a 7 milliárdot. A bekövetkezett növekedés nagyrészt a közel-keleti piacnak köszönhető, amely a teljes összegből 40%-kal részesedik. A szaúd-arábiai flotta felújítása egyedül 500 millió eurót

⁵ <http://en.itar-tass.com/non-political/736358>

⁶ <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/defence/10904216/Army-looking-at-relaxing-rules-on-tattoos-on-new-recruits.html>

⁷ http://www.spacedaily.com/reports/French_arms_exports_to_top_7_bn_euros_in_2014_minister_999.html

hoz a francia vállalatoknak. 2013-ban Ázsiában és Latin-Amerikában is sikerült növelni az eladásokat, ebben jelentős szerepet játszott a Brazíliával kommunikációs műholdak eladásáról megkötött 300 millió eurós szerződés. Franciaország a világ negyedik fegyverexportőre, 2013-ban 7,2%-kal vette ki részét a világ fegyverexportjából.⁸

FEGYVERZETI KORSZERŰSÍTÉS BRAZÍLIÁBAN

Az Amerikai Egyesült Államok a külföldi katonai eladások (FMS⁹-program) keretében önjáró tarackok és páncélozott szállító harcjárművek korszerűsítéséhez szükséges készleteket ad el Brazíliának.¹⁰ Két FMS-csomag készül, össztértékük 241 millió dollár. Az első, 110 millió csomaggal Brazília 40 darab M109A5 típusú önjáró tarackot akar felújítani. A második, 131 millió dolláros csomag 434 darab M113 típusú páncélozott szállító harcjármű M113A2Mk1 változattá történő korszerűsítését teszi lehetővé. A brazilok kívánságlistáján tartalék alkatrészek, javítókészletek, kiszolgálóeszközök, szerszámok és tesztelőberendezések, valamint a személyi állomány kiképzése és kiképzési eszközök szerepelnek. A korszerűsítésekhez két-két amerikai szakember fog helyszíni segítséget nyújtani, a tarackok esetében egy, a páncélozott szállító harcjárművek esetében pedig hét éven keresztül. Mindkét üzletben a BAE Systems lesz a fővállalkozó.

AZ ADRIAI CHARTA TAGÁLLAMAI VEZÉRKARI FŐNÖKEINEK 18. TALÁLKOZÓJA

Az Adriai Chartát 2003-ban hozta létre az Amerikai Egyesült Államok, Albánia, Horvátország és Macedónia, hogy elősegítse a három nyugat-balkáni ország csatlakozását a NATO-hoz.¹¹ Montenegró és Bosznia-Hercegovina 2008 szeptemberében meghívást kaptak, hogy csatlakozzanak a szervezethez. Decemberben a csatlakozásuk megtörtént, Szerbia pedig elfogadta a megfigyelői státust. Koszovó 2012-ben szintén megfigyelői státust kapott. 2014 júniusában Montenegróban tartották a tagállamok vezérkari főnökeinek 18. találkozóját.¹² Az Amerikai Egyesült Államok részéről az Európában állomásozó amerikai erők parancsnokhelyettese vett részt, de meghívottként jelen voltak a szlovén vezérkari főnök helyettese, valamint a KFOR, a Koszovói Biztonsági Erők és az Amerikai Nemzeti Gárda illetékes egységeinek a parancsnokai. A házigazda montenegrói vezérkari főnök kifejezte országa eltökéltségét, hogy folytatja erőfeszítéseit a stratégiai cél, a NATO- és az EU-csatlakozás érdekében. A résztvevők kihangsúlyozták a térségbeli együttműködés fontosságát és szükségességét, mint azt a közelmúlt természeti katasztrófái (rendkívüli havazások, árvizek, erdőtüzek) is bizonyították.

⁸ Az Amerikai Egyesült Államok részesedése 52%, Nagy-Britanniáé 13,4%, Oroszorszáé 8,4% volt (a forrásanyag szerint).

⁹ FMS – Foreign Military Sales.

¹⁰ http://www.upi.com/Business_News/Security-Industry/2014/06/16/Brazil-upgrading-artillery-armored-personnel-carriers/3391402926819/

¹¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Adriatic_Charter

¹² <http://www.odbrana.gov.me/vijesti/139510/18-Konferencija-nacelnika-generalstabova-zemalja-potpisnica-A-5.html>

SZERBIA BILATERÁLIS KATONAI KAPCSOLATAI

Belgrádban a szerb és a török fél június elején aláírta a 2014-re szóló kétoldalú katonai együttműködési megállapodást.¹³ Az együttműködés főbb tartalmi elemei: a különleges erők kiképzése és részvétele közös gyakorlatokon, együttműködés a regionális biztonság-erősítő tevékenységben, oktatási és kiképzési, valamint hadigazdasági együttműködés. A felek megvizsgálják az együttműködés kiszélesítését a katonai területre. A szerb fél megköszönte az idei árvíz idején Törökország által nyújtott segítséget.

Dánia informatikai eszközöket és a személyi állomány adatainak archiválását elősegítő programcsomagot adományozott a szerb haderőnek. Az adomány értéke 105 ezer euró. Az elmúlt 10 évben Dánia mintegy 4 millió euró értékben nyújtott szakértői és pénzügyi támogatást a szerb haderőnek, főképpen kutatási-mentési feladatok végrehajtása és repülésbiztonság terén, de segítette a haderőből kivált katonák átképzését, az angol nyelv tanulását, az informatikai rendszer fejlesztését, továbbá támogatta a védelmi minisztérium állományának továbbképzését a Baltic Defence College-ban.

Belgrádban aláírták Szerbia és Szlovénia 2014-re szóló katonai együttműködési megállapodását is. Az együttműködés főbb területei: az altisztai állománycsoport kialakítása során szerzett tapasztalatok kölcsönös átadása, a katonai archívumok, a katonai tanintézetek és a pénzügyi tervezést végző szervezetek együttműködése, valamint az együttműködés megkezdése a különleges erők kiképzésében. A szerb fél kifejezte érdeklődését az EU-csatlakozás során szerzett szlovén tapasztalatok iránt.

ADRION 14 LIVEX – NEMZETKÖZI GYAKORLAT AZ ADRIÁN

2014. június első felében ötnapos nemzetközi haditengerészeti gyakorlatra került sor az Adria-tengeren. Az ADRION 14 LIVEX gyakorlaton Horvátország öt hajóval, míg Albánia, Görögország, Olaszország és Szlovénia egy-egy hajóval vett részt. Horvátországról egy PC-9 Pilatus repülőgép és egy Mi-8MTV1 helikopter, valamint a különleges rendeltetésű zászlóalj egy alegysége csatlakozott a résztvevőkhöz, a gyakorlat törzsében két montenegrói tiszt is dolgozott. Az Adria-Jón Kezdeményezés¹⁴ megalakításáról 2000-ben döntött hat tengermelléki ország (Albánia, Bosznia-Hercegovina, Görögország, Horvátország, Olaszország, Szlovénia) miniszterelnöke, hogy elősegítsék az Adria-tenger és a Jón-tenger térsége stabilitásának megőrzését.¹⁵ 2002-ben Szerbia és Montenegró államszövetsége is csatlakozott a kezdeményezéshez, majd a 2006-os szétválásukat követően mindketten megtartották tagságukat. Az évente megtartott haditengerészeti gyakorlatokon a résztvevők a kommunikációt, a közös manővereket, a tengeri útvonalak ellenőrzését és a tengeri mentést gyakorolják.

MONTENEGRÓI ÉS AMERIKAI KATONÁK KÖZÖS KIKÉPZÉSE

A montenegrói haderő hegyivadász-zászlóalja hegyivadászszázadának katonái júniusban háromhetes közös kiképzésen vettek részt az Amerikai Egyesült Államok Nemzeti Gár-

¹³ http://www.mod.gov.rs/sadrzaj.php?id_sadrzaja=6765

¹⁴ Adriatic-Ionian Initiative.

¹⁵ http://www.esteri.it/mae/en/politica_estera/aree_geografiche/europa/ooii/

dájánál gyakorlaton lévő 15 fiatallal.¹⁶ A kiképzés során a résztvevőknek a túlélést kellett gyakorolniuk, a természetben megtalált ehető növényekkel és állatokkal kellett táplálkozniuk, illetve a talált vizet ivásra alkalmassá tenniük. Az amerikaiak megtanulták, hogyan kell elkészíteni az élelmiszer feldolgozására, szárítására és konzerválására alkalmas eszközt, ha a terepen ellátási nehézségeik adódnak. Gyakorolták a víz felkutatásának és tisztításának a módszereit, a különböző, táplálkozásra alkalmas növények és állatok gyűjtését, azok elkészítését és felhasználását. A montenegrói katonák a Nemzeti Gárda egy másik csoportját a vadvízi evezés technikájával és a vízből történő mentés módjával ismertették meg.

BEFEJEZŐDÖTT A VEGYIFEGYVER-KÉSZLET ELSZÁLLÍTÁSA SZÍRIÁBÓL

2014. június 23-án elhagyta Latakia kikötőjét az a hajó, amely Szíria bevallott vegyifegyver-készletének utolsó elemeit szállította el.¹⁷ Szíria korábban – az ENSZ által támogatott és közös amerikai–orosz erőfeszítéssel létrehozott megállapodás alapján, elkerülendő a Nyugat által szorgalmazott légitámadásokat – már átadta a készlet 92%-át, de a maradék 8% átadását halogatta. Azzal indokolta a késést, hogy a tárolási helyéről a kikötőbe történő szállítása nem biztonságos. A Vegyifegyver-tilalmi Szervezet (OPCW¹⁸) vezetője üdvözölte az utolsó szállítmány elindulását, de jelezte, hogy a szervezet folytatja tevékenységét Szíriában. Sejtetni engedte, hogy továbbra is figyelemmel kísérik az országban zajló eseményeket, és keresik a további vegyi fegyverek meglétére utaló jeleket. A szíriai külügyminiszter hangsúlyozta, hogy országa teljesítette a vállalt kötelezettségeket, és egyidejűleg felszólította a nemzetközi közösséget, hogy gyakoroljon nyomást Izraelre a tömegpusztító fegyverekkel kapcsolatos szerződések aláírása érdekében. A Szíriából elszállított vegyi fegyverek egy részét az amerikai Cape Ray konténerszállító hajón,¹⁹ távoli vizeken, a többit pedig az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Finnország területén semmisítik meg, várhatóan 2014 novemberéig. A klórgázkészlet átadását a megállapodás nem írta elő – mert az kereskedelmi forgalomban is kapható, ugyanis polgári felhasználása is van –, bár a hírek gyakran szólnak arról, hogy a harctereken alkalmazzák.

AZ AMERIKAIKAIK TÖBBFELADATÚ ROBOTTANKOT TESZTELNEK

Az Amerikai Egyesült Államok szárazföldi csapatainál megkezdtek a Qinetiq cég által fejlesztett modulrendszerű felfegyverzett robotrendszer (MAARS²⁰) csapatpróbáját.²¹ Az eszközt alapvetően felderítésre, megfigyelésre és célkövetésre fejlesztették ki, de alkalmas halálos és nem halálos fegyverzet hordozására is. A MAARS 0,9 m magas, 0,9 m hosszú és 0,6 m széles, maximális tömege – szenzorokkal, fegyverzettel és lőszerrel – 167 kg, az akkumulátora 3–12 órás folyamatos működést tesz lehetővé, de alvó üzemmódban egy hétig is működőképes.²² A kezelőtől 800–1000 méterre távolodhat el, a lánctalpas eszköz maxi-

¹⁶ <http://www.vojska.me/izvjestaji-izjave-aktivnosti/1799-pripadnici-planinskog-bataljona-vcg-i-nacionalne-garde-sad-na-zajednikoj-obuci>

¹⁷ http://www.spacewar.com/reports/Last_dangerous_chemicals_shipped_from_Syria_watchdog_999.html

¹⁸ Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons.

¹⁹ A hajóra két táborig hidrolízis rendszer telepítettek, amelyek segítségével mintegy 530 tonna mérgező anyagot fognak megsemmisíteni. [http://en.wikipedia.org/wiki/MV_Cape_Ray_\(T-AKR-9679\)](http://en.wikipedia.org/wiki/MV_Cape_Ray_(T-AKR-9679))

²⁰ MAARS – Modular Advanced Armed Robotic System.

²¹ <http://www.telegraph.co.uk/finance/newsbysector/industry/defence/10922007/The-US-army-tests-a-killer-robot-tank.html>

²² http://en.wikipedia.org/wiki/Modular_Advanced_Armed_Robotic_System

mális sebessége 11 km/h. Összesen hét kamerája van, ezek segítik a kezelő tájékozódását, biztosítják a felderítést és a fegyverzet alkalmazását nappal és éjjel, az utóbbit hőkamerával. A MAARS fegyverzetét egy 360 fokban forgatható toronyra erősítették, és egy 7,62 mm-es M240B típusú gépfegyverből (450 lőszerrel) és négy 40 mm-es M203 típusú gránátvető csőből (bennük egy-egy gránát) áll. A gránátvetők lövedéke lehet nem halálos (gumilövedék, sörét, könnygáz) vagy halálos (robbanólövedék, repeszgránát). A kezelő választhat, hogy – a helyzettől és a feladattól függően – melyik csőből kíván löni. A MAARS-on elhelyeztek hangszórót, szirénát, lézeres vakítót és lövésdetektort. A fegyverrendszer helyett manipulátorkar is felszerelhető, amellyel a MAARS képes 54 kg-ot megemelni (egy 155 mm-es tüzérségi gránát tömege) és 140 kg-ot elhúzni.

SZÉNSZÁLAS FELHŐ HAJÓK ÖNVÉDELMÉRE

Az amerikai haditengerészet új zavarórendszert tesztel, amely a jövőben védelmet nyújthat egyes hajók elleni rakétákkal szemben.²³ A zavarórendszer fő eleme egy eszköz („felhőgenerátor”), amely vékony szénszálakból felhőszerű képződményt hoz létre. A felhőben lévő szénszálak részben elnyelik a rádióhullámokat, részben pedig szétszórják őket. Ha a hajó érzékelői észlelik a fenyegetést (a támadóeszköz indítását vagy az arról kibocsátott radarjeleket), akkor az önvédelmi rendszer beindítja a felhőképzést a szükséges irányba, és a hajó ellen indított radarvezérlésű rakéta vagy robotrepülőgép vezérlőrendszere nem tudja meghatározni a hajó pontos helyét, illetve a szénszálás felhő félrevezeti őket, így a hajó sértetlen marad. A zavarórendszer működését és az alkalmazásának lehetséges módjait Guam térségében egyszerre három hajón tesztelték, az eredmények biztatóak.

2015-BEN MEGKEZDI MŰKÖDÉSÉT AZ ÚJ OROSZ ŪRREPŪLŐTÉR

Putyin elnök 2007 novemberében írta alá azt a dekrétumot, amelyben elrendelte egy új, Vosztocsnij²⁴ névre keresztelt űrrepülőter építését az ország távol-keleti részében, az Amur folyó térségében. Július elején Rogozin miniszterelnök-helyettes meglátogatta az építkezést, amelyen az űriparral kapcsolatos főiskolák és egyetemek hallgatói is végeznek építőipari tevékenységet.²⁵ A Vosztocsnij lesz az első orosz független (hazai területen lévő) civil űrrepülőter, ahonnan embereket juttathatnak a világűrbe. Az első rakétaindítást az űrrepülőterről 2015-ben tervezik végrehajtani, és 2018-ban az űrrepülőter várhatóan már olyan állapotban lesz, hogy személyzettel ellátott űrhajót is felbocsáthatnak onnan. Oroszország jelenleg még a szovjet űrprogram elején kiépített bajkonuri űrrepülőteret használja az emberes űrrepülésekhez. A Kazahsztánban lévő objektumot Oroszország egy 2050-ig érvényes szerződés alapján használja, de hosszabb távon szükséges, hogy saját területen is rendelkezzen egy megfelelő kapacitású űrrepülőterrel.

Összeállította: Gál Csaba ny. mk. ezredes

²³ http://defense-update.com/20140628_pandarra-fog.html#U6_Gc02KCUk

²⁴ Keleti.

²⁵ <http://en.itar-tass.com/non-political/738470>

MAGYAR KATONÁK ÉS RENDŐRÖK BÉKEMISSZIÓKBAN

Gondolatok Besenyő János: Magyar békefenntartók Afrikában című kötete kapcsán

A békefenntartás a nemzetközi közösség alapvető eszköze a béke és a biztonság elősegítésében. Jóllehet az ENSZ Alapokmányában a békefenntartás kifejezetten nem szerepel, a világszervezet úttörő szerepet játszott 1948-ban, amikor az ENSZ Közel-keleti Fegyverszüneti Felügyelő Szervezetét létrehozta. Azóta összesen 69 műveletet telepített, ebből 53-at 1988 óta valósított meg. 2014 elején 17 aktív békefenntartó művelet működött. (Hét a Közel-Keleten és Ázsiában, 9 Afrikában és 1 a Karib-térségben.) Az éves költség 2013. július 1. és 2014. június 30. között 7,83 milliárd dollár. (Ez a globális katonai kiadásoknak körülbelül fél százaléka.)

1948 óta mintegy 3000 békefenntartó vesztette életét a szolgálat során. 2014 kezdetén több mint 117 000 főnyi katonai és rendőri személyzet szolgált 122 országból az ENSZ békefenntartó műveleteiben.

Békefenntartó műveletek telepítését az ENSZ Biztonsági Tanács rendeli el a fogadó kormány és/vagy a konfliktus főbb résztvevői beleegyezésével. A békefenntartás hagyományosan elsősorban a tűzszünetet megfigyelő és a csapatokat – államok közötti háború után – szétválasztó katonai modellt jelentett. Mára számos elemből álló komplex modellé fejlődött – katonák, rendőrök és civilek együtt segítik a fenntartható béke alapjainak a lerakását. Hagyományosan az ENSZ-békefenntartók fegyvereiket csak önvédelemre használhatták, ám a sokkal „erőteljesebb” megbízatásuk lehetővé teszi számukra erő alkalmazását például a civil lakosság védelmében.

A békefenntartó műveletek katonai személyzetét a tagállamok önként bocsátják rendelkezésre, és ők is finanszírozzák a békefenntartási költségvetés szerint. A csapatküldő államokat ebből a költségvetésből kompenzálják egy alapidíjnak megfelelően. A műveleteket számos ország erői hajtják végre. Ez a világméretű „tehermegosztás” rendkívüli hatékonyságot jelent mind emberi, mind pénzügyi és politikai vonatkozásban.

A konfliktusok ma összetett, vegyes természetű események; lehet, hogy gyökereik belső problémákból erednek. Bonyolítja azonban a helyzetet a határokon át történő beavatkozás, amelyeket államok, gazdasági érdekcsoportok vagy más nem állami szereplők követnek el. Az újabb keletű konfliktusok például Afrikában a civil vitákhoz és a természeti erőforrások – például a gyémánt, a mobiltelefon-gyártásban és a hadiiparban használt, igen keresett érc, a coltan és az arany – illegális exportjához kötődtek-kötődnek, amelyek serkentik a fegyvervásárlást, a terrorizmust, a kábítószer-csempészetet, a menekültek áramlását és a környezet rombolását.

Az ENSZ fokozódó mértékben működik együtt regionális szervezetekkel, valamint más szereplőkkel és mechanizmusokkal az Alapokmány VIII. fejezetének előírásai szerint. Szorosan együttműködött az Amerikai Államok Szervezetével Haitin; az Európai Unióval a volt Jugoszláviában és a Kongói Demokratikus Köztársaságban; a Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közösségével Libériában és Sierra Leonében; továbbá az Afrikai Unióval Nyugat-Szaharában, a Nagy-tavak vidékén és Darfúrban – hogy csak néhányat említsünk. Az ENSZ katonai megfigyelői együttműködtek regionális szervezetek békefenntartó erőivel

Grúziában, Libériában, Sierra Leonében és Tádzsikisztánban. Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete az ENSZ személyzete mellett dolgozik Afganisztánban és Koszovóban. Ez üdvözlendő fejlemény, hiszen a mai globális igény a békeműveletekre meghaladja bármelyik egyéni szereplő kapacitását, beleértve az ENSZ-et is.

A műveleti irányítás az ENSZ kezében van, mivel az ENSZ-békefenntartók a Biztonsági Tanács fennhatósága alatt tevékenykednek. A főtitkár, a tanács egyetértésével misszióvezetőt, valamint katonai parancsnokot vagy katonai főmegfigyelőt nevez ki. A misszióvezető jelentést tesz a főtitkárnak, ő pedig a Biztonsági Tanácsnak jelent. A kormányok önkéntes alapon ajánlanak katonai és polgári rendőrségi személyzetet a békefenntartó műveletekhez, minden esetben külön-külön. Minden kormány megtartja saját emberei felett a hatalomgyakorlás végső jogát. A nemzeti kontingens a saját parancsnoka alatt szolgál. Minden egyenruhás a saját nemzeti egyenruháját viseli. A kék sisak vagy sapka és az ENSZ-kitűző azonosítja az ENSZ-békefenntartókat. Nincs hűségeskü az ENSZ-hez.

A fentiekből az is következik, hogy a békefenntartók nem „igazi ENSZ-alkalmazottak”, missziójuk során is hazai fennhatóság alatt maradnak, fizetésüket is a küldő kormány fedezi. Magyarország az 1980-as évek végén kapcsolódott be az ENSZ békefenntartó műveleteibe. Ezt megelőzően is végzett békefenntartó feladatokat: 1972 és 1975 között 124 katonát és belügyi dolgozót küldtünk Dél-Vietnamba nemzetközi megfigyelői feladatok ellátására.

Besenyő János „Magyar békefenntartók Afrikában” című terjedelmes interjúkötete kísérletet tesz arra, hogy átfogó, ám részletes képet adjon Magyarország szerepvállalásáról az 1990-es évek elejétől kezdődött namíbiai rendőri művelettől kezdve egészen az Európai Unió ma is zajló somáliai kiképző missziójáig. A kötetben 30 katonai- és rendőrtiszt számol be a különböző afrikai békeműveletekben szerzett tapasztalatairól; az interjúalanyok gyakran rendkívüli eseményeknek voltak szemtanúi és esetenként részesei is, kockáztatva a testi épségüket, sőt az életüket is. Afrikában 1989 és 2000 között 15 különböző műveletben vettek részt magyar katonák és rendőrök.

A kötet bemutatja, hogy miként készült fel a Magyar Honvédség a békefenntartással kapcsolatos kihívásokra, hogyan szervezték meg a katonák felkészítését, valamint hogyan alakították ki a magyar „békefenntartó rendszert”, beleértve az MH Béketámogató Kiképző Központ létrehozását. Ezzel egy időben mind több felkérés érkezett az ENSZ-től különböző afrikai békefenntartó műveletekben való részvételre. Az MH első ilyen missziója Angolában volt, amelyet hamarosan követett a mozambiki.

A kötetet az teszi színessé és érdekfeszítővé, hogy kérdések özönére kapunk választ. Jóllehet világos koncepció alapján készültek az interjúk, mégis valamennyi interjúalany más-más kérdéssorozatot kapott, így az azonos misszióban szolgálók is különböző szempontok alapján mutatják be egy misszió bonyolultságát. Nemcsak a katonai, illetve rendőri (műveleti) aspektusokat ismerhetjük meg, hanem leírást kapunk a misszió társadalmi környezetéről, a helyi hivatalos személyek nem mindig pozitív magatartásáról, a lakossággal kialakított kapcsolatokról is. Nagyon fontos volt a jó együttműködés a misszióban részt vevő más országok katonáival, rendészeti szakembereivel vagy éppen a civilekkel.

A kötetben válasz kapunk számos személyes jellegű kérdésre is. Megtudjuk például, hogy miként pályázott beosztására a nyugat-szaharai misszió egykori katonai parancsnoka, Száraz György vezérőrnagy (2002–2005 között töltötte be a parancsnoki posztot), hogyan dolgozott, milyen kapcsolatot alakított ki a szemben álló felekkel, milyen kihívásokkal szembesült, mi volt a legfelemelőbb érzése stb. Száraz tábornok határozott véleménye: fontos, hogy ha kis létszámmal is, de jelen legyünk az afrikai missziókban, mert akik ezekben a műveletekben részt vesznek, óriási tapasztalatokra tesznek szert, és növelik Magyarország presztízsét.

A kötet foglalkozik magánéleti kérdésekkel is, így azzal, hogy a tartós távollét milyen hatással van az itthon maradt családra, a házasságra. Az internetes kapcsolat lassú volt, a mobiltelefon gyakran nem működött, a hagyományos levelezést a helyi biztonságiak néha felbontották. Betekintést kapunk a táborok működésébe, az ottani légkörbe. A táborokban, ugyanúgy, mint más katonai objektumban, a nap 24 órájában állandó ügyeleti szolgálat van. Akik először kerültek misszióba, azoknak szokatlan volt a többnemzeti környezet. Egészen más a helyzet egy 2-3 napos konferencián, ahol nagyon barátságosak vagyunk egymással, mint a tartós összearrátság; ahány nemzet, annyi vallás, kultúra, szokás... Nem olyan egyszerű az együttélés, a konfliktusok kirobbanása csak idő kérdése. Némely környezetben nagy kihívást jelentenek a taposóaknak vagy a veszélyes állatok: skorpiók, kígyók, szúnyogok, pókok stb. Komoly gondot okoztak a különféle rágsálók, főleg a patkányok.

A mozambiki polgárháború után jelentős mennyiségű aknát raktak le nemcsak a határon, de az ország szinte teljes területén. A portugál haderő több mint 2,5 millió aknát telepített. Ugyanezt csinálta a RENAMO a dél-rhodesiai katonai egységek közreműködésével, és kisebb mértékben a kormányerők is. Az aknamezőkről használható térképek nem voltak, sőt a laza szerkezetű talajban az aknák mozogtak, ami szintén veszélyt jelentett az emberekre. Az aknamentesítést a mai napig nem tudták befejezni, így még tíz- vagy százezer akna heverhet Mozambikban. (Spaics József mk. ezredes visszaemlékezése.) Az egyik megkérdezettől azt is megtudhatjuk, hogy az ENSZ-műveletek többségében – így az afrikaiakban is – orosz és ukrán társaságok működtetik a repülőeszközöket. Valószínűleg azért, mert részben ők a legolcsóbbak és rendkívül tapasztaltak. Hihetetlen körülmények között tudnak le-, illetve felszállni. Boda József r. dandártábornok a mozambiki misszióban a magyar rendőri kontingens parancsnokaként dolgozott. Fő feladatuk az ENSZ rendőri erőinek a felépítése, majd a mozambiki rendőrség feltérképezése, megismerése, a velük való együttműködéshez szükséges kapcsolatrendszer megteremtése volt. Kintléte alatt előfordult, hogy két magyar rendőrt haza kellett küldeni, mert nem tartották tiszteletben a helyieket.

A megkérdezettek részletesen beszéltek a hazai felkészítésről és az itthon kapott felszerelésekről, amelyek nem mindig feleltek meg a trópusi viszonyoknak. Számos interjúalany arról számolt be: hazatérése után nem tartottak igényt a tapasztalataikra, pedig ezeknek a katonáknak és rendőröknek széles körű ismereteik vannak a haderőcsökkentéssel, az ENSZ-szel, a békefenntartással, sőt a béketárgyalásokkal kapcsolatban is. Továbbá jól ismerik a trópusi viszonyokat, az ottani éghajlatot, a helyi embereket, azok kultúráját, szokásait. Az ENSZ keretein belül rálátással rendelkeztek az afrikai békefenntartás rendszerére, működésére. Idő előtt elhagyták a honvédséget, a rendőrséget. Az általuk megszerzett tudást, információkat senki sem dolgozta fel, így azok valójában elvesztek.

A szerző az interjúk mellett ismerteti a missziókban szolgálókkal szemben támasztott követelményrendszert is, amely a békefenntartó műveletekben történő szolgálatteljesítés előfeltétele. A kötet közreadja az interjúalanyok portréját, valamint az afrikai műveletekben szolgált katonák és rendőrök névsorát is megtalálhatjuk a könyv végén.

Összefoglalva elmondható: a kötet nemcsak hatalmas mennyiségű katonai-szakmai információt hordoz a békefenntartás vonatkozásában, amely rendkívül hasznos a katonai vezetés és a jövő békefenntartói számára, hanem egyben színes, izgalmas, sztorikban gazdag olvasmány is a nemzetközi kérdések, kiváltképp az Afrika iránt érdeklődő olvasók számára.

Gömbös Ervin

A HVK tudományos szakkönyvtárának szakkönyvajánlata

- Fodor László–Kriskó Edina: *A hatékony kommunikáció alapjai*. Noran Libro, 2250 Ft
- Csepeli György: *Szociálpszichológia mindenkiben*. Kossuth Kiadó, 3312 Ft
- Charles Phillips, *A keresztesek hadjáratai és a lovagi élet*.
Dr. Craig Taylor: Kossuth Kiadó, 4142 Ft
- Juan Pujol Garcia, *A kém neve Garbo – Aki az orránál fogva vezette*
Nigel West: *a Harmadik Birodalmat*. Kossuth Kiadó, 1300 Ft
- Joseph Cummins: *A történelem nagy riválisai – Amikor a politika személyes
párharcúvá válik*. Kossuth Kiadó, 5395 Ft
- Charles Gati: *ZBIG – Zbigniew Brzezinski, a stratéga és államférfi*.
Noran Libro, 1745 Ft
- Charles Phillips: *Lovagok. A lovagi kultúra aranykora. Képes enciklopédia*.
Kossuth Kiadó, 6632 Ft
- Pietsch Lajos: *Angela Merkel – az első*. Kossuth Kiadó, 2482 Ft
- Tobias Capwel: *Kések, török, szuronyok képes enciklopédiája*.
Kossuth Kiadó, 4142 Ft
- Kerekes Pál: *E-book kalauz*. Kossuth Kiadó, 2067 Ft
- Budai Balázs Benjámín: *Az e-közigazgatás elmélete*. Akadémiai Kiadó, 3960 Ft
- Bauer András, *Marketing alapismeretek*. Akadémiai Kiadó, 3960 Ft
Berács József,
Kenesei József:
- Bod Péter Ákos: *Nem szokványos gazdaságpolitikák*.
Akadémiai Kiadó, 3191 Ft
- Mészáros Rezső: *A globális gazdaság földrajzi dimenziói*.
Akadémiai Kiadó, 1520 Ft
- Lengyel Imre: *Regionális gazdaságfejlesztés*. Akadémiai Kiadó, 1488 Ft
- Sille István: *Illem, etikett, protokoll*. Akadémiai Kiadó, 4640 Ft
- Gelei Andrea: *Logisztikai döntések – fókuszban a disztribúció*.
Akadémia Kiadó, 4632 Ft
- Graeme Salaman, *Vezetői dilemmák*. Akadémiai Kiadó, 987 Ft
John Storey:
- Szita Szabolcs: *A hiányzó ember*. Hetek könyvek, 2950 Ft
- Grüll Tibor: *Szépség és szörnyeteg*. Hetek könyvek, 2990 Ft

A fenti kedvezményes árak a kiadók honlapján történő vásárlásra vonatkoznak!

EGY ALAPMŰ A HÁBORÚRÓL

Carl von Clausewitz: A háborúról című könyvéről

A címválasztáshoz ezúttal nem kellett élénk fantázia, mert a Zrínyi Kiadó ismét megjelentette Carl von Clausewitz (1780–1831) „A háborúról” című klasszikus írását, amelyen katonai vezetők generációi nőttek fel az elmúlt évszázadban is. Befejezetlen munkájáról jövőbelátóan mint formába nem öntött elgondolások halmazáról írt, „amelyre félremagyarázások végeérhetetlen sora vár”. Művéről megsemmisítő kritikát írt B. H. Liddell Hart (1895–1970) angol katonai szakíró 1954-ben, „Stratégia” című alpmunkájában:¹ „Clausewitz semmi meghökkentően új vagy progresszív gondolattal nem járult hozzá a taktika és a stratégia fejlődéséhez.” Nem beszélve arról, hogy Liddell Hart a németek első és a második világháborús vereségét Clausewitz tanai követésének tulajdonítja. Mérlegeljük, hogy *minden tekintetben helytálló volt-e* a kritika, vagy inkább több tekintetben Clausewitz „félremagyarázásokra” való utalása igazolódott?

A háborúkról való gondolkodásban – a kínai hadviselést is beleértve – nem huszonöt, hanem *legalább ötven évszázad* tapasztalati terében állunk. A háborúk több százezres számát tekintve, a *történelem struktúrájának* egyik fő hálózatát adják, jelezve e tartalmak folyamatosságát. A hadseregek – ha csak *vázlatosan* tekintünk is vissza ötven évszázad hadikultúráinak fejlődésére – óriási utat tettek meg a lovas-íjász, kardos-szablyás majd az ágyús-puskás hadviseléstől az ekrazitos-atomos jellemzőkön keresztül napjaink lézeres-„csillagháborús” valóságáig. Az iparosodás kora a személyiségek tekintetében is szakított a barokkos karakterekkel és kifejezésmóddal, utat tört magának a hatalmi – hadászati – közgazdasági szükségszerűség, mely jelenkorunkban kiegészült a telekommunikációval, az anyagtudománnyal, valamint a modern oktatással. Pontosan láthatta-e Clausewitz a hadviselés *jövőbeni irányainak* differenciálódását és kombinálódását, amikor az ő kora még nem a *dizelmotoros-lánctalpas-repülőgéphordozós* időszaka volt a hadviselésnek (mi több – hacsak Leonardo rajzainak vízióit figyelembe nem vesszük – ezeknek a technikáknak még nyoma sem volt)? A gőzgépről csak egy francia tüzértiszt, a mérnök Nicolas Léonard Sadi Carnot (1796–1832) gondolkodott el, mikor lövegvonatásra megkapták az első hőerőgépet, és felfedezte a termodinamika elméletileg legösszetettebb főtételét.

A 19. században csak Clausewitz halála után (1831) teremtdőött meg a korszerű természettudomány, közgazdaságtan, szociológia, és nem utolsósorban a biológia, valamint a történettudomány. Témánk szempontjából ez utóbbinak is jelentősége van, és olyan neveket kell említenünk, mint a nemzeti ébredés porosz iskolájának megteremtőjét, Leopold von Rankét (1795–1886) és tanítványait: Heinrich von Sybelt (1817–1895), valamint Heinrich von Treitschkét (1834–1896). Külön nem térünk ki a német filozófia és irodalom korszakalkotó nagy személyiségeire, német egyetemek (például a bonni) indítására a 19. század elején. Liddell Hart felrója Clausewitznek, hogy tanulmányozta ugyan Kant gondolatait, de csak a filozófiai kifejezésmódot sajátította el, nem jutott tovább az „igazi” filozófiai gondolkodásig. Kritikusa nem értékelte kellően, hogy az akkori filozófiai gondolkodás két vonatkozásban is megérintette Clausewitzet:

¹ B. H. Liddell Hart: *Stratégia*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2002. (Lásd részleteiben a XIX–XXIII. fejezeteket). 489–564.

(1) A ránk maradt anyagghalmaz egy nagy kísérlet volt a *rendszerteremtésre*. A 19. század első évtizedeiben Poroszországban a katonaállam, az újra felfedezett római jog és a közgazdaságtan alapirodalmához csatlakozott Clausewitz a háborúról szóló munkájával, amely, megfogalmazása szerint, „a nagy háború elméletének” alapvonalait tartalmazza, mintegy nyolc könyvben megfogalmazva. „Minden elmélet elsődleges feladata az, hogy a szövevényesen összegubancolt fogalmak, illetve képzetek között rendet tegyen” – írja Clausewitz.² És valóban, e munkájával megalkotta a hadviselés maradandó *fogalmi térképét*, a háborúnak tíznél több fogalmával közelített tárgyára, főbb vonásait gyűjtve jelentéscsomókba, amelyek szabályokként orientálják a megismerést e rétegzett tartalmakban. Idézzük fel az alapfogalmi mezőt: „lényegét, »hatóelvét« tekintve a háború harc; (...) a háború ugyanis nem egyéb, mint kiterjedt párharc; a háború az erőszak egy formája; (...) a háború az erőszak alkalmazása, amelynek nincsenek határai; a háború a kölcsönös megsemmisítésre irányuló tevékenység; a háború az emberi érintkezés egy típusa; a háború a bizonytalanság..., a véletlen birodalma; a fejlett népeknek a háborúja (...) politikai cselekvés! (...) a háború a politika más eszközökkel való folytatása...” Megjegyzem, a korábbi évtizedek (magyar) hadtudományi feldolgozásai megmaradtak ez utóbbi fogalomnál. Clausewitz felismerése e tekintetben is igen jelentős, évszázadában új szövetségi, fegyverzeti és szervezeti szinten kapcsolódtak össze a politikai és katonai stratégiák. A hadászat elméletként ekkor kezdett korszerűbb alakot ölteni. A tiszt szolgálata a katonazenés, tamburmajoros őrségváltásokból (Wachparade) és hősies hadviselésből kinőtt a tervező-szervező, megoldásra törő, szakmailag megalapozott hivatás irányába. Clausewitz dinamikus gondolkodása még nem tudott elszakadni az akkori bázisfogalmaktól, kategóriáktól – gondoljunk például olyanokra, mint a tömeghadsereg, a hadkötelezettség, a számbeli fölény, az invázió, a vezér stb. Az ismert adatok szerint 1791–1799 között Franciaországban 2 millió 80 ezer, 1799–1815 között pedig újabb 3 millió 153 ezer embert soroztak be.³ A korszak – tömeghadseregekkel vívott – háborúiban tömegméretekben maradtak áldozatok a csatatereken; Napóleon háborúiban az áldozatok száma már meghaladta az egymilliót; az I. világháborúban csupán egy csatátéren (Verdun) egymillió volt az áldozatok száma.

(2) Módszertanilag a pontos elhatárolások, a különösségek, különbségek megállapítása, valamint a szintek, síkok, viszonyok, kölcsönhatások és szerves kapcsolatok (menetek-manőverek szerkezete és az első ütközet stb.) meghatározása fontos jellemzője Clausewitz elméleti munkásságának. E vonatkozásban idézhetjük a következőket: „...a harcászat a csapatok alkalmazásának tana az ütközetben, a hadászat pedig az ütközetek alkalmazásának tana a háború végső célját tekintve.” Az elméleti konstrukciót mint *állványzatot* (Gestellwerk) jellemzi – e fogalom Martin Heideggernek, a 20. század egyik legnagyobb filozófusa gondolkodásának is egyik kulcskifejezése lesz –, ami segíti a képzeti tevékenységet, mert a harc differenciálódása, dinamikája, nehézségeinek kiterjedése (eszkalációja) egyébként sem tartható határok között, szétfeszíti a gondolkodás szokványos kereteit. A fegyveres küzdelem gyakorlati hatásai, következményei elméleti megfontolások tárgyává válnak: „Az ütközetek hatásában azonban, ahol az anyagi sikerek indítékká válnak, csak szellemi természetű jelenségekkel van dolgunk.” Az elmélet gyakorlati alkalmazása más természetű – írja a szerző, és leegyszerűsített (reguláltabb) ismereteket igényel. Hozzátehetjük, hogy csak egy

² A külön nem jelzett idézetek az új fordítású és szerkesztésű kötetből valók. Carl von Clausewitz: A háborúról. Zrínyi Kiadó, 2013. Ford.: Szabó Júlia; a kötetet szerkesztette: M. Szabó Miklós.

³ Az eredeti adatok Jules Lagneau: De la mortalité due aux guerres depuis un siècle. Ann. D'Hygiène. 3. serie, 32. 1894. Hivatkozik ezen adatokra Geisswein Sándor: „A háború és a társadalomtudomány” című munkájában, 1915, 28.

csapatparancsnok tudja azt, milyen és mennyi munkát, figyelmet, valamint gondoskodást jelent egy-egy szabály vagy célrendszer, mondjuk „*évszakra alkalmazott kombinációja*” – különösen, ha ez az évszak pl. a tél; azaz a dolgok jelentése a csapatok szintjén válik teljesen nyilvánvalóvá. Ebből az összefüggésből vonja le a következtetést, mint elkötelezett tanár, hogy „a tudás igazodjék a beosztáshoz”.

Clausewitz nagy figyelmet fordított a tér- és időszerkezetekre, azok tagolódására, amelyek nélkül nincs eredményes hadvezetés. A taktika eszközei között sorolja fel: a meglepést, a kezdeményezést, irányok megválasztását, az erők csoportosítását, súlyképzést, áttörést, szárnycsatát, meglepő átkarolást, megkerülést, tartalékképzést. A hadművelleti terület infrastruktúrájának jelentősége is egyre meghatározóbbá válik. Az ellátás, különösen az élelmezés a modern háborúban nagy jelentőséget kap, de minden területen megnőtt a függőség a forrásoktól, a raktáraktól stb. Az élelmezési hadbiztos kifejezés a poroszoknál – Heine leírásában – a régi, még Nagy Frigyes időszakából való szóhasználat: „Mehlwurm.”

Liddell Hart egy területen tulajdonított Clausewitznek eredményt, mint jelzett munkájában írja: „*Clausewitz legfőképpen a pszichológiai tényezők hangsúlyozásával járult hozzá a háború elméletének fejlődéséhez.*” Ez nem egyszerű eredmény, hanem Clausewitz legnagyobb felismerése, mert a szélsőségre hajló *feszültség* az a tényező, amit a gépesített háború adott hozzá a hadviseléshez. Mint írja: „A feszültség állapotát – egyébként magától értetődően – több különböző fokozatban kell elképzelnünk, következésképpen olyannyira összefolyhat a nyugalmi állapottal, hogy az utolsó fokozatban már alig különbözik tőle.” Napjainkban már tudjuk, hogy a szélsőségig fokozódó idegi feszültség egyaránt csökkenti a közkatona és a tábornok teljesítményét; súlyos traumákkal, pszichés megnyomorodással jár, amit a 20. század világháborúi, helyi háborúi tömegméretekben visszaigazoltak. Ez egy jelentős tényező volt, amit előtte nem ismertek fel, és amely napjainkig megmaradt a korszerű hadviselés jellemzőjeként. E tartalmakat már az addigiaktól eltérő, más fogalom- és kategóriarendszerben látatja Clausewitz, így a könyvben már szerepel: az „*idegrendszer*”, a „*jellemszilárdság*”; a harc alacsony és magas *intenzitása*, „*heves vagy kevésbé heves pulzálása*”; egy nagy ütközet helyett az *ütközetek sokasága*; a *harcrend gyakori váltakozása*; a vezéri intuíció, belső belátás; a tömeg kézben tartása, a *tömegben való uralkodás*; és nem utolsósorban a *harc traumája*: „*hirtelen elesik egy ismerős – gránát csapódik a tömegbe... érezni kezdjük, hogy már nem vagyunk teljesen nyugodtak és higgadtak, még a legbátrabb is zavarttá válik...*” Clausewitz, a tisztjelöltek oktatása iránt elkötelezett tábornokként arra törekedett, hogy a kötetben a harc mibenléte a barokkos túlzásoktól lecsupaszítva jelenjék meg; majd érvelő stílusával segíti a *harc féktelen dinamikájának* a megértését; valamint hangsúlyozza a háború által megkövetelt kiemelkedő tehetség (génusz), a kiképzettség és katonai viselkedésmód, a helyzeteknek megfelelő elhatározásra jutás szükségességét. Leírásában a gépesített harc 20. századi futurisztikussága érződik: órákon át tartó tűzharc, sisterső lövedékekkel telt levegő, a szüntelen erőkifejtés, lovasrohamok, a maradandó sebesülések-csonkulások; traumák, majd a bádogtekintetű közönyösség. „Az újabb korok csatájának éppen az a sajátossága, hogy friss erővel a harcban elszenvedett minden kudarc és veszteség jóvátehető” – írja a szerző azt, amit Erich von Manstein (1887–1973) a II. világháborúban önálló stratégiává változtatott azzal az erővel is, melyet vereséghelyzetben kivont a harcból.

A szerző ráirányítja a figyelmet a háború egyik legegységibb jelenségére: a *katonára*. A háború egyaránt könyörtelenül szelektálja a jellemeket, a döntéseket, tapasztalatokat, az alkalmazott megoldásokat, és nem utolsósorban a fizikai–pszichikai–szellemi terhelhetőséget. A harc kimenetelére vonatkozó jellemhibák között említi: a büszkeséget, a hajthatatlan akaratot, valamint a görcsös ellenszegülést, amelyek parancsoló energiakészlettel rendel-

keznek. Clausewitz helyesen úgy gondolta, hogy a háború leginkább megfelel az általa *gyűjtőfogalomként* használt emberi természetnek, amelynek lényegiségeit – alapvetően változékony, „kaméleon” jellemzője mellett – a következő hármasságban foglalta össze: az erőszak, a vak természetes ösztönnek tekinthető gyűlölet és ellenszenv; a valószínűség és a véletlen játéka, amely a háborút „szabad szellemi tevékenységgé teszi”. Emellett hangsúlyozza, hogy a háború – a politika eszközeként is – a *puszta értelem hatalmában* marad, mert önálló, a politikaitól elkülönülő logikája, szabályai és szakmai tartalma van. A modern háború szüntelen dinamikája nem szabványosítja a gondolkodást, és a katonagyéniség életerőinek szélesebb mozgásteret nyit. Döntő fontosságú elemekként sorolja fel: a veszélyt, felkészültséget, a viszonyokat, és nem utolsósorban az emberi bátorságot, a határozott karaktert, a morális tartást. *Különleges tényezők ezek, mert halálközeli helyzetekben működnek.* „Ahol az erőszak féltelensége kezdődik, ott minden morál véget ér. Ez az oka, hogy a háború nagy teoretikusainak, mint pl. Moltkénak vagy Clausewitznek eszük ágába se jutott, hogy a militarizmusnak erkölcsi igazolást keressenek”⁴ – írja Vámbéry Rusztem. Igen, Clausewitz e munkájában oldalakat szentelt az erkölcsi tényezőknek, a hadsereg harci erényének, a csapatszelleme, de kimondottan az akcióegység fenntartásának szempontjából. Clausewitz korában még voltak és működtek a *morális nagy tömbök (haza, család, bizalom, szeretet, nemzet stb.)*. Csak a későbbi gépesített háborúk eredményezték – A. R. Wallace kifejezésével –, hogy a fegyveres küzdelmek *mentális és morális pokollá* változtak – hozzátehetjük, hogy a 20. században a *morál tagadása* már a hadviselés eszköze lett! A háborús működések éles aszimmetriájában – gazdaság, természettudomány, technikatudomány stb. – az erkölcsi értékeknek nem jut mozgástér. A háborúk koroktól függetlenül évtizedekre újabb feszültségeket indukálnak.

Liddell Hart nem vette észre, hogy Clausewitz számtalan helyen jelzi: a *hadviselés hatásosságának matematikai értékelési mutatói* is jelentősen differenciálódtak, amelyek a modern hadviselésben bázistényezőkké váltak. Gondoljunk felsorolásából olyanokra, mint: az erőviszonyok, a hadifoglyok száma, a hadizsákmány jelentősége, a halottak-sebesültek száma; a háború közvéleményre tett hatása (megaláztatás és szégyen); a győzelem elérésének gyorsasága, a győzelem intenzitása; a hadseregben fellépő krízisek jellege, tartóssága vagy megoldásuk gyorsasága; a támadás kockázata; a foganatosított rendszabályok elégtelensége vagy elégségsége; az együttműködés szintje; az egymáshoz viszonyított teljesítmények értéke, és még sorolhatnánk a mutatókat. Tapasztaljuk, hogy a csapásmérő képességben jelentős szerepet tulajdonított a tüzérségnek: „Hiánya igencsak gyengíti a hadsereg ütőerejét.” (Hozzátehetjük: napjainkban a harcokocsicsapatok hiánya is, de ismerjük költségvetési korlátainkat.⁵) Amennyiben csak a kockázatról mint mutatóról gondolkodunk, akkor azt mondhatjuk: a csapásmérés a modern hadviselés szükséglete, mert előre soha nem tudhatjuk, hogy egy-egy összeütközés a fegyvernemek milyen arányát igényli.

Vannak-e a műben személyes jellegű vonatkozások? Vannak, köszönhetően az intellektuális fordítás gazdagságának: „Ha egy szakember fél életét valamely homályos tárgykör feltárásának szenteli, bizonyosan messzebbre jut annál, mint aki rövid idő alatt kívánja megismerni azt” – írja a szerző, és felidéződik a bevezető gondolatok közül a feleség, Marie von Clausewitz utalása arra, hogy férje maga is fél életét szentelte ennek az alpmunkának, mindvégig G. J. David von Scharnhorst (1756–1813) porosz tábornok példáját követve, aki

⁴ Vámbéry Rusztem: A háborútól a békéig. Világkép Könyvtár 10. Szám. Szerk: Lázár Vilmos, Budapest, 1938, 79.

⁵ Lásd Lőrincz Gábor ezredes tanulmányát „A harcokocsizó fegyvernem újjáélesztése” címmel. Honvédségi Szemle, 2013/5. 129–139.

tisztképző intézet igazgatója, katonai szakíró volt. „...épp Scharnhorst, a katona követelt egyre makacsabbul merészséget a háborúban, de a békében tudást és újra csak tudást és műveltséget” – utal erre Heidegger is egyik munkájában.⁶ Clausewitz ezen alapmunkájával, ha a tudomány felosztását vesszük figyelembe, akkor elsősorban nem a leíró, hanem a *megértő hadtudomány* kialakulását szolgálta. A kötetben számtalan kimondottan magyarázó fejezetet találhatunk (gondoljunk az olyanokra, mint „Miként viszonyul a támadás és a védelem a hadászatban”, vagy „Hogyan viszonyul egymáshoz a támadás és a védelem a harcászatban”, „A támadás és a védelem kölcsönhatása”, „A háború belső összefüggései” stb. Az Ötödik könyv tizenharmadik fejezetének végén maga Clausewitz írja: „Jelen vizsgálódásaink némelyike nyilvánvalóan inkább harcászati, mint hadászati jellegű. Ám az *érthetőség* (kiemelés tőlem – H. D.) kedvéért szívesen áthágjuk a határokat.” Még világosabban fogalmaz akkor, amikor hangsúlyozza: „Nem a hadviselés új alapelveit és módszereit kívánjuk meghatározni, hanem a régtől benne foglaltat vizsgáljuk, legbelsőbb összefüggéseiben, és vezetjük vissza legegyszerűbb elemeire.” A fogalmak tekintetében nem téveszthetjük szem elől, hogy az olyan kifejezések, mint a „(had)művészet” (Heidegger más vonatkozású utalásából kiderül) semmi kapcsolatban nincs a mi művészetfogalmunkkal („ars”), azaz a kifejezésnek nem a szépművészeti tartalmát jelenti, hanem inkább a *megismerést, a tudást, az eligazodást*, valamint a sokszorosan összetett *rendszert*. A kritikus Liddell Hart sokszor ezen archaikus fogalmak jelentéseinek csapdájába esik, amelyeket Clausewitz jól ismert; egy helyen meditativan utal arra, hogy „Vajon a háború, gondolkodásunknak nem pusztán más írás- és beszédmódja?” De igen, ez egy önálló, minden mástól eltérő, specifikus írás- és beszédmód, a szakmaiság alapja.

Összességében a kötet hozzájárul a háború mibenlétének, taktikai, stratégiai, technikai, logisztikai, valamint emberi sokrétűségének és e tényezők kombinációinak, egymáshoz való viszonyainak megértéséhez. Még napjainkban is segíti a háborús tapasztalatok értelmezését, amelynek minden tudományos munka egyik jellemzőjének kell lennie. „A háborúk többet mondanak a múlttól, mint egy-egy történelmi tájkép, mert a nemzeteket legnagyobb erő kifejtésük extázisában mutatják be, ezért összefoglalói és tükrei mindama kultúreredményeknek, amelyeket az illető nép békemunkájával kitermelt és összegyűjtött, avagy megfordítva, vétkes könnyelműséggel elmulasztott”⁷ – írta nemes Bangha Imre ny. altábornagy 1943-ban.

Ez az új, nívós kötet alkalmas arra, hogy ki-kí kutatási területének vagy munkakörének leginkább megfelelő fogalomkörben gondolkodjon, értelmezze korunk háborús jelenségeit. A fordítás Szabó Júlia tanárnő kiváló munkája, fogalmai plasztikusabbak a Zrínyi Kiadó 1962-ben megjelent kétkötetes kiadványában találhatóaknál.

Végül, visszautalva Liddell Hart elnagyolt bírálatára, meg kell kérdeznem: közvetlenül a II. világháború után (1954) lehetett-e igaza egy német, különösen porosz tábornoknak a háború kérdéseiben? Bizonyosan nem. Ismételten igazolódott, hogy a hadtudományt – abban az időben – a győztesek tudományaként értelmezték. A könyvet nem lehet egy szuszra végigolvasni, inkább olvasgatni kell, különösen ajánlom az előzetes beleolvasást a meditatív fejezetekbe (amelyek a háború elméletéről; a módszertanról; a kritikáról; továbbá a példákról vagy a hadászati támadás természetéről szólnak). Bízom abban, hogy rövid értékeléssel sikerült felkelteni e klasszikus munka megismerése (*újraolvasása*) iránti igényt.

Harai Dénes ny. ezredes

⁶ Martin Heidegger: Schelling értekezése az emberi szabadság lényegéről (1809). T-Twins Kiadó, 1993.

⁷ Lukinich Imre – Markó Árpád (szerk.): Sorsdöntő csaták – Marathontól a második világháborúig, I–II. kötet. Franklin-Társulat Kiadása, 1943. Az idézetek nemes Bangha Imre ny. altbgy.: „Múlt és jelen” című könyvrészletéből valók. II. kötet, 410–518.

Szerzőinkhez

Közlési feltételek a Honvédségi Szemlében

Folyóiratunk zökkenőmentes szerkesztése, az MTA által meghatározott követelményeknek való megfelelés érdekében a szerzőktől az alábbiakat kérjük:

- Folyóiratunk első közlésű, maximum egy szerzői ív terjedelmű írásokat publikál. A közleményeket elektronikus levél mellékleteként (Microsoft Word DOC- vagy DOCX-formátumban) szíveskedjenek eljuttatni a szerkesztőségnek (hsz@hm.gov.hu; kisszoltan@amedia.hu).
- A küldeményben tüntessék fel nevüket, rendfokozatukat, beosztásukat (foglalkozásukat), tudományos fokozatukat és elérhetőségüket.
- Amennyiben mondanivalójukat ábrákkal (térképrészletekkel, grafikonokkal stb.) kívánják szemléltetni, azt magyar nyelvű illusztrációkkal tegyék. Folyóiratunk fekete-fehér megjelenésű, ezért ennek megfelelően készítsék el az ábrákat, lehetőleg egyszerű, vonalas formában, olvasható feliratozással. Az illusztrációkat *ne illesszék be a szövegbe* (csak a helyét jelöljék), azokat külön csatolva küldjék el (jpg-, bmp- vagy tiff-formátumban). Az íráshoz csatoljanak ábraszöveget, melyben az ábra címe mellett tüntessék fel annak készítőjét, forrását, internetes hivatkozásnál a letöltés idejét.
- Fotóillusztrációt csak különösen indokolt esetben közlünk. Ez esetben ügyeljenek a megfelelő nagyságú felbontásra, illetve az ábrákhoz hasonlóan jelöljék meg a kép forrását.
- Folyóiratunk közli az adott közlemény angol nyelvű összefoglalóját, illetve (2015 januárjától) a kulcsszavakat. Kérjük szerzőinket, hogy ennek megfelelően szíveskedjenek elkészíteni dolgozataikat.

Folyóiratunk (a *Fókuszban*, *Fórum* és *Szemle* rovataink kivételével) csak tudományos igényességgel elkészített, a felhasznált irodalom feltüntetésével, illetve megfelelő hivatkozásokkal ellátott írásokat publikál.

A hivatkozások (lábjegyzetek, felhasznált irodalom) feltüntetésének rendjét a *Szerzőink figyelmébe* c. közleményünk tartalmazza (HSz 2014/4. szám, illetve www.honvedelem.hu/kiadvanyok).

Köszönjük együttműködésüket!

A Honvédségi Szemle
szerkesztőbizottsága és szerkesztősége

ABSTRACT

IN FOCUS

- Brig.-Gen. Gábor Böröndi: “The terrain never lies” – on field training exercise *Spring Breakthrough 2014* 3

Field training exercise *Spring Breakthrough 2014* was prepared, organised and conducted with the use of lessons learned from multi-branch complex military exercises of the past years. The objective of the exercise was to improve the cooperation capabilities between services and branches as the module-structured infantry-battalion-based battle groups can be capable of carrying out national defence and operational missions if they know the capabilities, personnel and the options of the use of each other’s technical assets. In his article the Land Forces Chief of the Joint Force Command of the Hungarian Defence Forces summarises the lessons learned from the preparation to and the execution of the FTX.

MILITARY ORGANISATION AND FORCE DEVELOPMENT

- Dávid Schuh: Similarities and differences in Operation *Iraqi Freedom* and Operation *Serval* in Mali 10

The lessons learned from the wars in Afghanistan and Iraq provided good examples that asymmetric warfare, which is to offset superiority in military technology, is able to provide extreme difficulties for even the most developed armed forces of the world. Analysing the events of the war in Iraq it can be clearly seen that a victory over regular forces is not equal with the destruction of enemy. At the outbreak of the Mali conflict a large number of security experts drew a parallel between Iraq and Afghanistan on the one hand and Mali on the other. The opposing forces can be linked to the local wing of Al Qaeda and the applied combat procedures were highly similar to those in Iraq theatre.

- Csaba B. Stenge: Foreign radical Islamist warriors in the Syrian civil war 26

The Syrian civil war is an ongoing conflict, the access to the relating facts and figures is rather limited, and little particular information is available from independent and objective sources. In fact there are vague and extremely contradictory data on the conflict circulating in the media, including the information on the foreign radical Islamists involved in the conflict. In his study the author analyses the motivation, activities, strength and losses of foreign Sunni radicals fighting in the civil war in Syria. In the final part of the paper the author makes attempts to draw some useful conclusions.

- Col. (Ret.) Tibor Szilváygi: The defence strategy of Serbia and the situation of its armed forces 45

In the current article of his series of studies, presenting the defence strategies and armed forces of neighbouring countries, the author analyses the defence principles and armed forces of Serbia. He presents and evaluates the security challenges to the country, the basic principles of its defence policy, the defence structure of the country, then presents the structure, dislocation, strength, and technical features of the Serbian Armed Forces.

INTERNATIONAL ACTIVITY

- Péter Klemensits: SEATO – the birth and demise of a defence alliance 59

In 1954 the USA created the South East Asia Treaty Organisation (SEATO) in order to stop the spread of communism and to guarantee the security of the states in the region. Although the organisation never turned into a real collective defence institution and its activities were criticised several times the objectives set by the USA administration and in the field of economy and culture lasting results were achieved in the region.

Gáborné Szűcs: The Antarctic phenomenon: cooperation and competition on the South Pole	65
--	----

One of the significant segments of the security challenges in the 21st century is closely connected to the increase of the importance of the role of the Polar Regions. In the past decades specific attention has been paid to these fields for several reasons. Apart from traditional aspects changed political and climatic conditions, the high level of technical sciences developed in the past decades which allow the research and exploitation of natural resources and their more efficient exploration also play their role.

COMMAND – TRAINING

Lt.-Col. (Ret.) János Gligor: Public service and ethics. Some new aspects of military profession-ethics in light of public service	72
--	----

The author had two motivating factors for writing his essay. On the one hand he regarded it important to prove that modern military ethics is gradually becoming increasingly public-service and on the other hand the fact that to use the traditions of either the period between two world wars or those of socialist times would be rather difficult. He also highlights that military ethics turning increasingly public service should focus on new challenges, such as participation in multinational operations or the new dimensions of national defence. These are important issues also marking new research directions.

Lt.-Col. Gábor Sári: The impact of the change of military logistic structure on the logistic special training	83
---	----

The redistribution of the tasks of logistic training system and its revision according to the new executives comprise an important aspect of the restructuring and rationalisation of the logistic system of the Hungarian Defence Forces. In his study the author focuses on the tasks and responsibilities of the players in logistic training system in light of the changes of the logistic system.

Maj. (Ret.) Zsuzsanna Sztanó: Past and present in military retirement system	89
--	----

In Hungary the beginning of the legal regulation of military retirement dates back to the mid 19th century. Through legal regulations present study shows how the military retirement system developed, how it was adjusted to the rules of general social security – shaped some time later on, – what impact those rules had on the pension system, and how they generated a complete transformation in the system of military retirement. The presentation of the early period is to underpin the opinion that the exceptionality of military retirement system is not a new phenomenon and it expressed the appreciation of military profession in various times.

LOGISTICS

Capt. Pál Vidovenyecz: An analysis of the optimisation of management tasks of military installations	100
--	-----

The management tasks of military installations follow an extremely complex pattern. In his study the author wishes to provide experts with solution proposals through listing the management factors and presenting and analysing the management problems in service-provision contracts. According to the author, before rethinking a service-provision contract it would be paramount to answer the most important questions: can the Hungarian Defence Forces afford managing military installations by civil firms? If the military does such tasks on its own is it sustainable in the long term?

Col. (Ret.) Ferenc Széli: The history of field kitchens in the Hungarian military	108
---	-----

The author presents the history of field kitchens from the 17th century to date, indicating that their development was affected not just by technological development and the high manoeuvre requirements to the troops but also by the increased need for the quality and quantity of food. The opportunity to produce better, more complex and nutritious food had to be constantly ensured. In the future this capability is to be further improved as it can be seen in larger armed forces.

MILITARY HISTORY

Gyöngyi Farkas: “Living and dying faithfully” Hungarian military justice between 1867 and 1918 117

At the time of Dualism Hungarian military justice was based on Austrian military and civil penal codes. Although this practice was not conforming to Hungarian common law rules it well served the unity and supranational character of the armed forces of the Austro-Hungarian Monarchy. World War I military justice was clumsy and slow. The large number of lessons learned from the war justified the creation of a military penal code but that took shape only through Act III of 1930 and Act II of 1939. Placing civil persons under military penal codification had tremendous consequences. There were also attempts to submit political criminal cases to a special court which was the Court of the Chief of General Staff of the Royal Hungarian Armed Forces from 1941. Therefore all laws or their drafts which characterised the military justice of the next period of time were ready.

Csaba Bazala – Klára Kecskeméthy Siposné: The life and work of János Vásárhelyi 127

János Vásárhelyi was commissioned as a lieutenant at the Ludovika on 20th August 1926. After accomplishing a cartographical terrain-analyst training course he was transferred to the Royal Hungarian Institute of Cartography, where he was involved in geographical analyses and assessments. Between 1st February 1947 and 20th August 1950 he was commander of the *Honvéd* Military Mapping Institute. Due to his Ludovika past he was imprisoned for six years for trumped-up accusations. After his release he worked for the civil Cartography Company until his retirement. János Vásárhelyi was an excellent commander, cartographer and military officer with an exemplary professional career and life.

Zoltán Sőregi: From the legacy of a “ragged” – the life of Márton Szalay 137

As times change there are fewer and fewer real and idealistic heroes. In his article the author presents perhaps the last of Hungarian soldiers about whom even Endre Ady would have written a poem. Márton Szalay (1913-2001) joined the Ragged Guards in the autumn of 1938 and as its member he crossed the increasingly porous Czechoslovakian-Hungarian border on 7th October 1938. Lieutenant Szalay kept serving his country as a military officer wherever weapons were used for the protection of Hungarian interests.

FORUM

The “legendary” L-41 platoon (Lt.-Gen. [Ret.] Miklós Szabó M.) 143

The National University of Public Service, the Faculty of Military Sciences and Officer Training and the Club of Zrínyi-Bolyai Retirees awarded an honorary diploma to the officer cadets graduated from the Joint Officer School and were commissioned 50 years ago, in 1964, at the end of the first four-year-long training. One of the members of the platoon, Lt.-Gen. (Ret.) Miklós Szabó M., recalls the events that took place half a century ago.

REVIEW

International review of military and technology
(Compiled by Col. [Ret.] [Eng.] Csaba Gál) 146

The author has compiled a review of the main events in international military policy and the latest developments in military technology, using open-source professional material.

János Besenyő: Hungarian peacekeepers in Africa (by Ervin Gömbös) 152

The author wrote his review about the above book by Lt.-Col. János Besenyő.

A fundamental work on war (by Col. [Ret.] Dénes Harai) 156

A new translation of *On War*, the most significant work by Carl von Clausewitz, one of the fundamental works of military sciences, was published by the Zrínyi Publishing House. The university professor of the Faculty of Military Sciences and Officer Training of the National University of Public Service presents his thoughts on the book.

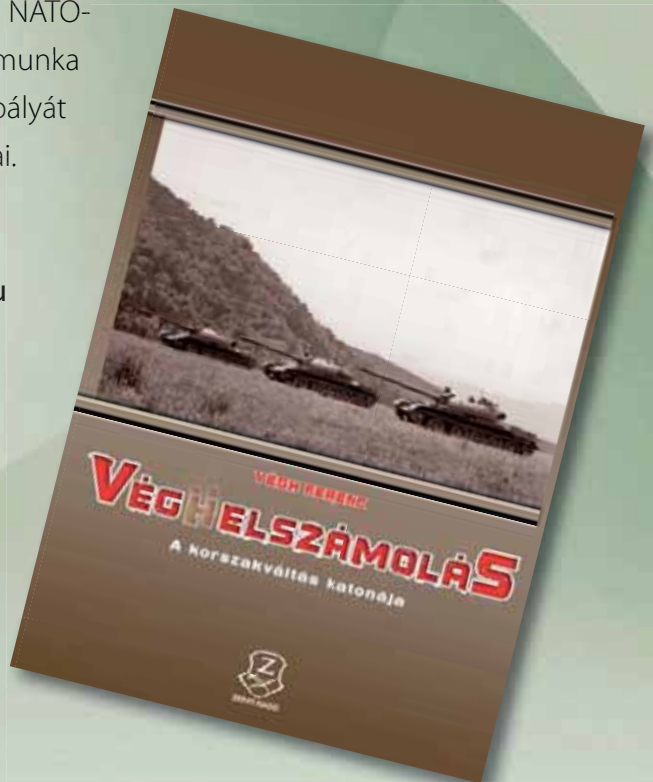
A Zrínyi Kiadó sikerkönyve

Végh Ferenc:

Vég(h)elszámolás *A korszakváltás katonája*

Végh Ferenc ny. vezérezredes többéves kitaró munkával nemcsak saját élettörténetét vetette papírra, hanem egyúttal egy értékes, a maga nemében egyedülálló kordokumentumot is átnyújtott bajtársainak, kollégáinak, az egykori és jelenlegi katonáknak, a hadsereg iránt érdeklődő olvasóknak. A történeti, szakmai alapossággal és kiváló, már-már szépírói kvalitásokat felmutató stílusban megírt mű lapjain érzékletesen elevenednek meg a hajdúszoboszlói gyermek- és diákévek, a Kossuth-főiskolai tanulmányok, a harckocsizó szakma és a tisztí hivatás szépségei és nehézségei, a külföldön folytatott képzések és a családi élet mindennapjai, a honvédség és a vezérkar élén a NATO-csatlakozás érdekében végzett munka sokrétűsége, majd az aktív katonai pályát követő diplomáciai szolgálat kihívásai.

Zrínyi Kiadó, 2014, 462 oldal
Webáruház: www.shop.hmzrinyi.hu

ZRÍNYI KIADÓ